

RUCH FILOZOFICZNY

KWARTALNIK

z a ł o ż o n y p r z e z

KAZIMIERZA TWARDOWSKIEGO

WYDAWANY PRZEZ POLSKIE TOWARZYSTWO FILOZOFICZNE

T R E Ś Ć

W. Voisé: Henryk Elzenberg (W drugą rocznicę śmierci). — O. Narbutt: Z zagadnień formalnych logiki średniowiecznej. — Recenzje i sprawozdania. — Autoreferaty z odczytów i wykładów. — Przegląd czasopism. — Zapiski Bibliograficzne. Wiadomości bieżące.

TOM XXVII

NUMER 4

T O R U Ń 1 9 6 9

WYDANE Z ZASIŁKU POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Komitet Redakcyjny

Zarząd Polskiego Towarzystwa Filozoficznego

Redaktor

Tadeusz Czeżowski

Sekretarz Redakcji

Leon Gumański

Korespondenci

Jerzy Giedymin (Poznań), Maria Gołaszewska (Kraków), Tadeusz Kubiński (Wrocław), Tadeusz Kwiatkowski (Lublin), Tadeusz Pawłowski (Łódź), Bogusław Wolniewicz (Warszawa)

Adres Redakcji i Administracji: Toruń, Uniwersytet, Zakład Logiki
Rachunek czekowy: PKO Toruń, nr 24-9-170

Cena tomu w prenumeracie 80,— zł. Cena niniejszego zeszytu 30,— zł

SPIS TREŚCI

Waldemar Voisé: Henryk Elzenberg (W drugą rocznicę śmierci)	245
Olgierd Narbutt: Z zagadnień formalnych logiki średniowiecznej	249
Recenzje i sprawozdania	259
Zygmunt Mysiakowski: Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności (Janusz Sztumski), s. 259. Marxistische Philosophie — Lehrbuch (Wiesław Sztumski), s. 260. Studien zur Logik Franz Brentano's (Antoni Korcik), s. 262. K. Müller: Leibniz-Bibliographie. Die Literatur über Leibniz (Wiesław Mincer), s. 266. G. Rhode: Bibliographie der deutschen Aristoteles-Übersetzungen von Beginn des Buchdruckes bis 1964 (Wiesław Mincer), s. 267. Adolf Busemann: Weltanschauung in psychologischer Sicht (Tadeusz Witwicki), s. 268. Konrad Lorenz: Evolution and modification of behavior (Tadeusz Witwicki), s. 271. Richard I. Aaron: The Theory of Universals (L. G.), s. 273. S. J. Prokhovnik: The Logic of Special Relativity (Michał Heller), s. 274.	
Autoreferaty z odczytów i wykładów	277
Tadeusz Kubiński: Imperatywno-epistemiczne podstawy logiki pytań, s. 277. Tadeusz Kubiński: Pewna teoriomodelowa własność ontologii, s. 280. Wacław Kubik: Klasyfikacje prawne, s. 284. Franciszek Indan: Pojęcie prawa i argumentacji u prof. Perelmana, s. 290.	
Przegląd czasopism	293
Studia Filozoficzne, s. 293a. Studia Metodologiczne, s. 294a. Studia Philosophiae Christianae, s. 294a. Archiv für Geschichte der Philosophie, s. 294a. Deutsche Zeitschrift für Philosophie, s. 294b. Ethics, s. 298a. Filozofický časopis, s. 299a. Filozofskie Nauki, s. 301b. The Journal of Philosophy, s. 303a. The Philosophical Review, s. 304a. Philosophy, s. 304b. Philosophy and Phenomenological Research, s. 305a. Science and Society, s. 306a. Vestnik Moskovskogo Universiteta, Filosofija, s. 306a. Voprosy Filosofii, s. 306a.	
Zapiski bibliograficzne	307
a) Prace polskie i przekłady na język polski: Skróty, s. 307. Filozofia w ogóle, s. 308a. Wydania i przekłady dzieł, s. 309a. Historia filozofii, s. 309b. Współczesne kierunki filozofii, s. 310b. Materiały do monografii o filozofach, s. 311a. Metafizyka, s. 312a. Teoria poznania, s. 312a. Historia i filozofia nauki, s. 312a. Logika i metodologia, s. 312b. Psychologia, s. 313a. Etyka i teoria postępowania, s. 314a. Filo-	

(Ciąg dalszy na III str. okładki)

RUCH FILOZOFICZNY

Kwartalnik założony przez

KAZIMIERZA TWARDOWSKIEGO

wydawany przez Polskie Towarzystwo Filozoficzne

Komitet Redakcyjny: Zarząd Polskiego Towarzystwa Filozoficznego

Redaktor: Tadeusz Czeżowski

Sekretarz Redakcji: Leon Gumański

Waldemar Voisé

Henryk Elzenberg

(W drugą rocznicę śmierci)

Henryk Józef Marian Elzenberg, urodził się, mieszkał wiele lat i zmarł w Warszawie (18 IX 1887 — 6 IV 1967). Jednakże drogi życia wiodły go poprzez inne ośrodki, wśród których główną rolę odegrały: Genewa (gdzie złożył egzamin dojrzałości), Paryż (doktorat), Neuchâtel (wykłady o literaturze francuskiej), Kraków (habilitacja), Zakopane (działalność nauczycielska), Wilno (wykłady filozofii) i Toruń, gdzie jako profesor zwyczajny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika wykładał — począwszy od 1946 — aż do przejścia na emeryturę w 1960 (z przerwą od 1951 do 1956).

Odrębność pozycji, jaką Henryk Elzenberg zajmuje w dziejach polskiej filozofii, wynikała nie tylko z odmienności poglądów, ale także z wyboru zagadnień. Nie rezygnował bowiem z podejmowania problemów najbardziej opornych wobec precyzyjnego ujęcia, w przekonaniu, że one właśnie są szczególnie ważne dla egzystencji człowieka; zajmował też postawę krytyczną wobec tendencji pozytywistycznych, dominujących w polskim ruchu filozoficznym okresu międzywojennego, a żywych także i po wojnie. Ani pokrewieństwo niektórych wątków jego myślenia z prądami zachodnioeuropejskimi (brytyjska szkoła analityczna, Bergson, niektóre aspekty egzystencjalizmu), ani inspiracje czerpane ze stoicyzmu, buddyzmu i chrystianizmu nie odbierają oryginalności poglądom Elzenberga, który daleki był od eklektyzmu. Jego wyraźne zainteresowania historyczne, które zawsze koncentrowały się wokół postaci skomplikowanych i obdarzonych lotnością filozoficzną wyobraźni (Platon, Lukrecjusz, Marek Aureliusz, Leibniz, Berkeley, Shaftesbury), nie usunęły w cień problematyki ściśle etycznej i estetycznej, stanowiącej podstawowy nurt jego

twórczości; celem historycznych analiz Elzenberga było ukazanie ponadczasowej wspólnoty ludzkiego losu i myślenia.

Całokształt jego poglądów trudny jest do systematycznego ujęcia z dwóch co najmniej powodów. Sceptyczny wobec zabiegów systematyzujących, uznając je nawet za mało celowe, przedstawiał swe tezy centralne przeważnie w formie aluzyjnej, a koncentrował się zwykle na kwestiach pozornie odległych od samego rdzenia zagadnień, dotyczących zawsze pewnego stosunku do życia („postawy życiowej”). Po drugie, ten „układacz tablic wartości” — jak sam siebie określił — był uosobieniem współistnienia przeciwieństw: był spirytualistą kwestionującym nieśmiertelność duszy i postulującym prawo do samobójstwa, irracjonalistą przestrzegającym rygorów racjonalnego myślenia, intelektualistą nieufnym wobec intelektu i postulującym zaufanie do intuicji.

Młodzięcze refleksje nad literaturą starożytną i francuską doprowadziły go do ogólnych zagadnień estetycznych, a doświadczenia życiowe skierowały ku zagadnieniom etycznym. Rychło odnalazł Elzenberg wspólny mianownik obu tych dyscyplin w aksjologii, która stać się miała jego naukową specjalnością. Odtąd, przekonany że piękno i dobro są tą samą wartością rozpatrywaną z dwóch punktów widzenia, analizował samo pojęcie wartości, badając jednak — co charakteryzowało wszystkie jego poczynania — nie przejawy, lecz samą istotę zjawiska. Uważał wartość za pojęcie podstawowe i pierwotne, a świat tworzonej przez człowieka kultury za zespół wartości, lub ściślej: za sumę rzeczy wartościowych. Jednakże za godne tego, by o nie zabiegać, uważał nie wartości utylitarne, lecz perfekcyjne, będące synonimem doskonałości, i twierdził — choć z zastrzeżeniami — że „wartościowy” znaczy „taki, jaki powinien być”.

Filozofowanie pojmował Elzenberg jako „stan wojny”, w którym ten, kto nie atakuje, skazany jest na klęskę. To też zręby ogólnej aksjologii, które tworzył przez całe życie, posiadały wiele elementów nie tylko pozytywnych (konstruktywnych), ale i negatywnych (destrukcyjnych). Wynikłych z krytyki obcych poglądów. Wbrew innym dowodząc, że warto uprawiać aksjologię normatywną, że życie samo w sobie nie jest wartościowe, lecz dopiero staje się takie przez obcowanie z wartościami, mierzył — poprzez polemikę z antagonistami — do innego celu. Twierdził mianowicie, polemizując ze scjentystycznymi tendencjami współczesnej filozofii polskiej, że myślenie naukowe doprowadziło do zaniku myślenia wartościującego, które leży u podstaw wszelkiej kultury. Stąd właśnie wywodziła się jego niechęć do filozofów ze szkoły lwowsko-warszawskiej i tu tkwiło źródło jego słynnej wypowiedzi na III Zjeździe filozofów polskich w 1936, gdy w polemice z J. Łukasiewiczem stwierdził, że „gorszy od błędu jest strach przed błędem”. Kiedy zaś wytykano mu postawę „metafizyka”, odpowiedział, że wobec „pozytywisty” zajmuje postawę „człowieka przygody”, jak żeglarz, który wiedząc, że w każdej chwili może pójść na dno, nie boi się jednak nieustannego ryzyka.

Zarówno lektura Leconte de Lisle'a, jak i uświadomienie nieuchronności śmierci oraz wizja zagłady ludzkości, zrodziły w pismach Elzenberga nuty osamotnienia i pesymizmu. W 1918 pisał: „Życie nie jest rzeczą radosną: najcenniejsze jego klejnoty są poprawne w ciemność, jak gwiazdy”. Był też przekonany o intelektualnej i moralnej dekadencji ludzkości. Wiązało się to z dążeniem do wypracowania doktryny aksjo-

logicznej niezależnej od założeń ontologicznych; natomiast jej silne za-
barwienie egzystencjalne widoczne jest chociażby w twierdzeniu, że
„w każdym ustroju problemem problemów jest problem śmierci”. W po-
szukiwaniu drogowskazów sięgał do dawnej i niedawnej przeszłości,
w której mrokach dostrzegał kilka tylko światel przewodnich: buddyzm,
wczesny chrystianizm i ruch franciszkański oraz ruch stworzony przez
Gandhiego (którego nazywał „geniuszem etycznym”). Elzenbergowski
„homo ethicus” przybierał postać albo „meliorysty” dążącego ku dobru
(tj. pragnącego czynić dobrze), albo „soteryka”, który w poczuciu grozy
otaczającego go zła decyduje się wyzwoić od niego (tj. pragnie być do-
brym). Na gruncie etyki czystej punktem wyjścia analiz wartościujących
postawy moralne ludzi stał się dla Elzenberga ideał zbawienia (pojmo-
wanego jako wolność od zła), a centralnymi tezami etyki stosowanej —
niezależność powinności od jakiegokolwiek rozkazu, błędność doktryny
hedonistycznej, mylność i szkodliwość etycznych konsekwencji „prak-
tycznego realizmu”. Pojmował etykę jako „naukę o mężnym zachowaniu
się wobec bytu”, toteż na zarzuty egocentryzmu i obojętności odpowiadał
(często wtórując też własnym wątpliwościom), że „doskonalszym należy
czynić to, co jest w ogóle, bez wyróżnienia dla swojej własnej osoby”.

Nie licząc ogłoszonych jeszcze przed pierwszą wojną prac z dziedzi-
ny krytyki literackiej oraz szkiców z zakresu literatury pięknej i roz-
ważań nad osobowością twórczą artysty, ściśle filozoficzne studia Elzen-
berga z zakresu estetyki dotyczyły przede wszystkim analizy ekspresji
estetycznej i pozaestetycznej i kwestii etycznego charakteru sztuki. Pi-
sząc o różnicy między dobrem a pięknem podkreślał, że jest ona subiek-
tywna, bo zależy od naszego stosunku wobec wartości: zajmując postawę
powinnościową określamy wartość mianem „dobra”, a przyjmując posta-
wę kontemplacyjną mamy do czynienia z „pięknem”. Za ideał prawdziwie
wielkiej sztuki uważał „klasyczną rzeczowość”, tj. ściśle podporządkowa-
nie środków wyrazu temu, co się pragnie wyrazić.

Naczelną dyrektywą życiową Elzenberga było: „Mniej troszczyć się
o to, jak nam będzie, a więcej, czym będziemy”. Jej realizacja miała zapew-
nić osiągnięcie wolności pojętej jako wolność wartościowania, oparta wy-
łącznie na poznaniu przedmiotu, z wykluczeniem czynników zewnętrznych,
takich jak namiętności, uprzedzenia, interes.

Żyjąc pozornie w cieniu, wywierał Elzenberg mimo to znaczny, choć
dyskretny wpływ, a z grona jego uczniów i słuchaczy wyszło kilku kry-
tyków literackich i filozofujących poetów (L. Fryde i Z. Herbert) oraz
osób związanych z współczesnym życiem artystyczno-teatralnym (E. Axer,
J. Kreczmar, A. Bardini). Mimo dużego dystansu wobec spraw codziennych
nie uchylał się od działalności społecznej, życia publicznego oraz obo-
wiązków patriotycznych; w 1914 zgłosił się ochotniczo do Legionów,
a w okresie międzywojennym był jednym z członków i współzałożycieli
wileńskiego Klubu Demokratycznego.

Prowadzony od 1907 notatnik intelektualny (wydany później pt.
Kłopot z istnieniem) oraz pisane pięknym i obrazowym językiem rozpra-
wy i eseje Elzenberga, ogłaszane przez wiele lat w różnych czasopismach
krajowych i zagranicznych, wydane zostały w trzech odrębnych tomach
dopiero u schyłku jego życia. Poczucie odpowiedzialności za głoszone

poglądy i swoisty perfekcjonizm sprawiły, że pozostawił wiele prac nie opublikowanych, wśród nich także zarys aksjologii ogólnej.

Ważniejsze pisma: *Le sentiment religieux chez Leconte de Lisle*, Paryż 1909; *Podstawy metafizyki Leibniza*, Rozprawy Histor.-Filozof. AU, t. LX, Kraków 1917; *Marek Aureliusz — z historii i psychologii etyki*, Lwów—Warszawa 1922; *O pojęciach wartości i powinności* (ze streszczeniem francuskim), Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz., t. XXVII, Warszawa 1935; *L'idéalisme de Berkeley est-il un idéalisme immanent?*, Actes du XI-ème Congrès International de Philosophie, Bruksela 1953; *Kłopot z istnieniem. Aforyzmy w porządku czasu*, Kraków 1963; *Domniemany immanentyzm Berkeleya w świetle analizy tekstów*, [w:] *Szkice filozoficzne Romanowi Ingardenowi w darze*, Warszawa—Kraków 1964; *Wartość i człowiek. Rozprawy z humanistyki i filozofii*, Toruń 1966; *Próby kontaktu. Eseje i studia krytyczne*, Kraków. 1966; art. Shaftesbury w *Słowniku filozofów*, t. I. Warszawa 1966.

Literatura: oprócz prac wymienionych w nocie biograficznej umieszczonej na końcu artykułu M. Wallisa pt. *Heryk Elzenberg. Wspomnienie pośmiertne*, jaki ukazał się w t. XXVI „Ruchu Filozoficznego” (Toruń 1967), wymienić trzeba następujące: E. Csató, *Wspomnienie o Henryku Elzenbergu*, „Teatr” 1967, nr 12; W. Voisé, *Wspomnienie o człowieku, który myślał inaczej. W pierwszą rocznicę śmierci Henryka Elzenberga*, „Twórczość” 1969, nr 1; M. Wallis, *Henryka Elzenberga walka z pesymizmem*, „Twórczość” 1969, nr 5.

Olgierd Narbutt

Z zagadnień formalnych logiki średniowiecznej*

Ponieważ dorobek logiczny Średniowiecza — w tym, co dotyczy zagadnień formalnych — jest niedostatecznie jeszcze znany, dlatego trudno jest wyczerpująco przedstawić jego całokształt, jak również trudno podać uzasadnione uogólnienia na jego temat. Ukazało się jednak dostatecznie dużo opracowań monograficznych tematu, by móc dojść do pewnych ustaleń bądź na podstawie podsumowania wniosków w nich zawartych, bądź przez próbę scalenia samych osiągnięć monograficznych. Niniejszy ogólny szkic historyczny chciałby z tych możliwości skorzystać: ogranicza się on jednak do ustaleń najważniejszych i tylko do wycinka zakresu tematycznego, zaczynając od koniecznych uściśleń terminologicznych.

*

Jeżeli całe dzieje logiki formalnej podzielić na dwa główne etapy jej rozwoju, z których pierwszy odnosi się do jej przedmatematycznej postaci, zainicjowanej w Starożytności, a trwającej aż do poł. XIX w. — kiedy to rozpoczął się etap drugi, inicjujący jej postać matematyczną — i jeżeli przyjąć, że ten pierwszy etap otwiera logika starożytna, wygasając w wieku V, a zamyka logika klasyczna, powstała w wieku XVI — to miejsce logiki średniowiecznej znajduje się pośrodku pierwszego etapu.

Logika starożytna dała teorię zmiennej nazwowej i teorię zmiennej zdaniowej. Średniowieczna *logica antiqua* (*vetus et nova*) uprawiała przede wszystkim logikę nazw, średniowieczna *logica modernorum* rozwijała głównie logikę zdań, logika zaś klasyczna, jeśli kontynuowała zagadnienia formalne, to w zakresie logiki nazw.

To, co zwykle się nazywać logiką tradycyjną stanowi nieprzerwany ciąg szkolnego wykładu logiki nazw, zapoczątkowany przez Arystotelesa. Używanie nazwy „logika scholastyczna” zamiennie z nazwą „logika średniowieczna” jest nie usprawiedliwione, ponieważ logikę formalną uprawiali w Średniowieczu nie tylko scholastycy, ale również i dialektycy i humaniści, którzy przecież scholastykami nie byli.

Aż do pojawienia się logiki matematycznej w poł. XIX wieku, nigdy — może z wyjątkiem osiągnięć Leibniza — logika formalna nie osiągnęła tak wspaniałego rozwoju jak w średniowiecznej *logica modernorum*. I ona, i cała logika postaci przedmatematycznej, nazywana bywa „logiką filozoficzną” — i jest tak chyba dlatego, że logiki tej używano w dowodzeniu tez filozoficznych, że uprawiano ją w ten sposób, iż każdy krok

* Referat wygłoszony na XV Konferencji Grupy Tematycznej Historii Logiki PAN, w Krakowie 25 IV 1969.

postępowania dowodowego operacji logicznych przeprowadzano wyłącznie z udziałem intuicji, oraz że posługiwano się językiem wspartym na gramatyce języka naturalnego. Z tych samych powodów można by ją słusznie nazwać *humanistyczną*.

*

Logiką średniowieczną nazywa się ten zespół zagadnień i metod, jakie występują w pracach bądź w wykładach logików łacińskiego średniowiecza od XI do XV w., a na który składają się: a) dorobek przekazany przez logików schyłku helleńsko-rzymskiej Starożytności, przejęty w okresie do trzeciej dekady XII w., w którym Gerbert z Arillac (później papież Sylwester II), Garlandus Compotista i Abelard uprawiali zagadnienia formalne w wersji boecjuszowskiej, ostatni zaś — także w galenowskiej (*logica vetus*); b) recepcja pełnej spuścizny logicznej Arystotelesa w okresie od początków XIII w., upowszechniona w nauczaniu szkolnym, nie wydająca wprawdzie wybitniejszych reprezentantów ani specjalnych odkryć, inicjująca jednakże pewne nowe zagadnienia semantyczne późniejszego traktatu *De proprietatibus terminorum* oraz przygotowująca niektóre zagadnienia późniejszego traktatu *De consequentiis* (*logica nova*); c) w zagadnieniach formalnych synteza logiki arystotelesowskiej ze stoicko-megarejską, stanowiąca rozwinięcie i uzupełnienie logiki starożytnej i będąca, obok innych odkryć logicznych, własnym osiągnięciem XIII i XIV w. (*logica modernorum*); d) w XV w. jednoczesność występowania dwu tradycji (*logica antiqua* i *logica modernorum*), schyłkowo uprawianych przez reprezentantów obu, np. Pawła z Wenecji, Piotra Tartareta i Piotra Mantuanusa, z równoległym zanikaniem logiki modernorum.

Osobne zagadnienie stanowi Rajmundus Lullus (zm. 1316): był twórcą prakoncepcji pomysłów Leibniza przez zastosowanie pewnego modelu zrealizowanego przy pomocy przyrządu mechanicznego.

Do elementów przejętych po logice starożytnej należały zagadnienia zawarte w traktatach: 1. *De praedicabilibus* (o sposobach orzekania), 2. *De praedicamentis* (o kategoriach), 3. *De sex principiis* (uzupełnienie kategorii arystotelesowskich), 4. *De divisione* (o podziale), 5. *De interpretatione*, czyli *Perihermeneias* (o wyrażeniu), 6. *Analytica priora* (teoria sylogizmu), 7. *Analytica posteriora* (teoria dowodu), 8. *De syllogismis categoricis* (o sylogizmach kategorycznych), 9. *De syllogismis hypotheticis* (o sylogizmach warunkowych), 10. *Topica* (o prowadzeniu dysput), 11. *De sophisticis elenchis* (o dowodach sofistycznych). Do elementów własnych logiki średniowiecznej należały zagadnienia zawarte w traktatach: 1. *De syncategorematicis* (o wyrażeniach synkategorematicznych), 2. *De proprietatibus terminorum* (o właściwościach terminów — teoria funkcji semantycznych nazw), 3. *De insolubilibus* (zagadnienia antynomialne), 4. *De obligationibus* (o metodzie scholastycznej dysputy — w tym m. in. zagadnienie aksjomatyzacji), 5. *De consequentiis* (o międzyzdaniowych związkach wynikania), oraz zagadnienia wchodzące do traktatu 6. *De syllogismis*, rozwiniętego o elementy własne Średniowiecza. Ostatnie cztery traktaty zawierają zagadnienia formalne.

W średniowiecznej logice formalnej nie było wielości kierunków — inaczej niż w filozofii tej doby, która prócz scholastyki obejmowała także

m. in. filozofię humanistów i dialektyków XII w. oraz mistykę XII i XIV w., nie było ich w tym znaczeniu, aby logika uprawiana przez jednych mogła być wprowadzona z a m i a s t logiki uprawianej przez innych. Mimo to — przynajmniej w okresie jej ostatecznego rozkwitu i schyłku — powstała sytuacja, w której zarysowała się jednokierunkowość w uprawianiu działów logiki: część scholastyków — np. albertyści i tomiści — ograniczali się na ogół do uprawiania i rozwijania *logicam antiquam*, część zaś — np. skotyści i okhamiści — uprawiali i rozwijali szczególnie *logicam modernorum*. Tak zatem działy zamieniły się na kierunki. Różnice w określaniu np. implikacji zarówno u dialektyków i scholastyków z okresu *logica antiqua*, jak i u poszczególnych logików z *via moderna*, nie wydają się wystarczające do wyróżnienia kierunków w ramach tych jednolitych całości, jakie stanowiły i *logica antiqua*, i *logica modernorum*. Jeżeli istniały kierunki, to w koncepcji logiki: jedna była syntaktyczna i głosiła, że właściwym przedmiotem logiki są stałe logiczne — druga była semantyczna i przyjmowała, że tym właściwym przedmiotem jest ich sens.

Chociaż logicy średniowieczni zajmowali się twórczo również zdaniami modalnymi, podane niżej schematy ukazują związki, jakie zachodzą tylko pomiędzy asertorycznymi formułami zdaniowymi, załączone zaś omówienie traktatów *De syllogismis* i *De consequentiis* szkicowo przedstawia fragmenty najbardziej obiegowych teoryj: sylogistyki i konsekwencji.

I. SYLOGISTYKA ZDAŃ ASERTORYCZNYCH

Średniowieczna sylogistyka zdań asertorycznych jest arystotelowską nauką o sylogizmie, przedstawioną w formie skodyfikowanej, ale w języku metalogiki, i wzbogaconą o wyższy stopień formalizacji przez logików XIII w., szczególnie Williama Shyreswooda (zm. po 1249) i Piotra Hiszpana (później papieża Jana XXI, zm. 1277).

1. Zasady sylogizmu

Dla logików Średniowiecza sylogizm jest układem wyrażen odpowiadnio dobranym, pomiędzy którymi zachodzi wynikanie. Zdaniem tych logików bezpośrednimi założeniami sylogizmu, mającymi znaczenie aksjomatów, są zasady, z których jedna mówi, że jeżeli dwa terminy zgodne są z jednym i tym samym trzecim terminem, to zgodne są między sobą (*principium convenientiae seu identitatis*) — druga zaś (pochodząca od Arystotelesa a sformułowana przez Boecjusza) stwierdza, że cokolwiek jest ważne w zastosowaniu do wszystkich przedmiotów jakiegoś rodzaju, jest też ważne w stosunku do niektórych i poszczególnych przedmiotów tegoż rodzaju, a co nie jest ważne w zastosowaniu do wszystkich przedmiotów jakiegoś rodzaju, nie jest też ważne w stosunku do niektórych i poszczególnych przedmiotów tegoż rodzaju (*dictum de omni et dictum de nullo*). Pierwszej z tych zasad przyznawano bez uzasadnienia znaczenie aksjomatu, pojętego nawet w sensie ówczesnym. Druga zasada jest słownym stwierdzeniem tego, co łącznie stwierdzają cztery główne tryby

figury pierwszej sylogizmu kategorycznego. Wszystkie pozostałe tryby sylogistyczne uzasadnione są tylko wtedy, jeśli sprowadzone zostaną do któregoś z czterech trybów figury pierwszej.

2. Postać sylogizmu

Sredniowieczna postać sylogizmu przejęta została od stoików z tradycji wiodącej poprzez Galenosa. Sylogizm formułowano jako schemat wnioskowania, tj. zbiór trzech zdań stanowiących regułę wnioskowania, a nie w oryginalnej postaci arystotelesowskiej jako okres warunkowy, jak również nie w arystotelowskim sformułowaniu sylogizmu, np. *C* przysługuje każdemu *B*, gdzie na pierwszym miejscu występuje orzecznik (*C*), a na drugim podmiot (*B*). Przykład formy sylogizmu średniowiecznego (pierwszy tryb figury pierwszej) zapisywanego w niektórych średniowiecznych rękopisach logicznych przynajmniej już od XIII w. przy pomocy literowych zmiennych nazwowych:

każde *b* jest *c*
każde *a* jest *b*
więc: każde *a* jest *c*

Inna wersja: każde *b* zawiera się (*insit* albo *inserit*) w *c*.

3. Nazwy trybów sylogistycznych

Logika średniowieczna przekazała logice szkolnej zestaw nazw głównych trybów sylogistycznych, ułożonych w wierszu mnemotechnicznym. Do nazw głównych trybów sylogistycznych należą: Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Cesare, Camestres, Festino, Baroco, Darapti, Disamis, Datisi, Felapton, Bocardo, Ferison. Nazwy trybów głównych występują już w pracach Williama Shyreswooda i Piotra Hiszpana, logików XIII w. W podanych przez nich wierszach mnemotechnicznych — zawierających nieco inną nomenklaturę niż wymieniona — nie wyodrębnione są jeszcze pośrednie tryby figury pierwszej w osobną figurę czwartą. Do trybów pośrednich figury pierwszej należały: Baralipton, Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum. Wyodrębnienia tych trybów w osobną figurę czwartą dokonał Piotr Mantuanus w końcu XV w. przez przestawienie większej i mniejszej przesłanki, podając dla trybów nowej figury następujące nazwy mnemotechniczne: Bramantip, Camenes, Dimaris, Fesapo, Fresison. Wprowadził nadto pięć trybów podrzędnych, otrzymanych z Barbara, Celarent, Cesare, Camestres, Camenes przez subalternację wniosku, i podał ich nazwy, które w wersji zmodyfikowanej posiadają postać: Barbari, Celaront, Cesaro, Camestros, Camenos.

Wśród zgłosek występujących w nazwach trybów znaczenie posiadają wszystkie samogłoski i niektóre spółgłoski. Samogłoski: *a*, *e*, *i*, *o* — są historycznie pierwszymi stałymi logicznymi użytymi w postaci symbolicznej; zastosowano je do schematów klasycznych zdań kategorycznych, gdzie każda z samogłosek umieszczona między zmiennymi nazwowymi pełni rolę symbolu łącznika miedzynazwowego i zarazem kwantyfikatora: *a* — zdanie ogólne twierdzące, *e* — zdanie ogólne przeczące, *i* — zdanie szczegółowe twierdzące, *o* — zdanie szczegółowe przeczące. Tak więc samogłoski te, występujące w kolejności ujętej przez nazwę danego trybu,

oznaczają jakość i ilość przesłanki większej, mniejszej i wniosku. Znaczenie samogłosek *a* oraz *e* ulegało zmianie — ale tylko w przesłankach — gdy logicy średniowieczni, szukając terminu średniego, stosowali tzw. *inventio medii*: *a* symbolizowało tym razem orzecznik, zaś *e* symbolizowało podmiot; spółgłoska *b*, towarzysząca samogłosce *a*, wskazywała, że termin średni winien iść za orzecznikiem, natomiast spółgłoska *f*, towarzysząca samogłosce *e* wskazywała, że termin średni winien iść za podmiotem. Spółgłoski: *l, n, r, t* (łącznie ze spółgłoskami: *m, s* — występującymi w trybach podrzędnych) nie mają żadnego znaczenia, mają je natomiast: spółgłoski *B, D*, ale tylko gdy występują na początku nazwy trybów; rozpoczynająca nazwę trybu spółgłoska *F*, która tylko w tej roli występuje; oraz spółgłoska *C*, która ma znaczenie zarówno wtedy, gdy występuje na początku nazwy, jak i wtedy, gdy występuje w innej roli. Spółgłoski rozpoczynające nazwy trybów, wskazują na to, do którego z trybów figury pierwszej należy sprowadzić tryby figur pozostałych. Spółgłoski: *c, m, p, s*, — mają znaczenie jedynie w trybach głównych w związku z redukcją trybów figur II, III, IV do trybów figury I. Spółgłoska *c* wskazuje na sposób sprowadzania odpowiedniego trybu drogą rozumowania nie wprost (*ductio per contradictoriam*), *m* — drogą przedstawienia przesłanek (*mutatio praemissarum*), *p* — drogą ograniczonego odwrócenia przesłanki lub wniosku (*conversio per accidens*), *s* — drogą prostego odwrócenia przesłanki lub wniosku *conversio simplex*).

Dwadzieścia cztery tryby sylogistyczne podzielone są na cztery figury po sześć w każdej. Wyróżnia się wśród nich tryby główne (bezpośrednie i pośrednie) oraz tryby podrzędne (inaczej: pochodne). Wydzielając z nazw trybów tylko samogłoski (z których pierwsza symbolizuje większą przesłankę, druga — mniejszą, trzecia — konkluzję), nie naruszając ich układu, otrzymać można następujący zestaw schematów trybów sylogistycznych:

Fig.	Tryby główne		Tryby podrzędne (pochodne)
	Bezpośrednie	Pośrednie	
I	<i>aaa eae</i> <i>aii eio</i>		<i>aaI eao</i>
II	<i>eae aee</i> <i>eio aoo</i>		<i>eaO aeo</i>
III	<i>aaI iai</i> <i>aii eao</i> <i>aoO eio</i>		
IV		<i>aaI aee iai</i> <i>eao eio</i>	<i>aeO</i>

II. TEORIA KONSEKWENCJI

Średniowieczny traktat o międzyzdaniowych związkach wynikania pt. *De consequentiis* pojawia się w okresie rozkwitu logiki Średniowiecza w XIII i XIV w. Teoria konsekwencji

stanowiła pewne rozwinięcie stoickiej logiki zdań, w zasadzie jednak kontynuacją jej nie była. Choć wpływów stoickich wykluczyć nie można (prawdopodobnie dotarły za pośrednictwem Boecjusza), nie one stały się punktem wyjścia dla nauki de consequentiis: opracowano ją na nowo, nawiązując raczej do niektórych fragmentów z *Hermenei* i z *Topik* Arystotelesa, a także przez Boecjusza do Teofrasta i Eudemososa. Sam termin „consequentia” zapożyczony został od Boecjusza, który posługiwał się nim jako nazwą stosunku logicznego poprzednikiem a następnikiem okresu warunkowego; Abelard (zm. 1142) nazywał nim całe zdanie warunkowe; Ockham (zm. 1349) — stosunek wynikania między dwoma zdania-
mi. W poglądzie na implikację średniowiecze nie poszło za Diodorem, lecz za Filonem i Chryzypem. Jak widać z definicji konsekwencji podanej przez Duns Szkota (zm. 1308), logicy średniowieczni objęli jedną teorią wnioskowania zarówno sylogizm kategoryczny, jak i hipotetyczny: „Consequentia est propositio hypothetica composita ex antecedente et consequente mediante coniunctione conditionali vel rationali — Duns Scotus, *Quaest. s. Anal. Prior.*, I, 10. (Konsekwencja jest zdaniem warunkowym złożonym z poprzednika i następnika połączonych przy pomocy spójnika warunkowego lub stwierdzającego). Sylogizm kategoryczny pojęto jako implikację, w której koniunkcja przesłanek jest poprzednikiem, a wniosek następnikiem okresu warunkowego. Implikację uznano jako *coniunctio conditionalis*, rozpoczynającą się słowem „si”, a schematy wnioskowania jako *coniunctio rationalis*, zawierające w sobie słowa: „igitur” bądź „ergo”, oddzielającym przesłanki od wniosku, oraz słowo „atqui” bądź „at” — między przesłankami. Rozszerzona definicja konsekwencji podana przez Pseudo-Szkota (na przełomie XIII i XIV wieku) wskazuje na coś więcej: że mianowicie logicy średniowieczni uważali konsekwencje za tezy: „Consequentia est propositio hypothetica, composita ex antecedente et consequente, mediante coniunctione conditionali vel rationali, quae denotat quod impossibile est ipsis scilicet antecedente et consequente simul formati quod antecedens sit verum et consequens falsum.” Pseudo-Scotus, *Quaest. s. Anal. Prior.*, q. 10,7 (Konsekwencja jest zdaniem warunkowym, złożonym z poprzednika i następnika, połączonych przy pomocy spójnika warunkowego lub stwierdzającego, znaczącego, iż niemożliwe jest, aby poprzednik był prawdziwy a następnik fałszywy, o ile oba równocześnie utworzono). W praktyce przedstawiano konsekwencje częściej w postaci reguł niż w postaci tez, choć samo pojęcie reguł, odróżniających od tez, jeszcze nie istniało. Sylogizmy hipotetyczne podawano nie w postaci sylogizmów, lecz w formie omownej, np. ze zdania *p* do zdania *q* „wiedzie dobra konsekwencja” (...est bona consequentia, valet consequentia itp.). Wydaje się, że Pseudo-Szkot, operując implikacją, nie wiedział, że ma do czynienia z funkcją prawdziwościową, choć znał i prawo zwane charakterystyką prawdy, i prawo zwane charakterystyką fałszu. Nowością dzieła *De consequentiis* było to, że objął sobą i połączył oba systemy starożytne: arystotelesowską logiką nazw i stoicką logiką zdań — oryginalnością zaś to, że logika zdań, jaką prezentował, powstała na arystotelesowskiej bazie. Wpływ tej genezy ciągnął się długo. Widać to w komentarzu do *Anal. Prior.* u R. Kilwardy’ego (zm. 1279), który choć znał konsekwencje zdaniowe za istotę konsekwencji uważał zależności międzynazwowe — widać to nawet w *Summa totius logicae* W. Ockhama, gdzie sylogistyka wciąż

zajmuje miejsce centralne, mimo iż w zasadzie uzależniona została od reguł konsekwencji. Po wahaniach wczesnego etapu logika średniowieczna wypracowała zdecydowany pogląd na priorytet logiki zdań: tak jest już w *De puritate artis logicae* u W. Burleigha (zm. po 1343), który swój wykład rozpoczyna nauką *de consequentiis*, samą zaś sylogistyką zajmując się drugoplanowo. Rozwinięta teoria konsekwencji dzieliła konsekwencje na materialne i formalne: prawdziwość pierwszych uzależniała od prawdziwości zdań składowych, prawdziwość drugich — od samej struktury tych zdań. Konsekwencje materialne dzielono na dwa rodzaje: konsekwencje materialne „simplices” i konsekwencje materialne „ut nunc”: te ostatnie są prawdziwe tylko w pewnym czasie — warunek prawdziwości pierwszych nie podlega ograniczeniu czasowemu. Konsekwencje materialne „zwykle” i „ut nunc” zredukowano do konsekwencji formalnych przy pomocy odpowiednich zabiegów. Ockham dzieli jeszcze konsekwencje formalne na dwa typy, tzw. *per medium intrinsecum* i *per medium extrinsecum* (pierwsze stanowią rodzaj entymematów, w drugich poprzednik posiada formę rozwiniętą). Albert Saksończyk (zm. 1390) posunął sprawę dalej utożsamiając konsekwencje z okresem warunkowym, główny nacisk położył na rolę spójników, wyznaczających wzajemny stosunek między poprzednikiem a następnikiem okresu warunkowego. Dzielił konsekwencje, podobnie jak inni, na formalne i materialne, ale charakteryzował je pełniej: w konsekwencji formalnej struktura logiczna zdania wyznaczana jest przez terminy synkategorematyczne zawarte w zdaniach warunkowych i przez ich elementy, prawdziwość zaś konsekwencji materialnej opiera się na wyrażeniach kategorematycznych zawartych w zdaniu warunkowym. W praktyce logika średniowieczna zajmowała się konsekwencjami poprawnymi formalnie, formułowała natomiast przy pomocy języka potocznego różnorodne przykłady związków zdaniowych. Symboli stałych i zmiennych zdaniowych nie stosowano. Sprawne formy wynikania opisywano przy pomocy praw metalogicznych. Podstawowe pojęcie implikacji w teorii konsekwencji zdefiniowane zostało u Ockhama i Alberta Saksończyka w ten sposób, że implikacja wtedy tylko jest prawdziwa, gdy nigdy nie jest tak, by zaczynała się od prawdy a kończyła na fałszu. Albert Saksończyk podporządkowuje nadto tradycyjne formy wynikania, jako elementarne części, ogólnej teorii dedukcji. Poszedł tu za J. Buridanem (zm. 1358). Buridan zaś — nauczyciel Alberta Saksończyka — w rozwoju traktatu tym się odznaczył, że krytykując definicję konsekwencji podaną przez Pseudo-Szkota, zwrócił uwagę na jej nieważność w wypadku zachodzenia pewnych antynomii semantycznych, oraz że pierwszy w historii wskazał na dedukcyjne pochodzenie praw dedukcji.

WYKAZ KONSEKWENCJI

zawierających funktory asertoryczne, wybranych z pism logików średniowiecznych XIII i XIV wieku

1. Verum sequitur ad quodlibet. (Prawda wynika z czegokolwiek).
 - a. Omnis propositio vera sequitur ad quamcumque aliam propositio-

- nem. (Wszelkie zdanie prawdziwe wynika z jakiegokolwiek innego zdania).
- $p \rightarrow (q \rightarrow p)$
- b. Ex falsis potest sequi verum. (Z fałszu może wynikać prawda).
- $\sim p \rightarrow (p \rightarrow q)$
- c. Ex falso sequitur quodlibet. (Z fałszu wynika zdanie dowolne).
- $p \rightarrow (\sim p \rightarrow q)$
2. Ad impossibile sequitur quodlibet. (Z niemożliwości wynika zdanie dowolne).
- $(p \wedge \sim p) \rightarrow q$
3. Ex vero nunquam sequitur falsum. (Nigdy z prawdy nie wynika fałsz). Quando antecedens est verum et consequens falsum, consequentia non valet. (Przy prawdziwym poprzedniku i fałszywym następniku konsekwencja nie zachodzi).
- $(p \rightarrow q) \rightarrow \sim (p \wedge \sim q)$
4. Consequens est falsum, ergo antecedens est falsum. (Gdy następnik jest fałszywy, fałszywy jest i poprzednik).
- $[(p \rightarrow q) \wedge \sim q] \rightarrow \sim p$
5. Ex oppositis consequentis sequitur oppositum antecedentis. (Z zaprzeczenia następnika wynika zaprzeczenie poprzednika).
- $[\sim q (p \rightarrow q)] \rightarrow \sim p$
6. Ex opposito conclusionis et maiore, sequitur oppositum minoris. (Z koniunkcji zaprzeczonego wniosku i większej przesłanki wynika zaprzeczenie przesłanki mniejszej).
- $[(p \wedge q) \rightarrow r] \rightarrow [(\sim r \wedge p) \rightarrow \sim q]$
7. Quidquid sequitur ad consequens, sequitur ad antecedens. (Cokolwiek wynika z następnika, wynika z poprzednika).
- $(p \rightarrow q) \rightarrow [(q \rightarrow r) \rightarrow (p \rightarrow r)]$
- Quidquid sequitur ad consequens cum addita propositione, sequitur ad antecedens cum eadem propositione. (Cokolwiek wynika z następnika z dodanym zdaniem, wynika z poprzednika z tymże zdaniem).
- $\{(p \rightarrow q) \wedge [(q \wedge r) \rightarrow s]\} \rightarrow [(p \wedge r) \rightarrow s]$
8. Quidquid stat cum antecedente, stat cum consequente. (Cokolwiek towarzyszy poprzednikowi, towarzyszy następnikowi).
- $(p \rightarrow q) \rightarrow [(p \wedge r) \rightarrow (q \wedge r)]$
9. A copulativa ad utramque partem est consequentia bona. (Dobra jest konsekwencja wiodąca od koniunkcji do którejkolwiek z dwóch jej części).
- $(p \wedge q) \rightarrow p$
10. Opposita contradictoria disiunctivae est una copulativa composita ex contradictoriis partium illius disiunctivae. (Przeciwieństwem alternatywy jest koniunkcja o zanegowanych członach tejże alternatywy).
- $\sim (p \vee q) \equiv (\sim p \wedge \sim q)$
11. $p \rightarrow (p \vee q)$

12. $[(p \vee q) \wedge \sim p] \rightarrow q$
13. $\sim (p \wedge \sim q) \rightarrow (p \rightarrow q)$
14. $\sim (p \rightarrow q) \rightarrow (q \rightarrow p)$
15. $[(p \rightarrow q) \wedge (q \rightarrow r)] \rightarrow (p \rightarrow r)$
16. $(p \rightarrow q) \rightarrow [\sim (p \rightarrow r) \rightarrow \sim (q \rightarrow r)]$
17. $(q \rightarrow r) \rightarrow [\sim (p \rightarrow r) \rightarrow \sim (p \rightarrow q)]$
18. $[(p \rightarrow q) \wedge p] \rightarrow q$
19. $p \rightarrow (q \vee \sim q)$
20. $[p \vee (q \wedge \sim q)] \rightarrow p$

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA: Petrus Abaelardus, *Dialectica*, 1 wyd. L. M. Rijk, Assen 1956, 2 wyd. New York 1957; J. Buridanus, *Perutile compendium totius logicae*, Parisiis 1487, Venetiis 1489, 1499; — *Consequentiae*, Parisiis 1495; W. Burleigh, *De puritate artis logicae*, ed. Ph. Boehner, Louvain 1951, G. Compotista, *quas e codice ms. Vat. Lat. 1205 ed. I. M. B., Taurini 1947; Logica modernorum*, ed L. M. Rijk, t. 2, cz. 1—2, Assen 1967; *Twelfth Century Logic. Texts and Studies*, ed. L. Minio-Paluello, vol. I Adam Parvipontanus, *Ars disserendi (dialectica Alexandri)*, Roma 1956; vol. II Abaelardiana inedita, ed. L. Minio-Paluello, W. Ockham, *Summa totius logicae*, Paris 1488, Oxoniae 1675 (Pars Prima ed. Ph. Boehner, Louvain 1951: Pars Secunda et Tertiae Prima, St. Bonaventure) N. Y. (Louvain, Padeborn 1954); Pseudo-Scotus, (*J. Duns Scoti*) *Opera omnia*, vol. II. Paris 1891; Albert Saksończyk, *Logica*, Venice 1522; W. Shyreswood, *Introductiones Magistri Guilielmi de Shyreswood in logicam*, ed. M. Grabmann, München 1937; Paweł z Wenecji, *Summa totius dialecticae...*, Venice 1544.

OPRACOWANIA: M. T. Beonio-Brocchieri Fumagalli, *La logica di Abelardo*, Firenze 1964; I. M. Bocheński, *De consequentiis scholasticorum eorumque origine*, Angelicum, XV, 1938, 1, s. 92—109; — *Communications sur la logique médiévale*, *Journal of Symbolic Logic*, 20, 1955; — *Scholastic and Aristotelian Logic*, *Proceedings of the American Catholic Philosophical Association*, 30, 1956, s. 112—117; — *A history of formal logic*, Notre Dame 1961; Ph. Boehner, *Collected Articles on Ockham*, ed. E. M. Buytaert, Louvain-Padeborn 1958; — *Medieval Logic*, Manchester 1959; A. Gonzales, *The Theory of Assertoric Consequences in Albert of Saxony*, *Franciskanische Studien*, 18, 1958, s. 290—354; J. N. Keynes, *Studies and Exercises in Formal Logic*, London 1906; A. Koricik, *Teoria sylogizmu zdań asertorycznych u Arystotelesa na tle logiki tradycyjnej. Studium historyczne*, Lublin 1948; — *Robert Kilwardby jako prekursor Ramusa i Leibniza*, *Sprawozdania z prac naukowych Wydziału Nauk Społecznych PAN*, z. 4 (26), 1963, s. 47—50; J. Łukasiewicz, *Z historii logiki zdań*, *Przegląd Filozoficzny*, XXXVII, 1934; B. Mates, *Pseudo-Scotus on the Soundness of Consequentiae* [w:] *Contributions to Logic and Methodology in Honor of I. M. Bocheński*, ed. by Anna Teresa Tymieniecka, Amsterdam 1965, s. 132—141; W. Michałowski, *Stanowisko Abelarda względem arystotelesowskiej koncepcji prawdy logicznej*, *Ruch Filozoficzny*, t. XXIII, nr 1—2, 1964, s. 60—63; —

Pojęcie inferencji i implikacji u Piotra Abelarda, Ruch Filozoficzny, t. XXV, nr 1—2, 1966, s. 86—88; — *Zdania ze spójnikami „si” i „cum” w logice Boecjusza i Abelarda*, Ruch Filozoficzny, t. XXVI, nr 3, 1968, s. 216—219; E. A. Moody, *The logic of Wiliam Ockham*, London, 1935; — *Truth and Consequens in Medieval Logic*, Amsterdam 1953; E. Nieznański, *Kierunki polskich badań nad tradycyjną asertoryczną logiką formalną*, Studia Philosophiae Christianae, nr 2, ATK, 1966; L. Minio-Paluello, *A Latin Commentary on the „Prior Analytics” and its Greek Sources*, The Journal of Hellenic Studies, 77, 1957, s. 93—102; K. Prantl, *Geschichte der Logik im Abendlande*, t. 2—4, Leipzig 1855—70; J. Salamucha, *Pojęcie dedukcji u Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu*, Warszawa 1930; — *Logika zdań u Wilhelma Ockhama*, Przegląd Filozoficzny, 38, 1935, s. 208—239; — *Pojawienie się zagadnień antynominalnych na gruncie logiki średniowiecznej*, Przegląd Filozoficzny, 40, 1937, s. 68—89; I. Thomas, *A 12-th Century Paradox of the Infinite*, Journal of Symbolic Logic, 23, 1958, s. 133—134; — *The Later History of The pons Asinorum* [w:] *Contributions to Logic and Methodology in Honor of I. M. Bocheński*, ed. by Anna Teresa Tymieniecka, Amsterdam 1965, s. 142—150.

BRODA: Peter Abelardus Dialectica I wyd. I. M. Bocheński 1964; II wyd. New York 1967; 3. Buridanus. Petrus de compositis totius logicae. Petrus 1487. Venetia 1489. — Consequentiae. Paris 1493. W. Burleigh. De puritate artis logicae, ed. Fr. Boehner, Louvain 1951; G. Compositae. Quae a codice ms. Vat. Lat. 1205 ed. I. M. Bocheński 1967; Logica modernorum, ed. I. M. Bocheński 1967; Twelfth Century Logic Texts and Studies, ed. I. M. Bocheński, vol. 1. Adam Parvipontanus. Ars dieretoria (dialectica) (Alexandria), I. Minio-Paluello, vol. II. Abelardus. Iacobi, ed. I. Minio-Paluello. W. Ockham. Summa logicae, Paris 1488. Oxoniae 1615. Paris Prima ed. Fr. Boehner, Louvain 1951; Paris Secunda ed. Tertius Prima. St. Bonaventura. M. Y. Bouvalet. Padobern 1954; Padobergo. (L. Gauz Scuti) Opus omnia, vol. II. Paris 1891; Albertus Magnus. Logica. Venetia 1522; W. Straszewski. Introductiones Magistri Galilei de syllogismo in logica, ed. M. Grabmann. München 1937; Paris 1944. Summa totius dialectice, Venetia 1544.

OPRACOWANIA: M. T. Bocheński. De consequentiis scholasticarum. Abelardus. Firenze 1964; I. M. Bocheński. De consequentiis scholasticarum. Aristotelis. Aeglethron, XV, 1955, t. 2, s. 93—100; — Commentationes in Aristotelis metaphisicis. Journal of Symbolic Logic, 20, 1955; — Scholastic and Aristotelian Logic. Proceedings of the American Catholic Philosophical Association, 30, 1958, s. 113—117; — A history of formal logic. Notre Dame 1951; Fr. Boehner. Collected Articles on Ockham, ed. E. M. Boylston, Louvain-Padobern 1956; — Medieval Logic. Manchester 1959; A. Gonzalez. The Theory of Aristotelian Consequentiae in Albert of Saxony. Teutschlanische Studien, 18, 1958, s. 288—304; I. M. Bocheński. Studies and Exercises in Formal Logic. London 1960; A. Korzybski. Teoria rozumowania dedukcyjnego w Arystotelesie i w logice tradycyjnej i logice historycznej. Lublin 1965; — Robert Kilwardby jako profesor na Uniwersytecie w Oksfordzie. Z historii logiki i filozofii. Prace Filozoficzne, XXVII, 1964; B. Marci. Pseudo-Scotus on the Soundness of Consequentiae [w:] Contributions to Logic and Methodology in Honor of I. M. Bocheński, ed. by Anna Teresa Tymieniecka. Amsterdam 1965, s. 113—141; W. Mirowski. Znaczenie Abelarda w teorii rozumowania syllogistycznego. Rocznik Filozoficzny, t. XXIII, nr 1—2, 1964, s. 69—83.

1 — Ruch filozoficzny

Recenzje i sprawozdania

ZYGMUNT MYSŁAKOWSKI: *Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności*. Warszawa, Książka i Wiedza 1964, s. 470, cena 40,—zł.

Książka dzieli się na dwie części. Pierwsza jest poświęcona podstawowym zagadnieniom ogólnej teorii wychowania i składa się z sześciu rozdziałów. Rozdział I wprowadza w rozległą problematykę zakreśloną tytułem, podając zwięzłą charakterystykę biologicznego i społecznego podłoża wychowania, i różniąc w związku z tym wychowanie pierwotne i wtórne. W rozdziale II autor zajmuje się czynnikami odgrywającymi istotną rolę w wychowaniu, ukazując ich socjologiczne i pedagogiczne aspekty. Rozdział III jest poświęcony problematyce osobowości i czynnikom, jakie ją kształtują. Autor rozważa różnice między charakterem a osobowością człowieka oraz wpływ grup społecznych na kształtowanie się osobowości. Szczegółowe zagadnienia tej problematyki są przedmiotem następnych rozdziałów. Charakterystyka środowiska wychowawczego, zarówno biosfery, jak też środowiska społecznego i dziedzictwa kulturowego — jest przedstawiona w rozdziale IV. Warunki tworzenia się planów życiowych, wzorów osobowych i postaw są omówione w rozdziale V, a rozdział VI podejmuje zagadnienia adaptacyjnej i rekonstrukcyjnej funkcji wychowania, wykazując, że wychowanie nie może być pojmowane tylko jednostronnie, tzn. jako proces oddziaływania grupy na jednostkę; trzeba widzieć także proces odwrotny, czyli oddziaływanie jednostki na grupę. Autor odrzuca definicje procesu wychowania, które widzą w tym procesie tylko przystosowywanie się jednostek do danych społeczności: „... gdybyśmy tak pojęty proces wychowania zaczęli urzeczywistniać w praktyce, doszlibyśmy do typu wychowania niwelującego indywidualność i twórczość, konformistycznego i snobistycznego, zniszczylibyśmy odwagę jednostki...” (s. 210); a dalej: „Wolność indywidualna nie jest w antagonizmie z uspołecznieniem; jest ona w antagonizmie zarówno z anarchią, czyli nieuporządkowaniem, jak konformizmem, czyli nadmiernym, sztywnym uporządkowaniem...” (s. 212).

Druga część zajmuje się wybranymi problemami szczegółowymi wychowania i zawiera rozważania na temat: genezy wychowania (rozd. I), granic działań wychowawczych (rozd. II), dynamiki osobowości (rozd. III), roli domu w kształtowaniu osobowości dziecka (rozd. IV), roli podręcznika w nauczaniu (rozd. V), pozapedagogicznych czynników nauczania (rozd. VI), cech osobowych wychowawcy (rozd. VII), roli zespołu w pracy produkcyjnej i wychowaniu (rozd. VIII), wychowania moralnego przez współżycie i współpracę w zespole (rozd. IX), różnic między przystosowaniem a wychowaniem (rozd. X) — wreszcie humanizmu i socjalizmu (rozd. XI).

Szerokie spojrzenie autora na społecznie ważne i złożone problemy wychowania uwzględnia aspekty filozoficzne, socjologiczne i psychologiczne tego skomplikowanego procesu kształtowania człowieka. I dlatego omawianą książkę przeczyta z zainteresowaniem i pożytkiem nie tylko pedagog.

Janusz Sztumski

Marxistische Philosophie — Lehrbuch (pod red. A. Kosinga). Dietz-Verlag, Berlin, wyd. II, 1967, s. 728.

Sprawa wydania uporządkowanego podręcznika filozofii marksistowskiej nie zdezaktualizowała się dotąd w naszym kraju. Nie podjęto trudu opracowania takiego podręcznika, a braki na tym polu próbowano prowizorycznie likwidować za pomocą tłumaczenia wydanych w ZSRR pod redakcją A.D. Aleksandrowa *Podstaw filozofii marksistowskiej* — podręcznika, który poza pewnymi pozytywnymi cechami (właściwa z punktu widzenia ideologii marksistowskiej interpretacja problemów, wyczerpujące opracowanie zagadnień materializmu dialektycznego i historycznego), wykazuje wiele cech negatywnych ze względu na przestarzały sposób podawania treści filozoficznych marksizmu, nie uwzględniający faktu, iż od momentu formułowania tych treści i zasad przez klasyków marksizmu minęło już wiele lat, w ciągu których nastąpił jak nigdy dotąd w historii burzliwy rozwój nauki, a także ze względu na czytelnika polskiego (posługiwanie się w tekście nader często cytataми wyłącznie z literatury rosyjskiej i radzieckiej oraz przykładami z zakresu historii i życia społecznego wyłącznie w ZSRR). Funkcjonowały i nadal są u nas używane w charakterze podręczników filozofii różne skrypty ukazujące się pod nazwą *Główne zagadnienia i kierunki filozofii*, o których to podręcznikach można było spotkać wiele krytycznych wypowiedzi w toczącej się w ubiegłym roku dyskusji na temat nauczania filozofii marksistowskiej, zawartych w różnego rodzaju czasopismach popularno-naukowych, literackich i w dziennikach.

Ale oto w 1967 r. ukazały się w NRD dwa wydania podręcznika pt. *Marxistische Philosophie*, będącego pracą zbiorową znanych NRD-owskich filozofów, takich jak A. Kosing, G. Klaus, G. Kröber, W. Eichhorn i innych, którym udało się ująć i naświetlić problematykę filozofii marksistowskiej zgodnie z wymaganiami współczesnej nauki lat sześćdziesiątych naszego stulecia, a jednocześnie nie zmienić zasadniczych treści filozofii marksistowskiej. Autorom tym udało się wyrazić „stare” prawdy marksizmu za pomocą nowoczesnych pojęć naukowych i zinterpretować je w świetle najnowszych, ale już w praktyce potwierdzonych teorii naukowych z dziedziny techniki, przyrodoznawstwa i nauk społecznych. Osiągnięto przez to kapitalny rezultat: 1° — wykazano, że marksizm jest filozofią dynamiczną, aktualizującą się wraz z postępem nauki w całym jej polu działania; 2° — pokazano, że marksizm potrafi syntetyzować najnowsze osiągnięcia wszystkich nauk szczegółowych; 3° — poprzez wspomnianą aktualizację ożywiono sam przedmiot filozofii marksistowskiej, co powoduje, że podręcznik czyta się z zainteresowaniem, rozbudzonym w miarę czytania (jest to ważny moment dydaktyczny!).

Owa nowoczesność, cechująca wspomniany podręcznik, wyraża się jeszcze w innym aspekcie, mianowicie w samym układzie i kolejności omawianych zagadnień. Przede wszystkim zrezygnowano z tradycyjnego podziału na ma-

terializm dialektyczny i historyczny, wprowadzając w to miejsce zgrupowanie tematów wokół trzech zasadniczych problematyk: ontologicznej, teorio-poznawczej i społeczno-praktycznej. Rozważania dotyczące tych trzech podstawowych działów filozofii poprzedzone zostały wprowadzeniem do filozofii marksistowskiej, polegającym na omówieniu światopoglądu socjalizmu oraz na podaniu historycznych i teoretycznych źródeł filozofii marksistowskiej.

Nowoczesność ujęcia problemów filozofii marksistowskiej wyraża się dobitnie w fakcie wykorzystania terminów i teorii cybernetycznych do formułowania i rozwiązywania zagadnień marksizmu. A nie trzeba chyba dziś nikogo przekonywać o tym, że w erze komputerów nowoczesność jest ściśle związana z cybernetyką.

Tak np. rozważania problemów prawidłowości z zakresu ontologii marksistowskiej zostało poprzedzone cybernetyczną teorią układów i struktur i analizą podstawowych pojęć cybernetycznych z zakresu teorii układów i teorii informacji (pojęcia układu, wejść i wyjść układu, stopnia organizacji, sprzężenia zwrotnego, układu regulacyjnego itp.). W świetle teorii układów określa się i wyjaśnia szereg kategorii społecznych, takich jak informacja społeczno-ekonomiczna, klasa i podział klasowy, państwo i naród, jako określone historyczne i polityczne formy strukturalne społeczeństwa.

W oparciu o cybernetyczną teorię układów wyjaśnia się z powodzeniem niezbyt przejrzyste pojęcie oddziaływania wzajemnego, która to kategoria odpowiada cybernetycznemu pojęciu regulacji bądź układowi samoregulującemu się. Podobnie kategorie konieczności i przypadku, rzeczywistości i możliwości, konieczności i wolności są pokazane i wyjaśnane na przykładach układów cybernetycznych (dzięki czemu pojęcia te zyskały na ostrości), niezależnie od tego, że są wstępnie wyjaśniane w ramach czystej filozofii.

Równie oryginalnie jest przedstawiona problematyka marksistowskiej teorii poznania. Głównie przejawia się to w wyprowadzeniu zagadnień teorio-poznawczych ze społecznych (socjologicznych) podstaw procesu poznawczego, w wyprowadzeniu istoty i struktury poznania z teorii informacji oraz związaniu podstawowych kategorii gnoseologicznych z pojęciami teorii informacji, w wyjaśnianiu procesów przejmowania, odzwierciedlania i przerabiania informacji przez organy zmysłowe człowieka w oparciu o najnowsze teorie psycho-fizjologiczne, wreszcie w unikaniu typowej dla naszych podręczników problematyki sporów filozoficznych wokół teorii poznania.

W dziale dotyczącym problemów filozofii społeczno-praktycznej daje się bardzo wyraźnie odczuć duże zaangażowanie ideologiczne autorów podręcznika, którzy z rzadko spotykaną u nas siłą przekonywania, opartą na rzetelnej analizie stosunków społeczno-ekonomicznych i politycznych panujących w naszej epoce, wskazują na twórczy charakter filozofii marksistowskiej i na optymizm życiowy płynący z uznania tej filozofii.

Podkreślić trzeba jeszcze wysoki stopień spójności wykładu, co niewątpliwie jest rezultatem związania bardzo złożonej i różnorodnej problematyki filozoficznej z bardziej jednolitą i precyzyjniej sformułowaną teorią cybernetyki. To zespolenie całej problematyki filozofii wokół cybernetyki umożliwiło autorom podręcznika prawidłowe, w sensie poprawnej kolejności logicznej i dydaktycznej, ustawienie omawianych zagadnień filozofii marksistowskiej. Walory dydaktyczne podręcznika zostały spotęgowane dodatkowo przez

wprowadzenie licznych schematów i wykresów, ułatwiających opanowanie i zapamiętywanie poszczególnych treści rozdziałów.

Jak każdy podręcznik, tak i ten zawiera pewne cechy negatywne, ale jest ich mało i są one raczej drugorzędne wobec cech pozytywnych. Można by zarzucić autorom pominięcie takich tematów, jak problematyka, religii i ateizmu, problemy alienacji czy charakterystykę współczesnych niemarksiowskich kierunków filozoficznych (rozpowszechnionych też i w NRD), a także współczesnych teorii socjologicznych. Dalszy zarzut dotyczyć może faktu, iż podręcznik nie obejmujący wszystkich problemów jest i tak zbyt obszerny; wydaje się, że można by dokonać pewnych skrótów, zwłaszcza że korzystanie z niego wymaga dobrej znajomości, przynajmniej na średnim poziomie, podstawowych dyscyplin przyrodniczych i logiki.

Mimo tych wad jestem przekonany, że podręcznik ten znakomicie spełnia swoje zadanie zarówno wobec wykładowców, jak i studentów i że należałoby sobie życzyć, aby rychło ukazało się jego tłumaczenie na język polski, może z uwzględnieniem nieznacznych zmian, wynikających z dostosowania przykładów do naszych warunków w Polsce, zwłaszcza że nic nie wskazuje na to, aby miał się wkrótce ukazać jakiś podręcznik filozofii marksistowskiej w pełni przystosowany do programu nauczania tego przedmiotu. Z pewnością recenzowany podręcznik jest godny polecenia uwadze wykładowców filozofii marksistowskiej.

Spis rozdziałów podręcznika: 1. Filozofia współczesnej epoki. 2. Jedność świata w jego materialności. 3. Prawidłowe uporządkowanie świata. 4. Rozwój w świecie. 5. Poznanie obiektywnego świata przez ludzi. 6. Przekształcanie form bytu i życia duchowego społeczeństwa we współczesnej epoce.

Wiesław Sztumski

Studien zur Logik Franz Brentano's. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, vorgelegt von Beno Rothenberg aus Frankfurt am Main (b.m.w.) 1962, s. 70, V, 4.

Studium swoje oparł autor głównie na trzech następujących źródłach: Fr. Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkte*, I, Leipzig 1874; Fr. Brentano, *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, Leipzig 1889; Fr. Hillebrand, *Die neuen Theorien des kategorischen Schlüsse*, Wien 1891. Uwzględnił także i poprzednie swe opracowanie logiki Brentana, napisane po hebrajsku (B. Rothenberg, *Über Fr. Brentano's Logik*, 1940).

Na treść tej dysertacji składa się wstęp i dwa rozdziały. Wstęp (*Einleitung*) zawiera w punkcie pierwszym metodę pracy autora, wyjaśnienie terminów „Logik”, „Logistik”, „Logik der Logistik” (*Meta-Logik*) oraz właściwy problem pracy; drugi punkt wstępu zawiera dyskusję Brentana z logiką matematyzującą, a w trzecim jest mowa o filozoficznym znaczeniu logiki Brentana.

Rozdział I („Brentano's Logik”) obejmuje punkt A i B. Punkt A („Die Lehre vom Urteil”) zawiera naukę o sądzie w ogóle i o sądzie egzystencjalnym w szczególności oraz o podziale sądów, o redukcji sądów do sądów egzystencjalnych i o sędach jedno- i dwuczłonowych (*Doppelurteile*). Punkt B („Die Lehre vom Schluss”) zawiera m. in. naukę o wniosku subalternacji, o wnio-

skach z dwóch przesłanek o trzech i czterech terminach (*quaternio terminorum*) i naukę o tym, że *ex mere affirmativis nihil sequitur*.

Rozdział drugi nosi tytuł „Brentano's Logik und die Logistik”. W tym rozdziale autor zestawia i porównuje logikę Brentana z logistyką, a w dołączonym dodatku (*Anhang*) porównuje logikę Brentana z intuicjonistyczną logiką Brouwera („Brentano und Brouwer's intuitionistische Logik”). W końcu dySSERTacji podana jest literatura, wykaz używanych symbolów i życiorys autora (*Lebenslauf*).

W rozdziale pierwszym — punkcie A — jest mowa o sądzie. Według Brentana sądu zdefiniować nie można. Przedmiot sądu może być tylko przedstawiony (*vorgestellt*) i uznany (*anerkannt*) lub odrzucony (*verworfen*). W przeciwieństwie do logiki klasycznej sąd nie jest połączeniem (*Verbindung*) lub rozłączeniem (*Trennung*) licznych przedstawionych cech (*Merkmal*), lecz uznaniem lub odrzuceniem jednej jedynej cechy. Sąd *A ist*, czyli uznanie jednego przedmiotu *A* (*Objektes A*) nie jest predykacją (*Praedikation*). Brentano w licznych miejscach mówi wyraźnie, że „istnienie” nie jest orzecznikiem sądu. Wyrażenie *A ist* jest sądem jednoczłonowym, tetycznym (*thetisches Urteil*). Do klasy sądów zalicza Brentano i spostrzeżenie (*Wahrnehmung*). Z punktu widzenia psychologicznego nie ma różnicy między spostrzeganiem i sądem *A ist*. Oba te akty są zwykłym uznaniem. Obok sądów dwuczłonowych (kategorycznych) są sądy i jednoczłonowe (tetyczne, egzystencjalne). Według Brentana nie tylko nie ma istotnej różnicy między sądem jednoczłonowym *A ist* i dwuczłonowym *A ist B*, lecz że właściwym sądem logicznym jest sąd jednoczłonowy, do którego wszystkie inne sprowadzić się dają. Forma egzystencjalna sądu jest przeto formą pierwotną sądu. Sąd *A ist B* jest niczym więcej, jak tylko uznaniem (*Anerkennung*) *AB*, a więc *AB ist*. Brentano dzieli sądy tylko według jakości (twierdzące, przeczące). Podział zaś sądów według ilości (ogólne, szczegółowe) odrzuca. Wszystkie sądy sprowadza on do sądów jednoczłonowych, egzystencjalnych, a więc sąd *S ist P* sprowadza do sądu *SP ist* i obojętną jest rzeczą, czy *S, P* jest ogólne, czy szczegółowe. Ze stanowiska Brentana każde przeczenie jest zawsze ogólne, ponieważ zaprzecza się coś zawsze w całości, czyli ze względu na cały zakres, a przeto jeśli przeczymy *S*, to przeczymy *SP*, a każde twierdzenie jest zawsze szczegółowe, bo tylko jedno *S* wystarczy, by sąd *S ist* był poprawny. A przeto ze stanowiska Brentana nie ma sądów szczegółowo przeczących i ogólnie twierdzących.

Brentano tak sprowadza sądy kategoryczne do sądów egzystencjalnych (*Psychologie...*, s. 283).

sAp: Alle Menschen sind sterblich — Ein unsterblicher Mensch ist nicht. Ze stanowiska Brentana ten sąd jest identyczny (*identisch*) z sądem: Kein Mensch ist nicht sterblich.

sEp: Kein Stein ist lebendig — Ein lebendiger Stein ist nicht.

sIp: Irgend ein Mensch ist krank — Ein kranker Mensch ist.

sOp: Irgend ein Mensch ist nicht gelehrt — Ein ungelehrter Mensch ist. Przeto ze stanowiska Brentana żaden sąd twierdzący nie jest ogólny i żaden sąd przeczący nie jest szczegółowy (tamże, s. 283, uw. 2).

Pierwotnie twierdził Brentano, że wszystkie sądy sprowadzają się do sądów jednoczłonowych (*eingliedrige, thetische*). W uwagach zaś do pracy pt. *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, (Leipzig 1889) podał po raz pierwszy zmodyfikowaną swoją teorię. Mówi tam, że obok sądów jednoczłonowych są

i dwuczłonowe (*zweigliedrige synthetische, praedicative, wahrhaft kategori-sche*). Są to wyrażenia postaci *A ist B* i *A ist nicht B*. Przez tę modyfikację nie zmienił jednak Brentano istoty sądu. W przeciwieństwie do logiki klasycznej te sądy syntetyczne nie są syntezami przedstawięń (*Vorstellungssynthese*) czy połączeniami pojęć (*Begriffsverbindungen*), lecz syntezami sądów (*Urteilssynthese*), czyli sądami dwuczłonowymi, w których podmiot i orzecznik występują jako sądy podmiotu i orzecznika (*Subjekts- u. Praedikatsurteile*), a nie jako przedstawienia podmiotu i orzecznika (*Subjekts- u. Praedikatsvorstellungen*). Dlatego nazywa je Brentano sądami dwuczłonowymi (*Doppelurteile*). W tych sądach nie są zestawiane dwa pojęcia lecz na sądzie afirmatywnym podmiotu (*affirmativer Subjektsurteil — A ist*) buduje się sąd orzecznika (*Praedikatsurteil — und ist B*) jako przyznanie (*Zuerkennung*) lub nieprzyznanie (*Aberkennung*). Zgodnie z tym sąd *A ist B* znaczy tyle, co *A ist und ist B*. Przykład: Sąd „Ein Tisch ist rot” znaczy tyle, co „es gibt einen Tisch und dieser ist rot”. Ze stanowiska Brentana wszystkie sądy ogólne są negatywne. Wobec tego nie mogą być z nich wywnioskowane sądy twierdzące (*a — i*). A przeto konkluzja *ad subalternatum* nie jest poprawna (*unrichtig*). Na miejsce dawnych reguł dotyczących wniosków kategori-cznych podaje Brentano trzy nowe reguły ogólne, które mają zastosowanie w każdej figurze i wystarczają do sprawdzenia każdego sylogizmu. Oto te reguły, od czasów Arystotelesa w sprzeczności z całą tradycją, o których logik ze starej szkoły (mówi Brentano) nie bez zgrozy usłyszy co następuje (*Psychologie ...*, s. 302, uw. 2, 303).

1. Każdy sylogizm kategori-czny zawiera cztery terminy, z których dwa pierwsze są względem siebie przeciwstawne, a dwa inne występują dwukrotnie. Logik ze starej szkoły będzie zawsze uważał *quaternio terminorum* za potępiony paralogizm. Ale i w najnowszych czasach (mówi dalej Brentano) Boole również słusznie zauważył, że niektóre sylogizmy kategori-czne mają także cztery terminy, z których dwa są względem siebie sprzecznie-przeciwległe. — 2. Jeśli wniosek jest negatywny, to każda z przesłanek ma wspólną z nim jakość i jeden wspólny z nim termin. A więc przesłanki negatywne dają wnioski negatywne, a przeto nie jest prawdą, że z dwóch przesłanek negatywnych nic nie wynika. — 3. Jeśli wniosek jest afirmatywny, to jedna z przesłanek posiada tę samą jakość i ten sam termin, druga zaś posiada przeciwną jakość i przeciwny termin. A więc jeśli jedna z przesłanek jest afirmatywna (w sensie egzystencjalnym szczegółowa), a druga negatywna (w sensie egzystencjalnym ogólna), to wniosek jest afirmatywny, czyli między przesłankami wniosku afirmatywnego jedna musi być negatywna; a przeto nie jest prawdą, że obie przesłanki muszą być afirmatywne, czyli w tej regule nie obowiązuje zasada *pars pejor lub debilior* (za słabszą uważa się przesłankę przeczącą w stosunku do twierdzącej i szczegółową w stosunku do ogólnej), bo według tej reguły z dwóch przesłanek afirmatywnych nie ma wniosku (*ex mere affirmativis nihil sequitur*). Taki jest w ujęciu autora zasadniczy zrab logiki Brentana.

Fr. Brentano nie napisał właściwie ani podręcznika, ani monografii logiki. Mówi tylko w swej *Psychologii* z r. 1874 (s. 302, uw. 2), że logikę wykładał w semestrze zimowym w r. 1870/71 w uniwersytecie w Würzburgu i w swych wykładach opracował systematycznie i w całości elementy logiki oparte na nowych podstawach. Ponieważ wzbudziły one zainteresowanie zarówno wśród słuchaczy (studentów), jak i wśród specjalistów filozofii, przeto

powziął Brentano zamiar po wydaniu swej *Psychologii* ponownie je poddać rewizji i opublikować. W rezultacie jednak ich nie opublikował, a podał w swej *Psychologii* tylko zasadniczy ich zrąb, ograniczając się tylko do głównych reguł sylogizmu, które wyłożył na s. 303, a po części i na s. 283, gdzie podał swoją teorię zdań egzystencjalnych. Poglądy logiczne Brentana zreferował później na podstawie jego wykładów Franz Hillebrand w pracy z r. 1891. Na tej tylko pracy oparł sformalizowanie logiki Brentana T. Czeżowski (*Przyczynek do sylogistyki Arystotelesa — Brentanowska teoria wniosków kategorycznych*, Toruń 1950).

Stanowisko Brentana jest zreferowane dokładnie. Dysertacja napisana językiem jasnym i zwięzłym. Cytaty i odnośniki wiernie odpowiadają oryginałom. Jedyną chyba wadą tej dysertacji jest to, że autor nie zestawił i nie porównał koncepcji logicznych Brentana z odnośnymi i pokrewnymi koncepcjami logicznymi Leibniza i Sturm. Z tego zestawienia i porównania okazałoby się, że te koncepcje logiczne Brentana stanowiące zasadniczy zrąb jego teorii, nie są nowe. Teoria Brentana jest oryginalna tylko w odosobnieniu. W zestawieniu zaś z odnośnymi koncepcjami logicznymi Leibniza i Sturm (1635—1703) nie jest ona teorią oryginalną, bo interpretacja egzystencjalna zdań kategorycznych występuje już u Leibniza. We fragmencie XVII pism Leibniza (bez tytułu i daty — L.Ph. G. VII, 211—217) podaje Leibniz egzystencjalną interpretację zdań kategorycznych typu: *a*, *e*, *i*, *o*. Te zdania wyraża tam Leibniz i interpretuje w sposób następujący:

aAb: $a = ab$, lub $ab' = o$, czyli: *a* jest identyczne z *a*, które jest *b*, lub: *a*, które nie jest *b*, nie istnieje (aequivalent: AB et A seu A non B est non Ens).

aEb: $a = ab'$, lub $ab = o$, czyli: *a* jest identyczne z *a*, które nie jest *b*, lub: *a*, które jest *b*, nie istnieje (AB est non Ens).

aIb: $a \neq ab'$, lub: $ab \neq o$, czyli: *a* nie jest identyczne z *a*, które nie jest *b*, lub: *a*, które jest *b*, istnieje (AB est Ens).

aOb: $a \neq ab$, lub: $ab' \neq o$, czyli: *a* nie jest identyczne z *a*, które jest *b*, lub: *a*, które nie jest *b*, istnieje (non aequivalent: AB et A seu A non B est Ens). (Por. także: A. Korcik, *Próby Leibniza dowodu subalternacji*, *Ruch Filoz.*, XXII, nr 2-4, 1964).

Brentanowska koncepcja *quaternio terminorum*, koncepcja wyvodu konkluzji z obu przesłanek przeczących i koncepcja, że konkluzja nie idzie za przesłanką słabszą, znacznie wcześniej występuje już u J.C. Struma (*Universalium Euclidea* . . . , Hagae-Comitis 1661).

Z tych naszych dowodów — mówi Sturm — wypływa co następuje:

1. Fałszem jest, że w żadnym sylogizmie nie może być więcej niż trzy terminy, ponieważ w udowodnionych wyżej sylogizmach występują cztery terminy, mianowicie *A*, *B*, *C* i $\neg C$ („Falsum quoque est in syllogismo nullo posse esse plures quam 3 diversos terminos. Siquidem in omnibus hactenus demonstratis syllogismis 4 occurrant, nempe *A*, *B*, *C* et $\neg C$ ”).

2. Z dwóch przesłanek przeczących wywodzi się formalnie konkluzja („ex puris negativis [. . .] formalis infertur conclusio”).

3. Także fałszem jest, że konkluzja zawsze idzie za przesłanką słabszą, albowiem jeśli mniejsza przesłanka jest przecząca, to konkluzja jest twierdząca i jeśli obie przesłanki są twierdzące, to konkluzja jest przecząca („Nec minus id quod dicitur conclusionem semper sequi partem debiliorem. Namque affirmans sequitur existente minore negante [. . .] et negans ex utraque

affirmante...”). (Por. także: A. Korcik, *O nowych formach sylogistycznych u J. C. Sturma*, Sprawozdania z prac naukowych Wyd. Nauk Społ., R. V, 1962, z. 4).

Antoni Korcik

K. MÜLLER: *Leibniz-Bibliographie. Die Literatur über Leibniz*. Frankfurt a/M. 1967, V. Klostermann, s. XX, 478. Veröffentlichungen des Leibniz-Archivs.

W 1962 r. przy Niedersächsische Landesbibliothek w Hanowerze (dawnej Bibliotece Królewskiej, której Leibniz był bibliotekarzem) zorganizowano Archiwum Leibnizowskie, mające być ośrodkiem badawczym i dokumentacyjnym myśli Leibniza. Przy Archiwum wydzielono specjalną bibliotekę. Pierwszym wydawnictwem Archiwum jest omawiana bibliografia literatury dotyczącej tego filozofa, obejmująca możliwie wszechstronnie naukowe piśmiennictwo światowe, zarówno druki zwarte, jak i artykuły z czasopism, doprowadzona do 1962 r. Przedmowa wskazuje na tradycje Hanoweru w badaniach nad Leibnizem, nawiązując szczególnie do prac Edwarda Bodemanna (autora m. in. katalogu rękopisów Leibniza w Bibliotece Królewskiej w Hanowerze), daje także zwięzły przegląd dotychczasowych opracowań bibliograficznych filozofa i krótką informację o przebiegu prac nad omawianą publikacją. Sama bibliografia jest imponująca, obejmuje 3392 pozycji, w większości znanych z autopsji. Korzystanie ułatwiają indeksy — autorów i przedmiotowy. Sama bibliografia posiada układ systematyczny (chętnie przez Niemców w tego typu wydawnictwach stosowany) i to dość szczegółowo rozbudowany. Rozdział I — ogólny, obejmuje bibliografie, wykazy rękopisów, omówienia ogólne, księgi pamiątkowe itp.; rozdział II — życie Leibniza (z 4 podrozdziałami); rozdział III — uogólniającą charakterystykę (wstępy, artykuły w encyklopediach i dziełach informacyjnych — te w wyborze niezbyt konsekwentnym, można by było to w ogóle pominąć), opracowania dotyczące tła historycznego i kulturalnego; rozdział IV — szczegółową charakterystykę (wykształcenie, charakter, język Leibniza, stosunek do społeczeństwa, wspomnienia, anegdoty); rozdział V — dzieło Leibniza, jego działalność w różnych dziedzinach wiedzy, prócz filozofii, której poświęcony jest obszerny rozdział VI; rozdział VII — związki Leibniza z innymi myślicielami, jego wpływ, historia tego wpływu, dzieje badań nad Leibnizem; rozdział VIII — uzupełnienia. Na pewno bibliografia posiada luki, rzecz to nieunikniona, zawiera jednak główny korpus literatury o Leibnizu i stanowi nieodzowne źródło dla wszelkich prac nad tym myślicielem. Sporo tu prac polskich np. poz. 210 — praca Straszewskiego, niestety autor nie znał języka polskiego i stąd błędy typu „Krakowie” jako nominativus. Jest praca H. Elzenberga (poz. 2011), jest szereg prac A. Korcika — dla ścisłości warto by przypomnieć o recenzji T. Czeżowskiego (a recenzje bibliografia odnotowuje pod dziełami recenzowanymi) z pracy Korcika o metodzie Couturata (poz. 1866). Autor wyraźnie korzystał z *Bibliografii filozofii polskiej 1831—1864*, jednak niekonsekwentnie, i tak opuścił prace B. Trentowskiego: *Związek duszy z ciałem* — Bibl. Warsz. 1842, t. 4, s. 49-54 — o Leibnizu, a także J. K. Rzezińskiego: *Charakterystyka najnowszej filozofii* — Kwart. Nauk., t. 3:1836, s. 206-211 — o Leibnizu. Do drob-

nych błędów zaliczyć należałoby umieszczenie w dwóch różnych działach prac o tej samej tematyce: *Leibniz a sprawa polska* — Weissa (poz. 608) i Schnause-ra (poz. 2990) — szczęśliwie spotykają się one w indeksie.

Wiesław Mincer

G. RHODE: *Bibliographie der deutschen Aristoteles-Übersetzungen vom Beginn des Buchdruckes bis 1964*. Frankfurt a/M. 1967, V. Klostermann, s. XIV, 103. *Bibliographische Beiträge*, Bd I.

Ladnie chociaż metodą małej poligrafii wydana bibliografia niemieckich przekładów Arystotelesa obejmuje tylko wydawnictwa zwarte od w. XVI do r. 1964. Najwcześniejsze przekłady drukowane (poz. 189-191) to przypisywane Arystotelesowi *Secreta secretorum*, również do starszych zaliczyć można przekłady *Tractatulus de practica lapidis philosophici* — chodziło tu o popularyzację medycyny, czy alchemii, wszak naukowe dzieła Stagiryty czytano wówczas bądź w oryginale, bądź w przekładach łacińskich. Pierwsze naukowe przekłady to już wiek XVIII (1753 — *De arte poetica*). Odnotować tu jednak warto zamieszczony w bibliografii, wydany w XIX w. staroniemiecki przekład fragmentu *Organonu*, pochodzący z wieku XI. Układ bibliografii jest następujący — Wstęp obejmuje: cel i zadania bibliografii (według autorki ma ona 1° dać użytkownikowi wykaz niemieckich przekładów Arystotelesa, 2° wskazać ma na dzieje tych przekładów, tzn. na historię recepcji Arystotelesa w Niemczech. Szkic o Arystotelesie w niemieckich przekładach jest niestety zbyt skąpy, co jest wadą wielu zestawień bibliograficznych retrospektywnych; brak zwykle syntetycznego historycznego przeglądu, a wszak nie-trudno w oparciu o zebrany materiał przygotować go); dalej — omówienie konstrukcji bibliografii, jej zakres rzeczowy i zasięg chronologiczny, układ i metoda opisu (niestety w oparciu o jakże nieodpowiednią dziś instrukcję pruską dla katalogów alfabetycznych), wreszcie omówienie indeksów, których bibliografia posiada dwa (łacińskich tytułów dzieł Arystotelesa i osobowity — tłumaczy, wydawców itp. — brak tu indeksu chronologicznego, choćby operującego numerami pozycji, ułatwiałoby to prześledzenie dziejów tłumaczeń Arystotelesa). Korpus główny bibliografii, obejmującej 207 tytułów, w większości sprawdzonych z autopsji, rozбивa się na: a) dzieła zbiorowe, b) zbiory trzech lub więcej poszczególnych pism, c) wybory z pism, d) pisma poszczególne. Układ tych ostatnich jest alfabetyczny według tytułów łacińskich — pod tymi hasłami wyszczególniano przekłady niemieckie; przyjęto także hasła tytułów niemieckich czy drobniejszych części, ale z odesłaniem do tytułu łacińskiego (np. *Erste Analytiken* zob. *Analytica priora*). Przy hasłach łacińskich podano wskazówki, gdzie znajduje się dany utwór w berlińskim wydaniu greckim Bekkera (vol. 1-5, 1831—1870). Zarzut, który można by tej bibliografii postawić jest następujący: dla oszczędności miejsca, czy zbyt wąsko rozumianej precyzji bibliograficznej wprowadzono za dużo skrótów, opisy przeładowane są symboliką o kombinacjach literowo-cyfrowych, stąd nie-strawna jest ona do czytania, przede wszystkim zaś do szybkiego korzystania — dotyczy to zwłaszcza uwag bibliograficznych, które właśnie dla zainteresowanego są najciekawsze. Kończy bibliografię wykaz literatury, autorka

wykorzystała podstawowe niemieckie katalogi i bibliografie, sięgnęła też do zasobów szeregu bibliotek naukowych NRF.

Wiesław Mincer

ADOLF BUSEMANN: *Weltanschauung in psychologischer Sicht*. München-Basel, Ernst Reinhardt Verlag, 1967, s. 148.

Im częściej w mowie potocznej występuje jakiś termin psychologiczny lub filozoficzny, tym bardziej zaciera się jego znaczenie. Los ten spotkał bardzo pospolity termin: pogląd na świat lub, jak się niezbyt pięknie po polsku mówi: światopogląd. Nie bardzo wiadomo, czy chodzi tu o pewien system filozoficzny lub metafizyczny, czy o ogół wiadomości przyrodniczych i historycznych, czy może o ogólne nastawienie do świata i do życia, mniej lub więcej pesymistyczne, lub optymistyczne? W jaki sposób wreszcie pogląd na świat może wpływać na postępowanie i charakter człowieka?

Kogo intrygowało to, co się nieraz mówi o różnych poglądach na świat, ten z zainteresowaniem sięgnie po dziełko Busemanna, traktujące o tych sprawach. Busemann znany teoretyk pedagogiczny — zwolennik poglądów Jaspersa (zawartych w jego *Psychologie der Weltanschauungen*, 1922) — w latach trzydziestych nader sceptycznie odnosił się do ruchu narodowo-socjalistycznego, ale wtedy nie mógł jeszcze ogłosić swych refleksji na ten temat. Refleksje te Busemann ujął obecnie w ogólną teorię poglądu na świat, i stara się przedstawić ją w ostatniej publikacji.

Zdaniem Busemanna pogląd na świat nie jest jakimś zbiorem przekonań oczywistych lub uzasadnionych, które odnosiłyby się do faktów naukowych, ale jest raczej pewnym zbiorem ocen i gotowości do określonych sposobów postępowania. W skład poglądu na świat nie wchodzi zatem prawa logiki lub geometrii, ani nawet różne prawa przyrodnicze i fakty historyczne, odarte z zabarwienia uczuciowego, fakty te bowiem nie zależą od naszej woli i nie mamy na nie żadnego wpływu. Przekonania o faktach składają się tylko na mniej lub więcej trafny obraz świata, który z kolei może być podstawą do poglądu na świat, ale jeszcze poglądem na świat nie jest.

Natomiast kiedy pytamy kogoś, co myśli na temat alkoholu, albo co sądzi o wolnej miłości, o pacyfizmie lub obowiązkowej służbie wojskowej dla kobiet, zahaczamy tym samym o jego pogląd na świat. Pogląd na świat to zdaniem autora całość naszego wartościującego ujęcia różnych rzeczy w świecie oraz czynne ustosunkowanie się wobec nich („Das Ganze unserer wertdeutenden und stellungnehmenden Schau der Dinge der Welt”). Świat, który jest przedmiotem tego poglądu to przede wszystkim świat naszego działania, świat zależny od naszej woli („die praktikable Welt”).

Pogląd na świat rodzi się na tle różnych popędów, dążeń, skłonności i decyzji, poczyna się z odczucia mocy sprzyjających i wrogich, kształtuje się w codziennym obcowaniu z matką i najbliższą rodziną, wsiąka w człowieka wraz z mową rodzinną i ukrytymi w niej ocenami. Zachwianie się poglądu na świat lub jego utrata ujawnia się zaraz w postaci uczucia niepewności, niezdecydowania. Pogląd na świat bowiem niekiedy ulega zmianie tak w życiu jednostki, jak i w życiu narodu. Mogą się do tego przyczynić zarówno przemiany biologiczne (dojrzewanie, macierzyństwo), jak i różne przeżycia fascynujące i wstrząs-

sające, a szczególnie odczucie pewnego zdarzenia, pewnej osoby lub przedmiotu jako czegoś jednorazowego, niezastąpionego i niepowtarzalnego. Niekiedy pogląd na świat staje się narzędziem w rękach przywódców nowego ruchu, w rękach partii i państwa. Pierwotna koncepcja nowego poglądu stopniowo zaciera się w umysłach, błędnie i zmienia się stosownie do okoliczności i przystosowuje do poglądów tłumu, twórca tej koncepcji ulega apoteozie. W końcu przekazany pogląd na świat staje się wywieszką reklamową, która nie krępuje nikogo. Przyznawanie się jednak do panującego poglądu na świat wystarcza, aby utrzymać a nawet poprawić swą pozycję społeczną.

Z drugiej strony pogląd na świat, oparty o własne przemyślenia i o własne wartościowanie, wymaga, aby człowiek uparcie przeciwstawiał się zakorzenionym w masach przesądom. Taki własny pogląd na świat rodzi się, gdy człowiek żyje w ścisłej łączności z najbliższym otoczeniem, kiedy wchodzi w różnorakie stosunki społeczne, takie jak podleganie i władza, rozumienie i brak zrozumienia, współdziałanie i walka, sympatia i antypatia, zaufanie i niedowierzanie. Własny pogląd na świat zawiązuje się jako przedświadome ukierunkowanie wewnętrzne, jako jednolita postawa psychiczna, która z czasem rozszczepia się na interpretujące wartościowanie oraz charakter, czyli gotowość postępowania według pewnych zasad, dzięki czemu uświadamia się zarówno cel postępowania, jak i prowadzące do niego środki. W końcu siła uczucia wartościującego stopniowo zanika, a kiedy pojawi się rozbieżność pomiędzy systemem wartościowania a postępowaniem, pogląd na świat ulega powolnemu rozkładowi.

Zanim to się stanie, pogląd na świat zasadniczo jest zwartą całością, która tylko częściowo ukazuje się w poszczególnych przeżyciach. Struktura poglądu na świat odzwierciedla strukturę podmiotu. Swoistość podmiotu, czyli jaźni, nie sprowadza się do sumy cech, którymi jaźń różniłaby się od innych jaźni. Strukturę jaźni można uchwycić jedynie przez zaliczanie jej do różnych typów osobowości, które ujmują całą jaźń w różnych przekrojach. A więc można równocześnie należeć do typu leptosomatycznego i umiarkowanie schizotypicznego, a przytem być przedstawicielem typu dezintegrowanego w ujęciu Jaenscha, z jednej strony zadufanego w sobie (*Selbstbehauptungs typus* Klagesa), a z drugiej związanego z matką w rozumieniu Freuda. Kto jest zdrow i silny może uważać zdrowie i siłę za zalety szczególnie wartościowe, a może też traktować je jako coś zupełnie zwykłego, o co nie warto szczególnie się troszczyć.

Kto ulega wyłącznie tylko popędom, ten nie może mieć poglądu na świat. Jednakowoż umiarkowane zaspokajanie potrzeb popędowych (np. odżywianie, potrzeby seksualne) może uzyskać swoistą wartość w zakresie poglądu na świat. Także odwrotnie, popęd przemożny, jak np. dążenie do mocy, do kierowania ludźmi, może wszystkie pozostałe wartości podporządkować sobie i to nie zawsze musi być zdrożne. Sama moc bowiem nie jest niemoralna, a tylko gdy służy do zaspokajania popędów niemoralnych. W chwilach bezradności, osamotnienia, oddajemy się nieraz mocom, które płyną z naszego wnętrza i nadajemy im taką rangę, że wartości, które dawniej kierowały nami, teraz tracą jakiegokolwiek znaczenie. Do tych mocy wewnętrznych zaczynamy odnosić się z takim zaufaniem, jakie dziecko żywi w stosunku do rodziców, po czym ogarnia nas spokój, błogość, siła i osłupienie wobec czegoś, co odczuwamy jako drugą osobę, która usuwa nieznośną samotność. Tak rodzi się typowe przeżycie wiary, przeżycie różne od poglądu na świat, ale też i niesprowadzalne do przeżyć estetycznych i etycznych.

Na zakończenie autor wysuwa doniosłe zagadnienie pedagogiczne, czy tworzący się pogląd na świat pozostawić własnemu losowi, czy starać się kierować jego rozwojem. Autor uważa, że zależy to od różnych okoliczności, a przede wszystkim od fazy rozwojowej dziecka. W każdym razie tylko ten pedagog potrafi zrozumieć tworzący się pogląd na świat, który do takiego poglądu sam doszedł i sam go w sobie dostrzega. Badanie poglądu na świat to sprawa psychologii podmiotowej, a nie psychologii przyrodniczej.

Jak widzimy autor nie tylko w dość oryginalny sposób określa pojęcie poglądu na świat, ale usiłuje dać pełną jego teorię. Ujęcie poglądu na świat jako systemu uznawanych wartości wydaje się godne zastanowienia. Rzeczywiście tym, co ludzi łączy lub dzieli, co w dużej mierze wyznacza ich działanie, współdziałanie i walkę, są nie tyle przekonania o faktach, ile uznawanie i nieuznawanie pewnych wartości. Ale w języku potocznym pogląd oznacza również subiektywne przekonania o faktach, pozbawione na razie uzasadnienia i od tego znaczenia autor zupełnie się odgradza.

Jego zdaniem przedmiotem poglądu na świat może być tylko to, co zależy od naszej woli, a więc pewna wartość dodatnia lub ujemna. Dlatego właśnie autor z poglądu na świat wyklucza te przekonania, których prawdziwość nie zależy od naszej woli. Autor posuwa się jeszcze dalej. Ponieważ wszyscy musimy umrzeć, śmierć również nie może wchodzić w zakres tego, czego dotyczy pogląd na świat. Ale choć śmierć jest konieczna, to zdaniem autora, wcale nie jest konieczna myśl, że po śmierci niczego nie ma, a fakty jasnowiedzenia i telepatii zdają się mówić inaczej. Jako przykład jasnowiedzenia autor podaje obraz Dürera, do złudzenia przypominający fotografię wybuchu bomby, która padła na atol Bikini kilka wieków po śmierci malarza. Myśl, jak stwierdził Kant, nie ma wymiarów przestrzennych, ale też brak jej wymiarów czasowych, jak wykazał Bergson. Sceptyk Starego Testamentu utrzymywał, że wszystko przemija i wszystko to jest nicością. Ten nihilizm autor kwestionuje wskazując na to, co jest możliwe poza czasem i przestrzenią. Zdaniem autora życia pośmiertne w poglądzie na świat może więc odgrywać pewną rolę.

Jak widzimy, autor cokolwiek zanadto puścił wodze marzeniom, a przy tym niepostrzeżenie z dziedziny wartościowań przeszedł w dziedzinę faktów, które w jego rozumieniu nie są domeną poglądu na świat. Przecież zagadnienie życia po śmierci jest również sprawą faktu, na który żadnego wpływu nie mamy, a tylko nie wiemy nic i wiedzieć nie możemy, jak jest naprawdę. Ponadto nie widać, aby stwierdzenie faktu i jego wartościowanie wykluczały się wzajemnie. Można z całą pewnością stwierdzać zarówno rzeczy przyjemne i wesołe, jak i tragiczne, i smutne. Wartościowanie dodatnie lub ujemne zależy nieraz od takich czy innych informacji, właśnie o faktach. Stwierdzenie faktu, z którego wnosimy o grożącym nam niebezpieczeństwie, jak najbardziej pobudza do działania, aby to niebezpieczeństwo odsunąć. A wreszcie nie wydaje się słuszny pogląd autora, że to, co nie zależy od naszej woli, nie podlega wartościowaniu. Właśnie przyszła śmierć, choć nieuchronna, jest z reguły przedmiotem oceny ujemnej. Aby się pogodzić z tym smutnym faktem trzeba wiele przemyśleń i pracy nad sobą.

Granica, jaką zarysował autor pomiędzy światem faktów i światem działania nie zarysowuje się wyraźnie. Omawiana przez nas książeczka jest bardzo interesująca i zawiera wiele wnikliwych dociekań, zwarta teoria poglądu na świat czeka jednak na dalsze opracowanie.

Tadeusz Witwicki

KONRAD LORENZ: Evolution and modification of behavior. A critical examination of the concept of the „learned” and the „innate” elements of behavior. Phoenix science series PSS 534. Dol. 1,50. The University of Chicago Press. Chicago and London. The University of Toronto Press, 1967.

Głównym atutem w rękach behawiorystów jest psychologia zwierząt. Zarzuty przeciw behawiorystycznym założeniom psychologii występują też przeważnie w związku z psychologią człowieka, mało kto zaś kwestionuje ich rację bytu w odniesieniu do zwierząt. Uczynił to jednak znany badacz życia zwierząt Konrad Lorenz w świetnie napisanej książeczce o pojęciu zachowania się wrodzonego i wyuczonego. Lorenz podważa przede wszystkim założenie Hebba (1953), że pojęcia zachowania się wrodzonego można określić jedynie jako zachowanie się nie wyuczone, a wyuczone jako nie wrodzone. Po drugie obala pogląd Lehrmana (1953), jakoby zwierzę mogło już w jaju lub macicy uczyć się zachowania potrzebnego mu w późniejszym życiu, a w końcu, zaprzecza temu, jakoby elementy wrodzone i wyuczone w zachowaniu łączone były tak ściśle, że niepodobna ich rozdzielić eksperymentalnie ani myślowo.

Tymczasem według Lorenza oba pojęcia wyznaczone są najlepiej przez źródło informacji warunkującej zachowanie się przystosowane do otoczenia. Zachodzi analogia pomiędzy powstawaniem mutacji a uczeniem się przez próby i błędy, a właściwie przez próby udane. Mutanty nie przystosowane giną, a ponieważ nigdy nie jest ich zbyt wiele, ryzyko nie dotyczy całego gatunku zwierzęcego, który przechowuje zapas informacji przekazanej mu przez poprzednie pokolenia. Jeśli jednak zmiana charakterystyczna dla mutacji okaże się korzystna dla gatunku, to przez rozmnażanie płciowe zdobyta w ten sposób informacja rozsiewa się na całą populację. W ten sposób, jak to zauważył Campbell (1958), zdobywanie informacji przez gatunek podobne jest do indukcji czystej, czyli pozbawionej procesów dedukcyjnych, które biorą udział w zwykłym ludzkim rozumowaniu.

Organizacja, która to osiąga, musiała utworzyć się bardzo wcześnie w rozwoju życia na ziemi, wszystkie bowiem zwierzęta i rośliny pochodzą od istot, które zastosowały jądro z chromosomami do tego celu. Drugi rodzaj przystosowywania się do otoczenia to wzajemne oddziaływanie pomiędzy jednostką i otoczeniem, dzięki czemu może ona zdobyć o nim nowe informacje. Dokonuje się to dwoma sposobami. Jednym z nich jest natychmiastowa reakcja na bodźce kierunkowe (odruchy bezwarunkowe, taksje), które orientują organizm w czasie i przestrzeni, ale niczego nie zmieniają w mechanizmie zachowania się. Drugi sposób to uczenie się, które doprowadza do przystosowawczych zmian w mechanizmie wrodzonym. Uczenie się takie nie może być dziełem przypadku, tak samo jak przypadkowo nie może zgęstnieć futro pod wpływem zimna, ani przypadkowo nie może ulec przyspieszeniu wzrost rośliny pod wpływem braku światła. Uczenie się tak samo, jak odruchy bezwarunkowe, zakłada istnienie wysoko wyspecjalizowanych mechanizmów wrodzonych, wykształconych w poprzednich pokoleniach. Od czynników wrodzonych zależy przede wszystkim, które bodźce działają jako wzmocnienie, czyli jako nagroda lub kara za zachowanie się pewnego rodzaju. Wszystkie mechanizmy uczenia się przystosowawczego zawierają informację zdobytą na drodze filogenetycznej i określają, które następstwa zachowania się ustawicznie są warte zachodu, a których należy unikać, jeśli się ma uniknąć zagłady. Infor-

macja ta jest zlokalizowana przeważnie w organach zmysłowych, które wybiórczo reagują na pewne zewnętrzne i wewnętrzne układy bodźców i przesyłają sygnał z mniejszą lub większą ilością znaków dodatkowych do centralnego mechanizmu uczenia się.

Informacja zawarta w odziedziczonym mechanizmie przystosowawczym zakodowana jest często w terminach bardzo ogólnych lub „abstrakcyjnych”. Obniża to wprawdzie selektywność reakcji, ale zapewnia jej większe pole zastosowania. Niestety, mechanizmy wzmacniające pewne bodźce mogą niekiedy działać na szkodę organizmu. Kury pozbawione wapnia połykają wszystko, co białe, kruche i twarde, a więc także i karbid, jeśli go im podsunąć. Ciernik, badany przez Tinbergena, gotów jest wojować z bezkształtną makieta ciernika, jeśli ją pomalować na czerwono u spodu, ponieważ w zwykłych warunkach samczyki cierników, które mogą rywalizować ze sobą, odznaczają się właśnie czerwonym podbrzuszem. Ale ciernik reaguje gniewem na jakikolwiek układ bodźców tego rodzaju, nawet gdy nigdy w życiu z innymi samczymi nie miał do czynienia.

Autor przestrzega przed błędnym przekonaniem, jakoby agresja u ludzi opierała się nie na przystosowaniu filogenetycznym, ale na uczeniu się. Przekonanie takie wiąże się ze straszliwym niedocenianiem niebezpieczeństwa agresji. Jak narazie przekonanie to doprowadziło do wychowania tysięcy nieznośnych, bo agresywnych, nie sfrustrowanych dzieci, lecz może doprowadzić do skutków o wiele gorszych (K. Lorenz: *On aggression*, London 1967).

W ten sposób uczenie się zakłada posiadanie wysoko wyspecjalizowanych mechanizmów wrodzonych i nic nie wskazuje na to, aby cały aparat filogenetyczny był zdolny do przeobrażeń przystosowawczych. Przeciwnie, różne mechanizmy zachowania się, które zawierają filogenetyczny program uczenia się, muszą same opierać się jakiegokolwiek zmianie modyfikującej.

To prawda, że wiele czynników otoczenia może spowodować drobne różnice w zachowaniu się, ale nieraz będą to zmiany o charakterze patologicznym, gdyż inaczej musielibyśmy przyjąć niezliczoną ilość mechanizmów filogenetycznych warunkujących zmiany przystosowawcze pod wpływem otoczenia.

Uczenie się, przystosowujące dojrzały organizm do otoczenia, nie może odbywać się w jaju lub macicy, jak to utrzymuje Lehrman. Małe kurczątko w jaju istotnie kiwa niekiedy głową, ale to nie nauczy go dziobać drobnych przedmiotów, takich jak ziarno, a znajdujących się w jego polu widzenia, gdyż w jaju nie widzi ono niczego w ogóle. Mały lelek w dziupli drzewa nie może ćwiczyć ruchów skrzydeł, ani oceniać oddalenia przedmiotów, gdyż wszystko, co go otacza znajduje się zbyt blisko, a jednak kiedy wyleci na świat, od razu rusza skrzydłami tak, jak to jest w danej chwili potrzebne i doskonale ocenia odległość różnych przedmiotów.

O istnieniu filogenetycznych mechanizmów przystosowawczych może najlepiej poucza eksperyment deprywacyjny; polega on na hodowaniu zwierzęcia zdala od wszelkich możliwych bodźców, które by mogły prowokować określone reakcje wrodzone. Jeśli po pierwszym działaniu takiego bodźca, jako reakcja pojawi się cały złożony układ ruchów charakterystycznych dla pewnego gatunku, znaczy to, że działają tu mechanizmy wrodzone. Trzeba tylko pamiętać, że negatywny rezultat eksperymentu deprywacyjnego nie świadczy jeszcze o braku mechanizmu wrodzonego. Zawsze może się zdarzyć, że w decydującej chwili nie dostarczymy zwierzęciu wszystkich bodźców potrzebnych do wyzwolenia pewnego dziedzicznego układu ruchowego. To, że niektóre

zwierzęta wykazują większą plastyczność zachowania się, może płynąć nie stąd, że pewne mechanizmy przystosowawcze uległy redukcji lub dezintegracji, ale dzięki temu, że powstały nowe mechanizmy filogenetyczne warunkujące skuteczne uczenie się.

Niewielka rozmiarami książeczka Lorenza zawiera jednakże niesłychane bogactwo treści. Bardzo ciekawe i pouczające są liczne przykłady zaczerpnięte w własnej praktyce badawczej oraz z literatury. Streszczenie umieszczone na końcu książki jest rzeczywiście skondensowanym odwzorowaniem wywodów właściwego tekstu. Indeks osób oraz indeks rzeczowy obok wykazu literatury jeszcze bardziej ułatwiają orientację w treści. Choć praca odnosi się przede wszystkim do zwierząt, to jednak uważne przestudiowanie jej ogromnie przyda się każdemu psychologowi i filozofowi. Co prawda może go nieco razić zastosowanie terminu informacja do zachowania się przystosowanego do otoczenia, a nie tylko do sygnału biegnącego od organu zmysłowego do mózgu, ale niechybnie zrodzi się w nim zapytanie, czy człowiek rzeczywiście różni się od zwierząt brakiem wyspecjalizowanych instynktów, czy raczej tym, że posiada ponadto bardzo skomplikowane mechanizmy filogenetyczne, które umożliwiają mu przystosowanie do najrozmaitszych warunków otoczenia? Może też za wzorem Lorenza warto by się zastanowić, jakie są mechanizmy uczenia się u ludzi? Czego człowiek się uczy właściwie i w jakim stopniu potrafi przystosować się do warunków otoczenia bez uprzedniej nauki?

Tadeusz Witwicki

RICHARD I. AARON: *The Theory of Universals*. Second edition. London 1967, Clarendon Press; Oxford University Press, s. VIII, 246, cena 42 s.

Zgodnie z zapowiedzią wydawniczą (zob. *Ruch Filozoficzny* t. XXVI z. 3 str. 281a) autor wyjaśnia we wstępie do drugiego wydania swej książki, że cały rozdział VI i znaczne fragmenty rozdziałów VII oraz XI napisał na nowo. W czasach, gdy ukazało się pierwsze wydanie (1952 r.), często kwestionowano, czy problem uniwersaliów reprezentuje w ogóle sensowne zagadnienie filozoficzne. Należało więc wówczas uzasadnić tezę, że chodzi tu o istotną kwestię i to właśnie zostało przeprowadzone w rozdziale VI. Ponieważ obecnie nie jest już takie uzasadnienie potrzebne, autor zmienił treść rozdziału, który zatytułował teraz „*The Approach to the Problem*”, i omówił tu własne ujęcie problematyki uniwersaliów. Nie powinno być zaskakujące — pisze — że jego koncepcje pozostają pod wyraźnym wpływem wybitnie oddziałujących w połowie naszego stulecia tendencji pozytywistycznych oraz zainteresowań analizami ligwistycznymi i logicznymi. Pragnąc uniknąć błędów popełnianych przez tych myślicieli, którzy zakładają istnienie przedmiotów zwanych 'powszechnikami', a potem pytają, czym one są i w jakim stosunku pozostają do indywidualów, Aaron stawia zrazu zagadnienie na płaszczyźnie badań językowych i rozpoczyna od kwestii, jak używamy wyrazów ogólnych. Kwestię tę stara się rozpatrzeć z dwóch punktów widzenia: metodologiczno-formalnego i psychologiczno-genetycznego. Toteż z jednej strony rozważa pytanie, jaka jest funkcja wyrazów ogólnych w zdaniu i jakie przy tym stosowane są reguły syntaktyczne i semantyczne. Z drugiej strony zastanawia się nad tym, w jaki sposób uczymy się operowania wyrazami ogólnymi. Aaron przyznaje wprawdzie, że problem uniwersaliów nie

należy do zagadnień lingwistycznych, niemniej jest przekonany, iż rozważania na temat wyrazów ogólnych stanowią najlepszy punkt wyjścia dyskusji o powszechnikach i najwłaściwszą drogę do istoty problematyki. Mniema, że tak postępując nie przesadza się żadnych rozstrzygnięć ani w duchu realizmu, ani nominalizmu, a przy tym wszyscy są zgodni co do tego, że stosujemy faktycznie wyrazy ogólne w naszym myśleniu. Ścisłej biorąc — podkreśla autor — w myśleniu ludzkim występują symbole ogólne, które nie muszą być konieczne wyrazami, mogą być również gestami, jak to ma zwykle miejsce u głuchoniemych.

Struktura książki jest następująca: Część pierwsza rozpatruje niektóre stanowiska w kwestii powszechników reprezentowane na przestrzeni dziejów (zwłaszcza Porfiriusza, Locke'a, Berkeleya, Hume'a, Spinozy, Kartezjusza i Leibniza). Część druga składa się — prócz wstępnego rozdziału VI, o którym już wyżej była mowa — z sześciu rozdziałów poświęconych kolejno: wyrazom ogólnym, formom podstawowym (*ultimate*), wspólnym jakościom, dyspozycjom, pojęciom oraz własnej teorii uniwersaliów autora. W myśl tej teorii powszechnikiem nie jest ani obraz, ani pojęcie jako byt abstrakcyjny. Nie jest to też wyraz, a w szczególności wyraz ogólny. Powszechnikiem jest zasada klasyfikacji, grupowania. Powszechnik jest również tym, co Aaron zwie 'naturalnym nawrotem' (*natural recurrence*). Książka posiada indeks rzeczowy i indeks nazwisk.

L.G.

S. J. PROKHOVNIK: *The Logic of Special Relativity*, Cambridge, At the University Press 1967, pp. XIV + 128.

Modny niegdyś temat — paradoks bliźniaków szczególnej teorii względności — powrócił znowu na łamy czasopism naukowych. Dyskusja odżyła dzięki prowokacyjnym wypowiedziom Dingle'a i Mc Crea, zamieszczonym w „Nature”. Książka *The Logic of Special Relativity* jest wynikiem udziału jej autora w toczących się kontrowersjach. Wbrew zapowiedzi tytułowej pozycja ta nie zawiera logicznych analiz języka, tak charakterystycznych dla myślicieli z kręgu angielskiej „philosophy of science”. Książka dotyczy właściwie dwóch zagadnień: wyjaśnienia paradoksu bliźniąt i sformułowania poprawnej interpretacji szczególnej teorii względności.

Rzeczywiste powolniejsze starzenie się podróżującego z wielką prędkością kosmonauty w stosunku do swojego pozostałego na Ziemi bliźniaczego brata autor wyjaśnia tradycyjnie — niesymetrycznością sytuacji obydwu. Sądzi, że staranne uwzględnienie co najmniej trzech inercjalnych układów odniesienia (układ związany z bliźniakiem pozostającym na Ziemi, układ związany z bliźniakiem podróżującym w Kosmos i układ związany z tym samym bliźniakiem powracającym na Ziemię) likwiduje paradoks bez konieczności odwoływania się do ogólnej teorii względności. Zresztą w ramach tej ostatniej paradoks znika również. Autor za Möllerem wykazuje, że zwolnienie czasu w przypadku bliźniaków byłoby efektem symetrycznym jedynie wtedy, gdyby zmiana kierunku podróży bliźniaka-kosmonauty dokonywała się nieskończenie prędko.

Przez interpretację szczególnej teorii względności należy rozumieć (jak

można wnosić, bo autor nigdzie wyraźnie tego nie mówi) taki układ definicji i nie dających się bezpośrednio sprawdzić empirycznie aksjomatów, z których wynikałaby cała ta teoria. S. J. Prokhovnik obszernie przedstawia trzy takie interpretacje: 1° Interpretacja ortodoksyjna, pochodząca od samego Einsteina. Rola aksjomatów spełniają tu: zasada względności i postulat stałej prędkości światła. 2° Interpretacja Milne'a, zwana inaczej kinematyczną teorią względności. Aksjomaty stanowi zespół reguł dotyczących pomiarów czasu i odległości metodą odbicia radarowego. Interpretacja Milne'a daje dobre wyniki tylko dla dwu wymiarów. Rozciągnięcie jej na przypadek czterowymiarowej czasoprzestrzeni napotyka dość istotne trudności. Ich przewyciężenie wymaga dodatkowych aksjomatów, które naruszają zwartość dotychczasowych założeń. 3° Tzw. interpretacja absolutna. Stanowią ją dwa aksjomaty: A) Istnieje układ odniesienia I_S , względem którego światło rozchodzi się izotropowo i w którym obowiązują prawa ruchu Newtona. B) Ciało poruszające się wzglę-

dem I_S ulega skróceniu w kierunku ruchu proporcjonalnemu do $\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}$.

Z aksjomatu (A) wynika, że I_S jest układem inercyjnym. Każdy układ poruszający się jednostajnie i prostoliniowo względem I_S jest również układem inercyjnym, ale nie w każdym układzie inercyjnym światło rozchodzi się jednakowo we wszystkich kierunkach. Ma to miejsce tylko w układzie I_S , zwanym dlatego układem-bazą. Autor wykazuje, że istotnie z aksjomatów (A) i (B) oraz z einsteinowskich definicji pomiarowych (synchronizacji zegarów, interwałów czasowych i przestrzennych, prędkości ciała poruszającego się względem danego układu odniesienia), które obowiązują tylko w układzie I_S , wynika cała szczególna teoria względności.

Interpretacja absolutna nawiązuje do poglądów Lorentza i Poincarégo. Stąd też Prokhovnik układ-bazę nazywa niekiedy neo-lorentzowskim eterem lub substratem. Interpretacji absolutnej przypisuje on szczególną operatywność nie tylko w rozważaniach makrofizycznych, lecz również na terenie kosmologii. Zgodnie z ortodoksyjnym ujęciem, w modelu kosmologicznym zbudowanym w oparciu o ogólną teorię względności szczególna teoria względności jest słuszna tylko lokalnie. Prokhovnik natomiast utrzymuje, że teoria szczególna, dzięki interpretacji absolutnej, może posłużyć do skonstruowania samodzielnego modelu kosmologicznego. Tego rodzaju model wszechświata, oparty na szczególnej teorii względności, nie tylko obowiązuje lokalnie, lecz również stanowi „tło” dla modeli opartych na einsteinowskiej teorii grawitacji. Modele ogólnej teorii względności potrzebne są po to, aby opisać odchylenia od „tła”, wynikłe na skutek uwzględnienia oddziaływań grawitacyjnych.

Dodatki — po jednym do każdego rozdziału — są istotnym uzupełnieniem książki. Zawierają one matematyczne opracowanie wywodów, tylko jakościowo przedstawionych w tekście.

Poglądy wyrażone w książce „The Logic of Special Relativity” są w dużym stopniu dyskusyjne. Wymagają one nie tylko wypunktowania braków i niedociągnięć, ile właśnie całościowej dyskusji. Co oczywiście wykracza poza ramy niniejszego sprawozdania. Ogólnie rzecz biorąc, sędzę, że fizyk miałyby do zarzucenia autorowi przesadną ucieczkę od eksperymentalnej rzeczywistości w sferę spekulacji; filozof natomiast mógłby mieć za złe lekceważenie dorobku filozofii nauki. Umiejętne wykorzystanie logiki i analizy języka mogłoby w wielu miejscach uprościć wywody.

Mimo tych braków jest to cenna pozycja. Otwiera ona, być może, nowy rozdział w filozofii współczesnej fizyki. Do dziś trwają liczne spory i dyskusje w sprawie interpretacji mechaniki kwantowej. Dlaczego nie można by poprzeczać się trochę o interpretację teorii względności?

Michał Heller

dem γ niegdy skróceniu w kierunku ruchu proporcjonalnemu do $\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}$

z klasycznym (A) wynika, że γ jest układem inercyjnym. Każdy układ poruszający się jednostajnie i prostoliniowo względem γ jest również układem inercyjnym, nie ma w żadnym układzie inercyjnym światła rozchodzi się jednakowo we wszystkich kierunkach. Ma to miejsce tylko w układzie γ (A). Znamy dlatego układem-dop. Autor wykazuje, że istnieje x klasyczny (A) i (B) oraz z einsteinowskich definicji pomiarowych (synchronizacji zegarów, interwencji czasowych i przestawianych, prędkości ciała poruszającego się względem danego układu odniesienia), które obowiązują tylko w układzie γ wynika cała szczególna teoria względności.

Interpretacja absolutna nawijuje do poglądów Lorentza i Poincarégo. Stąd też Poincaré układa nazwę nielady neo-poincaréowskiemu etiam lub substatem. Interpretacji absolutnej przypisuje on szczególną operatywność nie tylko w rozważaniach makroskopowych, lecz również na terenie kosmologii. Zgodnie z ortodoksyjnym ujęciem, w modelu kosmologicznym kładzionym w oparciu o ogólną teorię względności szczególna teoria względności jest słusna tylko lokalnie. Poincaré natomiast utrzymuje, że teoria szczególna dzięki interpretacji absolutnej, może posłużyć do skonstruowania zamkniętego modelu kosmologicznego. Tęgodzi model wszechświata oparty na szczególnej teorii względności, nie tylko obowiązują lokalnie, lecz również stanowi „to” dla modeli opartych na einsteinowskiej teorii grawitacji. Modele ogólnej teorii względności potrzebne są po to, aby ogólnie oddziaływać od „na”, wyłącznie na skutek uwzględnienia oddziaływań grawitacyjnych.

Dodatkowo — po jednym do każdego rozdziału — są istotnym uzupełnieniem. Zawiera one matematyczne opracowanie wywodów, tylko jedno-wo przedstawionych w tekście.

Poglądy wyrażone w książce „The Logic of Special Relativity” są w tym stopniu dyskusyjne. Wyrażają one nie tylko wypunktkowanie przesłanek i nieobciążenie, le własnie całościowej dyskusji. Co oczywiste wyraża poza tym niniejszego sąrowadania. Ogólnie rzecz biorąc, zdaje, że były między do zarzucenia autorowi przesądzić niebezpieczeństwo od eksperymentalnej rzeczywistości w słup spekulacji; filozof natomiast mógłby mieć za nie lekceważenie dorobku filozofii nauki. Umiejscowienie wykonywania logiki i analizy języka mogły w wielu miejscach uproszczyć wywody.

Autoreferaty z odczytów i wykładów

TADEUSZ KUBIŃSKI: Imperatywno-epistemiczne podstawy logiki pytań. (Polskie Towarzystwo Filozoficzne, Oddział we Wrocławiu, 13 V 1968 r.)

I

Pytania zadaje się często po to, aby zaspokoić pragnienie wiedzy. Pytania takie mogą być i często są wyrażane zdaniami rozkazującymi (rozkazami) postaci pokrewnej następującej (*) *niech tak będzie, że wiadomo, że* . . .

W wydanej w 1965 r. w Uppsali monografii poświęconej logice pytań *A New Approach to The Logical Theory of Interrogatives* autor, szwedzki logik, Lennart Åqvist sprowadza pytania do rozkazów postaci pokrewnej (*), korzystając z powyżej sformułowanego oczywistego spostrzeżenia dotyczącego związku pytania z rozkazem. Autor przedstawia w swej książce pewne rachunki zdań i pewne rachunki funkcyjne, w których występują specjalnego rodzaju funktory: funktory imperatywne oraz funktory epistemiczne. Te rachunki nazywa się *imperatywno-epistemicznymi*. Do funktorów imperatywnych zalicza się zwrot „niech tak będzie, że” (symbolicznie: !); do funktorów epistemicznych należy wyrażenie „wiadomo, że” (symbolicznie: K).

II

Powstaje pytanie, w jaki sposób L. Åqvist przyporządkowuje w swej książce pytaniom wyrażonym zdaniami pytajnymi języków naturalnych rozkazy ze swych języków imperatywno-epistemicznych. Przedstawię na pewnej liczbie przykładów sposób „tłumaczenia” zdań pytajnych na rozkazy. W tych przykładach będę korzystał z symboli logicznych powyżej wprowadzonych oraz z symboli logicznych ogólnie znanych.

Zdaniu pytajnemu „Czy Wrocław leży nad Odrą?” przyporządkowuje się w książce Åqvista rozkaz

1. $!(KA \vee K \sim A)$,

gdzie *A* zastępuje zdanie oznajmiające „Wrocław leży nad Odrą”, a *K* oraz ! są funktorami omówionymi powyżej.

Rozważę z kolei przykład bardziej skomplikowany. Zdaniu pytajnemu (wyrażającemu tzw. pytanie warunkowe) „Jeśli Kowalski był we Francji, to czy zwiedzał Paryż, lub czy zwiedzał Tuluzę, lub czy zwiedzał Bordeaux?” odpowiada rozkaz

2. $!(A \rightarrow (KP \vee KT \vee KB))$,

gdzie A zastępuje zdanie „Kowalski był we Francji”, $P(T, B)$ zastępuje zaś zdanie „Kowalski zwiedzał Paryż (Tulużę, Bordeaux)”.

Omówię z kolei „tłumaczenia” pytań na takie rozkazy, które zawierają kwantyfikatory. Zdaniu pytajnemu „Które to są wszystkie miasta dolnośląskie leżące nad Odrą?” jest przyporządkowany w monografii Åqvista rozkaz

$$3. \quad ! \Pi x (Mx \rightarrow \Sigma y (y = x \wedge KM_y)),$$

lub rozkaz

$$4. \quad ! (\Sigma x KM_x \wedge \Pi x Mx \rightarrow \Sigma y (y = x \wedge KM_y)),$$

lub kilka innych jeszcze bliskoznacznych rozkazów, w których funkcję zdaniową Mx czyta się: x jest miastem dolnośląskim leżącym nad Odrą.

Zdaniu pytajnemu „Którzy to są wszyscy dwaj obecnie urzędujący pro-dziekani wydziału nauk przyrodniczych?” przyporządkowuje w swej książce Åqvist rozkaz

$$5. \quad ! \Sigma x \Sigma y K (Px \wedge Py \wedge \sim (x = y) \wedge \Pi z (Pz \rightarrow (z = x \vee z = y))),$$

w którym zwrot Px czyta się: x jest obecnie urzędującym prodziekanem wydziału nauk przyrodniczych.

Zdanie pytajne „Kto to jest de Gaulle?” „tłumaczy się” na rozkaz

$$6. \quad ! \Sigma x K (x = d),$$

w którym stałą indywidualową d odczytuje się: de Gaulle.

Zdaniu pytajnemu „Które dwumilionowe miasto leży nad Odrą, o ile w ogóle istnieją dwumilionowe miasta leżące nad Odrą?” odpowiada rozkaz

$$7. \quad ! (\Sigma x K (Dx \wedge Lx) \vee \sim \Sigma x Dx),$$

gdzie wyrażenie Dx (wyrażenie Lx) odczytuje się: x jest dwumilionowym miastem (x leży nad Odrą).

Z powyższych przykładów „tłumaczenia” zdań pytajnych na rozkazy wi-dać, że do formalizacji pewnych rozkazów wystarcza język imperatywno-epistemicznych rachunków zdań, podczas gdy formalizacja innych rozkazów wymaga posłużenia się językiem imperatywno-epistemicznych węższych rachunków funkcyjnych. W języku imperatywno-epistemicznych węższych rachunków funkcyjnych musi, jak to widać z powyżej podanych przykładów 3. — 6., występować funktor identyczności. Warto dodać, że istnieją zdania pytajne, których „przekład” na rozkaz wymaga posłużenia się językiem bogatszym od języka imperatywno-epistemicznych węższych rachunków funkcyjnych. Tym bogatszym językiem może być język rozszerzonego imperatywno-epistemicznego rachunku funkcyjnego; może nim być język pewnego systemu teorii mnogości z dodanymi funktorami imperatywnymi oraz epistemicznymi.

III

Powstaje pytanie, jaki sens nadaje się funktorom imperatywnym i epistemicznym występującym w rozkazach. Znaczenie funktorów epistemicznych i imperatywnych jest wyznaczone przez przedstawione w *A New Approach to The Logical Theory of Interrogatives* imperatywno-epistemiczne rachunki zdań i imperatywno-epistemiczne rachunki funkcyjne. Tymi rachunkami zajmę się teraz pokrótce.

Cechą charakterystyczną imperatywno-epistemicznych rachunków zdań jest swoiste odizolowanie funktorów epistemicznych od funktorów imperatywnych:

nie ma aksjomatu i nie ma reguły dowodzenia, w których występowałyby zarówno pewien funktor imperatywny, jak też pewien funktor epistemiczny. Ten stan rzeczy jest, być może, wyrazem stanowiska autora, że poznawanie i wydawanie rozkazów są dwiema całkiem różnymi sferami aktywności człowieka i że, w związku z tym, nie można formułować aksjomatów i reguł dowodzenia, w których występowałyby zarówno funktory imperatywne, jak też funktory epistemiczne. To stanowisko może być, oczywiście, kwestionowane.

Odnosi się ogólne wrażenie, że aksjomatyki przedstawionych w *A New Approach to The Logical Theory of Interrogatives* imperatywno-epistemicznych rachunków zdań są bardzo słabe. Chyba za słabe. W aksjomatykach tych pewne funktory są zbędne; można je bowiem wyeliminować z każdego kontekstu przy pomocy pozostałych.

Narzuca się pytanie o stosunek systemów modalnych Lewisa do imperatywno-epistemicznych rachunków zdań, omawianych w *A New Approach to The Logical Theory of Interrogatives*. Otóż istnieje prosty związek między systemem S4 Lewisa a najszczerzej omówionym w *A New Approach to The Logical Theory of Interrogatives* omówionym systemem PIEax imperatywno-epistemicznego rachunku zdań L. Åqvista: jeżeli funktor epistemiczny K (czytany „wiadomo, że”) odczytywać „jest konieczne, że”, to system S4 Lewisa staje się podsystemem systemu PIEax.

Korzystając z bardzo ciekawych wyników badań J. Hintikki (zawartych przede wszystkim w książce tego autora *Knowledge and Belief*) L. Åqvist określa pojęcie spełniania, zdania fałszywego oraz zdania prawdziwego w języku swych imperatywno-epistemicznych rachunków zdań. Podaje też (bez dowodu) twierdzenie o adekwatności dla systemu PIEax; głosi ono, że pojęcie tezy systemu PIEax pokrywa się z pojęciem zdania prawdziwego języka tegoż systemu.

Imperatywno-epistemiczne węższe rachunki funkcyjne są scharakteryzowane w książce *A New Approach to The Logical Theory of Interrogatives* tylko semantycznie i utożsamiane ze zbiorami odpowiednio zdefiniowanych zdań prawdziwych.

IV

Wymieniony na samym początku związek pytania z rozkazem zaspokojenia pragnienia wiedzy wydaje się oczywisty; z tego powodu zwrócenie uwagi na ten związek nie wydaje się szczególnie ważnym odkryciem naukowym. Główną zasługę naukową autora *A New Approach to The Logical Theory of Interrogatives* upatrywałbym w (1) rozbudowie imperatywno-epistemicznych rachunków zdań i węższych rachunków funkcyjnych, (2) w stworzeniu (w oparciu o badania J. Hintikki) semantyki tych rachunków oraz (3) w pokazaniu, jak rozliczne pytania języków naturalnych mogą być „tłumaczone” na rozkazy języka odpowiedniego systemu imperatywno-epistemicznego.

Nie wydaje mi się, aby przedstawione w książce L. Åqvista imperatywno-epistemiczne rachunki zdań i węższe rachunki funkcyjne stanowiły „ostatnie słowo” w tej dziedzinie logiki matematycznej. Sądzę natomiast, że szczególną finezję i wnikliwość wykazuje autor przy „przekładach” różnorodnych pytań na rozkazy.

Wśród coraz liczniejszych prac poświęconych logice pytań, zwanej też często logiką erotetyczną, monografia *A New Approach to The Logical Theory*

of *Interrogatives* zajmuje miejsce szczególne. Książka Lennarta Åqvista jest jedyną znaną mi publikacją naukową, w której (1) logikę pytań formalizuje się, korzystając z nieklasycznych rachunków zdań i nieklasycznych rachunków funkcyjnych, oraz (2) pytania utożsamia się ze ściśle sprecyzowanymi specjalnego rodzaju rozkazami.

Badania i wyniki L. Åqvista stanowią ciekawy i ważny „drugi nurt” we współczesnej logice erotetycznej.

TADEUSZ KUBIŃSKI: *Pewna teoriomodelowa własność ontologii*. (Polskie Towarzystwo Filozoficzne, Oddział we Wrocławiu, 27 II 1969 r.).

I

Teorię elementarną opartą na układzie aksjomatów A nazywam *absolutnie niekategoryczną*, jeśli w każdej mocy istnieją nieizomorficzne modele układu A. Pojęcie absolutnej niekategoryczności można uważać za najradzykalniejsze przeciwstawienie pojęcia kategoryczności.

Wyrażenie

$$(O) \quad Lx_i x_j \longleftrightarrow \sum x_k (Lx_k x_i) \wedge \prod x_n \prod x_m (Lx_m x_i \wedge Lx_n x_i \rightarrow Lx_m x_n) \wedge \prod x_k (Lx_k x_i \rightarrow Lx_k x_j),$$

w którym $i \neq k \neq j \neq i$, $n \neq i \neq m$, jest jedynym aksjomatem ontologii (elementarnej bez definicji) Leśniewskiego. Ontologia Leśniewskiego jest więc teorią elementarną, w której występuje tylko jeden stały orzecznik, a mianowicie stała L. Przedstawię szkic prostego dowodu twierdzenia następującego:

(*) *Ontologia Leśniewskiego jest teorią absolutnie niekategoryczną.*

Dowód opiera się na pięciu poniżej podanych lematach. Po szkicowym dowodzie i uwagach uzupełniających go omówię pewne syntaktyczne i teoriomodelowe własności pewnego rozszerzenia ontologii.

II

Systemem właściwym nazywam parę uporządkowaną postaci $\langle M, R \rangle$, w której M jest niepustym zbiorem, a R — niepustą relacją dwuczłonową o polu w M. (Systemy właściwe są systemami relacyjnymi o charakterystyce (2)).

Niech $\langle M, R \rangle$ będzie systemem właściwym. *Bazą systemu* $\langle M, R \rangle$ nazywam każdy podzbiór zbioru M o następujących trzech własnościach:

- (a) dla każdego x ze zbioru B: xRx ,
- (b) dla każdego y ze zbioru M i każdego x ze zbioru B: jeśli yRx , to $y = x$,
- (c) dla każdego y ze zbioru M i każdego x ze zbioru B: jeśli (1) xRy oraz (2) dla każdego z ze zbioru B: jeśli zRy , to $z = x$, to (3) $x = y$.

Każdy system właściwy posiada bazę minimalną, zawartą we wszystkich bazach tego systemu, oraz bazę maksymalną, tzn. zawierającą w sobie wszystkie bazy tegoż systemu. Bazą minimalną jest zbiór pusty, bazą maksymalną jest suma wszystkich baz. Operacja dodawania baz jest więc zupełnie addytywna

III

Trójka uporządkowana postaci $\langle M, R, B \rangle$ nazywa się *układem prostym*, jeśli $\langle M, R \rangle$ jest systemem właściwym, a B jest dowolną bazą tegoż systemu. Mocą układu prostego $\langle M, R, B \rangle$ nazywam moc zbioru M . Klasę wszystkich układów prostych oznaczam przez F . W dalszych wywodach prawdziwość wyrażen języka ontologii będzie relatywizowana do elementów klasy F .

Niech $\langle M, R, B \rangle$ będzie dowolnym układem prostym; niech (a_n) będzie ciągiem nieskończonym elementów zbioru M . Takie ciągi nazywam *ciągami sprzężonymi* z układem prostym $\langle M, R, B \rangle$. Przez *język ontologii* rozumiem najmniejszy zbiór zawierający wszystkie funkcje zdaniowe postaci $Lx; x_i$, zamknięty ze względu na poprzedzanie wyrażen kwantyfikatorami, łączenie funktorami zdaniotwórczymi od wyrażen zdaniowych i ujmowanie w nawiasy. Tym, co spełnia wyrażenia języka ontologii, są ciągi nieskończone (a_n) powyżej opisanej postaci, a więc ciągi sprzężone z układami prostymi. Warunek wyjściowy indukcyjnej definicji spełniania wyrażen języka ontologii przedstawia się następująco:

ciąg (a_n) (sprzężony z układem prostym $\langle M, R, B \rangle$) spełnia wyrażenie $Lx; x_i$, wtedy i tylko wtedy, gdy a_i jest elementem B oraz $a_i R a_i$.

Warunek indukcyjny definicji spełniania wyrażen języka ontologii jest analogiczny do warunku indukcyjnego definicji spełniania wyrażen języka węższego rachunku funkcyjnego; dlatego zostanie on pominięty.

Wyrażenie W języka ontologii jest *prawdziwe* w układzie prostym $\langle M, R, B \rangle$ wtedy i tylko wtedy, gdy każdy ciąg nieskończony sprzężony z układem prostym $\langle M, R, B \rangle$ spełnia wyrażenie W .

Obowiązuje następujący

LEMAT 1. *Wyrażenie (O) jest prawdziwe w każdym układzie prostym, tzn. w każdym elemencie klasy F .*

Dowód powyższego lematu można przeprowadzić wyróżniając dwa przypadki. W pierwszym przypadku bierze się pod uwagę wszystkie układy proste z bazami pustymi. Ta część dowodu jest nieomal oczywista. W drugim przypadku rozważa się wszystkie układy z bazami niepustymi; tylko dowód tego, że ciąg nieskończony spełniający prawą stronę równoważności występującej w wyrażeniu (O) spełnia też lewą stronę tej równoważności, jest nieco dłuższy.

IV

Niech $\langle M, R, B \rangle$ należy do klasy F . $\langle M, R, B \rangle$ nazywa się *układem równościowym*, gdy R jest równością w M (tzn. dla dowolnych x, y ze zbioru M : $x R y$ wtedy i tylko wtedy, gdy $x = y$) oraz $B = M$. Dowód tego, że jeśli M jest niepuste, R jest równością w M , to M jest bazą maksymalną systemu właściwego $\langle M, R \rangle$, nie przedstawia trudności.

Obowiązuje

LEMAT 2. *W każdej mocy istnieją układy równościowe.*

Układ prosty $\langle M, R, B \rangle$ nazywa się *układem nierównościowym*, gdy M składa się z co najmniej dwóch przedmiotów, R jest różnością w M (tzn. dla dowolnych x, y ze zbioru M : $x R y$ wtedy i tylko wtedy, gdy $x \neq y$), B jest zbiorem pustym.

Z powyższego określenia wynika następujący

LEMAT 3. *W każdej mocy większej od 1 istnieją układy nierównościowe.*

V

Wprowadzam pojęcia izomorfizmu, nieizomorfizmu i nieizomorfizmu w sensie węższym układów prostych.

Niech $\langle M, R, B \rangle$ oraz $\langle N, S, C \rangle$ będą elementami klasy **F**. Mówię, że $\langle M, R, B \rangle$ jest *izomorficzny* z $\langle N, S, C \rangle$, gdy istnieje taka funkcja różnowartościowa i , że (1) zbiorem argumentów i jest zbiór M , (2) zbiorem wartości i jest zbiór N , (3) dla dowolnych x, y ze zbioru M : xRy wtedy i tylko wtedy, gdy $ixSi_y$, (4) dla dowolnego x ze zbioru M : x jest elementem B wtedy i tylko wtedy, gdy ix jest elementem C .

Niech $\langle M, R, B \rangle$ oraz $\langle N, S, C \rangle$ będą dwoma układami prostymi tej samej mocy. Mówię, że $\langle M, R, B \rangle$ jest *nieizomorficzny* z $\langle N, S, C \rangle$, gdy te układy nie są izomorficzne. Mówię, że $\langle M, R, B \rangle$ jest *nieizomorficzny w sensie węższym* z $\langle N, S, C \rangle$, gdy są nieizomorficzne i gdy nadto nie jest spełniony warunek (3) z powyższej definicji układów izomorficznych (tzn. nie ma funkcji różnowartościowej i , której zbiorem argumentów byłby zbiór M , a zbiorem wartości zbiór N , dla której zachodziłaby dla wszelkich x, y ze zbioru M równoważność: xRy wtedy i tylko wtedy, gdy $ixSi_y$). Innymi słowy: układy $\langle M, R, B \rangle$ i $\langle N, S, C \rangle$ są nieizomorficzne w sensie węższym, gdy systemy właściwe $\langle M, R \rangle$ i $\langle N, S \rangle$ nie są izomorficzne.

VI

Podaję dwa ostatnie lematy potrzebne do dowodu twierdzenia.

LEMAT 4. W mocy 1 istnieją nieizomorficzne układy proste.

Dla dowodu lematu 5. wystarczy wziąć pod uwagę układy proste $\langle \{a\}, \{ \langle a, a \rangle \}, \{a\} \rangle$ oraz $\langle \{b\}, \{ \langle b, b \rangle \}, \Lambda \rangle$.

LEMAT 5. W każdej mocy n większej od 1 istnieją nieizomorficzne w sensie węższym układy proste.

Dowód lematu 5 można przeprowadzić w następujący sposób: Na mocy lematu 2. i lematu 3. w każdej mocy większej od 1 istnieją układy równościowe i układy nierównościowe. Niech $\langle M, R, B \rangle$ będzie takim układem równościowym, a $\langle N, S, C \rangle$ — takim układem nierównościowym. Te układy są nieizomorficzne w sensie węższym, bo R jest relacją równości, a więc relacją typu równoważności, a S nie jest taką relacją.

VII

Twierdzenie (*) o absolutnej niekategoryczności ontologii wynika łatwo z powyższych lematów 4. i 5. Lemat 4. gwarantuje istnienie nieizomorficznych modeli mocy 1, lemat 5. — nieizomorficznych w sensie węższym modeli każdej mocy większej od 1.

VIII

Zwróć z kolei uwagę na pewne elementy klasy **F** pozostające w ścisłym związku z algebraami Boole'a.

Układ prosty $\langle M, R, B \rangle$ nazywam *układem bulowskim pierwszej kategorii* (używam pisowni „bulowski” a nie „boole'owski”, idąc za przykładem niektórych nowych prac w języku polskim, poświęconych algebrze abstrakcyjnej), gdy istnieje taka algebra Boole'a $\langle N, +, \cdot, - \rangle$, że (1) $M = N$, (2) dla dowolnych x, y ze zbioru M : xRy wtedy i tylko wtedy, gdy $x + y = y$.

B jest wówczas zbiorem pustym lub zbiorem jednostkowym złożonym z zera algebry $\langle N, +, \cdot, - \rangle$. (Zakładam, że jeśli $\langle N, +, \cdot, - \rangle$ jest algebrą Boole'a, to zbiór N jest mocy co najmniej 2).

Układ prosty $\langle M, R, B \rangle$ nazywam *układem bulowskim drugiej kategorii*, gdy istnieje taka algebra Boole'a $\langle N, +, \cdot, - \rangle$, której zerem jest 0, że (1) $M = N - \{0\}$, (2) dla dowolnych x, y ze zbioru M: xRy wtedy i tylko wtedy, gdy $x + y = y$. Wówczas baza B jest bądź zbiorem pustym, bądź też składa się z co najmniej dwóch atomów algebry Boole'a $\langle N, +, \cdot, - \rangle$.

IX

W części dowodu powyższego lematu 5. można się posłużyć pojęciem układu bulowskiego pierwszej lub drugiej kategorii. W każdej mocy skończonej postaci 2^n oraz w każdej mocy nieskończonej istnieją algebry Boole'a. Istnieją więc w każdej mocy nieskończonej układy bulowskie pierwszej i drugiej kategorii; w mocach skończonych postaci 2^n istnieją układy bulowskie pierwszej kategorii, a w mocach skończonych postaci $2^n - 1$ układy bulowskie drugiej kategorii. Jeśli n jest dowolną mocą nieskończoną a $\langle M, R, B \rangle$ układem równościowym (układem nierównościowym) mocy n , to istnieją układy bulowskie (pierwszej oraz drugiej kategorii) postaci $\langle N, S, C \rangle$ mocy n . Układ równościowy ((układ nierównościowy) jest nieizomorficzny w sensie węższym z każdym z układów bulowskich, ponieważ relacja R jest równością (jest różnością), a S jest porządkiem częściowym zawsze różnym od równości (od różności). Z tych samych przyczyn układy bulowskie mocy skończonej postaci 2^n (postaci $2^n - 1$) są nieizomorficzne w sensie węższym zarówno z układami równościowymi jak też z układami nierównościowymi mocy 2^n (mocy $2^n - 1$).

X

Rozważam pewne rozszerzenie ontologii. Dodaję do aksjomatu (0) nowe wyrażenie

$$(E) \quad \prod x_i Lx_i x_i$$

Teorię opartą na (0) i (E) nazywam *teorią R*.

Dwie teorie aksjomatyczne uważam za równoważne, gdy zbiory wszystkich twierdzeń tych teorii są identyczne. Teoria R jest równoważna teorii opartej na zdaniu (E) oraz schemacie postaci

$$(S) \quad Lx_i x_j \wedge A(x_i) \rightarrow A(x_j),$$

gdzie $A(x_i)$ jest dowolnym wyrażeniem zdaniowym języka ontologii, a $A(x_j)$ powstaje z $A(x_i)$ przez prawidłową zamianę x_i na x_j w co najmniej jednym miejscu. Schemat (S) zasługuje na nazwę schematu ekstensjonalności.

Następujące twierdzenie odnosi się do teorii R:

Niech $\langle M, R, B \rangle$ będzie dowolnym elementem klasy F. Wówczas następujące trzy warunki

- (a) układ (0) — (E) jest prawdziwy w $\langle M, R, B \rangle$,
- (b) układ (0) — (S) jest prawdziwy w $\langle M, R, B \rangle$,
- (c) $\langle M, R, B \rangle$ jest układem równościowym — są równoważne.

Też ontologii jest prawo przechodniości dla L:

$$(T) \quad \prod x_i \prod x_j \prod x_k (Lx_i x_j \wedge Lx_j x_k \rightarrow Lx_i x_k).$$

Tezę teorii R jest prawo symetrii

(SYM) $\prod x_i \prod x_j (Lx_i x_j \leftrightarrow Lx_j x_i)$.

Z (T), (SYM), (E) oraz (S) wynika, że orzecznik L ma wszystkie własności identyczności. Dlatego zwrot postaci $Lx_i x_j$ można by w teorii R odczytywać: x_i jest identyczne z x_j .

Teoria R jest niezupełna. Tym bardziej więc jest niezupełna ontologia.

WACŁAW KUBIK: *Klasyfikacje prawne*. (Polskie Towarzystwo Filozoficzne, Oddział w Toruniu, 29 V 1968 r.).

W przepisach prawnych występują terminy, których treść lub zakres może być przedmiotem zabiegów logicznych prawodawcy, takich jak definiowanie, klasyfikowanie i innych. Przepisy, które zdają sprawę z tych operacji, nazywać będziemy za Ziemińskim przepisami interpretacyjnymi¹. Są one częścią obszerniejszej klasy przepisów, formułujących postanowienia odnoszące się do innych przepisów. Te tzw. przepisy o przepisach bywają zazwyczaj wypowiedziami języka drugiego stopnia, chociaż mogą być także wyrażeniami wysłowionymi w języku wyższego stopnia. Tak na przykład dyrektywa interpretacyjna z art. 4 kodeksu cywilnego z 1964 r. („Przepisy prawa cywilnego powinny być tłumaczone i stosowane zgodnie z zasadami ustroju i celami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”) odnosi się również do przepisów interpretacyjnych sformułowanych w metajęzyku, o ile te nasuwają wątpliwości interpretacyjne.

W rozważaniach niniejszego odczytu uwagę kierujemy na te przepisy interpretacyjne, które zawierają klasyfikacje (podziały) logiczne zakresów terminów prawnych. Odczyt jest próbą spojrzenia na niektóre tylko zagadnienia klasyfikacji logicznych w prawie, już zatem z tego względu będzie to analiza niepełna. Niepełna również z innego powodu. W pracy korzystano z materiału normatywnego z ustawodawstwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, ograniczono się jednak niemal wyłącznie do przeglądu przepisów zamieszczonych w Dzienniku Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej za lata 1960—1966².

W odczycie na pierwszym miejscu zajmujemy się postaciami klasyfikacji prawnych ze względu na sposób rozczłonkowania podzakresów, powstałych w wyniku podziału zakresu jakiegoś terminu prawnego. Następnie przedsta-

¹ Por. Z. Ziemiński, *Przepis prawny a norma prawna*, Ruch Prawniczy i Ekonomiczny, 1960, nr 1, s. 110 oraz *Logiczne podstawy prawoznawstwa*, Warszawa 1966, s. 131 i 145—6. Poddając krytyce rozpowszechniony w opracowaniach prawniczych podział przepisów prawnych na nakazujące, zakazujące i zezwalające, dochodzi autor do wniosku, że trudno jest uzyskać logicznie poprawny podział przepisów prawnych o praktycznej przydatności, a to z tego względu, że jeden i ten sam przepis zwykle występuje w różnej roli, zabraniając na przykład jednym adresatom określonego działania, innym z kolei zezwala na określone zachowanie. Zamiast więc budować podziały niepoprawne z formalnego punktu widzenia lub też poprawne logicznie, lecz pozbawione walorów praktycznych, rozsądniej jest wyróżnić podstawowe typy przepisów prawnych ze względu na zaznaczony w nich mocniej, określony aspekt znaczeniowy. Przepisy interpretacyjne przedstawiają typ przepisów, które podają wskazania, co do rozumienia wypowiedzi prawnych (*Logiczne podstawy prawoznawstwa* § 2. Typy przepisów).

² W autoreferacie pominięto większość przepisów prawnych, które posłużyły za podstawę rozważań.

wiamy uwagi dotyczące formy językowej zwrotów klasyfikujących. Kończąc odczyt rozważania nad niektórymi innymi zagadnieniami związanymi z klasyfikacjami prawnymi.

I

Klasyfikacje (podziały) logiczne są myślowo wyróżnionymi układami zakresów nazw (człony klasyfikacji — podziału) w obrębie wspólnego im nadrzędnego zakresu nazwy (całość dzielona, klasyfikandum). Od owych układów wymaga się, aby spełniały przynajmniej warunki formalnej poprawności. Więc po pierwsze, poprawna klasyfikacja powinna być wyczerpująca, a jest nią wtedy, gdy zachodzi stosunek równości zakresowej między całością dzieloną a członami klasyfikacji branyymi łącznie. Po drugie, poprawna klasyfikacja musi być rozłączna. Warunek ten jest spełniony, gdy członów klasyfikacji wyłączają się nawzajem.

Klasyfikując, możemy poprzestać na pierwszym stopniu podziału, otrzymując w ten sposób klasyfikację prostą zakresu jakiejś nazwy, bądź też w zależności od potrzeby prowadzić podział dalej dla uzyskania podziału spiętrzonego, czyli klasyfikacji złożonej.

W tekstach prawnych napotykamy zarówno klasyfikacje proste, jak i klasyfikacje złożone. Klasyfikacje proste mają postać podziałów dwuczłonowych (dychotomicznych), trójczłonowych lub mogą być podziałami o większej liczbie członów.

W klasyfikacjach prostych dwuczłonowych, członów klasyfikacji bywają wyróżnione na zasadzie kontrastowości cech, niekiedy według cech kontradiktorycznych albo w inny sposób, na przykład według stopnia natężenia jakiejś cechy. Z podobną do ostatniej sytuacji, spotykamy się w przypadku klasyfikacji prostej trójczłonowej lub o większej liczbie członów. Członów klasyfikacji bywają wtedy zwykle ustopniowane hierarchicznie. W klasyfikacjach trójczłonowych operuje się niekiedy dla oznaczenia członów klasyfikacji nazwami kontrastowymi i nazwą pośrednią w stosunku do tych dwóch nazw.

Kontrastowość cech, na które wskazują członów podziału, może stanowić podstawę do budowania klasyfikacji złożonej (podziału spiętrzonego).

Niekiedy wydziela się członów klasyfikacji według cech kontradiktorycznych i z otrzymanej w ten sposób klasyfikacji prostej tworzy się dzięki dalszym podziałom klasyfikację złożoną.

Wskazaliśmy na niektóre ze sposobów budowania klasyfikacji złożonych. Oprócz wymienionych można wskazać na wiele innych metod, które prowadzą nieraz do klasyfikacji bardzo rozbudowanych. Te (a także inne) mogą występować również w postaci rozmaitych tabel, tablic itp. układów słowno-graficznych, których w niniejszym odczycie nie omawiamy.

Nie jest konieczne, aby jeden przepis, czy artykuł zawierał całą klasyfikację złożoną jakiegoś terminu prawnego. Członów klasyfikacji wystąpić mogą w różnych miejscach danego aktu prawnego, niekiedy trzeba ich szukać w innym akcie.

Klasyfikacje prawne, tak jak wszelkie inne, służą określonym celom. Z reguły jednak przepisy, które zawierają zwroty klasyfikujące pomijają te cele. Pod tym względem przepisy interpretacyjne, którymi tutaj się zajmujemy, nie

wyróżniają się od innych, na przykład tych, które wysławiają normy postępowania. I tu regułą jest pominięcie celu, dla którego stanowi się normę.

To, co wyżej powiedzieliśmy o celach klasyfikacji prawnych, można z pewnym przybliżeniem odnieść do zasady podziału, na podstawie której następuje wyróżnienie członków klasyfikacji. Napotyka się wprawdzie przepisy, w których zasada podziału jest wyraźnie wymieniona, przeważają jednak przepisy, które bezpośrednio o zasadzie podziału nie informują. Tu dla ścisłości dodajmy, że porównując pod interesującym nas względem różne akty prawne, dostrzegamy wśród nich i takie, w których prawodawca dosyć często w zwrocie klasyfikującym wymienia również zasadę podziału.

II

Zwykle prawodawca wymienia w zwrocie klasyfikującym termin, którego zakres poddaje następnie klasyfikacji. Zdarza się jednak czasami, że termin ten nie występuje w zwrocie klasyfikującym, lecz poza tym zwrotem.

Przykład: „Akademia składa się z członków krajowych: rzeczywistych i korespondentów, oraz członków zagranicznych”. (Art. 9 ust. 1 o Polskiej Akademii Nauk — jednolity tekst w Dz. U. nr 17, poz. 119). Cytowany przepis mieści się w dziale II ustawy zatytułowanym „Członkowie Akademii”. W tym wypadku tytuł działu jest równokształtny z terminem, którego zakres przedstawia przedmiot klasyfikacji. Przykład wskazuje na związki, jakie zachodzą między klasyfikacjami prawnymi a dyspozycją aktu prawnego, tj. podziałem aktu na części (na przykład tytuły, działy, rozdziały, oddziały . . .). Dyspozycja aktu prawnego właściwie jest odmianą klasyfikacji, jeżeli części aktu traktuje się, jako człony klasyfikacji wydzielone na zasadzie tematycznej³. Zewnętrznym wyrazem dyspozycji aktu prawnego są nagłówki poszczególnych działów, rozdziałów itp. Owe nagłówki poza swym charakterem dydaktycznym (ułatwiają na przykład odszukanie odpowiedniej normy) mogą spełniać jeszcze inne funkcje, na przykład wskazówek interpretacyjnych. Mianowicie, przepis w zależności od tego, w jakiej części ustawy się znajduje, ma zakres szerszy lub węższy, odnosi się do takich a nie innych spraw, spełnia określoną funkcję, nawet wtedy, gdy z bezpośredniego brzmienia przepisu wynikałoby coś innego.

Bywa również i tak, że termin, którego zakres poddaje się klasyfikacji nie jest w ogóle wymieniony, chociaż brany pod uwagę zwrot prawny wyraża — wprawdzie i nie bezpośrednio — klasyfikację. W takim zwrocie, jak: „Maszyny i inne urządzenia techniczne” (por. ustawę z dnia 30 marca 1965 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy, Dz. U. Nr 13, poz. 91) domyślamy się klasyfikandum w terminie „urządzenie techniczne”. W wyrażeniu „Szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze” (por. ustawę z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania, Dz. U. Nr 32, poz. 160) domyślnym klasyfikandum jest termin „placówka oświatowo-wychowawcza”. Dwa ostatnie przykłady zwrotów prawnych wyrażają ukryte klasyfikacje zakresów terminów bezpośrednio przez prawodawcę nie wymienionych. Takie dwuczłonowe klasyfikacje, mogą stanowić punkt wyjścia do budowania klasyfikacji złożonych.

Nie stawiamy sobie zadania przedstawienia sposobów pośredniego wysła-

³ por. T. Czeżowski, *Główne zasady nauk filozoficznych*, wyd. III, Wrocław 1959 s. 100.

wiania klasyfikacji prawnych. Wydaje się natomiast pożądane zwrócenie uwagi na postać językową tych zwrotów prawnych, które są zwrotami klasyfikującymi sensu stricto. Niżej podajemy przykłady przepisów prawnych, podkreślając charakterystyczny dla klasyfikacji prawnej zwrot językowy:

I. „Pilotaż morski dzieli się na⁴:

- 1) pilotaż portowy, obejmujący pilotowanie statków w portach,
- 2) pilotaż trasowy, obejmujący pilotowanie statków na morskich wodach wewnętrznych poza portami,
- 3) pilotaż pełnomorski, obejmujący pilotowanie statków na morskich wodach terytorialnych i na pełnym morzu”. (Rozporządzenie ministra żeglugi z dnia 26 października 1963 r. w sprawie pilotażu morskiego, Dz. U. nr 48 poz. 273).

II. „W zależności od zakresu upoważnienia wynikającego z dodatkowego uprawnienia rozróżnia się:

- a) uprawnienia instruktora II klasy,
- b) uprawnienia instruktora I klasy” (2.12.1.2. Licencje personelu lotniczego w załączniku do rozporządzenia ministra komunikacji z dnia 7 września 1961 r. o personelu lotniczym, Dz. U. nr 45 poz. 236).

III. „W rozumieniu ustawy:

- 1) do urzędów melioracji podstawowych zalicza się:...,
- 2) do urzędów melioracji półpodstawowych zalicza się:...,
- 3) do urzędów melioracji szczegółowych zalicza się mniejsze urzędy, jak...” (art. 2.1. ustawy z dnia 22 maja 1958 r. o popieraniu melioracji wodnych dla potrzeb rolnictwa — jednolity tekst w Dz. U. nr 42 z 1963 r. poz. 237)⁵.

IV. „W służbie pokładowej ustala się następujące kategorie⁶ rybaków:

- 1) rybacy przybrzeżni,
- 2) rybacy pełnomorscy” (§ 21. 1 rozporządzenia ministra żeglugi z dnia 10 marca 1964 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych oficerów i rybaków na polskich morskich statkach rybackich, Dz. U. 12 poz. 74).

V. „Wizy pobytowe i przejazdowe mogą być:

- 1) dyplomatyczne,
- 2) służbowe,
- 3) zwyczajne (indywidualne i zbiorowe),
- 4) turystyczne (indywidualne lub zbiorowe)” (Rozporządzenie ministrów spraw wewnętrznych i spraw zagranicznych z dnia 1 października 1963 r. o szczegółowych zasadach i trybie postępowania w sprawie cudzoziemców oraz o wzorach dokumentów dla cudzoziemców, Dz. U. nr 43 poz. 242).

VI. „Zasadniczymi karami są:

- a) kara śmierci;
- b) więzienie;
- c) areszt;
- d) grzywna” (art. 37 kodeksu karnego z 1932 r.).

⁴ A także „dzieli się na”, „ustanawia się podział... na”.

⁵ Trzy podziały w jednym ustępie artykułu, które można zespolić w jedną klasyfikację zakresu terminu „urządzenie melioracji”, nie występujące w przepisie.

⁶ A także „ustala się następujące rodzaje” itp.

VII. „Własność i inne prawa majątkowe są albo mieniem ogólnonarodowym (państwowym), albo mieniem organizacji spółdzielczych lub innych organizacji społecznych ludu pracującego, albo mieniem indywidualnym osób fizycznych lub osób prawnych nie będących jednostkami gospodarki uspołecznionej, albo mieniem osobistym osób fizycznych” (art. 44 kodeksu cywilnego z 1964 r.).

VIII. „Wprowadza się⁸ obowiązkowe ubezpieczenia:

- 1) następstw nieszczęśliwych wypadków wynikłych u pasażerów i innych osób wskutek ruchu pojazdów mechanicznych;
- 2) odpowiedzialności cywilnej z ruchu pojazdów mechanicznych” (rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 1961 r. w sprawie obowiązkowych ubezpieczeń następstw nieszczęśliwych wypadków i odpowiedzialności cywilnej z ruchu pojazdów mechanicznych, Dz. U. nr 55 poz. 311).

Wyróżniliśmy niektóre z postaci zwrotów językowych, za pomocą których prawodawca wprowadza klasyfikacje do przepisów prawnych. Przykłady, z ustawodawstwa PRL wskazują nadto, że klasyfikacje prawne mogą występować w formach językowych charakterystycznych dla definicji prawnych o postaci definicji „zakresowej”⁹, tj. takiej, której definiens ogranicza się do wyliczenia nazw o zakresach podrzędnych względem zakresu nazwy definiowanej (w najprostszym przypadku definiens składa się tylko z dwóch nazw). Tego rodzaju zwroty prawne w zależności od naszego punktu widzenia możemy traktować jako zwroty definicyjne lub też jako zwroty klasyfikujące. Widzimy więc, że klasyfikacje prawne mają związek z definicjami prawnymi, co jest o tyle zrozumiałe, że definicje pośrednio lub bezpośrednio zdają sprawę z zakresu jakiegoś terminu, klasyfikacje natomiast są podziałami zakresów nazw. Z drugiej strony, zwroty klasyfikujące zawierają często wyjaśnienia o charakterze definicyjnym. Wyróżnia się na przykład człony klasyfikacji, podając zarazem definicje tychże członów. Tego rodzaju ujęcie należy ocenić dodatnio z prakseologicznego punktu widzenia.

III

Klasyfikując, prawodawca przeciwstawia jeden podzakres innemu w obrębie wspólnego im nadrzędnego zakresu terminu. Postępuje tak zwykle w tym celu, aby następnie zgrupować i przedstawić przepisy odnoszące się do poszczególnych, wyróżnionych przez siebie podzakresów. Przepisy te są często poprzedzone przepisami, które dotyczą całego poddanego podziałowi zakresu. Przykład: Art. 88 ustawy z dnia 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych zawierał klasyfikację złożoną zakresu terminu „pracownik naukowy”. Po tym artykule następowały przepisy odnoszące się do wszystkich pracowników nauki, po nich odnoszące się do samodzielnych pracowników nauki, a z kolei do pomocniczych pracowników nauki. Możemy spotkać się również z odmiennym układem przepisów, na przykład takim, gdy po przepisie czy przepisach zawierających klasyfikację wymienia się przepisy odnoszące się do wydzielonych podzakresów, a dopiero po nich następują przepisy wspólne dla całego dzie-

⁷ Przepis nie powinien zawierać tak dużej liczby spójników alternatywnych, jak wyżej wymieniony.

⁸ Lub inny podobny zwrot.

⁹ Z. Ziemiński, *Logiczne podstawy prawoznawstwa*, s. 166.

lonego zakresu. Te ostatnie mogą być także przeplatane przepisami, które dotyczą tego lub innego z wyróżnionych podzakresów.

Bardziej przejrzysty jest układ przepisów, gdy na ich początku znajdują się przepisy, które zawierają klasyfikacje terminów, bezpośrednio zaś po nich przepisy ogólne, odnoszące się do całego normowanego zakresu, a potem dopiero przepisy regulujące zakres stosunków objętych członami klasyfikacji.

Zdarza się, że prawodawca po przepisach odnoszących się do całego normowanego zakresu stosunków, zamieszcza przepisy odnoszące się do poszczególnych podzakresów z tym jednak, iż niektóre z tych szczegółowych postanowień można odnieść także do innego podzakresu regulowanych stosunków. (Nie chodzi w tym wypadku o opisaną powyżej sytuację, gdy wśród przepisów szczegółowych znajdują się także przepisy wyrażone ogólnie — por. rozdział: „Orzeczenia i zarządzenia w kodeksie postępowania karnego aktualnie u nas obowiązującego”). Sam prawodawca zwraca uwagę na tego rodzaju sytuacje, gdy nakłada na organy podejmujące decyzje prawne obowiązek stosowania do określonej dziedziny tych przepisów, które dotyczą innego zakresu stosunków. Przykład: § 70 „Zasad techniki prawodawczej”, stanowiących załącznik do zarządzenia nr 238 prezesa Rady Ministrów z dnia 9 grudnia 1961 r., głosi: „Zasady ustalone do projektów aktów ustawodawczych stosuje się odpowiednio — w braku odmiennych szczegółowych przepisów — do projektów aktów wykonawczych (§ 1 pkt. 2)”. Paragraf 70 cytowanego zarządzenia wskazuje na jeden z dość często stosowanych środków, jakimi posługuje się technika prawodawcza. Środkiem tym jest tzw. „odpowiednie” stosowanie przepisów prawa do przypadków bezpośrednio nie unormowanych, a podobnych do tych, dla których wydano przepisy. W wypadku „odpowiedniego” stosowania prawa lub inaczej normatywnie nakazanej analogii, stosujący prawo ogranicza się do stwierdzenia, że brak jest przepisu regulującego dany stan rzeczy. Zgodnie zatem z poleceniem prawodawcy stosuje przepis lub przepisy, do których prawodawca go odsyła. Analogia z nakazu prawodawcy jest swoistym zabiegiem techniki prawodawczej, który stwarza pewne niedogodności dla stosującego prawo, wtedy zwłaszcza, gdy przepis odsyła do ogólnie wymienionych przepisów. Analogia, traktowana jako środek techniczny, jeśli odsyła do przepisów normujących określoną instytucję prawną¹⁰, rozszerza¹¹ moc obowiązującą przepisów odnoszących się do jakiegoś pojęcia gatunkowego na inne pojęcie gatunkowe.

Klasyfikacja logiczna — jak już o tym mówiliśmy — polega na wyróżnieniu w obrębie zakresu terminu jego podzakresów. W poprawnej klasyfikacji podzakresy wykluczają się, a dodane do siebie wyczerpują dzielony zakres. Wychodząc z tych założeń, trzeba przyjąć, że jeśli prawodawca wydaje normy odnoszące się do danego wyróżnionego podzakresu, to nie mają one zastosowania do pozostałych podzakresów.

¹⁰ „Do zamiany stosuje się odpowiednio przepisy o sprzedaży” (art. 604 kodeksu cywilnego z 1964 r.).

¹¹ Analogia z nakazu prawodawcy, chociaż rozciąga przepisy właściwe pewnej instytucji prawnej na inną, różni się od tzw. wykładni rozszerzającej (*interpretatio extensiva*). Ta ostatnia wchodzi w grę wówczas, gdy interpretator przeprowadziwszy wykładnię stwierdza, że przepis ujęty jest za wąsko, i wbrew bezpośredniemu brzmieniu przepis rozszerza jego zakres (por. U. Klug, *Juristische Logik*, wyd. II, 1958, s. 146) Decyzję, co do rozszerzenia przepisu interpretator podejmuje samodzielnie po uwzględnieniu okoliczności przemawiających za taką wykładnią. Natomiast w przypadku analogii z nakazu prawodawcy, orzekający stosuje się jedynie do polecenia prawodawcy bezpośrednio i wyraźnie w przepisie wyrażonego.

wania do pozostałych podzakresów. Utwierdza nas w tym przekonaniu także normatywnie nakazana analogia. Mianowicie, gdzie prawodawca chce, aby przepisy odnoszące się do pewnego podzakresu traktować jako przepisy, które mają również zastosowanie do innych podzakresów, tam wprowadza wyraźny nakaz stosowania analogii. Gdy jednak takiego nakazu nie ma, stosujący prawo tylko w wyjątkowych wypadkach korzysta z tzw. *analogiae legis*¹², rozumowania, które daje podstawę do tego, aby do przypadku, dla którego brak przepisu prawnego, zastosować przepis wydany dla innego podobnego przypadku¹³.

FRANCISZEK INDAN: Pojęcie prawa i argumentacji u prof. Perelmana*. (Polskie Towarzystwo Filozoficzne, Oddział w Toruniu, 22 IV 1969 r.).

Ograniczam się do spraw, które autor porusza w najnowszych swoich publikacjach od 1967 r. System poglądów Perelmana jest w zasadzie już zamknięty. Autor tylko wyjaśnia i pogłębia wybrane przez siebie zagadnienia. Podstawą teorii argumentacji jest odróżnienie rozumowania teoretycznego i praktycznego. Rozumowanie teoretyczne ma uzasadnić ogólne normy moralne i prawne, zaś rozumowanie praktyczne ma uzasadnić decyzje działania jednostek w określonych sytuacjach. Tak np. w rozumowaniu teoretycznym uzasadniamy poszczególne prawa, które obowiązują w takim czy innym społeczeństwie. Prawa te są podstawą decyzji sędziego w oparciu o rozumowanie praktyczne. Sędzia bowiem sam decyduje o tym, jaki paragraf zastosować w konkretnym przypadku i jak wysoką wyznaczyć sankcję. Rozumowanie praktyczne jest udziałem każdego człowieka, gdyż każdy w poszczególnych sytuacjach musi podejmować decyzje co do swego postępowania. Wobec rozumowania praktycznego można zajmować 3 postawy, a mianowicie: 1) postawę deterministyczną, która wyraża się tym, że poszczególne decyzje traktuje się jako konieczne w świetle określonych przesłanek i motywów; 2) postawę racjonalną, która wiąże decyzje człowieka jedynie z przesłankami rozumowymi; 3) postawę pluralistyczną, która polega na tym, że jednostka przy swoich decyzjach ma wybór różnych wartości i sama decyduje o tym, której wartości przypisać rolę nadrzędną. Ta trzecia postawa jest postawą aksjologiczną, gdyż wymaga nie tylko uznania wartości, ale też ułożenia ich w pewien hierarchiczny porządek. Przy tym stanowisku, które najbardziej odpowiada autorowi, nie uznaje się ani absolutnej prawdy, ani absolutnej wartości moralnej. Każda jednostka, korzystająca ze swojej wolności, winna wypracować ideał moralny, który nadaje sens jej życiu. Oczywiście jednostka może w tym zakresie korzystać z wpływów społecznych, którym chce ulegać dla pewnych określonych racji. Jednostka też opracowuje argumentację, czyli wykazanie słuszności swoich poglądów, wobec określonego audytorium, które dana jednostka chce dla siebie pozyskać.

Argumentacja moralna może być bardzo różna przy różnych audytoriach i różnych sytuacjach. W tym zakresie nie może być jednolitej myśli, tak jak

¹² O prawniczych modelach wniosku *per analogiam* pisze obszernie J. Nowacki w rozprawie: *Analogia legis*, Warszawa 1966.

¹³ Por. T. Kotarbiński, *Kurs logiki*, wyd. VI, 1963, s. 164—165.

* Zob. artykuł autora *Dorobek filozoficzny prof. Perelmana*, *Ruch Filoz.* XXVI, s. 3—12.

w przyrodoznawstwie. O ile bowiem przyrodnik uzasadnia swoje poglądy w oparciu o konkretne obiekty przyrody, to filozof musi usprawiedliwiać, czyli tłumaczyć swoje poglądy przed różnymi kręgami społecznymi (audytoryami). Gdy chodzi o genezę pluralizmu moralnego, autor wskazuje na Dupréela, którego jest uczniem, a który jego zdaniem tworzył racjonalną filozofię moralności.

Dla uzasadnienia wartości moralnych trzeba rozwijać retorykę jako sztukę przekonywania i pozyskiwania dla swoich poglądów określonego audytorium. Retoryka nie narzuca gotowych form czy sposobów, gdyż trzeba je wypracowywać dla różnych aktualnych audytoriów. W ten sposób zarówno argumentacja, jak i teoria wartości nie są czymś zakończonym; zarówno ideały moralne, a więc i poszczególne wartości, jak też sposoby pozyskiwania dla nich otoczenia (audytoriów) są stale zmienne i wymagają ciągłego rozwoju i adaptacji. Autor nie wyjaśnia, jak tworzą się audytoria, przyjmując je za fakt dokonany. Mogą być one zarówno klasami społecznymi, jak i grupami.

Przegląd czasopism

(zestawili W. Mincer)

I

Studia Filozoficzne nr 1, 1969. OD KOMITETU Redakcyjnego, 3—6. DOBROSIELSKI M.: O sytuacji w naukach społecznych, 7—14. SZCZEPAŃSKI J.: Filozoficzna i socjologiczna koncepcja człowieka, 15—22. WOJNAR-SUJECKA J.: Spór o społeczną rolę inteligencji, 23—44. KUCZYŃSKI J.: Filozoficzna analiza pojęcia ojczyzny, 45—64. DETKO J.: Wartościowanie w estetyce scjentyzmu, 65—76. AUGUSTYNEK Z.: Definicja czasu przez abstrakcję, 77—84. ZIEMBIŃSKI Z.: O rodzajach niezgodności norm, 85—94. SYNOWIECKI A.: Mechanicyzm a dialektyczna koncepcja przyrody, 95—102. Dyskusje „Studiów filozoficznych”, WSTĘP od Redakcji, 103—104. WALICKI A.: Historia filozofii polskiej jako przedmiot badań i jako problem kultury współczesnej, 105—118. SZEWCZYK J.: O istocie marksowskiej filozofii, 119—132. Szkice krytyczne. GROMCZYŃSKI W.: Sartre'a filozofia wolności i jej krytyka, 133—146. SARNOWSKI S.: Co to jest personalizm, 147—164. Narada redakcji pism filozoficznych i socjologicznych krajów socjalistycznych. JEDRZEJEWSKI S.: Narada redaktorów pism filozoficznych i socjologicznych krajów socjalistycznych, 165—166. JANKOWSKI H.: Złudzenia oświeceniowe i snobizm ekspertów, 167—174. SZANIAWSKI K.: Rola wartościowań w procesie poznawczym, 175—178. SZIGETI J.: Przyczynek do teoretycznych podstaw problematyki opisu i wartości, 174—184. Publikacje filozoficzne za granicą. WSTĘP od Redakcji, 185—186. MORAWIEC K., PROKOPCZYK CZ.: Czasopismo filozoficzne Związku Radzieckiego, 187—194. JEDYNAK S.: Bułgarskie czasopismo filozoficzne polemizuje z nihilizmem narodowym i kosmopolityzmem, 195—199. JEDYNAK S.: „Filozofia” — słowackie pismo filozoficzne, 201—204. HERBICH

B.: Preteksty i podteksty czyli o pożytkach płynących z uprawiania filozofii, 205—212. B. H.: Ważniejsze kierunki i etapy rozwoju filozofii w CHRL, 213—220. Recenzje, 221—250. W pracowniach filozofów. WSTĘP od Redakcji, 251—252. KOKOSZYŃSKA-LUTMANOWA M.: Informacja o pracy Katedry Logiki Uniwersytetu Wrocławskiego, 253. ROMAŃNOWA S.: O pracach i planach badawczych logików ośrodka poznańskiego, 254—255. KŁOSOWSKA A.: Prace badawcze Katedry Historii Socjologii i Myśli Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, 256. B. S.: Działalność naukowa Katedry Filozofii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, 257—262. Kronika, 263—269.

Studia Filozoficzne nr 2, 1969. JAROSZEWSKI T. M.: Marksowska kategoria „praktyki” oraz jej rola w filozofii dialektycznego materializmu, 3—20. KUDEROWICZ Z.: Marks i Engels wobec alternatywy: jednostka — społeczeństwo, 21—46. NOWIŃSKI CZ.: Kryzys struktury teorii ewolucji, 47—68. MROZEK A.: Idee i ekspansja czarnego Islamu, 69—90. GOŁASZEWSKA M.: Sztuka i rzeczywistość, 91—98. Szkice krytyczne. PŁUŻAŃSKI T.: Teilhardyzm jako ruch intelektualny i społeczny, 99—110. ŁOZIŃSKI R.: Gastona Bachelarda koncepcja poznania i filozofii, 111—122. Dyskusje „Studiów Filozoficznych”. DYSKUSJA o historii polskiej filozofii: J. Legowicz, W. Tatariewicz, T. Kotarbiński, S. Świeżawski, B. Skarga, Z. Kudrowicz, J. Wojnar-Sujecka, H. Hinz, M. Fritzhand, R. Palacz, 123—144. RAINKO S.: Praca i filozofia marksowska, 145—152. Publikacje filozoficzne za granicą. OCHOCKI K.: Dyskusja w NRD o roli praktyki społecznej w filozofii marksistowskiej, 153—159. ŻURAWICKI L.: Kuba: teoria i praktyka współczesnej rewolucji, 159—166. CICHOWICZ

WICZ S.: „Revue de Metaphysique et de Morale” — 1968 r., 166—172. KOŁODZIEJ A.: Z nowości włoskich, 172—174. Recenzje, 175—210. W pracowniach filozofów. JAROSZEWSKI T. M.: Plan prac badawczych Zespołu Materializmu Dialektycznego PAN, 211—213. PALACZ R.: Przeszłość i przyszłość badań nad polską filozofią średniowieczną w Polsce, 214—222.

II

Studia Metodologiczne 5, 1968. *Studia i propozycje*. GUREWICZ A. J.: Historyczna psychologia społeczna a „podstawowe zadanie” nauki historycznej, 3—20. TOPOLSKI J.: O znaczeniu teorii zachowania dla wyjaśnienia historycznego, 21—34. SUCH J.: Problem uniwersalności praw nauki, 35—60. CYRSON E.: Stadialny rozwój społeczeństwa w ujęciu W. W. Rostowa a materialistyczne pojmowanie dziejów, 61—78. MAJEWSKI J.: O potrzebie integracji w badaniach nad spółdzielczością, 79—90. Recenzje i omówienia, 91—116. Bibliografia. DYDOWICZOWA J.: Bibliografia za rok 1966, 117—142.

III

Studia Philosophiae Christianae nr 2, 1968. GOGACZ M.: Ontyczne wyznaczniki wolności woli ludzkiej według marksizmu, 5—20. KAMIŃSKI S., STYCZEŃ T.: Doświadczalny punkt wyjścia etyki, 21—74. KŁÓSAK K.: Zagadnienie punktu wyjścia kinetycznej argumentacji za istnieniem Boga, 75—112. MORAWIEC E.: O przedmiocie poznania intuicyjnego u Maritaina, 113—140. Materiały, recenzje, sprawozdania, 141—224. Sprawozdania z posiedzeń naukowych, 225—290.

IV

Archiv für Geschichte der Philosophie Bd 51 No 1 (1969) KRÄMER H. J.: EPEKEINA TES OUSIAS. Zu Platon, Politeia 509 B, 1—30. HADOT I.: Die Widerlegung des Manichäismus im Epiktetkommentar des Simplicios, 31—57. RÖD W.: Erhard Weigels Lehre von den entia moralia, 58—84. ROLLIN B. E.: Thomas Brown's criticism of Hume on causation, 85—103. Zur Diskussion, BORMANN K.: Bemerkungen zu Nikolaus von Kues, 104—105. Rezension, 106—109.

V

Deutsche Zeitschrift für Philosophie Jg 13: 1965 H. 1—12. OMEJLANOVSKIJ M. E.: Die Idee des dialektischen Widerspruchs in der Quantenphysik, 47—63. STARKE P. H.: Einführung in die Theorie der Nervenetze, 64—86. RESCHKE M.: Semiotik und marxistische Erkenntnistheorie, 87—101. MILLER R.: Zu einigen Problemen und Aufgaben der ethischen Forschung in der DDR, 133—144. WAGNER K.: Zur richtigen Deutung der Helmholtzschen Zeichentheorie, 162—172. ASSER G.: Zum Verhältnis von Mathematik und objektiver Realität, 173—176. DOMIN G.: Über Gegenstandsbestimmung und Aufgaben der marxistischen Philosophie, 177—180. Marxistische Philosophie und technische Revolution. MITTEILUNG über Einberufung von Philosophischen Kongressen, 181. PRACTH E.: Über den Zusammenhang von Bildung und Kultur, 182—187. LIEBSCHER H.: Kybernetik und philosophische Forschung, 188—193. ROCHHAUSEN R.: Zur weiteren Arbeit auf den Gebiet philosophischer Probleme der modernen Biologie, 194—198. GUNTAU M.: Philosophische Probleme der Sprachwissenschaft und die wissenschaftlich-technische Revolution, 202—206. MOCEK R., PÄLIKE D.: Methodologie und Entwicklungsbiologie, 207—215. LESSER H.: Das zeitliche Verhältnis von Ursache und Wirkung, 321—335. LAITKO H.: Zum Standort der Disziplin Philosophische Probleme der Naturwissenschaft in der marxistischen Philosophie, 343—356. KLAUS G.: Zur erkenntnistheoretischen Bedeutung der Neurokybernetik, 357—361. KOSING A.: Über die Funktionen der marxistischen Philosophie, 362—368. SCHELER H.: Philosophische Probleme der Gesellschaftswissenschaften, 372—376. STRAUSS M.: Gedanken und Vorschläge zu Philosophie, Logik und moderner Physik, 377—380. MÜLLER J.: Den philosophischen Fragen des technischen Fortschritts mehr Beachtung schenken!, 381—385. BERGNER D.: Philosophie als imperialistischer Ungeist, 419—435. RACHEL Ch.: Philosophische Aspekte der ideologischen Konzeption Kwame Nkrumahs, 436—455. LIEDEMIT F.: Die Entwicklung der Wahrnehmungspsychologie und ihre Bedeutung für die dialektisch-materialistische Erkenntnistheorie, 456—475. ULLRICH H.: Über den Gegenstand und die Aufgaben einer Geschichte der marxistisch-leninistischen Philosophie in Deutschland, 476—487.

SCHERMER J.: Philosophische Fragen der wissenschaftlichen Voraussicht, 503—507. METZLER H.: Fragen an den Philosophen und die Philosophie bei der Durchsetzung des neuen ökonomischen Systems der Planung und Leitung, 564—577. SCHAFF A.: Die marxistische Auffassung vom Menschen, 578—589. KIRSCHKE S.: Philosophische Bemerkungen zu aktuellen Problemen der Theorie der Anthropogenese, 590—606. SCHULZ P. B.: Über die gesellschaftliche Grundlage der sanktionellen Wirksamkeit des moralischen Werturteils, 677—683. HEISE W.: Über die Entfremdung und ihre Überwindung, 684—710. WELSKOPF E. CH.: Entfremdung, historisch gesehen, 711—720. RAUTENBERG W.: Über den Sprachgebrauch in der Mathematik, 721—738. MEYER H.: Zum Gegenstand der marxistischen Soziologie und zum Verhältnis von Soziologie und Philosophie, 739—753. PRACHT E.: Mythos und Realismus, 806—827. HÖRZ H.: Zu einigen philosophischen Problemen der Theorie der Elementarteilchen, 828—850. LINDNER H.: Die klassische deutsche Philosophie und der Kommunismus, 851—863. GULYGA A. W.: Einige logische Probleme der Geschichtswissenschaft, 864—874. EICHHORN W.: Verklärung und Nüchternheit in einigen theoretischen Fragen der Ethik, 917—932. BOBER H.: Die Rolle des Affektiv-Emotionalen im Erkenntnisprozess, 948—966. HOLLITSCHER W.: Bemerkungen zu einem noch ungelösten Teilproblem der marxistischen Widerspiegelungstheorie, 967—975. KLAUS G.: Emanuel Lasker — ein philosophischer Vorläufer der Spieltheorie, 976—988. WEILER W.: Zur Kategorie Verantwortung, 989—999. LEWIS J.: Britische Philosophie in 20. Jahrhundert, 1073—1093. WARNKE C.: Zum Verhältnis von Weltanschauung und Methodologie in der griechischen Philosophie und Medizin, 1110—1117. FINGER O.: Vom Ethos der Arbeiterklasse, 1177—1195. KLOTSCH H.: Zum Problem der Objekt-Subjekt-Dialektik, 1196—1212. RICHTER F.: Einige Bemerkungen zu den Kategorien Teil und Ganzes, 1213—1226. LEHMANN G. K.: Zu einigen informationstheoretischen Aspekten in der Ästhetik, 1227—1243. BEYER W. R.: Wider den Ultraindividualismus, 1245—1260. GEBHARDT K.: Zum philosophischen Gehalt des biotheoretischen Werkes A. Weismanns, 1280—1292. KLAUS G.: Kybernetische Reflexionen zum subjektiven Moment der Erkenntnis, 1293—1302. SPRINGER A.: Wie exakt sind unsere

Wissenschaften?, 1319—1325. IRRLITZ G.: Geschichte der marxistischen Philosophie und Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, 1417—1436. RUMML V.: Die marxistische Philosophie und die Erkenntnis des Menschen, 1436—1450. LIEDEMIT F.: Die typologischen Forschungsmethoden in erkenntnistheoretischer Sicht, 1487—1500. Bemerkungen und Berichte, Rezensionen, Bibliographie.

Deutsche Zeitschrift für Philosophie
Jg 14: 1966 H. 1—12. PRACHT E.: Sozialistischer Realismus und ästhetische Maßstäbe, 5—21. FRIEDRICH W.: Einige Aspekte der Verhaltensdetermination, 45—61. SATSCHKOW J.: Wahrscheinlichkeit und komplizierte Systeme, 83—92. GUNTAU M.: Einflüsse des Neukantianismus auf Gedankengänge in den geologischen Wissenschaften, 93—102. HEISE W.: Zur Krise der bürgerlichen Philosophie und ihren weltanschaulichen Entwicklungstendenzen, 153—177. REDEKER H.: Marxistische Ästhetik und empirische Soziologie, 207—222. MOTROŠILOVA N.: Zur Wertproblematik in der Erkenntnistheorie, 223—234. REDLOW G.: Weltanschauung und Bildung in der modernen Epoche, 261—282. MAKAI M.: Über die Dialektik des sittlichen Bewusstseins, 283—300. HÖRZ H.: Zur dialektischen Beziehung zwischen Inhalt und Form, 301—314. LÖTHER R.: Philosophische Probleme der Biologie, 315—327. POLLER S.: Zur Abgrenzung und Charakteristik der chemischen Bewegungsform der Materie, 328—338. WITTECH D.: Zu zwei Fragen der marxistischen Wahrheitsauffassung, 339—344. PLAVIUS H.: Wirklichkeit und Zeit — Philosophische Probleme in Realismus des 20. Jahrhunderts, 524—544. WENDT H.: Bemerkungen zum Strukturbegriff und zum Begriff Strukturgesetz, 545—561. TREDER H. J.: Die Eigenschaften physikalischer Prozesse und die geometrische Struktur von Raum und Zeit, 562—565. ESCHKENAZI A.: Zu einigen logischen Problemen der sprachlichen Übersetzung, 566—574. THIMM W.: Philosophische Aspekte der sozialistischen Leitungswissenschaft, 654—665. SCHELER H.: Zu einem Problem der philosophischen Imperialismus-Analyse, 687—708. BEYER W. R.: Hegels Mitarbeit am „Württembergischen Volksfreund“, 709—724. BUHR M.: Entfremdung-philosophische Anthropologie-Marx-Kritik, 806—834. RUPPRECHT F.: Weltanschauung und Politik im Dialog zwischen katholischem Christentum und Marxismus, 931—945. PAWELZIG G.:

Integration als philosophische Kategorie, 1064—1075. SCHMUTZER E.: Der Energieerhaltungssatz und die relativistische Physik, 1087—1099. WINZER R.: Gedanken zum Begriff Glück, 1100—1112. SEIDEL H.: Vom praktischen und theoretischen Verhältnis der Menschen zur Wirklichkeit, 1177—1191. NEUVERÖFFENTLICHUNG des Kapitels I des I Bandes der „Deutschen Ideologie“ von Karl Marx und Friedrich Engels, 1192—1198. MARX K., ENGELS F.: Feuerbach. Gegensatz vom materialistischer und idealistischer Anschauung, 1199—1254. HEISE K. H.: Zu einigen ökonomischen Aspekten der philosophischen Imperialismus-Analyse, 1267—1275. SCHAARE M.: Imperialistische Kulturphilosophie, 1305—1321. TAUT H.: Bewusstheit, Spontaneität und Emotionalität im Sozialismus, 1322—1344. REDEKER H.: Zur Theorie des Modernismus-Problems, 1345—1366. MAYER G.: Zur Dialektik des musikalischen Materials, 1367—1388. FORSCHE J.: Zur Problematik der Dialektisch-materialistischen Entwicklungstheorie, 1405—1407. WÜSTNECK K. D.: Einige Gesetzmäßigkeiten und Kategorien der wissenschaftlichen Modellmethode, 1452—1467. APOSTOL P.: Zur Definition und zum Gegenstandsbereich der Methodologie, 1468—1476. STOLOVIĆ L. N.: Die Schönheit, als Wert und der Wert der Schönheit, 1477—1488. Bemerkungen und Berichte, Rezensionen, Bibliographie.

Deutsche Zeitschrift für Philosophie Jg 15: 1967 H. 1—12. HERLITZIUS E.: Das Problem der Relativität von Klassifikationen und Gegenstandsbestimmungen, 40—49. WOLLGAST S.: Sebastian Franck-Leben und philosophisches Schaffen, 50—66. VOGEL H.: Zum Realitätsbegriff und zur Semantik der Termini „objektiv“ und „real“, 67—79. WESSEL H.: Zu einer Bedeutung des Terminus „absolute Wahrheit“, 80—84. METZLER H.: Zu philosophischen Problemen der Entscheidungstätigkeit des Leiters, 152—163. KRÖBER G.: Strukturgesetz und Gesetzesstruktur, 202—216. STRAUSS M.: Entwicklungsgesetze der Physik, 217—222. GLEZERMAN G. J.: Das Verschmelzen der gesellschaftlichen und der persönlichen Interessen und die Formung des neuen Menschen, 418—434. KAISER H., VOIGT W.: Probleme einer Allgemeinen oder Theoretischen Biologie, 435—445. KONRAD W., ZENKER K.: Zur Dialektik von Teil und Ganzen, 446—457. GUSTAWS O.: Sind Denkformen erblich?, 458—465. SCHWARZ TH.: Zur Technikphilosophie Ernst Jüngers, 528—535. NO-

VIK I. B.: Methodologische Fragen der kybernetischen Modellierung, 536—548. CRÜGER C.: Die Bedeutung einer wissenschaftlicher Methodologie für die Archäologie, 549—562. RUPPRECHT F.: Das Vorbild in historisch-materialistischer Sicht, 629—643. DEUTSCHLÄNDER H.: Die sozialistische Leiterpersönlichkeit und ihre Autorität, 644—650. GRIESE A., WAHSNER R.: Zur Ausarbeitung einer philosophischen Raum-Zeit-Theorie, 691—704. KOSING A.: Wissenschaftstheorie in der Sicht der marxistischen Philosophie, 759—771. KRÖBER G.: Prognose, Hypothese, Gesetz-Logisch-methodologische Bemerkungen, 772—784. KRAHW.: Prognose und Rückkopplung, 785—791. SEGETH W.: Methodische Regeln, 792—806. ALBRECHT E.: Die philosophischen Aspekte einer Theorie der Sprache, 807—820. LIEBSCHER H.: Kybernetik und Methodik methodologischer Forschung, 821—827. BERKA K.: Logik und „Ontologie“ — Kritische Bemerkungen zum zeitgenössischen Universalienstreit, 828—837. FIEDLER F.: Die Einheit der Wissenschaft und die neopositivistische Theorie der „Einheitswissenschaft“, 838—849. EICHHORN W., HAHN E.: Zur Theorie und Erforschung des sozialistischen Bewusstseins, 901—921. KOCH G.: Philosophische Aspekte der Marxschen Analyse der ökonomischen Gesetze im „Kapital“ und ihre Bedeutung für den Sozialismus, 922—933. HERZBERG G.: Materialismus und Praxis, 968—980. RÖMER H.: Wie schärfen wir unsere Waffen?, 981—990. GINDEW P.: Die Methodologie als philosophische Lehre von der Methoden der wissenschaftlichen Erkenntnis, 1057—1068. KONRAD W.: Dialektik der Elementarteilchenprozesse, 1069—1085. LOESER F.: Möglichkeit und Nutzen der mathematischen Modellierung moralischer Prozesse, 1086—1091. GROPP R. O.: Über eine unhaltbare Konzeption, 1092—1104. PETERS J., WRONA V.: Die Praxis und das System der marxistisch-leninistischen Philosophie, 1105—1119. BEYER W. R. Adornos „Negative Dialektik“, 1199—1219. MENDE G.: Karl Marx und die Epigonen, 1220—1228. MENZEL D.: Bemerkungen zur Sprache der marxistischen Philosophie, 1235—1241. NARSKIJ I. S.: Über die Kategorie des Widerspruchs in der dialektischen Logik, 1307—1318. STIER G.: Zur Erkenntnisgewinnung in mathematisierten Wissenschaften, 1319—1333. SCHURIG V.: Philosophische und naturwissenschaftliche Kriterien des Ganzen, 1334—1353. KOSING A., WITTICH D.: Über den Ge-

genstand der marxistischen Erkenntnistheorie, 1397—1417. MÜLLER J.: Zur Bestimmung der Begriffe „Technik“ und „technisches Gesetz“, 1431—1449. FELKE H.: Zur Optimierung von ingenieurtechnischer und ökonomischer Tätigkeit unter systemtheoretischem Aspekt, 1450—1455. CIMUTTA J.: Die Stellung der evolutionären Plastizität im evolutionären Prozess, 1456—1469. SEIDEL H.: Praxis und marxistische Philosophie, 1470—1485. THIEL R.: Struktur und Prozess in der Mathematik, 1486—1492. Bemerkungen und Berichte, Zeitschriftenumschau, Rezensionen.

Deutsche Zeitschrift für Philosophie

Jg 16: 1968 H. 1—12. HEYDEN G.: Persönlichkeit und Gemeinschaft in der sozialistischen Gesellschaft, 6—37. EICHORN W.: Prognostik und Planung als philosophisches Problem, 38—73. GRUNDMANN S.: Prognose und Bewusstseinsbildung, 90—95. THIMM W.: Die Prognostik als Bestandteil der Führungswissenschaft 191—201. ALBERT J., BUCHHEIM G.: Stand und Aufgaben der philosophischen Theorie der Produktivkraftentwicklung, 235—244. DOMIN G.: Zu Problemen und Aufgaben der philosophischen Forschung über Prognostik und Planung der Wissenschaftsentwicklung, 245—249. SCHMOLLACK J.: Probleme der philosophisch-ethischen Forschung zum Verhältnis von Persönlichkeit und Gemeinschaft, 250—253. SCHELER H.: Probleme und Aufgaben der philosophischen Forschung auf dem Gebiet der modernen Imperialismustheorie, 254—259. RICHTER F., WRONA V.: Arbeiterklasse-Philosophie-Partei. Zum 120. Jahrestag des „Manifestes der Kommunistischen Partei“, 277—291. BUHR M.: Der Denk-Einsatz der klassischen bürgerlichen deutschen Philosophie, 292—311. HÖRZ H.: Die Rolle statistischer Gesetze in den Gesellschaftswissenschaften und ihre Bedeutung für die Prognose, 327—335. VÖLZ H.: Einige Gedanken zum Begriff Information, 336—348. SCHERMER J.: Prognose und Hypothese, 349—352. SCHULZE H.: Marxismus und Geschichtsprognose, 397—414. STOLJAROV V.: Zu Marx' Auffassung vom Systemcharakter der Gesellschaft, 415—426. JOPKE W.: Karl Marx und die deutsche bürgerliche Philosophie im 20. Jahrhundert, 427—451. GEYER K.: Die Marxsche Kritik der ethisch-idealistischen Geschichtskonzeption Karl Höchbergs, 452—467. KRÖBER G.: Marx' „Kapital“ und

die bürgerliche philosophische Verfälschung des Gesetzes der Negation der Negation, 468—482. HAHN T.: Wesen und Funktion moralischer Triebkräfte in der sozialistischen Gesellschaftsformation, 525—541. LOOSE W.: Philosophie und Strafrecht, 542—557. FIEDLER F.: Die Wissenschaft als Gegenstand der Wissenschaft, 558—570. HERLITZIUS E.: Der Dialog in der Geschichte der Wissenschaft, 571—580. KOLESNIK A.: Methodologische Probleme der Geschichte der Philosophie im deutschen Mittelalter, 581—592. BARTSCH G.: Zur Geschichte der Dialektik im älteren deutschen Pantheismus, 593—604. LAITKO H.: Struktur und Dialektik, 674—697. MÜLLER J.: Ansatz zu einer systematischen Heuristik, 698—718. BERGNER D.: Ideologie und Strategie, 765—771. NOSKE D.: Konvergenztheorie-Ausdruck illusionärer Erwartung und ideologischer Aggressivität, 772—786. ULLE D.: Zum Menschenbild der bürgerlichen Kulturanthropologie, 799—812. ALBRECHT E.: Zur Kritik der Auffassungen Ludwig Wittgensteins über das Verhältnis von Sprache, Logik und Erkenntnistheorie, 813—829. MÜLLER W.: Philosophische Probleme der Theorie des sozialistischen Bewusstseins, 909—927. JOBST E.: Spezifische Merkmale der technischen Wissenschaft in ihrem Wechselverhältnis zur Naturwissenschaft, 928—935. HEITSCH W.: Die weltanschaulichen Voraussetzungen der klassischen Mathematik, 936—941. WAGNER K.: Zur Semantik von „relativer“ und „absoluter Wahrheit“, 942—951. ŁADOSZ J.: Der Marxismus und die philosophischen Anschauungen Kołakowskis, 952—967. RUBEN P.: Zum Verhältnis von Sprache und Inhalt der marxistisch-leninistischen Philosophie, 968—984. SCHLIWA H.: Der marxistische Begriff der Ideologie und das Wesen und die Funktionen der sozialistischen Ideologie, 1037—1066. SCHÜRIG V.: Der Begriff des Musters und seine philosophische Problematik in der Biologie, 1067—1085. SCHELER H.: Die Dialektik von gesellschaftlichem Gesamtwillen und Einzelwillen der sozialistischen Persönlichkeit, 1165—1190. RIESKE G., SCHENK G.: Philosophische Aspekte der Fregeschen Begründung der modernen Logik, 1207—1227. BERKA K., KREISER L.: Eine grundsätzliche Erweiterung der Semantik G. Freges, 1228—1239. KRAH W., REICHEL H.: Über die Anzahl erforderlicher Grundbegriffe in einem Begriffssystem, 1240—1246. KRÖBER G.: Die Kategorie Struktur und der kategorische Strukturalismus, 1310—1324.

DORBER H., PLESSE W.: Zur philosophischen und politischen Position des von Ernst Haeckel begründeten Monismus, 1325—1339. FINGER O.: Der Marxsche Materialismus und die Grundlegung des sozialistischen Humanismus, 1441—1453. HERZBERG G.: Die Bedeutung der Kritik von Marx und Engels an Max Stirner, 1454—1471. RÜSTAU H.: Die philosophischen Anschauungen Jawaharlal Nehrus, 1472—1493. Bemerkungen und Berichte, Rezensionen.

VI

Ethics Vol. LXXVI No 3 (1966). KNIGHT F. H.: Abstract economics as absolute ethics, 163—177. NEWMAN F.: The origins of Sartre's existentialism, 178—191. RAMSEY P.: Two concepts of general rules in christian ethics, 192—207. Discussion. CAPALDI N.: Some misconceptions about Hume's moral theory, 208—211. BOONIN L. G.: The meaning and existence of rules, 212—214. HELD V.: Rationality and social value in game-theoretical analyses, 215—220. RICHARDS H.: The social responsibility of the artist, 221—224. Book reviews.

Ethics, Vol. LXXVI No 4 (1966). NELSON H. A.: How shall the advocate advocate? A fictional case study in role conflict, 239—252. INGERSOLL D. E.: Karl Llewellyn, american legal realism, and contemporary legal behavioralism, 253—266. LE BARON B.: Négritude: a pan-african ideal?, 267—276. Discussion. BELAIEF L.: Whitehead and private-interest theories, 277—286. JONES D. H.: Making and keeping promises, 287—296. STOJANOVIĆ S.: Contemporary yugoslavian philosophy, 297—301. LYONS D. D.: Equality and excellence, 302—304. BUCHANAN J. M., TULLOCK G.: Gains-from-trade in votes, 305—306. WHITMAN M. J.: Is pacifism self-contradictory?, 307—308. FLATHMAN R. E.: Forms and limits of utilitarianism, 309—317. Book reviews.

Ethics Vol. LXXVII No 1 (1966). KRESS P. F.: Self, system, and significance: reflections on professor Easton's political science, 1—13. HALL J.: Analytic philosophy and jurisprudence, 14—28. MC KEON R.: The concept of mankind and mental health, 29—37. O'NEILL J.: Marxism and mythology, 38—49. Discussion. MURPHY J. G.: Another look at legal moralism 50—56. HAZLITT H.: A reply to Frank Knight, 57—61.

HANCOCK R.: A note on naturalism, 62—66. MILLER C.: Complete and incomplete acts of thought, 67—72. Book reviews.

Ethics Vol. LXXVII No 2 (1966). DIESING P.: National self-determination and U. S. foreign policy, 85—94. SUMNER L. W.: Normative ethics and metaethics, 95—106. MAZRUI A. A.: Alienable sovereignty in Rousseau: a further look, 107—121. Discussion. CARNES J. R.: Whether there is a natural law, 122—129. ATWELL J. E.: A note on decisions, judgements, and universalizability, 130—134. WERNER Ch. G.: Good and obligation, 135—138. MACCALLUM G. C.: Berlin on the compatibility of values, ideals, and „ends”, 139—145. WEGENER Ch.: Lord Moran on Churchill: „mastery over men”, 146—153. Book reviews.

Ethics Vol. LXXVII No 3 (1967). WALZER M.: The obligation to disobey, 163—175. PROSCH H.: Toward an ethics of civil disobedience, 176—192. MURPHY J. G.: Law logic, 193—201. Discussion. REJAI M.: The metamorphosis of democratic theory, 202—208. SUITS B.: Is life a game we are playing?, 209—213. SPARSHOTT F. E.: Plato as anti-political thinker, 214—219. MOULDS H.: Outlaws and inlaws, 220—223. EMMONS D. C.: Moral relevance, 224—228. TULLOCK G.: The prisoner's dilemma and mutual trust, 229—230.

Ethics Vol. LXXVII No 4 (1967). BLACKSTONE W. T.: On the meaning and justification of the equality principle, 239—253. JAFFE R.: Conservatism and the praise of suffering, 254—267. READER M.: The politics of avoidance: on the contours of ambiguity, 268—284. Discussion. DAVIS M.: Miesian beauty in behavioral research, 285—290. MURPHY T. P.: Political ethics in a coattails congress, 291—296. HARTENBERG S. J.: Extremism and tolerance in politics, 297—302. BUCHANAN J. M.: Politics and science: reflections on Knight's critique of Polanyi, 303—310. PROSCH H.: More about civil disobedience, 311—313. OHE S.: Nature and culture in human freedom, 314—318. Book reviews.

Ethics Vol. LXXVIII No 1 (1967). DALLMAYR F. R.: Functionalism, justice and equality, 1—16. GOEDECKE R.: What are the principles of american constitutional law?, 17—31. HOULGATE L.

D.: Ignorantia juris: a plea for justice, 32—42. BLUM F. H.: Harvey Cox on the secular city, 43—61. LE BARON B.: Real and mythic obligations, 62—76. Discussion. GAUTHIER D. P.: Progress and happiness: a utilitarian reconsideration, 77—82. KNIGHT F. H.: A word of explanation, 83—85. Book reviews.

VII

Filosofický Časopis R. 14: 1966 č. 5. PA-TOČKA J.: Úvod do Husserlovy fenomenologie (dok.), 569—589. MERLEAU-PONTY M.: Předmluva k Fenomenologii vnímání, 590—602. KAUTMAN F.: Sartre a my, 603—617. ČERNÝ J.: O marxistickém pojetí budoucnosti, 618—628. VYSKOCIL J.: K humanologickému systému Jindřicha Kohna, 629—642. MÁCHA K.: Ke třem koncepcím člověka, 643—660. TLUSTÁ M.: Poznámky ke „Zdravé společnosti“ E. Fromma (dok.), 661—679. LÖWENSTEIN B.: Starosti filosofa, 691—700. Diskuse. WEINBERGER O.: Jistota poznání a gnoseologická kritika, 701—708. JANATA J.: Kybernetika a noetika, 709—712. Recenze.

Filosofický Časopis, R. 14: 1966 č. 6. POLÍVKA J.: O dialektice, 745—756. SKYBA M.: Vývoj-entropie-informace, 757—773. ČÍŽEK F.: O biologické relativitě času, 774—792. VOLOVÁ M.: O vnitřní struktuře pojmu účelnosti, 793—804. BAUDYŠ O.: K úloze vnitřních a vnějších činitelů při realizaci účelnosti, 805—813. DRAGAN V.: Spory o neodarwinistickou interpretaci evoluce živých forem, 814—824. FAJKUS B.: Je materie substancí?, 825—837. POLÍVKA J.: Poznámka k „definici hmoty“, 838—842. PAVLÍČEK P.: Příspěvek ke gnoseologickým problémům četnostního pojetí pravděpodobnosti, 843—856. TOMÁŠ M.: Živý odkaz velkého vědce, 857—872. Z vědeckého života. Recenze.

Filosofický Časopis R. 15: 1967 č. 1—6. MENZEL L.: Problém logiky v dějinách interpretací Kantovy filosofie, 1—20. MIČHNÁK K.: Bakunin a Hegel, 21—32. BAYEROVÁ M.: Husserlov objev intencionality, 33—53. NOVOZÁMSKÁ J.: Americký realismus a Roy Wood Sellars, 54—61. KAMARÝT J.: Perspektivismus organicismus a teorie systému L. von Bertalanffyho a dialektický materialismus, 62—82. SLÁDKOVÁ E.: Spor o realismus, 83—93. FISCHER J. L.: O kategoriích (dok), 94—116. ENGLIŠ K.: O ho-

dnotě a hodnocení, 117—131. SOUSĚDIK S.: Technika filosofické disputace v 17. stol., 132—152. ČAPEK J. B.: Hus ve vztahu k realismu a nominalismu, 153—158. TOŠENOVSKÝ L.: K některým živým problémům z díla Igora Hrušovského, 177—188. HABERMAS J.: Poznání a zájmy, 189—198. LÖWITH K.: Hegel a jazyk, 199—213. ČULÍK K.: O nemožnosti definice významu a pravdivosti, 214—220. KUCHAR I.: Metodologické koncepte ve filosofii vědy, 221—240. MLEZIVA M.: Problém analytické pravdy v logické sémantice, 241—252. BERKA K.: Počátky historiografie logiky, 253—257. SVITÁK I.: Modely člověka, 258—273. BOBBIO N.: Hegel und die Naturrechtslehre, 322—340. LUKIČ R.: Die soziale Grundlage der Rechtsphilosophie Hegels, 341—349. POPELOVÁ J.: Über die Beziehungen der Hegelschen Rechtsphilosophie zu den Konzeptionen seiner Vorgänger und Zeitgenossen, 350—362. LÜBBE H.: Hegels Kritik der politisierten Gesellschaft, 363—374. MARCUSE H.: Zur Begriff der Negation in der Dialektik, 375—379. HEINTEL P.: Hegels Einfluss auf das Staats- und Rechtsdenken des Austromarxismus (Max Adler), 380—391. MAMARDAŠVILI M. K.: Hegels „Philosophie des Rechts“ und der Existentialismus, 392—413. KASIMZANOV A.: Hegels Konzeption des Staats und die Antike, 414—419. IL'ENKOV E. V.: Hegel und die Entfremdung, 420—425. SCHMIDT G.: Die Stellung der Religion in Hegels Staatsphilosophie, 426—434. ŠPUR J.: Ontologicko-gnoseologické základy Fichtovy filosofie aktivity, 437—452. BYSTRINA I.: Poznámky k noetické a společensko-etické problematice Kafkova díla, 453—469. BOBER J.: Kybernetika a jej přístup k realite, 470—486. WEINBERGER O.: K otázkám sporu o dialektiky, 487—493. KAUTMAN F.: Strukturalismus v díle Jana Mukařovského, 494—512. FIBICH J., SYLLABA T.: K filosofickým a sociologickým otázkám marxistické politické vědy, 513—530. ENGLIŠ K.: Kantov apriorismus a myšlenkový řád, 531—543. K FILOSOFOVYM šedesátinám. S Janem Patočkou o filosofii a filosofech, 585—594. KOHOUT J.: Konstancy a proměny Patočkovy filosofie, 599—608. DUBSKÝ I.: Svět, domov a cesta u Jana Patočky, 609—624. MAJOR L.: Sebeuvědomění a čas. K Patočkově interpretaci Heglovy estetiky, 625—635. KYRÁŠEK J.: Poznámka k vývoji studia díla J. A. Komenského, 636—640. PALOUSH R.: Pedagogické teorie a jejich antropologické

předpoklady, 641—654. ČERNÝ J.: Filo-
sofický problém hry, 655—666. GARE-
WICZ J.: Schopenhauer čili svoboda bez
volby, 667—675. GEUSS A.: M. Heideg-
ger a umělecké dílo, 676—685. MICH-
NÁK. K.: Heidegger a osudy „boha me-
tafyziky“, 686—702. MICHŇAKOVÁ I.:
Filosofie a její postoj k jejím vlastním
dějinám, 703—706. MOKREJŠ A.: Hus-
serlov přístup k problému intersubjek-
tivity, 707—720. NOVÝ L.: K problému
vědy v marxismu a v soudobné nemark-
sistické filosofii, 721—733. PREISNER R.:
Prolegomena k smrti Vergilově, 734—753.
ROHANOVA M.: Soupis prací Jana Pa-
točky (1928—1967), 754—773. SROVNAL
J.: V. I. Lenin a struktura marxisticko-
leninské filosofie, 776—785. KALIVODA
R.: Revolučně romantický rodokmen
Marxova myšlení, 788—802. SOBOTKA
M.: Ekonomie a filosofie v Ekonomicko-
filosofických rukopisech, 803—812. ČER-
NÝ J.: K problému svobody u mladého
Marxe, 813—824. ZELENÝ J.: K histo-
rickým mezím Marxova pojetí raciona-
lity, 825—837. TOŠENOVSKÝ L.: Pro-
blém marxistického pojetí pravdy, 838—
863. KUČERA J.: K pojetí objektu
a subjektu v marxistické gnoseologii,
864—869. CVEKL J.: Karel Marx a psy-
chologie, 870—883. KAUTMAN F.: Poz-
námky k marxistické sociologické meto-
dě v literární vědě a estetice, 884—895.
POMAIZL K.: Problém dvou tendencí
v narodnostní otázce, 896—914. Z vě-
děckého života, Recenze.

Filosofický Časopis R. 16: 1968 č. 1—6.
MACHOVCOVÁ J., HAUBELTOVÁ R.:
Mendeluv a Morganuv podíl na pojmové
a metodologické výstavbě genetiky, 1—12.
HAMAN V.: K definici pojmu „empirický
zákon“, 13—31. PROCHÁZKOVÁ E.:
K otázce vztahu historického faktu a in-
terpretace, 32—44. ZEMAN J.: Totalita
jako filosofická kategorie, 45—67. GAB-
RIEL J.: Filosofie Josefa Tvrdého, 68—
81. MRÓWCZYŃSKI T.: Křístán a ča-
sný svět v Maritainově filosofii, 82—98.
KOURÍM Z.: Náčrt k interpretaci filoso-
fie Josés Ortegy y Gasset, 99—126.
MAŇKOVSKIJ B. S.: Stát a jedince
v Hegelově „Filosofii práva“ a součas-
nost, 127—136. BERKA K.: Mají obecné
výrobky existenční charakter?, 185—195.
JARIS M.: Jazyky s významovými po-
stuláty, 196—202. MATERNA P.: Redukce
rozhodovacích problémů na zjišťovací
problémy, 203—208. MLEZIVA M.: Inten-
sionální sémantika nazákladě teorie in-
terpretaci, 209—221. TICHÝ P.: Smysl
a procedura, 222—232. TONDL L.: Pro-

blémy identifikace a podobnosti, 223—
249. WEINBERGER O.: K metodolo-
gickým problémům dedukce v právníc-
kém dukazu, 250—255. ZASTÁVKA Z.:
Konstruktivismus a „kybernetické“ my-
šlení, 256—261. BARTOŠ J.: Kausalita
a homo faber, 262—278. RYBA R.: Pohy-
bové paradoxy Zénóna z Eley, 279—301.
HORSKÝ Z.: Přírodověda a filosofie
v počátcích novověké vědy, 302—321.
ZUMR J.: Malé zamyšlení a trochu vzpo-
minání s Ludvikem Svobodou, 341—349.
SVOBODA L.: Filosofické aspekty Šal-
dova díla, 350—356. PRUCHA M.: Tech-
nika a filosofie, 357—364. BAYEROVA
M.: Filosofie a věda u Husserla, 365—370.
TONDL L.: Pojem vědy jakožto pozna-
vací činnosti, 371—383. KAUTMAN F.:
Dostojevskij a markýz de Sade, 384—399.
SVITÁK I.: Surrealistický obraz člověka,
400—407. KREJČÍ J.: Ateismus jako jed-
nota teorie a viry, 408—424. DUBSKÁ-
NOVOZÁMSKÁ J.: Existencialismus
v anglosaském světě, 425—443. ZÁHORA
O.: K problému objektivního charakteru
ekonomických zákonů, 444—462. WEIN-
BERGER O.: K Mlezivově kritice a k je-
ho vlastnímu pojetí totožnosti, 463—470.
MACHOVEC M.: K indologickému číslu
„Filosofického časopisu“, 493—495. FI-
LIPSKÝ J.: Materialistické tradice v in-
dickém myšlení, 496—513. FIŠER I.: Šan-
karuv vyklad slova „upanišada“, 514—
516. HARZEROVÁ Ě.: Poznání v nej-
starších upanišadách-Brhadáranjaka-
a Čhándógja-upanišada, 517—523. FIŠER
I.: Filosofická koncepce nejstaršího budd-
hismu, 524—544. POJAR M.: Učení Bha-
gavadgíty, 545—555. VACEK J.: Jižní
Indie v indické filosofii, 556—572. INDIE
a my, 573—586. HARZEROVÁ E.: Filo-
sofové dnešní Indie, 587—588. FILIPSKÝ
J.: Poslání jógy v dnešním světě, 589—590.
RICHTA R.: Technika a situace člověka,
641—657. TOMIN J.: Prožitky skutečno-
sti-zdroj a dějiště poznání, 658—672.
SOUSEDÍK S.: Teorie zhušťování a zře-
dování v díle Rodriga Arriagy, 673—698.
VYSKOČIL J.: K problematice dialogu
marxismu s křesťanstvím a judaismem,
699—720. GIRARDI G.: Církev tváří
v tvář ateistickému humanismu, 721—743.
TOŠENOVSKÝ L.: O místě dialektické
filosofie vědy v marxismu, 777—795.
ZBOŘIL B.: Problém nepoznatelného
transcendentna, 796—805. VLACHOVA
B., VODSĚDALEK: K otázkám kauzali-
ty, 806—819. KAMARÝT J.: Marx a sku-
tečnost moderní vědy, 820—824. BARTOŠ
J.: Polemický kontakt Engelse s Dührin-
gem a vznik kapitol o dialektice v Anti-
Dühringu, 825—834. PROCHÁZKOVÁ

E.: Povaha historického studia a jeho objektivita, 835—851. LOUŽILOVÁ O.: Problém osobnosti v Masarykově filosofii člověka, 852—869. KAUTMAN F.: Apollon Grigorjev, 870—882. Z vědeckého života, Recenze.

Filosofický Časopis R. 17: 1969 č. 1.
 NOVÝ L.: Strukturalismus a filosofie, 1—5. Struktura a dialektika. HRUŠOVSKÝ I.: Dialektika štrukturácie a zakonitosti dejin filosofie, 6—12. FISCHER J. L.: Skladebná filosofie, strukturalismus a dialektika, 13—27. KUTNAR F.: K otázce struktury historického faktu, 28—32. VACHEK J.: Strukturní pojetí vývoje jazyka, 33—35. KOŘENSKÝ J.: Struktury lingvistického objektu a struktura lingvistického popisu, 36—38. PALA K.: Lingvistický strukturalismus a nové směry v lingvistice, 39—40. KOCHOL V.: Štrukturalismus v literárnej vede, 41—44. ŠTEPÁNKOVÁ J.: K pojetí štrukturace struktury v súčasnom strukturalizmu francouzském a ve strukturalizmu českém, 45—46. EFFENBERGER V.: Proměny znakových funkcí v umelecké tvorbě, 47—55. KAMARÝT J.: Klasifikace a význam systémových teorií, 58—60. DOKULIL D.: Determinismus v dějinách filosofie, 61—65. Strukturalismus v českém a slovenském myšlení. ZUMR J.: K vývoji českého štrukturalního myšlení do r. 1930, 66—75. VÁROSOVÁ E.: Štrukturalismus v slovenskej filozofii v štyridsiatych rokoch, 76—79. MACKU J.: K vývoji strukturalismu v české sociologii, 80—85. CHVATIK K.: Filosofické otázky strukturalistické estetiky, 86—89. KAČER M.: Mukařovského termín „sémantické gesto“ a Barthesuv „rukopis (écriture)“, 90—93. ZÁVODSKÝ A.: O některých otázkách vztahu českého strukturalismu k divadlu, 94—99. JELINEK M.: Strukturalismus v lingvistické teorii, 100—104. Marxismus a strukturalismus. ČERNÝ J.: Marxistická dialektika a fenomenologický popis struktur, 105—113. KALIVODA R.: O struktuře a strukturalismu, 114—118. TOŠENOVSKÝ L.: O historismu a štrukturaci jako dialekticko-logických principech, 119—128. STRÍTECKÝ J.: Historismus a historično — k ontologickému vyústění historismu, 129—131.

Filosofický Časopis R. 16: 1969 č. 2.
 ČERNÝ J.: Problem marxistickeho pluralismu v súčasnej české filozofii, 133—141. JAVUREK Z.: Človek a svět u Karla Marxe, 142—159. SLEJŠKA D.: Možnosti

samosprávného modelu v našich podmínkách, 160—170. PETRÁČEK K.: Ideologie arabského socialismu v Egyptě (SAR) a její zdroje, 171—186. STEINER H.: Ideologie a psychologie antisemitismu a deformace socialismu, 187—191. HRBEK M.: Nietzsche a Dostojevský, 192—206. SOBOTKA M.: Zlo a svoboda v Hegelově filosofii, 207—215. SOUSEDIK S.: Diskrétní logika Jana Caramuela z Lobkovic, 216—228. Diskuse. WALD H.: Struktura, štrukturalni, strukturalismus, 229—234. Z vědeckého života, Recenze.

VIII

Filosofskie Nauki 1968 No 6. KARDAŠOV I. S.: Socialističeskij internacionalizm i reakcionnyj buržuaznyj nacionalizm, 3—12. SEMAŠKO L. M.: Ob odnoj ošibočnoj traktovke logiki i metodologii naučnogo poznaniya, 13—21. BATOROEV K. B., KARASEV B. A.: Problema nagljadnosti v sovremennoj fizike i myslennye eksperimenty A. Ejnštejna, 22—28. PLATONOV G. V.: Diskretnost' i celostnost' nasledstvennosti i izmenčivosti, 29—38. PEN'KOV E. M.: Social'nye normy — regulatory povedeniya ličnosti, 39—45. BEZMOZDIN L. N.: Technika kak objekt estetičeskogo otnošenija, 46—52. GALAKTIONOV A. A., NIKANDROV P. F.: L. I. Mečnikov i ego istoriko-sociologičeskaja koncepcija, 53—61. POSPELOV B. V.: Koncepcija istoričeskogo razvitiya v rabotach japonskich buržuaznych filozofov i sociologov, 72—80. Diskussii. ERICEV L. I., IVANOV S. G., KARAVAEV G. G.: Dialektika otnošenija myšlenija k bytiju i princip otrazenija, 81—87. KIM V. V., LOJFMAN I. JA.: Toždestvo i otoždestvlenie myšlenija i bytija, 88—92. Naučnye soobščeniya i publikacii. BLJUM R. N.: Bor'ba marksistov protiv filozofskogo idealizma v Rossii posle revolucii 1905—1907 gg., 93—99. MYSLIVČENKO A. G.: Iz istorii rasprostraneniya marksistskoj filozofii v Švecii (vtoraja polovina XIX v.), 100—106. Iz istorii sovetskoj filozofskoj nauki. KRAVEC I. N., PETROV V. N.: Ateizm na Ukraine v 20—30e gody, 107—113. Marksistskaja filozofija i sociologija za rubežom. GEDÖ A.: Mif i filozofskoe znanie, 114—126. MAZYL U. A. D.: U istočkov filozofskich abstrakcii, 127—134. KU-PRUJAN A. P.: Žurnal pol'skich sociologov v 1967 g., 135—144. Kritika i bibliografija. Naučnaja žizn'.

Filosofskie Nauki 1969 No 1. K 100-letiju so dnja roždenija V. I. Lenina. SUVOROV L. N.: Leninizm, poznanie upravljenja social'nymi processami, 3—10. NARSKIJ I. S.: Leninskie principy kritiki buržuaznoj filosofii i sovremennost', 11—22. SAVELEV JU. K.: Voprosy filosofii i ee svyazi z politikoj v novykh leninskikh dokumentakh (1907—1917 gg), 23—29. ALTMYŠBAEV A. A.: Lenin i rasprostranenie marksizma v Kirgizii, 30—36. ACHLIBININSKIJ B. V., LEBEDEV A. G.: Primenenie teorii informacii k gnoseologičeskomu analizu naučnoj teorii, 37—43. CHARČEV A. G.: Ob istorizme v čtike, 44—52. SUNJAGIN G. F.: K voprosu o dialektičeskome ponimanii prirody iskusstva, 53—63. PETROVA T. V.: Ėstetičeskaja funkcija uslovnosti v iskusstve socialističeskogo realizma, 64—72. CHOMBART DE LAUVE P. H.: Genezis i rol' stremlenij i potrebnostej v obščestvach XX v., 73—82. CHORUC L. E.: Kritika „sociologičeskogo reljativizma“ Karla Manijema, 83—91. TROICKIJ E. S.: O genezise nekotorych doktrin o socializme v razvivajuščichsja stranach, 92—100. Problemy naučnogo ateizma. CHAPSIROKOV A. JA.: K voprosu o social'nyh i gnoseologičeskikh osnovach religiozno--fantastičeskikh predstavlenij, 101—109. Iz istorii sovjetskoj filosofskoj nauki. ČERNEGA R. P.: Kritika sovjetskimi marksistami buržuaznyh koncepcij kul'tury v poslednjem period (1918—1923 gg), 120—126. Marksistskaja filosofija i sociologija za rubežom. KISS A.: Leninizm-tvorčeskij marksizm našej epochi, 127—137. Kritika i bibliografija. Naučnaja žizn'.

Filosofskie Nauki 1969 No 2. K 100-letiju so dnja roždenija V. I. Lenina. RUTKEVIČ M. N.: Leninskaja kritika reljativizma i ee značenie v bor'be protiv sovremennoho filosofskogo revizionizma, 3—11. KRIVONOS JU. T.: Naučnyj opyt sociologičeskogo analiza v trudach V. I. Lenina (dooktjabr'skij period), 12—21. LEBIN B. D.: Lenin i naučnaja inteligencija, 22—29. MOSTEPANENKO A. M.: O sootnošenii urovnej materii i prostranstvenno-vremennykh form, 30—38. IVANOV V. G.: Problema pričinnosti v svete sovremennoho sostojanija fiziki elementarnykh častic, 39—45. NIKIFOROV A. L.: O filosofskom značenii semantičeskogo ponjatija istiny, 46—55. PORŠNEV B. F.: Periodizacija vseмирno-istoričeskogo progressa u Ggelja i Marksa, 56—64. CANGLI I. I.

Otčuždenie i osvoboždenie truda, 65—72. PETROSJAN G. S.: Nacional'no-ėtnografičeskie različija, osobennosti bytia i vne-rabočee vremja trudjaščichsja, 73—77. PETROSJAN I. P., SOGOMONOV JU. V.: O prirode professional'noj čtiki, 78—84. KEJZEROV N. M.: Edinstvo i različie ponjatij „upravlenie“ i „vlast“, 85—94. KOZLOVA M. S.: O protivorečii meždu raznymi sistemami poznaniija (Kritičeskij analiz raboty G. Raila „Dilemmy“), 95—104. NIKITIN V. A.: Ėvoljucija obščestvenno-političeskikh vzgljadov zapadnogermanskih pravych social-demokratov, 105—114. SILIN M. A.: Masarikizm-ideologija češskoj buržuazii, 115—123. Diskussii. ORUDŽEV Z. M.: K diskussi o toždestve bytija i myšlenija, 124—131. Naučnye soobščeniija i publikacii. ERMILOVA P.: Polemika Juliana Marchlevskogo s dekadentami, 132—140. Iz istorii sovjetskoj filosofskoj nauki. KLUŠIN V. I.: Nekotorye voprosy istoričeskogo materializma v rabotach V. A. Bystrjanskogo (20-e gody XX v.), 141—147. Marksistskaja filosofija i sociologija za rubežom. Kritika i bibliografija. Naučnaja žizn'.

Filosofskie Nauki 1969 No 3. Aktualnye problemy teorii. MELEŠČENKO JU. S.: Osobennosti i nekotorye social'nye problemy sovremennoj naučno-tehničeskoi revoljucii, 3—9. K 100-letiju so dnja roždenija V. I. Lenina. LARIONOV M. P.: Nekotorye voprosy metodologii i metodiki konkretnykh social'nykh issledovanij v trudach V. I. Lenina, 10—18. GANOVSKIJ S.: Rasprostranenie marksistskoj filosofii i leninskij etap ee razvitija v Bolgarii, 19—28. GRIGOR'JAN S. N.: Leninizm i nekotorye voprosy ideologičeskoi bor'by v osvobodivščichsja stranach Vostoka, 29—41. BORISOV V. N.: Vzaimosvjaz' struktury i metody poznavatel'noj dejatel'nosti, 42—49. BRUTJAN G., A.: Princip lingvističeskoi dopolnitel'nosti, 50—57. NARSKIJ I. S.: Cennost' i poleznost', 58—67. KOGAN L. N.: Važnye metodologičeskie problemy izučeniija duhovnoj žizni sovjetskogo rabočego klassa, 68—75. VINNIK Ė. V.: Teorija „ėlity“ na službe zapadnogermanskogo imperalizma, 76—86. Diskussii. KORŠUNOV A. M.: Filosofskij aspekt problemy psichičeskogo, 87—97. Filosofskie problemy naučnogo komunizma. ZATEEV V. I.: Socialističeskaja demokratija i obščestvennaja di-

sciplina, 98—107. Problemy naučnogo ateizma. SEMENKIN N. S.: Krizis teodicej, 108—116. Marksističskaja filosofija i sociologija za rubežom. EICHORN W.: O nekotorych social'noistoričeskich aspektach naučno-tehničeskij revolucij, 117—126. WIATR J.: Gerbert Markuze-filosof dezorientirujuščego radikalizma, 127—134. CROSSER P.: Kul't filosofii Uajtcheda v SŠA, 135—140. AGH A.: Formirovanie filosofskoj antropologii Tejjara de Šardena, 141—148. Kritika i bibliografija. Naučnaja žizn'.

IX

The Journal of Philosophy Vol. 64: 1967
No 11—24. HANSON N. R.: An anatomy of discovery, 321—352. GOLDMAN A. I.: A causal theory of knowing, 357—372. SKYRMS B.: The explication of „X knows that p”, 373—389. HARMAN G.: Unger on knowledge, 396—395. RANKEN N. L.: The „unmoved” agent and the ground of responsibility, 403—408. CHISHOLM R. M.: „He coule have done otherwise”, 409—417. DAHL N. O.: 'Ought' and blamenworthiness, 418—428. BRODY B. A.: Natural kinds and real essences, 431—445. PARSONS T.: Extensional theories of ontological commitment, 446—450. GLOSSOP R. J.: Hume's rejection of „Ought”, 451—452. ABELSON R.: New stops on the BIWT, 453—454. MATTHEWS G. B., COHEN S. M.: Wants and lacks, 455—456. SONTAG F.: The meaning of 'argument' in Anselm's ontological „proof”, 459—485. PAILTHORP CH.: Hintikka and knowing that one knows, 487—499. COFFA J. A.: Feyera-bend on explanation and reduction, 500—508. BRANDT R., KIM J.: The logic of the identity theory, 515—537. EARMAN J.: Irreversibility and temporal asymmetry, 543—549. CARGILE J.: The surprise test paradox, 550—563. FINDLAY J. N.: The logic of ultimates, 571—583. WEISS P.: Types of finality, 584—592. SAVAGE L. J.: Implications of personal, probability for induction, 593—606. ANSCOMBE G. E. M.: On the grammar of 'enjoy', 607—614. GEACH P. T.: Intentional identity, 627—632. SELLARS W.: Some remarks on Kant's theory of experience, 633—647. BENNETT J.: The simplicity of the soul, 648—660. BRUMBAUGH R. S.: A new interpretation of Plato's Republic, 661—670. CASTANEDA H. N.: Ethics and logics: Stevensonian emotivism revisited, 671—683. ABSTRACTS of papers to be read at the

meetings. Philosophy of mind, Confirmation and explanation, Aesthetics, 684—690. DAVIDSON D.: Causal relations, 691—703. VENDLER Z.: Causal relations, 704—713. MARGENAU H.: Quantum mechanics, free will and determinism, 714—724. SALMON W. C.: Carnap's inductive logic, 725—738. ABSTRACTS of papers to be read at the meetings. Philosophy of languages, Probability, Ethics, History of Philosophy, Theory of knowledge, 739—749. BERNSTEIN R. J.: Buchler's metaphysics, 751—769. SUMNER L. W.: Hare's arguments againts ethical naturalism, 779—791. HARMAN G. H.: Toward a theory of intrinsic value, 792—803. CHANDLER H. S.: Excluded middle, 807—814. BENNETT D.: Deity and events, 815—823. Notes and news. Book reviews. INDEX to volume LXIV., 828—834.

The Journal of Philosophy Vol. 65: 1968
No 1—24. STEIN H.: On Einstein-Minkowski space-time, 5—22. KATZ J. J.: Unpalatable recipes for buttering parsnips, 29—45. HESSE M.: Fine's criteria for meaning change, 46—51. LEVIN M. E.: Fine, mathematics, and theory change, 52—56. OLDENQUIST A.: Universalizability and the advantages of nondescriptivism, 57—78. KIVY P.: Aesthetic aspects and aesthetic qualities, 85—93. SLOTE M. A.: Value judgments and the theory of important criteria, 94—111. LEWIS D. K.: Counterpart theory and quantified modal logic, 113—126. BINKLEY R.: The surprise examination in modal logic, 127—135. FRAASSEN B. C.: Presupposition, implication and self-reference, 136—151. UNGER P.: An analysis of factual knowledge, 157—169. GAUTHIER D. P.: How decisions are caused, (but not predicted), 170—171. QUINE M. V.: Ontological relativity: the Dewey lectures 1968, 185—212. PATTON T. E.: Katz on the semantics of negation, 213—230. STROUD B.: Transcendental arguments, 241—256. SCHEFFLER I.: Reflections on the Ramsey method, 269—274. BOHNERT H. G.: In defense of Ramsey's elimination method, 275—281. BRODY B. A.: Confirmation and explanation, 282—299. SMOKLER H.: Conflicting concepts of confirmation, 300—312. COHEN L. J.: Geach's problem about intentional identity, 329—334. DENNETT D. C.: Geach on intentional identity, 335—340. WERTHEIMER R.: Conditions, 355—363. PERRY T. D.: Moral autonomy and reasonableness, 383—400. BERNARDETE J. A.: Continuity and the theory of measure-

ment, 411—430. CASTANEDA H. N.: On the logic of attributions of self-knowledge to others, 439—455. STOUTLAND F.: Basic actions and causality, 467—474. STOCKER M.: How to prevent self-prediction, 475—476. SKYRMS B.: Supervaluations: identity, existence, and individual concepts, 477—482. LEVIN D. M.: More aspects of the concept of „aesthetic aspects” 483—489. HINMAN P. G., KIM J., STICH S. P.: Logical truth revisited, 495—499. LINSKY L.: On interpreting doxastic logic, 500—502. ENNIS R. H.: Enumerative induction and best explanation, 523—528. HARMAN G. H.: Enumerative induction as inference to the best explanation, 529—532. SHOEMAKER S. S.: Self-reference and self-awareness, 555—567. WOODS M.: Reference and self-identification, 568—577. WASSERSTROM R. A.: Three arguments concerning the morality of war, 578—589. HARMAN G. H.: Three levels of meaning, 590—601. CARTWRIGHT R. L.: Some remarks on essentialism, 615—626. FODOR J. A.: The appeal to tacit knowledge in psychological explanation, 627—639. HINTIKKA J.: Are mathematical truths synthetic a priori, 640—650. SUPPES P.: The desirability of formalization in science, 651—663. VLASTOS G.: The argument in the Republic that „justice pays”, 665—673. FEINBERG J.: Collective responsibility, 674—687. SCHRADER G.: Kant and Kierkegaard on duty and inclination, 688—701. ABSTRACTS of papers to be read at the meetings. Emotions and In-corrigeability, Berkeley, Intensionality and Quantification, Recent American Philosophy, Laws and Paradigms, Meanings and Vagueness, Ethics and Freedom, Austin, Hegel, Marx and Kierkegaard, 702—722. SCHEFFLER I.: On Ryle's theory of propositional knowledge, 725—732. ABELSON R.: Knowledge and belief, 733—736. RANDALL J. H.: Communication, 737—741. GREENLEE D.: The similarity of discernibles, 753—762. FARRE G. L.: On the linguistic foundations of the problem of scientific discovery, 779—793. Book reviews. Notes and news. INDEX to volume LXV, 800—806.

X

The Philosophical Review Vol. 76: 1967 No 3. MARTIN R. L.: Toward a solution to the Liar paradox, 279—311. MC CAL-LUM G. C. Jr.: Negative and positive freedom, 312—334. BENSON J.: Emotion and expression, 335—357. Discussion.

CHRISTENSEN N. E.: The alleged distinction between use and mention, 358—367. FEINBERG J.: The forms and limits of utilitarianism, 368—381. Book reviews.

The Philosophical Review Vol. 77: 1968 No 1. GINET C.: How words mean kinds of sensations, 3—24. LOCKE D.: The trivializability of universalizability, 25—44. MALCOLM N.: The conceivability of mechanism, 45—72. WHITE M.: On what could have happened, 73—89. Discussion. WIGGINS D.: On being in the same place at the same time, 90—95. Book reviews.

The Philosophical Review Vol. 77: 1968 No 2. STAMPE D. W.: Toward a grammar of meaning, 137—174. KRETZMANN N.: The main thesis of Locke's semantic theory, 175—196. Discussion. MAC KAY A. F.: Mr. Donnellan and Humpty Dumpty on referring, 197—202. DONNELLAN K. S.: Putting Humpty Dumpty together again, 203—215. WILLIAMS B. A. O.: Knowledge and meaning in the philosophy of mind, 216—228. Book review.

The Philosophical Review Vol. 77: 1968 No 4. SEARLE J.: Austin on locutionary and illocutionary acts, 405—424. CRAIG E. J.: Berkeley's attack on abstract ideas, 425—437. GOLDBERG B.: The correspondence hypothesis, 438—454. Discussion. BROAD C. D.: Bertrand Russell's first forty-two years, in selfportraiture, 455—473. YOST R. M.: The philosophy of C. D. Broad, 474—490. LEHRER K.: Belief and knowledge, 491—499. Book reviews.

The Philosophical Review Vol. 78: 1969 No 1. ALSTON W. P.: Feelings, 3—34. PARSONS T.: Essentialism and quantified modal logic, 35—52. MATTHEWS G. B.: Mental copies, 53—73. Discussion. VLASTOS G.: „Self-predication” in Plato's later period, 74—78. MOLNAR G.: Kneale's argument revisited, 79—89. LONG P.: Are predicates and relational expressions incomplete?, 90—98. Book reviews.

XI

Philosophy, Vol. 43 No 166 (1968). D'ENTRÉVES A. P.: On the nature of political obligation, 309—323. MC CLOSKEY H. J.: Some arguments for a liberal society, 324—344. SMART A.: Mercy,

345—359. NEWELL R. W.: Ethics and description, 360—370. Discussion. SANFORD D. H.: Mc Taggart on time, 371—377. New books. Institute notes and notices.

Philosophy Vol. 44 No 167 (1969). HENDERSON G. P.: Moral pragmatism, 1—11. LOCKE D.: The necessity of analytic truths, 12—32. DOWNING F. G.: Philosophy of history and historical research, 33—45. SCHILLER M.: On the logic of being a democrat, 46—56. Discussions. WATKINS J. W. N.: Comprehensively critical rationalism; NIELSEN K.: Wittgensteinian fideism: A reply to Hudson; DOWNIE R. S.: Collective responsibility, 57—69. New books. Institute notes and notices.

XII

Philosophy and Phenomenological Research Vol. 27 No 3 (1967). BLANSHARD B., SKINNER B. F.: The problem of consciousness a debate, 317—337. SASKSTEDE W.: Looking glass; a treatise on logic, 338—355. RESNIK M. D.: The context principle in Frege's philosophy, 356—365. HOCUTT M.: In defense of materialism, 366—385. BURKE R. J.: Aristotle on the limits of argument, 386—400. SHUFORD H. R.: The logic of "as if", 401—407. MOORE A.: Existential phenomenology, 408—414. Discussions, 415—443. Reviews.

Philosophy and Phenomenological Research Vol. 28: 1967/1968 No 1—4. SELLARS R. W.: In what sense do value judgments and moral judgments?, 1—16. SOMERVILLE J.: Marxist ethics, determinism and freedom, 17—23. STERN L.: On make-believe, 24—38. SANBORN P.: Objectification and selfknowledge: a critical examination, 39—47. LEVY E.: On the problem of the possibility of a perceptual world-in-common, 48—57. MADDEN E. H., HARE P. H.: On the difficulty of evading the problem of evil, 58—69. BROWN C.: Leibniz and aesthetic, 70—80. RINALDI F.: Logical possibility, 81—99. Discussions, 100—121. CUA A.S.: Toward an ethics of moral agents, 163—174. EHMAN R. R.: Moral objectivity, 175—187. GILL J. H.: Kant, Kierkegaard and religious knowledge, 188—204. JOHNSTONE H. W. Jr.: Persons and selves, 205—212. SEVERENS R.: Seeing, 213—221. SWANSON J. W.: On a problem of Nicod and Strawson, 222—229. ROMA E., THOMAS S. B. Jr.: No-

minalism and the distinguishable is separable principle, 230—234. GENDIN S.: The meaning of punishment, 235—240. SNEDDEN J. A.: Historical estimation, 241—251. Discussions, 252—273. HARE P., KOEHL R.: Moore and Ducasse on the sense data issue, 313—331. KUMAR J.: Consciousness and its correlates: Elliot and Husserl, 332—352. BENSMAN J., LILIENFELD R.: A phenomenological model of the artistic and critical attitudes, 353—367. GREGOR J.: Marxism and ethics: a methodological inquiry, 368—384. DURFEE H. A.: The reformulation of the question as to the existence of God, 385—391. CHENG, CHUNG-YING; Requirements for the validity of induction: an examination of Charles Peirce's theory, 392—402. Discussions, 403—441. GOTESKY R.: The uses of inconsistency, 471—500. KIELKOFF F.: The pictures in the head of a man born blind, 501—513. BROWNING D.: Creativity, correspondence, and statements about the future, 514—536. SOKOLOWSKI R.: The logic of parts nad wholes in Husserl's „Investigations", 537—553. DIETL P.: Hume on the passions, 554—566. Discussions, 567—595. Reviews.

Philosophy and Phenomenological Research Vol. 29: 1968/1969 No 1. LEVIN D. M.: Induction and Husserl's theory of eidetic variation, 1—15. KUSPIT D. B.: Fiction and phenomenology, 16—33. OOSTHUIZEN D. C. S.: The role of imagination in judgments of fact, 34—58. MUNK A. W.: A critique of contemporary american philosophy. A plea for creativity, 59—67. KATTSOFF L. O.: The discernment of moral attributes, 68—83. TURNER M. B.: Deciding for God — the Bayesian support of Pascal's wager, 84—90. TOMBERLIN J. E.: The expression theory of avowals, 91—96. Discussions, 97—124. Reviews.

Philosophy and Phenomenological Research Vol. 29: 1968/1969 No 2. BOLER J. F.: Agency, 165—181. GANGULY S. N.: Culture, communication and silence, 182—200. DUPRÉ L.: Husserl's thought on God and faith, 201—215. DENNETT D. C.: Features of intentional actions, 232—244. KUANG-MING WU.: Are persons replaceable?, 245—256. MARRAS A.: Intentionality and cognitive sentences, 257—263. KRİKORIAN Y. H.: Cohen's rationalistic naturalism, 264—273. ZIMMERMAN R. L.: On Nietzsche, 274—281. Discussions, 282—294. Reviews.

XIII

Science and Society Vol. 31: 1967 No 3
CLECAK P.: Marxism, literary criticism
and the american academic scene, 275—
—301. MORRIS J.: Spurious capital and
the rate of profit, 302—322. Book re-
views.

Science and Society Vol. 32: 1968 No
1—2. MORAWSKI S.: Mimesis-Lukacs'
universal principle, 26—38. LEVINS R.:
On making socialism scientific, 129—147.
Book reviews.

XIV

**Vestnik Moskovskogo Universiteta Se-
rija VIII. Filosofija**, 1969 no 1. POPOV
V. K.: V. I. Lenin i međunarodnoe zna-
čenje Velikoj Oktrjabr'skoj socialističe-
skoj revoluciji, 3—14. SAVANEVIČ E. P.:
O social'no-istoričeskoj obuslovlennosti
perehoda ot čuvstvennogo k logičesko-
mu poznaniju, 15—21. CHOANG T. P.:
O vzaimootnošenii meždu ponjatijami
„materija“ i „fizičeskija real'nost“, 22—
—33. PLATONOV G. V.: O ponjatijach
nasledstvennosti i ee material'noj osnovy,
34—45. KISELEVA N. A.: Scholastika
i dialektičeskij materializm, 46—55. BI-
ČUK I. A.: Metodologičeskie problemy
sociologii iskusstva 20-ch godov, 56—65.
Publikacii. IL'IN I. A.: K voprosu
o tom, čto takoe iskusstvo, 66—76. Kri-
tika i bibliografija. Naučnaja
žizn.

XV

Voprosy Filosofii 1969 No 1. PEREDO-
VAJA. „Voprosy Filosofii“ 1969, 3—10.
VASIL'ČUK JŮ. A.: Sovremennaja nau-
čno-tehničeskaja revolucija i promy-
šlennyj proletarijat, 11—23. BULOČNIKO-
VA L. A.: Naučno-tehničeskaja revolju-
cija i promyšlennyj proletarijat, 11—23.
VOLKOV G. N.: Izmenenie social'noj
orientacii nauki, 35—46. SIMON M.: So-
ciologičeskoe issledovanie i marksistsko-
leninskaja teorija, 47—55. BRUTJAN

G. A.: O gipoteze Sepira-Uorfa, 56—66.
UEMOV A. I.: Ontologičeskie predposyl-
ki logiki, 67—77. ARONOV R. A.: Sootno-
šenje fenomenologičeskich i dinamičeskich
teorij v fizike elementarnych častic, 78—
—86. DELJUSIN L. P.: „Diskussija o so-
cializme“ v Kitae i sovremennost', 87—
—98. JANKOWSKI H.: Prosvetitel'skie
illjuzii i snobizm ekspertov, 99—104.
Naučnye soobščeniya i publi-
kacii. LEVKOVSKIJ A. I.: Narodno-
naselenie, prodovol'stvie i „tretij mir“,
105—115. SEVERCOV A. S., SMIRNOV
I. N.: Značenje trudov I. I. Šmal'gauzena
v razrabotke metodologičeskich problem
biologii, 116—129. Naučnaja žizn.
Kritika i bibliografija. Filo-
sofija za rubežom. SUMMARIES.

Voprosy Filosofii, 1969 No 2. KRASIN
J. A.: Dialektika revoljucionnogo pro-
cessa, 3—14. DILIGENSKIJ G. G.: Mark-
sistskaja koncepcija klassovogo soznani-
ja i ee kritiki, 15—25. ROGAČEV P. M.,
SVERDLIN M. A.: O preobladajuščej
tendencii razvitiya nacij v sovetskoj
obščnosti, 26—31. FAJNBURG Z. I.: Per-
spektivy naučno-tehničeskoj revoluciji
i razvitie ličnosti, 32—42. ACHIEZER A.
S., KOGAN L. B., JANICKIJ O. N.:
Urbanizacija, obščestvo i naučno-tehni-
českaja revolucija, 43—53. WESOŁOW-
SKI W.: Strukturnye izmeneniya v sov-
remennom socializme, 54—63. PRIGOŽIN
A. I.: Metodologičeskie problemy issledo-
vanija obščestvennogo mnenija, 64—73.
MOULOD N.: Strukturnye metody i fi-
losofija nauki, 74—85. PJATNICKIJ B.
N., SUBBOTIN A. L.: Soobraženiya o po-
stroenii induktivnoj logiki, 86—96. AGH
A.: Obščestvennaja funkcija i buduščee
religii, 97—106. TOLSTYCH V. I.: Iskus-
stvo i didaktika, 107—117. Naučnye
soobščeniya i publikacii. BA-
SSIN F. V.: O „sile Ja“ i „psichologičeskoj
zaščite“, 118—125. Diskussii i obsu-
ždenija. PETROW M. K.: Predmet
i celi izučeniya istorii filosofii, 126—136.
Naučnaja žizn'. Kritika i bi-
bliografija. Filosofija za ru-
bežom. SUMMARIES.

Zapiski bibliograficzne

a) Prace polskie i przekłady na język polski

(Zestawił H. Moese)

Skróty

AK = Ateneum Kapłańskie, Włocławek. ArchHFMSp = Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej, Warszawa. Arg = Argumenty, Warszawa. AUMCS = = Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin. BiKIFi = Biblioteka Klasyków Filozofii, Warszawa. ColTh = Collectanea Theologica, Warszawa. Cz. = = Czytelnik, Warszawa. DzL = Dziennik Literacki, Kraków. Euh = Euhemer, Warszawa. GłN = Głos Nauczycielski, Warszawa. GZHF = Gdańskie Zeszyty Humanistyczne Filozofia. HD = Homo Dei, Kraków. Kier = Kierunki, Warszawa. KUL = = Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. KsiW = Książka i Wiedza, Warszawa. KwH = Kwartalnik Historyczny, Warszawa. KwHNT = Kwartalnik Historii Nauki i Techniki, Warszawa. KwPe = Kwartalnik Pedagogiczny, Warszawa. KuSp = Kultura i Społeczeństwo, Warszawa. L = Lublin. Ł = Łódź. ŁTN = Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Mea = Meander, Warszawa. MON = Ministerstwo Obrony Narodowej. NaP = Nauka Polska. NDr = Nowe Drogi, Warszawa. NKu = Nowa Kultura, Warszawa. NLWyd. = Nowiny Literackie i Wydawnicze, Warszawa. NSzK. = Nowa Szkoła, Warszawa. Ossol = Ossolineum, Wrocław. PAN = = Polska Akademia Nauk, Warszawa. PaLi = Pamiętnik Literacki, Wrocław. Per = = Perspektywy, Katowice. PiP = Państwo i Prawo, Warszawa. PIW = Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa. Pń = Poznań. Pom = Pomorze, Bydgoszcz. Pol = = Polityka, Warszawa. Polem = Polemika. POPOP = Pracownia Ogólnych Problemów Organizacji Pracy PAN Warszawa. Pro = Problemy, Warszawa. Przh = Przegląd Historyczny, Warszawa. PrzHu = Przegląd Humanistyczny, Warszawa. PrzK = Przegląd Kulturalny, Warszawa. PrzOr = Przegląd Orientalistyczny, Warszawa. PrzPs = Przegląd Psychologiczny, Poznań. PrzSoc = Przegląd Socjologiczny, Łódź. PrzZa = Przegląd Zachodni, Poznań. PSB = Polski Słownik Biograficzny, Kraków. PsWy = Psychologia Wychowawcza, Warszawa. PWN = Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa. PZWL = Państwowe Zakłady Wydawnictw Lekarskich, Warszawa. PZWS = Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa. Rec. = Recenzja. RFil = Roczniki Filozoficzne KUL. RHist = Roczniki Historyczne, Poznań. ROr = Rocznik Orientalistyczny, Warszawa. RTe = Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, Warszawa. RUFi = Ruch Filozoficzny, Toruń. RuPE = = Ruch Prawniczo-Ekonomiczny, Poznań. SGPiS = Szkoła Główna Planowania i Statystyki, Warszawa. SN = Studium Nauczycielskie. SPAN = Sprawozdania Wydziału Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa. SPTPN = Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań. StEs = Studia Estetyczne, Warszawa. StFi = Studia Filozoficzne, Warszawa. StMe = Studia Metodologiczne, Poznań. STNT = Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu. StLo = Studia Logica, Poznań. StMNP = Studia i Materiały Nauki Polskiej, Warszawa. StPhCh = Studia Philosophiae Christianae, Warszawa. StPs = Studia Psychologiczne, Wrocław. StSo = Studia Socjologiczne, Warszawa. T = Toruń. TNT = Towarzystwo Naukowe w Toruniu. TP = Tygodnik Powszechny, Kraków. TrLu = Trybuna Ludu, Warszawa. TrLi = Trybuna Literacka, Warszawa. TrWo = = Trybuna Wolności, Warszawa. Tw = — Twórczość, Kraków. TWP = Towarzy-

stwo Wiedzy Powszechnej Warszawa. WAP = Wojskowa Akademia Polityczna, Warszawa. WLit = Wydawnictwo Literackie, Kraków. WLud = Wojsko Ludowe, Warszawa. Wr = Wrocław. Wszł = Wszechświat, Warszawa. WSE = Wyższa Szkoła Ekonomiczna. WSP = Wyższa Szkoła Pedagogiczna. WP = Wiedza Powszechna, Warszawa. WUML = Wojewódzki Uniwersytet Marksizmu i Leninizmu. Wwa = Warszawa. Wych = Wychowanie, Warszawa. WychPrz = Wychowanie w Przedszkolu, Warszawa. WZ = Wiedza i Życie, Warszawa. ZagNa = Zagadnienia Naukoznawstwa, Warszawa. ZaSt Ek = Zaoczne Studium Ekonomiczne, Warszawa. ZeNaKUL = Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie. ZeNaUJ = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. ZeNaUŁ = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu w Łodzi. ZeNaUMK = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu. ZeNAUWr = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu we Wrocławiu. ZeNaWSPW = Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Warszawie. ZeTe = Zeszyty Teoretyczno-Polityczne, Warszawa. ŻiK = Życie i Kultura, Warszawa. ŻLit = Życie Literackie, Kraków. ŻMy = Życie i Myśli, Warszawa. ZNS = Zaoczne Studium Nauczycielskie. ZSZW = Życie Szkoły Wyższej, Warszawa. Żwa = Życie Warszawy, Warszawa.

1968—1969

Filozofia w ogóle

Bibliografia, słowniki, zjazdy, organizacje

Pryszmont J. Ze sprawozdań o naukowych rozprawach z zakresu filozofii w ZSRR, StPhCh 1968 nr 2 s. 286—290.

B.M. XIX Kongres Filozoficzny w Wiedniu 2—9. XI. 1968. ZagNa 1969 z. 1 s. 148—150.

Gogacz M. IV Międzynarodowy kongres Filozofii Średniowiecznej. StPhCh 1968 nr 2 s. 280—283.

Jaroszewski T. XIV Międzynarodowy Kongres Filozoficzny w Wiedniu. StFi 1969 nr 1 s. 263—266.

Kowalczyk S. Międzynarodowy Kongres Filozoficzny w Wiedniu. ZeNaKUL 1969 nr 1 s. 136—138.

Kotarbiński T. Problematyka XIV Międzynarodowego Kongresu Filozoficznego (Wiedeń 2—9 IX 1968) NaP 1968 nr 6 s. 147—152.

Kuksewicz Z. Obrady mediewistyczne w Kolonii. StFi 1969 nr 1 s. 267—268.

Kundzik J. XII Tydzień Filozoficzny na KUL-u. Kier 1969 nr 11 s. 11.

Marciszewski W. Trzeci Międzynarodowy Kongres Logiki, Metodologii i Filozofii Nauki. RuFi 1968 nr 4 s. 303—310.

Morawiec E. Sympozjum filozoficzne poświęcone analizie punktu wyjścia kinetycznego i teleologicznego argumentu na istnienie Boga. StPhCh 1968 nr 2 s. 225—270.

Osińska W. XII Międzynarodowy Kongres Historii Nauki. ZSZW 1968 nr 13 s. 229—232.

Płużański T. Vézelay 1968 (IX Międzynarodowe Sympozjum Teilhardowskie). Człow. i Światop. 1968 nr 6 s. 91—100.

Tazbir M. IX Tydzień teilhardowski w Vézelay. ŻMy 1969 nr 1 s. 123—33.

Wojnar I. Obrady Światowego Kongresu Estetyki. Kw Pe 1969 nr 1 s. 271—275.

Bezwiński Z. Posiedzenie naukowe Zespołu Historii Metodologii. KWHNT 1969 nr 1 s. 199—204.

Jaroszewski T. Plan prac badawczych Zespołu Materializmu Dialektycznego PAN. StFi 1969 nr 2 s. 211—214.

Jędrzejewski S. Narada redaktorów pism filozoficznych i socjologicznych krajów socjalistycznych. StFi 1969 nr 1 s. 165—166.

Sufin Z. Reorganizacja Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. StSo 1969 nr 1 s. 267—268.

Zagadnienia ogólne

Dyskusja o historii polskiej filozofii. StFi 1969 nr 2 s. 123—144.

Rudek W. Czy lingwistyka jest przydatna dla filozofii? Biul. fonogr. t. 10 1969 s. 101—108.

Walicki A. Historia filozofii polskiej jako przedmiot badań i jako problem kultury współczesnej. StFi 1969 nr 1 s. 105—118.

Wstępy, podręczniki, nauczanie

Aster E. Historia filozofii. Tł. z niem. J. Szewczyk. Wwa 1969 PWN 16° s. 531, zł 40,—

Cackowski Z. Główne zagadnienia i kierunki filozofii. Wyd. 3 Wwa 1969 KsiW 16° s. 472, zł 35,—

Kuczyński J. Życ i filozofować. Wwa 1969 KsiW 16° s. 543 il., zł 48,—

Ochocki A., Sarnowski S. Materializm historyczny; Etyka. (Materiały do ćwiczeń z głównych zagadnień filozofii marksistowskiej i teorii rozwoju społecznego). Wybór tekstów. Wwa 1969 PWN 8° s. 259, zł 20,—

Wydania i przekłady dzieł

Abailard P. Pisma wybrane. T. 2: Rozprawy. Etyka czyli Poznanie samego siebie; Rozmowa pomiędzy filozofem, żydem i chrześcijaninem; Tak i Nie; Wykład Heksameronu; Rozprawa o pojęciach ogólnych. Przeł. z łac. L. Joachimowicz. Wwa 1969 Pax 16° s. 689, zł 65,—

Bachelard G. Płomień świecy. (Wyobrażenia poetycka). Tł. z franc. J. Rogoziński. Poezja 1969 nr 1 s. 54—74.

Gandhi M. K. Myśli Mahatmy... Tł. I. Lazari-Pawłowska, J. Brodzki. Pro. 1969 nr 5 s. 289—290, il.

Kierkegaard S. Bojaźń i drzenie; Choroeba na śmierć. Z duń. przeł. i wstępem opatrzył J. Iwaszkiewicz. Wwa 1969 PWN 16° s. XXXIX, 294 tabl. 1 portr., zł 35,—

Habachi R. U źródeł człowieczeństwa. Przeł. z franc. W. Sukiennicka. Wwa 1969 Pax 16° s. 163, zł 15,—

Hegel G. W. Fr. Zasady filozofii prawa. Przeł. z niem. A. Landman. Wwa 1969 PWN 16° s. IX, 453, tabl. 1, portr., zł 50,—

Leibniz G. W. Wyznanie wiary filozofa; Rozprawa metafizyczna; Monadologia; Zasady natury i łaski oraz inne pisma filozoficzne. Wwa 1969 PWN 16° s. XXIV. 535, tabl. 1, portr., zł 50,—

Seneca L. A. Pisma filozoficzne. T. 3: O zjawiskach natury. Wwa 1969 Pax 16° s. 325, zł 35,—

Spinoza B. de. Pisma wczesne. Przeł. z łac. L. Kołakowski. Wwa 1969 PWN 16° s. XII, 402, il. portr., zł 40,—

Weitling W. Gwarancje harmonii i wolności. Z niem. przeł. E. Werfel. Wstępem i przypisami op. oraz przekł. przejrz. M. J. Siemek. Wwa 1969 KsiW 8° s. 518, tabl. 2 il. portr. bibl., zł 60,—

Historia filozofii

Filozofia starożytna

Plezia M. Arystoteles i Aleksander Wielki. RFil 1969 z. 1 s. 43—53.

Filozofia średniowieczna

Borzyszkowski M. Problematyka filozoficzna i teologiczna w twórczości Jana z Kwidzyna (1343—1417). Stud. warm. 1969 s. 111—199.

Frankowska M. Scientia w ujęciu Rogera Bacona. Wr 1969 Ossol Wyd. PAN 8° s. 152 bibl., zł 28,—

Gogacz M. Termin „existentia” w komentarzu Tomasza z Akwinu do Liber de causis. RFil t. 16 1969 z. 1 s. 93—104.

Kamiński S. Ockhama koncepcja wiedzy przyrodniczej. RFil 1969 z. 1 s. 113—123.

Kuksewicz Z. Spór o „humanizm średniowieczny”. Człow. i Światop. 1969 nr 5 s. 22—43.

Lewicki J. W sprawie poglądów filozoficznych św. Bernarda z Clairvaux. RFil 1968 z. 1 s. 75—81.

Markowski M. Stanowisko polskich średniowiecznych komentatorów Isagogi

Porfiriusza wobec wiklefofskiej teorii uniwersaliów. RFil 1969 z 1. s. 125—131.

Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej. Seria A: Materiały do historii filozofii średniowiecznej w Polsce. Red. Z. Kuksewicz. T. 9. Wr 1968 Wyd. PAN 8° s. 103 bibl., zł 20,—

Mazierski S. Czy filozofia św. Tomasza z Akwinu jest systemem zamkniętym? RFil 1968 z. 3 s. 25—35.

Palacz R. Przeszłość i przyszłość badań nad filozofią średniowieczną w Polsce. StFi 1969 nr 2 s. 214—222.

Siemianowski A. Pojęcie nieskończoności u Henryka z Gandawy. RFil 1968 z. 1 s. 105—111.

Wójcik K. Anonimowy wstęp do Compendium logicae Piotra ze Zgorzelca. RFil 1968 z. 1 s. 139—146.

Zieliński E. I. „Złota nić wiodąca do jedności”. Jan Duns Szkot i jego doktryna dziś. HD 1968 nr 4 s. 238—243.

Filozofia nowożytna

Czarnecki Z. Dawid Hume w oczach swoich współczesnych. RuFi 1968 nr 4 s. 339—341.

Czekajewska-Jędrusik A. Recepja filozofii Giambattista Vico w Polsce. Pro 1969 nr 1 s. 40—49 il.

Czerkawski J. Hannibala Rosselego renesansowa próba odnowy filozofii chrześcijańskiej. RFil 1968 z. 1 s. 147—155.

Kaszuba T. Piotr Semenenko a odnowa filozofii scholastycznej. StPhCh 1968 nr 2 s. 219—223.

Korzan I. Praski krąg humanistów wokół Giordana Bruna. Tł. z czes. K. Morawiec. Euh 1969 nr 1/2 s. 81—93.

Kozłowski R. Salomon Maimon jako krytyk i kontynuator filozofii Kanta. Pń 1969 PWN 8° s. 207 bibl., zł 48,—

Nowicki A. Bruno w Polsce. Euh 1969 nr 1/2 s. 95—103, il.

Płużański T. Paradoks życia osobowego. Kierkegaard a Mounier. Człow. i Światop. 1969 nr 3 s. 61—83.

Stoeki E. Hieronimus Cardanus (1501—1576), lekarz, matematyk, filozof. Wiad. lek. 1969 z. 8 s. 785—789, il.

Tuczyński J. Schopenhauer a Młoda Polska. Rozprawa habilitacyjna. Gdańsk 1969 Wyd. Morskie 8° s. 261 bibl., zł 30,—

Voisé W. Sebastian Castellion (1515—1563). O tolerancji i rozumie. KwHNT 1969 nr 1 s. 3—14 il.

Współczesne kierunki filozofii

B. H. Ważniejsze kierunki i etapy rozwoju filozofii w ChRL. StFi 1969 nr 1 s. 213—220.

Dziamski S. „Sjentyści” i „antropologowie”. Sporne problemy współczesnych orientacji w filozofii marksistowskiej w Polsce. Człow. i Światop. 1969 nr 1 s. 104—120.

Herbich B. Preteksty i podteksty — czyli o pożytkach płynących z uprawiania filozofii (niektóre polemiki i tendencje ideologiczne w czechosłowackim środowisku filozoficznym). StFi 1969 nr 1 s. 205—212.

Jaroszewski T. Marksowska kategoria „praktyki” oraz jej rola w filozofii dialektycznego materializmu. StFi 1969 nr 2 s. 3—20.

Jowczuk M. Marksistowsko-leninowska filozofia i współczesna marksologia. Tł. z ros. ZeTe 1969 nr 1 s. 38—45.

Lebiedziński W. Marksizm a rewizjonizm filozoficzny. Pol 1969 nr 3 s. 10.

Minkevičius J. O tendencjach we współczesnej filozofii katolickiej. Tł. z lit. Człow. i Światop. 1968 nr 6 s. 24—39.

Ochocki K. Dzieje filozofii marksistowskiej w ZSRR na łamach radzieckich pism filozoficznych. StFi 1968 nr 3/4 s. 181—185.

Płużański T. Teilhardyzm jako ruch intelektualny i społeczny. StFi 1969 nr 2 s. 99—109.

Płużański T. W nurcie „chrześcijańskiego egzystencjalizmu”. Kierkegaard—Mounier. Arg 1969 nr 9 s. 3—12.

Sarnowski S. Co to jest personalizm. *StFi* 1969 nr 1 s. 147—164.

Szewczyk J. O istocie marksowskiej filozofii. *StFi* 1969 nr 1 s. 119—132.

Wiatr J. Filozoficzne i socjologiczne teorie współczesnego antykomunizmu. *NDR* 1969 nr 2 s. 66—74.

Zdybicka Z. Problematyka Boga w filozofii współczesnej. *ZeNaKUL* 1969 nr 1 s. 17—30.

Materiały do monografii
o filozofach

Łoziński R. Gastona Bachelarda koncepcja poznania i filozofii. *StFi* 1969 nr 2 s. 111—122.

Kwiatkowski T. Ku nowoczesnej teorii nauki. Niektóre poglądy epistemologiczne prof. T. Czeżowskiego. *ŻMy* 1969 nr 4 s. 69—81.

Pacula S. Tadeusz Czeżowski teoretyk pluralizmu metafizycznego. *ŻMy* 1969 nr 4 s. 53—68 il.

Rybicki J. Poglądy etyczne prof. Tadeusza Czeżowskiego. *ŻMy* 1969 nr 4 s. 82—96.

Voisé W. Wspomnienie o człowieku, który myślał inaczej. (W pierwszą rocznicę śmierci Henryka Elzenberga). *Tw* 1969 nr 1 s. 151—153.

Wallis M. Henryka Elzenberga walka z pesymizmem. *Tw* 1969 nr 5 s. 91—97.

Lazari-Pawłowska I. Styl polityki Gandhiego. *Współczesność* 1969 nr 12 s. 3, il.

Szyszkowska M. Problem filozofii dziejów u Bolesława Gaweckiego. *ŻMy* 1969 nr 1 s. 30—39.

B. T. Karl Jaspers. (Nekr.). *Tw* 1969 nr 5 s. 127—129.

Rogalski A. Karol Jaspers 1883—1969. *Kier* 1969 nr 15 s. 4 il.

Tyrowicz S. Jaspersa spór z Niemcami o Niemcy. *Współczesność* 1969 nr 13 s. 3—10, il.

Pacula S. Bezdroża filozoficznego natu-

ralizmu, czyli kultura i natura w koncepcji filozoficznej Leszka Kołakowskiego. *ŻMy* 1969 nr 2 s. 17—38.

Turek L. Świadomość tragiczna jako kategoria antropologii filozoficznej Anatola Łunaczarskiego. *Człow. i Światop.* 1969 nr 2 s. 43—62.

Ryszka E., Ryszka F. Herbert Marcuse — „rewolucja rozumu” czy utopia? *Kultura* 1969 nr 21 s. 1, 6—7, il.

Morawiec E. O przedmiocie poznania intuicyjnego u Maritaina. *StPhCh* 1968 nr 2 s. 113—139.

Skarga B. Julian Ochorowicz: pozytywizm i okultyzm. *Człow. i Światop.* 1969 nr 1 s. 65—92.

Nowiński Cz. Jean Piaget. (Koncepcje teorii poznania). *Człow. i Światop.* 1969 nr 1 s. 26—50.

Gromczyński W. Sartre'a filozofia wolności i jej krytyka. *StFi* 1969 nr 1 s. 133—146.

Ślaska H. Bibliografia prac dr Janiny Suchorzewskiej. *RuFi* 1968 nr 4 s. 400—401.

Kurdziałek M. Rzecznik philosophiae perennis. (St. Swieżawski). *RFil* 1968 z. 1 s. 7—15.

Berezowski S. Ewolucjonizm w pismach Jędrzeja Śniadeckiego. *Prz. lek.* 1968 nr 11 s. 798—802.

Filipczak J. Integracja nauk przyrodniczych [...] w świetle poglądów Jędrzeja Śniadeckiego. *Prz. lek.* 1968 nr 11 s. 802—805.

Nadolski B. Jędrzej Śniadecki jako humanista. *Pom* 1968 nr 23 s. 7.

Ross J. Jędrzej Śniadecki o roli i teorii doświadczenia w nauce. *Prz. lek.* 1968 nr 11 s. 794—798.

Srebro Z. Jędrzej Śniadecki — twórca nowoczesnej myśli przyrodniczej. *Prz. lek.* 1968 nr 11 s. 791—794 il.

Rutkowski W. Stress życia albo filozofia miłości. (Simone Weil). *Odra* 1969 nr 3 s. 30—36.

Batóg T. Problematyka logiki tradycyj-

nej w pracach Adama Wiegnera. StLo t. 23 1968 s. 143—147.

Kotarbiński T. Wspomnienie o Czesławie Znamierowskiem. RuFi 1968 nr 4 s. 295—297.

Ziemiński Z. Czesław Znamierowski 1888—1967. (Nekr.) RuFi 1968 nr 4 s. 299—302.

Metafizyka

Dobrzański L. O światopoglądzie. Arg 1969 nr 2 s. 4—5.

Kłósak K. Zagadnienie punktu wyjścia kinetycznej argumentacji za istnieniem Boga. StPhCh 1968 nr 2 s. 75—112.

Krapiec M. Materia i forma — ich różne rozumienie w historii filozofii. RFil 1968 z. 1 s. 55—65.

Mascall E. L. Chrześcijańska koncepcja wszechświata. Przeł. z ang. H. Bednarek. Wwa 1968 Pax 16° s. 158, zł 15,—

Pozner A. Świat w oczach materialisty. Tł. z ros. Z. Musiał. Wwa 1968 WP 16° s. 147, il.

Wojtacha E. O metafizycznej strukturze bytu substancyjnego. RFil 1968 z. 1 s. 163—175.

Teoria poznania

Nowak L. Analiza pojęcia prawdy względnej i pojęcia prawdy absolutnej. RuFi 1968 nr 4 s. 343—348.

Steczkowski J. Poznanie i prawdopodobieństwo. ZeNaWSE Krak. 1968 nr 38 s. 33—44.

Historia i filozofia nauki

Dobrow G. M. Wstęp do naukoznawstwa. Tł. z ros. J. Boleski. Wwa 1969 PWN 8° s. 276, il. tab. bibl., zł 35,—

Lubański M. Matematyka a nauki filozoficzne. RFil 1968 z. 3 s. 63—75.

Such J. Problem uniwersalności praw nauki. StMe 1968 z. 5 s. 35—60.

Szaniawski K. Rola wartościowań w procesie poznawczym. StFi 1969 nr s. 175—178.

Szigeti J. Przyczynek do teoretycznych podstaw problematyki opisu i wartości. Tł. M. Skwieciński. StFi 1969 nr 1 s. 179—183.

Ziemski S. Badania generalizujące i badania diagnostyczne jako typy badań naukowych. ZagNa 1968 z. 4 s. 70—78.

Ziemski S. Zagadnienia systematyzacji cech. ZagNa 1969 z. 1 s. 97—116.

Logika i metodologia

Historia i zagadnienia ogólne

Dąbska I. Semiotyka wyrazów funkcyjnych w Dialektyce Abelarda. RFil 1968 z. 1 s. 83—91.

Kmita J., Nowak L. Studia nad teoretycznymi podstawami humanistyki. Pł 1969 Druk. UAM s. 326, zł 15,—

Kubiński T. Uwagi o modelach systemu mereologii Leśniewskiego. RuFi 1968 nr 4 s. 336—338.

Materna B. Dyskusja praskich logików na temat treści zdań L-prawdziwych. Tł. z czes. RuFi 1968 nr 4 s. 334—336.

Mostowski W. Maszyny matematyczne w logice i algebrze. Masz. mat. 1969 nr 5 s. 11—15.

Pawłowski T. Metodologiczne zagadnienia humanistyki. Wwa 1969 PWN 16° s. 245 bibl., zł 22,—

Prucnal T. Kryterium definiowalności funkcji w macrycach Łukasiewicza. StLo t. 23 1968 s. 71—77.

Szumilewicz I. Postulat mikroredukcji od Lukrecjusza do Boltzmana i Brillouina. KWHNT 1969 nr 1 s. 15—29.

Systemy i podręczniki

Grzegorzczak A. Zarys logiki matematycznej. Wyd. 2 zmien. i uzup. Wwa 1969 PWN 8° s. 505 il. tab. bibl., zł 63,—

Gumański L. Wstęp do logiki współczesnej. Cz. 1 T 1969 8° s. 75, zł 5,—

Hempel C. G. Podstawy nauk przyrodniczych. Tł. z ang. B. Stanosz. Wwa 1968

Wyd. Nauk.-Techniczne 8° s. 167 bibl.,
zł 14,—

Marciszewski W. Sztuka dyskusowania.
Wa 1969 Iskry 16° s. 274, il. zł 15,—

Pasenkiewicz K. Logika ogólna. Kr 1968
Wydawn. Naukowe WSP 4° s. 120, zł 13,—

Stanosz B. Logika formalna. Wwa 1969
SGPiS 8° s. 95 il. tab., zł 6,—

Wolter Wl., Lipczyńska M. Elementy
logiki. Wykład dla prawników. Wr 1969
8° s. 364 il. tab. bibl., zł 20,—

Poszczególne zagadnienia

Borkowski L. Kilka uwag o pojęciu de-
finicji. StLo t. 22 1969 s. 59—70.

Hooke R., Shaffer D. Modele matema-
tyczne a rzeczywistość. Tł. z ang. L. Ku-
bik. Wwa 1969 PWN 8° s. 279, il. tab.,
zł 30,—

Jóźwik H. Problem syntezy sieci w lo-
gice progowej. StLo t. 23 1968 s. 115—142
rys. tab.

Koj L. O definiowaniu pojęć wielo-
treściowych. Aktual. Probl. In. Dok. 1968
nr 6 s. 7—10.

Pogorzelski W. Kilka uwag o pojęciu
zupełności rachunku zdań. StLo t. 23 1968
s. 43—58.

Seidler J. Kierunki rozwoju nauki o in-
formacji. NaP 1968 nr 5 s. 107—122, rys.

Surma S. Cztery studia z metamatematy-
ki. StLo t. 23 1968 s. 79—114.

Wierzbicka A. Struktura głęboka ko-
niunkcji. StFi 1968 nr 3/4 s. 89—102.

Psychologia

Historia i zagadnienia ogólne

Budkiewicz J. Podstawowe zagadnienia
psychologii stosowanej. PrzPs 1969 nr 17
s. 175—193.

Kreutz M. O metodzie obliczania ko-
relacji. PrzPs 1969 nr 17 s. 143—174. tab.
wykr.

Systemy i podręczniki

Materiały do nauczania psychologii.
Red. L. Wołoszynowa. Seria 2: Psycholo-
gia rozwojowa, wychowawcza i społeczna.
T. 3. Wwa 1969 PWN 8° s. 751, il.
tab. bibl., zł 60,—

Meili R. Podręcznik diagnostyki psy-
chologicznej. Wyd. 2 Przekł. z niem.
B. Hornowska. Wwa 1969 PWN 8° s. 372
tabl. 2 il. tab. bibl., zł 45,—

Nowacki T. Elementy psychologii. Wr
1969 Ossol 8° s. 380, il. bibl., zł 50,—

Zjawiska i dyspozycje psychiczne

Berlyne D. E. Struktura i kierunek
myślenia. Tł. z ang. J. Radzicki. Wwa
1969 PWN 8° s. 459, il. bibl., zł 45,—

Psychologia jednostek i typów, psychologia społeczna

Gerstman S. Mechanizmy przyswajania
postaw w spędzaniu czasu wolnego.
Zdr. psych. 1969 nr 1 s. 21—31.

Gerstman S. O modelu struktury oso-
bowości. ZeNaUŁ Ser. 1 1969 z. 61 s. 3—
—24 wykr.

Kiciński K. Egoistyczne cechy osobo-
wości jako rysy patologiczne. KuSp 1969
nr 1 s. 175—180.

Kozłowski R. Dynamiczno-ekspresyjna
konceptja osobowości. RuFi 1968 nr 4
s. 348—353.

Lisówna M. Problematyka badań nad
percepcją osób. ZeNaUŁ Ser. 1 1969 z. 61
s. 59—69.

Skorny Z. Psychologiczne koncepcje
agresji. StSo 1968 nr 3/4 s. 295—317.

Szczepański J. Wpływ wiedzy na ra-
cjonalną postawę człowieka. Pro 1969
nr 3 s. 130—132, il.

Tomaszewski T. Co to znaczy być do-
rosłym? Pro 1969 nr 1 s. 2—4, il.

Testy

Bechtold H. P. Teoretyczne podstawy
metod testowych: trafność i prognoza.
Tł. z ang. M. Choynowski. Biul. psycho-
metr. t. 2 1968 s. 7—49.

Choynowski M. Wszystko o testach. Rozm. przepr. H. Maleszewska. Kultura 1969 nr 18 s. 7, il.

Rozwój psychiczny człowieka

Forma przestrzenna w nowej roli. (Wpływ na rozwój osobowości małych dzieci). Projekt 1968 nr 4 s. 51—53, il.

Psychotechnika

Nowakowska M. Pewne psychologiczne problemy psychometrii. PrzPs 1969 nr 17 s. 15—28.

Etyka i teoria postępowania

Historia i zagadnienia ogólne

Dubiel J. Deontologia lekarska a etyka niezależna Tadeusza Kotarbińskiego. Pol. Tyg. lek. 1968 nr 49 s. 1903—1906.

Dupréel E. Traktat o moralności. Przeł. Z. Glinka. Wstęp: M. Ossowska. Wwa 1969 PWN 8° s. 512, zł 57,—

Gogacz M. Antyczne wyznaczniki wolności woli ludzkiej według marksizmu. StPhCh 1968 nr 2 s. 5—20.

Iwanowski P.: Faryzeusz, celnik i filozof. (Modele postaw moralnych u Platona i S. Weila). Znak 1969 nr 2 s. 209—223.

Juros H. Przedmiot etyki w ujęciu G. E. Moore'a. Studia theol. vars. 1968 nr 1 s. 223—241.

Kamiński S. O różnych rodzajach wiedzy o moralności. Studia theol. vars. 1968 nr 1 s. 193—204.

Kozyr-Kowalski S. Zemsta spoza grobu. (Zagadnienie etyki u Kanta i Marksa). Arg 1969 nr 15 s. 2.

Krzemiński Z. Z historii prac nad kodyfikacją zasad etyki adwokackiej. Pałestra 1968 nr 11 s. 58—65.

Małunowiczówna L. Problem przyjaźni u Bazylego, Grzegorza Teologa i Jana Chryzostoma. RFil 1968 z. 3 s. 107—132.

Moralność i społeczeństwo. Księga jubileuszowa dla Marii Ossowskiej. Wwa

1969 PWN 8° s. 363 tabl. 1 portr. tab. bibl., zł 90,—

Ossowska M. Socjologia moralności. Zarys zagadnień. Wyd. 2 popr. i rozsz. Wwa 1969 PWN 8° s. 395 bibl., zł 48,—

Pryszmont J. Podstawowe założenia doktryny moralnej W. Sołowjewa. ColTh 1968 fasc. 3 s. 69—86.

Pryszmont J. Zagadnienie wstydu w etyce W. Sołowjewa. Studia theol. vars. 1968 nr 1 s. 243—263.

Rosik S. Powszechność i niezmienność normy moralnej. RTE t. 15 1968 z. 3 s. 107—119.

Soldenhoff S. O intuicjonizmie etycznym. Obowiązek i wartość w systemie W. D. Rossa. Wwa 1968 PWN 16° s. 224 bibl., zł 30,—

Poszczególne zagadnienia

Drzewiecki J. Sprawiedliwość. Nurt 1968 nr 12 s. 38—40.

Drzewiecki J. Szczęście. Nurt 1969 nr 2 s. 33—36, nr 3 s. 38—41.

Jankowski H. Złudzenia oświeceniowe i snobizm ekspertów. (Teoria i wartościowanie). StFi 1969 nr 1 s. 167—174.

Jeziński R. Główny kierunek przemian moralnych. Nurt 1969 nr 1 s. 12—14.

Kamiński S., Styczeń T. Doświadczalny punkt wyjścia etyki. StPhCh 1968 nr 2 s. 21—73.

Kozyr-Kowalski S. Bezpośredni producenci a etos intelektualisty. Arg 1969 nr 20 s. 11.

Michalik M. Co z etyką normatywną? Arg 1969 nr 15 s. 6—14.

Michalik M. Społeczny byt i moralność. Współczesność 1969 nr 6 s. 5.

Nałęcz-Jawecki A. Nosce te ipsum. Etyka inżynierska. Prz. tech. 1968 nr 51 s. 4, 1969 nr 4 s. 6 il.

Rogalski A. Okrucieństwo. ŻMy 1969 nr 2 s. 39—51.

Szawarski Z. Zagadnienie przemian moralnych. Wych. ob. 1969 nr 3 s. 20—24.

Wojtyła K. Osoba i czyn. Refleksyjne funkcjonowanie świadomości i jej emocjonalizacja. *Studia theol. vars.* 1969 nr 1 s. 101—119.

Ziemiński Z. O rodzajach niezgodności norm. *StFi* 1969 nr 1 s. 85—94.

Prakseologia

Kotarbiński T. Prakseologia a nauka o pracy. *Probl. Org.* 1968 z. 12 s. 3—16.

Kotarbiński T. Traktat o dobrej robocie. Wyd. 4 Wr 1969 Ossol 8° s. 538 tabl. 1 portr. bibl.

Estetyka oraz teoria sztuki i literatury

Grajewski W. Zakres i podział literaturoznawstwa porównawczego. *RuLi* 1969 z. 2 s. 57—64.

Sławiński J. Krytyka literacka jako język. *Nurt* 1968 nr 11 s. 34—36.

Wellek R., Warren A. Obraz, metafora, symbol, mit. *Frag. książki: Theory of literature*". Tł. z ang. I. Sieradzki, M. Żurkowski. *PrzHu* 1969 nr 1 s. 73—98.

Filozofia społeczeństw i nauk społecznych

Historia i zagadnienia ogólne

Białyszewski H. Koncepcja systemu społecznego w socjologii. *StSo* 1968 nr 3/4 s. 179—216, rys.

Coleman J. S. Wstęp do socjologii matematycznej. Tł. z ang. Wwa 1968 PWE 8° s. 543, il. tab. bibl., zł 58,—

Kłoskowska A. Rozwój koncepcji kultury w socjologii polskiej. *PrzSoc* t. 22 1968 z. 2 s. 194—216.

Szczepański J. Socjologia marksistowska w światowym ruchu socjologicznym. *NDR* 1969 nr 3 s. 126—134.

Sztompka P. O tak zwanych „wyjaśnieniach funkcjonalnych” w socjologii i antropologii społecznej. *StSo* 1968 nr 3/4 s. 217—242.

Znaniecki F. Cywilizacja narodowa

a cywilizacja wszechludzka. *Frag. książki „Ludzie terazniejsi a cywilizacja przyszłości”*. *PrzSoc* t. 22 1968 z. 2 s. 26—34.

Poszczególne zagadnienia

Filipiak T. Ewolucja pojęcia „demokracja”. *RuFi* 1968 nr 4 s. 326—331.

Hessen S. *Studia z filozofii kultury. Wybór, wstęp i przypisy: A. Walicki.* Wwa 1968 PWN 8° s. 367, tabl. 2 il. portr. bibl., zł 46,—

Kuczyński J. Filozoficzna analiza pojęcia ojczyzny. *StFi* 1969 nr 1 s. 45—64.

Szczepański J. Filozoficzna i socjologiczna koncepcja człowieka. *StFi* 1969 nr 1 s. 45—64.

Filozofia prawa i państwa

Delorme A. Socjologiczna a psychologiczna płaszczyzna badania prawa. *PiP* 1969 z. 10 s. 579—585.

Grygiel S. Ludzka twarz prawa natury. *Znak* 1969 nr 1 s. 1—30.

J. W. G. Prawo naturalne w życiu ludzkim. *TP* 1969 nr 18 s. 3.

Nowak L. Interpretacja prawnicza a interpretacja krytycznoliteracka. *Nurt* 1968 nr 12 s. 46, 47, 66.

Nowak L. Spór o definicje legalne a sposób pojmowania „prawodawcy”. *PiP* 1969 z. 3 s. 510—515.

Peczenik A. Struktura normy prawnej. *Studia prawn.* 1968 z. 20 s. 20—41.

Studnicki F. Cybernetyka i prawo. *Wwa* 1969 WP 16° s. 157, il. bibl., zł 10,—

Styczeń T. Problem poznania prawa naturalnego. *Studia theol. vars.* 1968 nr 1 s. 121—170.

Wróblewski J. Prawo a cybernetyka. *PiP* 1968 z. 12 s. 895—914, rys.

Wróblewski J. Zwroty stosunkowe — wypowiedzi o zgodności z normą. *ZeNaUŁ* Ser. 1 1969 z. 62 s. 3—17.

Z zagadnień teorii prawa i teorii nauki Leona Petrażyckiego. *Studia opracowa-*

ne dla upamiętnienia stulecia urodzin. Red. nauk. K. Opałek. Wwa 1969 PWN 8° s. 204, tabl. 5 il. portr., zł 43,—

Filozofia wychowania

Historia i zagadnienia ogólne

Jankowski H. Teoria etyczna i problemy moralnego wychowania w Polsce Ludowej. Nowe Drogi 1969 nr 1 s. 24—29.

Michalski St. Działalność pedagogiczna Anieli Szycówny. Wwa 1968 PZWS 16° s. 238, il. zł 26,—

Wiloch T. J. Geneza pedagogiki porównawczej i jej główne koncepcje KwPe 1969 nr 2 s. 63—90.

Wiloch T. J. Wartościowanie w pedagogice porównawczej. RuPe 1968 nr 6 s. 691—701.

Poszczególne zagadnienia

Kupisiewicz Cz. Niepowodzenia dydaktyczne. Przyczyny oraz niektóre środki zaradcze. Wyd. 3 uzup. Wwa 1969 PWN 8° s. 424, tab. bibl., zł 40,—

Legowicz J. Zintegrowane kształcenie osobowości — problem i zadanie. NSzk 1969 nr 2 s. 1—5; ŻSzw 1969 nr 2 s. 32—42.

Meyer G. Cybernetyka a proces nauczania. Tł. z niem. Cz. Kupisiewicz. Wwa 1969 PZWS 8° s. 257, il. bibl., zł 26,—

Suchodolski B. Trzy pedagogiki. KwPe 1968 nr 4 s. 3—22.

Szule Z. Kształtowanie przekonań moralnych. Wr 1969 Ossol 8° s. 325 bibl., zł 36,—

Filozofia historii i nauk historycznych

Gurewicz A. J. Historyczna psychologia społeczna a „podstawowe zadanie” nauki historycznej. Tł. z ros. StMe 1968 z. 5 s. 3—19.

Topolski J. O znaczeniu teorii zachowania dla wyjaśniania historycznego. StMe 1968 z. 5 s. 21—34.

Filozofia przyrody i medycyny

Augustynek Z. Definicja czasu przez abstrakcję. StFi 1969 nr 1 s. 77—83.

Butryn S. Problem początku wszechświata współczesnej kosmologii naukowej. Człow. i Światop. 1969 nr 2 s. 63—77.

Gawecki B. Podstawowe zagadnienia filozofii przyrodoznawstwa. ŻMy 1969 nr 1 s. 21—29, il.

Heller M. Definicja terminu „wszechświat” w kosmologii relatywistycznej. RFil 1968 z. 3 s. 45—61.

Heller M. Zasady zachowania i wieczności materii. TP 1969 nr 2 s. 3—5.

Młynarski F. Stan wyjściowy ewolucji i geneza materii. ŻMy 1968 nr 11/12 s. 154—167.

Nowiński Cz. Kryzys struktury teorii ewolucji. StFi 1969 nr 2 s. 47—67.

Sławianowski J. J. Przyczynowość w mechanice kwantowej. Wwa 1969 WP 16° s. 183, il. zł 10,—

Synowiecki A. Mechanicyzm a dialektyczna koncepcja przyrody. StFi 1969 nr 1 s. 95—101.

Filozofia religii

Nowicki A. Centralne kategorie religioznawstwa marksistowskiego. Euh 1969 nr 1/2 s. 3—17.

Nowicki L. A. Ateizm w ujęciu Alberta Camusa. ZeNaKUL 1969 nr 1 s. 31—41.

Margul T. Religioznawstwo porównawcze na tle tradycyjnej filozofii indyjskiej. RuFi 1968 nr 4 s. 332—334.

O Bogu i o człowieku. Problemy filozoficzne. Praca zbior. pod red. B. Bejze. Wwa 1968 Wyd. SS. Loretanek-Benedyktyn 8° s. 280, zł 50,—

Prace w językach obcych zamieszczone w czasopismach polskich

Kuksewicz Z. De Siger de Prabant à Jacques de Plaisance. La théorie de l'intellect chez les averroïstes latins des XIIIe et XIVe siècles. Wr 1968 Ossol Wyd. PAN 8° s. 478, zł 100,—

Pieczkowski A. The efficient implication. StLo t. 22 s. 7—23 tab.

Waligórski S. Implications in Boolean algebras with a two-valued closure operator. StLo t. 23 1968 s. 25—34 rys. tab.

Zarnecka-Biały E. A note on deduction theorem for Gödel's propositional calculus G4. StLo t. 23 1968 s. 35—41 tab.

b) Prace w językach obcych
zestawił Leon Gumański

Filozofia w ogóle

Bibliografia, słowniki, zjazdy, organizacje

VI Międzynarodnyj Gegelewskij filozofskij Kongress. Doklady sowetskich učenych. Moskwa, „Znanie”, 1968, 92 p.

Wstępy, podręczniki, nauczanie

Marxistische Philosophie. Lehrbuch. Leitung u. Red.: Alfred Kosing. 2. Aufl. Berlin, Dietz, 1967, 727 p., 9,60 DM—Ost.

Piaget (Jean), Sagesse et illusions de la philosophie (A la pensée, 1). 2-e éd. augmentée d'une postface. Paris, Presses Univ. de France, 1968, 312 p., 12 f. f.

Wydania i przekłady dzieł

Alexandre D'Aphrodisias, Commentaire sur les Météores d'Aristote. Traduction critique par A. J. Smet C. P. (Centre De Wulf-Mansion. De Wulf-Mansion-Centrum. Corpus Latinum Commentariorum in Aristotelem Graecorum). Leuven, Leuvense universitaire Uitgaven; Louvain, Publications universitaires de Louvain; Paris, Beatrixe-Nauwelaerts, 1968, CXXIV—526 p., 1400 f. b.

Anselm (Saint), Truth, Freedom, and Evil. Three Philosophical Dialogues. Ed. and transl. by Jaspers Hopkins and Herbert Richardson. New York, Harper & Row, 1967, 196 p., 2,25 doll.

Avicenna Latinus, Liber de anima seu Sextus de naturalibus, IV—V. Édition critique de la traduction latine médiévale par S. Van Riet. Introduction sur la doctrine psychologique d'Avicenne par G. Verbeke. Louvain, Éditions orientalistes; Leiden, E. J. Brill, 1968, VIII+142 p., 334 p., 2 pl., 1260 f. b. 90 fl.

Buber (Martin), A Believing Humanism: My Testament, 1902—1965. Transl. and with an intr. and explanatory comments by Maurice Friedman. New York, Simon & Schuster, 1968, 252 p., 5,95 doll.

Frege (Gottlob), The Basic Laws of Arithmetic. Exposition of the System. Transl. and ed. with an intr. by Montgomery Furth. Berkeley, Univ. of California Press, 1967, LXIII+142 p., 1,95 doll.; London, Cambridge Univ. Press, 17 s.

Gregorius Nyssenus, Opera, Auxilio aliorum virorum doctorum edenda curaverunt Wernerus Jaeger et Hermannus Langerbeck, 9. Pars 1. Sermones. Ediderunt: Gunterus Heil, Adrianus Van Heck, Ernestus Gebhardt, Andreas Spira. Leiden, E. J. Brill, 1967, IX+507 p., 90 fl.

Leibniz (Gottfried Wilhelm), Zwei Briefe über das binäre Zahlensystem und die chinesische Philosophie. Franz. u. dt. Aus d. Urtext neu ed., übers. u. kommentiert von Renate Loosen u. Franz Vonessen. Mit e. Nachw. von Jean Gebser. Stuttgart, Belsler, 1968, 158 p., 98 DM.

Historia filozofii

Filozofia starożytna

Hölscher (Uwo), Anfängliches Fragen. Studien zur frühen griechischen Philosophie, Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1968, 221 p., 24,80 DM.

Jaeger (Werner Wilhelm), The Theology of the Early Greek Philosophers. Transl. from the German by Edward S. Robinson. (The Gifford lectures 1936). New York, London, Oxford Univ. Press, 1968, VI+259 p., 1,95 doll., 8 s. 6 d.

Sinnige (Theo Gerard), *Matter and Infinity in the Presocratic Schools and Plato* (Philosophical texts and studies, 17). Assen, Van Gorcum, 1968, 252 p., 24.50 fl.

Um die Begriffswelt der Vorsokratiker. Hrsg. von Hans-Georg Gadamer (Wege der Forschung, 9). Darmstadt, Wissenschaftliche Buchges, 1968, XII+544 p., 46,90 DM.

Filozofia sredniowieczna

Byrne (Edmund F.), *Probability and Opinion. A Study in the Medieval Pre-supposition of Post-Medieval Theories of Probability.* The Hague, Martinus Nijhoff, 1968, XXX+329 p., 39.60 fl.

Murray (Albert Victor), *Abélard and St. Bernard. A Study in 12-th Century Modernism.* Manchester, Manchester Univ. Press, 1967, 168 p., 35 s.; New York, Barnes & Noble, 6.75 doll.

Filozofia nowozytna

Aktualnye voprosy istorii marksistsko-leninskoj filosofii. Sbornik Statej, Moskva, Mosk. Univ., 1968, 240 p.

Bogomolov (A. S.), *Nemeckaja buržuaznaja filosofija posle 1865 goda.* Moskva, Mosk. Univ., 1969, 448 p.

Ėfirow (S. A.), *Ital'janskaja buržuaznaja filosofija XX veka.* Moskva, „Mysl“, 1968, 268 p.

Istoriko-Filosofskij sbornik. Red. A. S. Bogomolov. Moskva, Mosk. Univ., 1968, 319 p.

Filozofia Wschodu

A Source Book in Indian Philosophy. Ed. by Sarvepalli Radhakrishnan and C. A. Moore. Princeton (N. J.), Princeton Univ. Press, 1967, XXXI+683 p., 3.45 doll.; London, Oxford Univ. Press, 26 s. 6 d.

Conze (Edward), *Buddhist Thought in India. Three Phases of Buddhist Philosophy.* Ann Arbor, Univ. of Michigan Press, 1967, 302 p., 2.45 doll.

Damodaran (K.), *Indian Thought. A Critical Survey.* Bombay (India) Asia

Pub. House, 1967, 520 p., 7.75 doll. 30 Rs., 55 s.

De Boer (Tjitzte J.), *The History of Philosophy in Islam.* Transl. by Edward R. Jones. New York, Dover Publications, 1967, 216 p., 2 doll.

Istočnik mudrecov. Tibetsko-mongol'skij terminologičeskij slovar' buddizma. Paramita i Madch'jamika. Ulan-Udė, Akad. Nauk SSSR, 1968, 166 p.

Sérouya (Henri), *La pensée arabe (Que sais-je?, 915).* 3-e 'ed. mise à jour. Paris, Presses Univ. de France, 1967, 128 p., 3 f. f.

Współczesne kierunki filozoficzne

Marksizm

Gricenko (I. I.), *Istoričeskoe i logičeskoe w marksistoskoj filosofii.* Rostov-na-Donu, Knižnoe izd.-vo, 1969, 155 p.

Materialističeskaja dialektika i metody estestvennyh nauk. Red. M. E. Omel'janovskij. Moskva, „Nauka“, 1968, 608 p.

Narskij (I. S.), *Problema protivorečija v dialektičeskoj logike.* Moskva, Mosk. Univers., 1969, 184 p.

Ob ontologičeskom i gnoseologičeskom aspektach nekotoryh filosofskich kategorij. Red. E. A. Mariničew. Leningrad, Lenizdat, 1968, 214 p.

Vazjulin (V. A.), *Logika „Kapitała” K. Marksa.* Moskva, Moskovskij Univ., 1968, 295 p.

Inne kierunki

Lukanov (D. M.), *Gnoseologija amerikanskogo realizma.* Moskva, „Vysšaja Škola“, 1968, 103 p.

Motrošilova (N. V.), *Principy i protivorečija fenomenologičeskoj filosofii.* Moskva, „Vysšaja Škola“, 1968, 128 p.

Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących

Gaith (Jerome), *Nicolas Berdiaeff, Philosophie de la liberté* (Recherches publiées sous la direction de l'Institut de

Lettres orientales de Beyrouth. Ser. 3: Orient chrétien, 40). Beyrouth, Dar El-Machreq, 1968, 188 p.

Martin Buber. *L'homme et la philosophie.* Introduction par le Dr Robert Weltsch (Centre National des Hautes Études Juives). Bruxelles, Éditions de l'Institut de Sociologie de l'Université Libre de Bruxelles, 1968, 76 p.

The Philosophy of Martin Buber. Ed. by Paul Arthur Schilpp and M. S. Friedman (The library of living philosophers, 12). La Salle (Ill.), The Open Court Pub. Co., 1967, XX+811 p., 15 doll.

Chapman (Gerald Wester), Edmund Burke. *The Practical Imagination.* Cambridge (Mass.), Harvard Univ. Press, 1967, 350 p., 5.95 doll.; London, Oxford Univ. Press, 48 s.

Sarocchi (Jean), Camus (Coll. S.U.P. „Philosophes“). Paris, Presses Univ. de France, 1968, 128 p., 6 f. f.

Halbfass (Wilhelm), Descartes' Frage nach der Existenz der Welt. Untersuchungen über d. cartesian. Denkpraxis u. Metaphysik (Monographien zur philosophischen Forschung, 51). Meisenheim a. Glan, Hain, 1968, 258 p., 33,50 DM.

Galiléé. *Aspects de sa vie et de son oeuvre* (Centre international de Synthèse. Section d'histoire des sciences). Paris, Presses Univ. de France, 1968, X+384 p., 24 f. f.

Mel'vil' (Ju. K.), Carlz Pirs i pragmatizm. U istokov amerikanskoj buržuaznoj filosofii XX veka. Moskva, Mosk. Univ., 1968, 493 p.

Gadamer (Hans-Georg), *Platos dialektische Ethik und andere Studien zur platonischen Philosophie.* Hamburg, Felix Meiner, 1968, 288 p., 28 DM.

Perpeet (Wilhelm), Erich Rothacker. *Philosophie d. Geistes aus d. Geist. d. dt. histor. Schule* (Academica Bonnensia, 3). Bonn, Bouvier, Röhrscheid, 1968, 123 p., 14,80 DM.

Klevčnja (A. S.), Stefan Rudnjan-ski j. (Iz. istorii marksistsko-leninskoj mysli v Polše). Minsk, „Nauka i tehnika“, 1968, 253 p.

Pears (Dawid Francis), Bertrand Rus-

sell and the British Tradition in Philosophy. New York, Random House, 1967, 283 p., 5.95 doll.; London, William Collins 9 s. 6 d.

Warnook (Mary), *The Philosophy of Sartre.* New York, Barnes & Noble, 1967, 186 p., 1.95 doll.

Wild (Christoph), *Reflexion und Erfahrung. Eine Interpretation der Früh- und Spätphilosophie Schellings* (Symposion, 25). Freiburg München, Karl Alber, 1968, 156 p., 22 DM.

Seigfried (Hans), *Wahrheit und Metaphysik bei Suarez* (Abhandlungen zur Philosophie, Psychologie und Pädagogik, 32). Bonn, Bouvier, 1968, VII+194 p., 22,50 DM.

Rassam (Joseph), *La métaphysique de saint Thomas* (Coll. S.U.P. „Initiation philosophique“, 81). Paris, Presses Univ. de France, 1968, 128 p., 6 f. f.

Werk und Wirken Paul Tillichs. Ein Gedenkbuch. Mit d. letzten Rede von Paul Tillich u. Beitr. von Theodor W. Adorno u. a. Stuttgart, Evangelisches Verlagswerk, 1967, 207 p., 14 DM.

De Mauro (Tullio), Ludwig Wittgenstein. *His Place in the Development of Semantics* (Foundations of language, 3). Dordrecht, D. Reidel, 1967, X+62 p., 18 fl.

Metafizyka

Küng (Guido), *Ontology and the Logistic Analysis of Language. An Enquiry into the Contemporary Views on Universals.* Transl. from the German by E. C. M. Mays (Synthese Library). Revised ed. Dordrecht, D. Reidel, 1967, XII+210 p., 34 fl.

Minkowski (Eugène), *Vers une cosmologie. Fragments philosophiques.* Nouv. ed. (La philosophie en poche). Paris, Aubier-Montaigne, 1967, 264 p.

Teoria poznania

Contributions à la sociologie de la connaissance. Préface de Roger Bastide (École pratique des hautes études, Sorbonne, VI section — Sciences économiques et sociales. Cahiers du Laboratoire

de sociologie de la connaissance, 1). Paris, Éditions Anthropos, 1967, 206 p., 20 f.f.

Gnoseologičeskie aspekty izmerenij. Red. P. S. Dyšlevyj. Kiev, „Naukova dumka”, 1968, 304 p.

Gnoseologičeskoe značenie sistemno-strukturnogo analiza. Sbornik Red. O. S. Zel'kinoj. Saratov, Sarat Univ., 1968, 120 p.

Gnoseologičeskie problemy formalizacii. Red. D. P. Gorskij. Minsk, „Nauka i Technika”, 1969, 268 p.

Piaget (Jean), Le structuralisme (Que sais-je?, 1311). Paris, Presses Univ. de France, 1968, 128 p.

Filozofia języka

Alexander (Hubert Griggs), Language and Thinking. A Philosophical Introduction. Princeton (N. J.), London, D. Van Nostrand, 1967, 350 p., 6.75 doll., 54 s.

Orth (Ernst Wolfgang), Bedeutung, Sinn, Gegenstand. Studien z. Sprachphilosophie Edmund Husserls und Richard Högnigswalds (Conscientia, 3). Bonn, Bouvier, 1967, XIV+269 p., 36 DM.

Historia i filozofia nauki

Boston Studies in the Philosophy of Science. Vol. III: In memory of Norwood Russell Hanson. Proceedings of the Boston colloquium for the philosophy of science, 1964—1966, Ed. by Robert S. Cohen and Marx W. Wartofsky. New York, Humanities Press, 1968, XLIX+489 p., 18.50 doll.; Dordrecht (Holland), D. Reidel, 65 fl.

Boudon (Raymond), A quoi sert la notion de structure? Essai sur la signification de la notion de structure dans les sciences humaines (Les Essais, 136). Paris, Gallimard, 1968, 253 p., 15 f.f.

Holzcamp (Klaus), Wissenschaft als Handlung. Versuch e. neuen Grundlegung d. Wissenschaftlehre. Berlin, de Gruyter, 1968, XI+397 p., 48 DM.

Kosolapov (V. V.), Informacionno-logičeskij analiz. naučnogo issledovanija. Metodologičeskie problemy analitiko-sintetičeskoj pererabotki naučnoj informacii. Kiev, Kauk. Dumka, 1968, 352 p.

Narskij (I. S.), Kritika koncepcij nauki v buržuaznoj filosofii. Filozofia i nauka. Moskva, „Znanie”, 1969, 47 p.

Problems in the Philosophy of Science. Vol. III. Proceedings of the International Colloquium in the Philosophy of Science, London, 1965, Ed. by Imre Lakatos and Alan Musgrave (Studies in logic and the foundations of mathematics). Amsterdam, North-Holland Publishing Co., 1968, IX+448 p., 55 fl.

Logika i metodologija

Zagadnienia ogólne, historia

Bačmanov (V. S.), Metodologičeskie voprosy formal'noj logiki. Leningrad, Leningr. Univers., 1969, 112 p.

Wstępy, podręczniki, nauczanie

Penzov (Ju. E.), Élementy matematičeskoj logiki i teorii množestv. Saratov, Sarat. Univers. 1968, 143 p.

Strawson (Peter Frederick), Introduction to Logic Theory. New York, Barnes & Noble, 1967, 266., 2.35 doll.

Poszczególne zagadnienia

Ackermann (Robert John), An Introduction to Many-Valued Logics. London, Routledge & Kegan Paul. 1967, 90 p., 10 s. 6 d.

Bakanidze (M. I.), Problema subordinacii logičeskich form. Alma-Ata, 1968, 215 p.

Jeffrey (Richard Carl), Logik der Entscheidungen. Übers. von Thomas Cornides (Scientia nova). Wien, München, Oldenburg, 1967, 271 p., 23 DM.

Prior (Arthur N.), Papers in Time and Tense. London, Clarendon Press: Oxford Univ. Press, 1968, VIII+166 p., 30 s.

The Logic of Decision and Action. Ed. by Nicholas Rescher. Essays by Alan Ross Anderson, Donald Davidson, Nicholas Rescher, Herbert A. Simon, Georg Henrik von Wright. With comments by R. Ackermann, A. R. Anderson, N. D. Belnap, Jr. R. Binkley, H. N. Castaneda, R. M. Chisholm, E. J. Lemmon, J. Robinson, Pittsburg, Univ. of Pittsburgh Press, 1968, 226 p., 7.50 doll.

Vetter (Hermann), Wahrscheinlichkeit und logischer Spielraum. Eine Untersuchung z. induktiven Logik (Die Einheit der Gesellschaftswissenschaften, 7), Tübingen, Mohr, (Siebeck), 1967, VIII+115 p., 24 DM.

Psychologia

Systemy, kierunki, metody

Bugental (James Frederick Thomas), Challenges of Humanistic Psychology. New York, McGraw-Hill, 1967, 362 p., 6.95 doll.

Contemporary Approaches to Psychology. Ed. by Harry **Helson** and others. Princeton (N.J.), London, D. Van Nostrand, 1967, 596 p., 14.50 doll., 5 £ 16 s.

Essays in Philosophical Psychology Ed. by Donal F. **Gustafson**. London, Macmillan & Co., 1967, 112 p., 30 s.

Zjawiska, stany, dyspozycje psychiczne

Brušlinskij (A. V.) Kul'turno-istoričeskaja teorija myšlenija. (Filosofskie problemy psihologii). Moskva, „Vysšaja Škola”, 1968, 104 p.

Francès (Robert), Psychologie de l'esthétique (Le psychologue, 28). Paris, Presses Univ. de France, 1968, 208 p., 10 ff.

Langer (Susanne Katherina), Mind. An Essays on Human Feeling. Vol. I. Baltimore, Johns Hopkins Press, 1967, XXIII+487 p., 10 doll.

Les Hommes devant L'échec. Publié sous la direction de Jean **Lacroix**. Paris, Presses Univ. de France, 1968, VIII+240 p., 16 ff.

Tallent (Norman), Psychological Perspectives on the Person. Princeton (N.J.), London, D. Van Nostrand, 1967, 293 p., 2.95 doll.

Psychologia jednostek i typów, psychologia społeczna

Heider (Fritz), The Psychology of Interpersonal Relations. New York, John Wiley, 1967, 322 p., 1.95 doll.

Ratcliffe (Tom Arundel), The Development of Personality. New York, Humanities Press, 1967, 118 p., 4 doll.; London, George Allen & Unwin, 20 s.; Don Mills (Ontario), Thomas Nelson, 4.50 Can. doll.

Etyka i teoria postępowania

Feibleman (James K.), Moral Strategy. An Introduction to the Ethics of Confrontation. The Hague. Martinus Nijhoff, 1967, XI+325 p., 37.25 fl.

Fletcher (Joseph Francis), Moral Responsibility. Situation Ethics at Work. Philadelphia, Westminster Press, 1967, 256 p., 3.95 doll.; London, Student Christian Movement, 25 s.

Hodgson (D. H.), Consequences of Utilitarianism. A Study in Normative Ethics and Legal Theory. New York, London, Oxford Univ. Press, 1967, 187 p., 5.60 doll., 35 s.

Hudson (William Donald), Ethical Intuitionism. New York, St. Martin's Press, 1967, VIII+75 doll.; London, Macmillan & Co., 8 s. 6 d.

Mc Gill (Vivian Jerauld), The Idea of Happiness (Institute for Philosophical Research. Concepts in Western Thought ser.), New York, Frederick A. Praeger, 1967, 360 p., 6.95 doll.; London, Pall Mall Press, 58 s.; Don Mills (Ontario), Burns & MacEachern, 8.50 Can. doll.

MacIntyre (Alasdair Chalmers), A Short History of Ethics. London, Routledge & Kegan Paul, 1967, 280 p., 15 s.

Petrov (Ė. F.), Egoizm. Filosofsko-ėtičeskij očerok. Moskva, „Nauka”, 1969, 207 p.

The Philosophy of Action (Papers by:) J. L. Austin, A. C. Danto, H. A. Prichard, A. I. Melden, D. Davidson, J. Feinberg, P. J. Fitzgerald, G. E. M. Anscombe, J. O. Urmson, Ed. by Alan R. White (Oxford Readings in philosophy). London, Oxford Univ. Press, 1968, 171 p., 8 s. 6 d.

Warnock (Mary), Existentialist Ethics. New York, St. Martin's Press, 1967, VI+58 p., 1.50 doll.; London, Macmillan & Co., 8 s. 6 d.

Estetyka i teoria sztuki

Aldrich (Virgil Charles), Philosophy of Art. Englewood Cliffs (N.J.), Prentice-Hall, 1967, 116 p., 4.95 doll.

Apresjan (G. Z.), Ėstetičeskaja mysl' narodov Zakavkazja. Domarksistskij period. Moskva, „Iskusstvo", 1968, 336 p.

Brandenstein (Béla von), Grundlegung der Philosophie, V: Kunstphilosophie. München, Salzburg, Pustet, 1968, 319 p., 39 DM.

Dermov (A. N.), Ideal i geroj. Moskva, „Iskusstvo", 1969, 200 p.

Heidemann (Ingeborg), Der Begriff des Spieles und das ästhetische Weltbild in der Philosophie der Gegenwart. Berlin, W de Gruyter, 1968, IX+378 p., 48 DM.

Hospers (John), Meaning and Truth in the Arts. Chapel Hill, Univ. of North Carolina Press, 1967, 252 p., 1.95 doll.

Hussain (Fakhir), Le jugement esthétique, inventaire des théories, essai de méthodologie. Préface par Etienne Souriau (Situation, 10). Paris, Lettres modernes, 1967, XIX+146 p., 13 f.f.

Sparshott (Francis Edward), The Concept of Criticism. An essay. London, New York, Oxford Univ. Press, 1967, VIII+215 p., 35 s. 5.60 doll.

Zelenov (L. A.), Proces ėstetičeskogo otraženija. Moskva, „Iskusstvo", 1969, 175 p.

Filozofia społeczeństw i nauk społecznych

Zagadnienia ogólne, historia

Habermas (Jürgen), Zur Logik der Sozialwissenschaften (Philos. Rdsch., 1966—1967 (14), Beiheft 5). Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1967, 195 p.

Filozofia prawa i państwa, filozofia gospodarcza

Aron (Raymond), The Industrial Society. Three Essays on Ideology and Development. New York, Frederick A. Praeger, 1967, 183 p., 4.95 doll.; London, George Weidenfeld & Nicholson, 36 s.

Friedrich (Carl Joachim), Prolegomena der Politik. Polit. Erfahrung u. ihre Theorie. Aus d. Amerikan. unter Mitw. v. Edith Kaiser vom Verf. übertr. (Erfahrung und Denken, 25). Berlin, Duncker u. Humblot, 1967, 185 p., 29,60 DM.

Perelman (Chaim), Über die Gerechtigkeit (Teilsamml.). Übers. von Urike Blüm u. Ottmar Ballweg. Mit e. Einl. von Theodor Viehweg (Beck'sche schwarze Reihe, 45). München, Beck 1967, 163 p., 9,80 DM.

Polin (Raymond), Éthique et politique (Philosophie politique, 1). Paris, Sirey, 1968, 258 p., 22 f.f.

Filozofia kultury

Powell (James M.), The Civilization of the West. A Brief Interpretation. New York, London, Macmillan, 1967, 559 p., 7.95 doll.

Filozofia wychowania

Childs (Johan Lawrence), Education and Morals. An Experimentalist Philosophy of Education. New York, John Wiley, 1967, 299 p., 1.65 doll.

Filozofia historii i nauk historycznych

Dray (William Herbert), Philosophy of History. Englewood Cliffs (N. J.), Prentice-Hall, 1967, 116 p., 4.95 doll.

Pieper (Josef), Hoffnung und Geschichte. 5 Salzburger Vorlesungen. München, Kösel, 1967, 138 p., 10.80 DM.

Van Doren (Charles), The Idea of Progress (Institute for philosophical Research. Concepts in Western thought series). New York, Frederick A. Praeger, 1967, XVII+497 p., 7.95 doll.; London, Pall Mall Press, 66 s.; Don Mills (Ontario), Burns & MacEachern, 9.50 Can. doll.

Widgery (Alban Gregory), The Meanings in History. New York, Humanities Press, 1967, 7 doll.; London, George Allen & Unwin, 42 s.

Filozofia przyrody i nauk przyrodniczych

Avaltani (S. S.), Očerki filosofii estestvoznaniija. Tbilisi, „Mecniebera", 1968, 311 p.

Filozofia religii

Deism and Natural Religion. A Source Book. Ed. with an intr. by Edward Gra-

ham **Waring**. New York, Frederick Ungar, 1967, XXIV+276 p., 6 doll.

Religion in Philosophical and Cultural Perspective. A New Approach to the Philosophy of Religion through Cross-Disciplinary Studies. Ed. by J. Clayton **Feaver** and William **Horosz**. Princeton (N.J.),

London, D. Van Nostrand, 1967, 504 p., 8.95 doll., 72 s.

Smith (John Edwin), Reason and God. Encounters of Philosophy and Religion. New Haven (Conn.), Yale Univ. Press, 1967, 274 p.

Wiadomości bieżące

Wiadomości wydawnicze

Publikacje jednostkowe

Tadeusz Kotarbiński: Traktat o dobrej robocie, wydanie czwarte (Ossolineum—Wrocław—Warszawa—Kraków, 1969, s. 539, cena 55 zł). Klasyczne to już dzisiaj dzieło ukazało się najpierw w wydawnictwach Łódzkiego Towarzystwa Naukowego w r. 1955, następnie zaś w Ossolineum w r. 1958 (wyd. II) i w r. 1965 (wyd. III). Obecne wydanie różni się od poprzedniego drobnymi ulepszeniami redakcyjnymi i rozszerzeniem bibliografii. Treść: Od autora. I. Zadania prakseologii; II. Czyn prosty, sprawca, impuls dowolny; III. Dzieło, wytwór, tworzywo, IV. Narzędzia i pomieszczenia, środki i sposoby; V. Możliwość działania; VI. Czyn złożony i jego rodzaje; VII. Działanie zbiorowe; VIII. Walory praktyczne działania; IX. Ekonomizacja działań; X. Preparacja działań; XI. Instrumentalizacja działań; XII. Zasady współdziałania; XIII. Technika walki; XIV. Działalność umysłowa; XV. Dynamika postępu w dziedzinie usprawnień. — Aneksy: 1. Prakseologia czyli zasady sprawnego działania; 2. Błąd praktyczny; 3. Kryształy myśli praktycznej; 4. Rozwój prakseologii; 5. Prakseologia a ekonomia; 6. Przegląd ocen praktycznego działania; 7. Przegląd form ekonomiczności z prakseologicznego punktu widzenia; 8. Analiza i konstrukcja pojęć podmiotu działającego i kultury; 9. Rodzaje zdań prakseologicznych i sposoby ich uzasadniania; 10. Prakseologia. — Bibliografia. Streszczenia rosyjskie i angielskie. Skorowidz.

Maria Ossowska: Socjologia moralności, Zarys zagadnień, Wydanie II, poprawione i rozszerzone (PWN Warszawa 1969, s. 396, cena w opr. 48 zł). Pierwsze wydanie tej książki ukazało się w r. 1963

(zob. Ruch Filoz. XXII, s. 303a), wydanie obecne oprócz znacznego rozszerzenia tekstu przynosi nowy aneks „Myśl etyczna Karola Marksa, Próba systematyzacji” (drukowane poprzednio w „Przeglądzie Kulturalnym” 25 VI 1959).

Tadeusz Czeżowski: Odczyty filozoficzne, wydanie drugie poprawione i rozszerzone (Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Prace Wydziału Filozoficzno-Filozoficznego, tom XX, zeszyt 3, Toruń 1969, s. 255, cena 55 zł). Autor pisze w przedmowie do drugiego wydania: „Dziesięć lat upłynęło od poprzedniego wydania tej książki. Przez ten czas autor snuł dalej niektóre wątki myślowe w niej zawarte, dotyczące zwłaszcza zagadnień teorii rozumowania, roli definicji w nauce, struktury teorii naukowych, podstaw teoretycznych etyki. Rezultaty tych rozmyślań wypełniły tom „Filozofia na rozdrożu — Analizy metodologiczne” (Warszawa 1965), który jest jakby dalszym ciągiem „Odczytów filozoficznych”. Obecne ich nowe wydanie zostało z kolei rozszerzone przez dołączenie kilku nowych pozycji, dążących w tych samych co poprzednie kierunkach; zostały one zebrane na końcu książki jako „Dopełnienia”, aby nie rozbić ram kompozycyjnych poprzedniej całości”. Na „Dopełnienia” składają się przedruki artykułów, drukowanych poprzednio w różnych miejscach: O jedności nauki, Pojęcie prawdziwości w odniesieniu do utworów literackich, Definicje analityczne i syntetyczne, Czym jest tzw. psychologia deskrypcyjna (dotychczas nie drukowane), Dwojako normy, Etyka a psychologia i logika. Strony 212 i 215 zostały błędnie włamane, należy je przestawić.

Bogusław Wolniewicz: Rzeczy i fakty — Wstęp do pierwszej filozofii Wittgensteina, z fragmentem Platńskiego „Teajteta” w nowym przekładzie i z komentarzem profesora Henryka Elzenber-

ga (PWN Warszawa 1968, s. 222, cena 27 zł). Według autora: „Wiele jest względów, dla których „Traktat” Wittgensteina zasługuje na uwagę. Jest to utwór niezwykle dwuznaczny i kontrowersyjny, a zarazem jedyny w swoim rodzaju. W tym, co przekazały nam dzieje filozofii, trudno byłoby znaleźć tekst bliżej go przypominający. Toteż i budził odczucia nader rozmaite. Jednych, a byli wśród nich Russell, Moore i Schlick, zachwycał i fascynował. Innych, jak Poppera, odstręczał nieuchwytnością treści, dziwnością formy i proroczą apodyktycznością tonu. A nie brak i takich, którzy uważali go i uważają nadal za dzieło filozoficznego szarlatana. Cokolwiek byśmy o tym sądzili, pozostaje faktem, że jego autor jest jednym z kilku najbardziej wpływowych filozofów naszego stulecia”. Treść: I. Wittgenstein i jego „Traktat” (1. Życie Wittgensteina i jego miejsce w filozofii współczesnej, 2. Wittgenstein i neopozytywizm, 3. Podstawowy problem „Traktatu”, 4. Kompozycja „Traktatu”, 5. Filozoficzne tło „Traktatu”, 6. Rzut oka na nową filozofię Wittgensteina, 7. Materializm dialektyczny wobec filozofii Wittgensteina). II. O pewnych nieporozumieniach wokół ontologii „Traktatu” (1. Podstawowe tezy ontologii „Traktatu”, 2. O zarzucie niejasności, 3. O dwu rodzajach kwestii interpretacyjnych, 4. Dwa główne nieporozumienia, dotyczące tezy 1 — 1. 11. 5. Zdarzenia i fakty, 6. Dodatkowe źródło zdarzeniowej interpretacji ontologii faktów, 7. O konsekwencjach tezy 1.1). III. Rzeczy i fakty (1. Model ontologii faktów, 2. Ontologia faktów i reizm, 3. O pewnej różnicy między reizmem i ontologią faktów). IV. Niektóre pojęcia semantyki Wittgensteina (1. Założenia podstawowe, 2. Korelacje główne między językiem i światem, 3. Zdania elementarne, atomowe i sprawozdawcze, 4. O nazwach i przedmiotach w rozumieniu Wittgensteina). V. Fakty i stany rzeczy (1. Fakt, przedmiot i stan rzeczy, 2. Fakt i asercja, 3. Termin „fakt” jako nominalny równoważnik tezy, 4. Ontologia faktów i idiogeniczna teoria sądu, 5. Sens i możliwość). VI. Ontologia faktów i ontologia substancji (1. Paralelizm ontologii Arystotelesa i Wittgensteina, 2. Substancje pierwotne i fakty atomowe, „pierwsze tworzywo” Arystotelesa i „przedmioty” Wittgensteina, 4. Forma i konfiguracja 5. Porównanie z tomistyczną wersją arystotelizmu). VII. O atomizmie logicznym (1. Cztery wersje tezy atomizmu logicznego, 2. Zasada atomizmu w „Trak-

tacie”, 3. Postulat niezależności stanów rzeczy, 4. Trzy pytania w związku z postulatem niezależności, 5. Atomizm logiczny i monizm absolutny, 6. Monizm absolutny i koherencyjne kryterium prawdy, 7. O pewnej różnicy między atomizmem logicznym Russella i Wittgensteina). Dodatek I: Platona „Teajtetos” 201e do 202d. Dodatek II: Pojęcie abstrakcji u Hegla i w marksizmie. Bibliografia: I. Pisma Wittgensteina opublikowane w latach 1921—1966, II. Literatura o Wittgensteinie za lata 1914—1965.

Małgorzata Frankowska: Scientia w ujęciu Rogera Bacona (Zakład Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk. Monografie z dziejów nauki i techniki, tom LV, Ossolineum, Wrocław—Warszawa—Kraków 1969, s. 154, cena 28 zł). Autorka pisze we wstępie: „Podstawowym zadaniem mojej pracy jest próba przedstawienia początków refleksji teoretyczno-metodologicznych nad nauką, których bez wątpienia należy na większą skalę poszukiwać właśnie w XIII stuleciu i — jak mi się wydaje — właśnie w dziełach Rogera Bacona. Jest on wystarczająco typowym przedstawicielem myśli trzynastowiecznej z jednej strony, z drugiej zaś strony w dziełach jego można znaleźć [...] oryginalne i twórcze rozważania nad metodą naukową, strukturą wiedzy i jej użytecznością, rozważania o ilości i jakości nie spotykane u innych uczonych tego czasu”. Treść: Wstęp. 1. Podział nauk i ich przedmiot. 2. Metoda i cel nauk. 3. Nauka a teologia. Zakończenie. Bibliografia. Streszczenie rosyjskie i angielskie. Indeks nazwisk.

Roman Kozłowski: Salomon Maimon jako krytyk i kontynuator filozofii Kanta (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wyd. Filolog.-Filozoficzny, Prace Komisji Filozoficznej, t. XII, z. 1, Poznań 1969, s. 208, cena 48 zł). Autor pisze we wstępie: „Ponieważ [...] spośród ogromu literatury kantowskiej prace Maimona należą do najmniej znanych, nie mogłem ograniczyć się wyłącznie do ich analizy. Dlatego też wiele miejsca poświęciłem samej rekonstrukcji [...] Maimonowskiej doktryny. Praca ta jest zatem pomyślana również jako źródło informacji o doktrynie filozoficznej Maimona. Nie pretenduje ona jednak do monograficznego opracowania całokształtu jego twórczości, która posiada przecież bardzo wiele aspektów. Interesują tu mnie jedynie problemy teoriopoznawcze”. Treść: Wstęp. 1. Salomon Maimon i Oświecenie.

2. Interpretacja i polemiki wokół Kanta do 1794 r. 3. Filozofia transcendentna w ujęciu Salomona Maimona. 4. Estetyka transcendentna. 5. Logika transcendentna. 6. Antyetyka czystego rozumu i wyobraźni. 7. Wpływ Salomona Maimona na ewolucję filozofii pokantowskiej. Bibliografia. Streszczenie angielskie.

Jerzy Rudzki: Aleksander Świętochowski i pozytywizm warszawski (PWN Warszawa 1968, s. 249, cena 30 zł). Autor stwierdza: „Pozytywizm warszawski jest prądem wielopłaszczyznowym, o aspiracjach społeczno-politycznych, światopoglądowych i naukowych; znajduje szerokie ujęcie w literaturze popularnonaukowej i publicystyce, chlubi się piękną i bogatą beletrystyką, formułuje program polityczny, społeczny, gospodarczy i kulturalny” (s. 10). Treść: I. Uwagi wstępne; II. Z problematyki postępu; III. O świeckości myśli i życia społecznego; IV. Pozytywistyczny wzorzec społeczeństwa. Bibliografia.

Ernst von Aster: Historia filozofii, tłum. z niemieckiego Jan Szewczyk (PWN Warszawa 1969, s. 532, cena 40 zł). Przekład został dokonany z 14 wydania podręcznika, którego autor (1880—1948) emigrował z Niemiec w r. 1933 i był następnie profesorem uniwersytetu w Stambule; po śmierci autora podręcznik został uzupełniony przez F. J. Brechta. Po wstępie „O filozofii” następują kolejno rozdziały: Filozofia staroindyjska, Filozofia chińska, Filozofia grecka, Filozofia średniowieczna, Filozofia Odrodzenia, Filozofia XVII i XVIII wieku, Filozofia XIX i XX wieku. Indeks nazwisk. W filozofii współczesnej autor uwzględnił w przeważnej mierze piśmiennictwo niemieckie.

Antoni B. Stępień: O metodzie teorii poznania — Rozważania wstępne (Rozprawy Wydziału Filozoficznego 17 — Studia z filozofii teoretycznej, z. 2. Tow. Naukowe KUL, Lublin 1966, s. 150, cena 48 zł). Autor pisze w przedmowie: „O napisaniu tej pracy zdecydowały — między innymi — dwa powody. Pierwszy, to wyraźny brak w naszej literaturze publikacji, dotyczących problematyki teoriopoznawczej i metateoriopoznawczej [...] Drugi powód, to świadomość, iż filozofia rozwija się w określonych środowiskach i rzeczą gorszą od nie dopracowanych, dyskusyjnych publikacji jest brak wszelkich publikacji oraz dyskusji. To skłoniło do zaprezentowania tych

wstępnych rozważań o metodzie teorii poznania. Celem ich jest uświadomienie sensu problematyki teoriopoznawczej, źródeł i zadań teorii poznania. Jest to próba dotarcia do podstawowych warunków realizacji klasycznej, maksymalistycznej koncepcji teorii poznania, próba rozpatrzenia możliwości naukowego uprawiania teorii poznania”. Treść: Przedmowa. Wstęp. 1. Charakter sporu o metodę teorii poznania. 2. Koncepcja poznania naukowego. 3. Koncepcja teorii poznania. (Przegląd rozmaitych ujęć teorii poznania; Koncepcja R. Ingardena; Koncepcje pozytywistyczno-analityczne; Koncepcje neoscholastyczne; Określenie teorii poznania; Sprawa możliwości teorii poznania). 4. Zagadnienie punktu wyjścia teorii poznania. 5. Sprawa metasystemu teorii poznania. 6. Teoria poznania a inne działy wiedzy. Zakończenie. Bibliografia. Indeks nazwisk. Streszczenie angielskie.

Jerzy Topolski: Metodologia historii (PWN Warszawa 1968, s. 476, cena w opr. 68 zł). Autor pisze we wstępie: „...Studium niniejsze, jakkolwiek może być wykorzystywane jako podręcznik przy nauczaniu metodologii historii, nie jest podręcznikiem i w ten sposób nie było pomyslane. Jest ono monografią dokonującą przeglądu problematyki i ważniejszych wyników pewnej dziedziny badań, mianowicie badań metodologicznych nad historią. Nie jest to jednak podsumowanie tego typu badań, lecz pewna propozycja, u której podłoża leży określone rozumienie nauki historycznej i jej zadań, ...”. Treść: I. Metodologia i historia (1. Przedmiot metodologii nauk, 2. Przedmiot metodologii historii, 3. Zakres dziedziny badań historycznych). II. Wzory badania historycznego. Uzasadnienie klasyfikacji (4. Refleksja pragmatyczna, 5. Refleksja krytyczna, 6. Refleksja erudycyjno-genetyczna, 7. Refleksja strukturalna, 8. Refleksja logiczna, 9. Refleksja dialektyczna). III. Przedmiotowa metodologia historii (10. Fakt historyczny, 11. Proces historyczny — przyczynowość i determinizm, 12. Proces historyczny — prawidłowości historyczne). IV. Pragmatyczna metodologia historii (13. Charakter poznania historycznego, 14. Pytania i odpowiedzi — ogólna rekonstrukcja badania historycznego, 15. Teoria wiedzy źródłowej, 16. Teoria wiedzy pozazródłowej, 17. Funkcje wiedzy źródłowej i pozazródłowej). V. Pragmatyczna metodologia historii — metody rekonstrukcji procesu historycznego (18. Autentyczność

źródeł i wiarygodność informatora, 19. Metody ustalania faktów historycznych, 20. Metody ilościowe w historii, 21. Procedura wyjaśniania w historii, 22. Konstrukcja i synteza). VI. Apragmatyczna metodologia historii (23. Charakter i narzędzia narracji historycznej, 24. Składniki narracji — zdania historyczne i prawa, 25. Składniki narracji historycznej — oceny, 26. Struktura metodologiczna historii). Indeks nazwisk.

Jerzy Kmita: Wykłady z logiki dla studentów wydziału filologicznego, część I — Logiczna teoria języka (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu 1969, skrypt powiel., s. 152, cena 9 zł). Autor pisze we wstępie: „Logika w szerokim znaczeniu tego słowa jest nauką składającą się z dwóch zasadniczych działów. Dział pierwszy stanowi logiczna teoria języka, inaczej logika w węższym znaczeniu, zwana często logiką formalną. Drugi dział szeroko rozumianej logiki stanowi logiczna teoria nauk, albo inaczej — metodologia nauk. Podstawowym zadaniem poznawczym logicznej teorii języka jest systematyczna racjonalizacja niektórych czynności językowych [...], natomiast podstawowym zadaniem poznawczym metodologii nauk (jako działu logiki) jest systematyczna racjonalizacja naukowych czynności badawczych ...”. Treść: Wstęp. I. Znak (1. Czynność racjonalna i wytwór czynności racjonalnej, 2. Interpretacja humanistyczna, 3. Czynność nastawiona na interpretację, czynność kulturowa, znak). II. Składnia logiczna (1. Reguły formowania, 2. Kategorie gramatyczne, 3. Język potoczny a język sformalizowany, 4. Reguły dedukcyjne, 5. Pojęcie znaczenia oraz pojęcie wynikania, 6. Klasyczny rachunek logiczny). III. Semantyka logiczna (1. Podstawowe teoriomnogościowe kategorie ontologiczne, 2. Kilka wiadomości o strukturach, 3. Semantyczny model języka, 4. Komunikowanie faktów).

Leon Gumański: Wstęp do logiki współczesnej, Część I. (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Skrypty i teksty pomocnicze, Toruń 1969, s. 75, cena 5 zł, powiel.). Autor pisze w przedmowie: „Skrypt obejmuje materiał przeznaczony do nauki obejmującej dwa semestry. Jednakowoż [...] niepodobna poznać współczesnej logiki w ciągu rocznego kursu. [...] Toteż skrypt ma charakter wprowadzający i z tego względu nadano mu nazwę »Wstępu«, mimo że w aktualnych programach wykład figuruje pod krótką,

lecz zbyt ogólną nazwą »Logika«. Skrypt przewidziany jest zarówno dla studentów Wydziału Prawa, jak i Wydziału Humanistycznego. Z tego względu pominięto w nim problematykę specyficzną związaną z poszczególnymi kierunkami studiów, pozostawiając ją lekturom uzupełniającym. Na razie oddaje się w ręce czytelnika część pierwszą. W drugiej przewidziano m. in. omówienie zastosowań rachunku funkcyjnego, przedstawienie klasyfikacji rozumowań, elementów teorii definicji, teorii systemów dedukcyjnych, a ponadto wprowadzenie w niektóre zagadnienia logiki indukcji”. Treść: 1. Logika współczesna na tle historycznym, jej przedmiot i zadania. 2. Niektóre elementy logicznej analizy języka. 3. Wynikanie logiczne i rachunek zdań. 4. Węższy rachunek funkcyjny z identycznością.

Roman Ingarden: O poznawani literárniho díla, przekład książki „O poznawaniu dzieła literackiego” z wydania PWN Warszawa 1957; tłum. Hana Jechova, przekład przejrzał Jan Patočka, wydał Československý Spisovatel, Praha 1967, s. 280, cena w opr. 21 Kčs. Poprzednio ukazała się tegoż autora książka **O Struktúre obrazu**, tłum. Eduard Andráš z rozprawy zamieszczonej w Studiach z estetyki, t. I, PWN Warszawa 1958, nakładem Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1965, s. 170, cena w opr. 13 Kčs.

Istorijska filozofija v SSSR v pjati tomach. Red. V. E. Evgrafov ... (i in.) (tom 1—2, Moskwa 1968 „Nauka”, s. 580; 601). Wydawnictwo, którego dwa tomy już się ukazały ma być najobszerniejszym z dotychczasowych opracowań historii filozofii w ZSRR, włącza się tu także i historię myśli społecznej. Tom I obejmuje epokę feudalizmu od około IV w. do pierwszej połowy w. XVIII. Składa się z trzech obszernych rozdziałów: myśl filozoficzna i społeczna narodów ZSRR w okresie feudalizmu (do w. XVII); myśl filozoficzna i społeczna feudalnej Rosji w XVII — pierwsza połowa XVIII; myśl filozoficzna i społeczna narodów ZSRR od końca w. XVI do drugiej połowy w. XVIII. Początków filozofii szukają autorzy w wątpliwościach wobec panującej ortodoksji religijnej. Zeświecczenie kultury, oddzielanie się filozofii od teologii, wykształcenie się filozofii w samodzielny dyscyplinę naukową rozpatrywane są przez autorów jako wynik określonych procesów społecznych i ekonomicznych. W ten sposób ujawnia się tra-

dycje materialistyczne tej filozofii. Owe badania nad feudalizmem mają być, w zamierzeniu redakcji, swego rodzaju wprowadzeniem w analizę historyczno-filozoficzną epok następnych. Tom I zamyka wykaz źródeł i literatury oraz indeks osób. Tom II obejmuje okres „przechodzenia od feudalizmu do kapitalizmu”. Zawiera również trzy rozdziały poświęcone: myśli społecznej i filozoficznej Rosji od II połowy w. XVIII do pierwszej ćwierci w. XIX; historii drugiej ćwierci w. XIX oraz historii myśli społecznej i filozoficznej narodów ZSRR od drugiej połowy w. XVIII do pierwszej połowy w. XIX. Analiza historyczna pozwala autorom na wniosek, że w połowie w. XIX Rosja, mimo zacofania ekonomicznego i politycznego, pod względem kultury duchowej dorównywała Europie. Ten rozwój filozofii wynikał z faktu, że szkoły filozoficzne związane były ściśle z ruchem wyzwoleniczym, skierowanym przeciwko caryzmowi. Orientowało to teorię filozoficzną na postępowość. Inne jej cechy charakterystyczne to rozszerzanie się idei dialektyki, zasada historyzmu, realizm krytyczny w estetyce, przewaga w filozofii idealistycznej idealizmu obiektywnego. Tomy następne mają objąć: tom III — filozofię demokratów rewolucyjnych (Czernyszewski, Dobroliubow i in.) oraz „narodnicstwo” do II połowy w. XIX; tom IV — filozofię narodów Rosji epoki imperializmu (tj. lata dziewięćdziesiąte XIX w. do 1917), Lenin i jego uczniowie; tom V — historię filozofii marksistowskiej w ZSRR od 1917 do dziś. Wydawnictwo objęte jest subskrypcją.

Teorija poznania i sovremennaja nauka (Moskwa 1967 „Myśl”, s. 229, Akad. Obšč. Nauk pri CK KPSS, Kafedra Filozofii). Książka jest tak typowym dla wydawnictw radzieckich zbiorem prac — poświęcono ją niektórym współczesnym zagadnieniom marksistowskiej teorii poznania. Autorzy starali się oprzeć swoje badania o materiał najnowszych osiągnięć przyrodznawstwa, jak i o praktykę historyczną. Dane te według autorów nie tylko potwierdzają słusność założeń marksizmu w tym zakresie, wymagają one także dalszych badań i konkretyzacji filozoficznego spojrzenia na poznanie i jego prawidłowości. To w znacznej mierze określiło i krąg zagadnień (niejednokrotnie dyskusyjnych, w tej też formie przedstawionych), o których mowa w książce. Składają się więc na nią rozważania nad kategorią przyczynowości i jej znaczeniem poznawczym

(I. W. Kuzniecowa), odbiciem jako ogólną właściwością materii (S. M. Szaliutin), teorią odbicia a pojęciem informacji (D. I. Jurgelenas), wzrastającą rolą myślenia logicznego w poznaniu świata (A. I. Korniejewa), teoretyczno-poznawczą rolą eksperymentu myślowego w fizyce (G. Klimaszewski z NRD) i gnoseologicznym znaczeniem faktów w poznaniu zjawisk społecznych (W. M. Podosietnik).

Sovremennaja idealističeskaja gnoseologija. Kritičeskie očerki. Red. G. A. Kursanov (Moskwa 1968, „Myśl”, s. 535). Autor „Wprowadzenia” G. A. Kursanow analizuje przyczyny, które wpłynęły na to wyjątkowe znaczenie, jakie uzyskała problematyka gnoseologiczna w filozofii XX w., przedstawia także jej podstawowe tendencje i kierunki. Najwięcej miejsca poświęcono w tej książce krytyce teorii poznania neopozytywizmu (autorzy — I. S. Narskij, L. O. Rieznikow, W. S. Szwyriew, B. W. Biriukow, I. B. Nowik, M. S. Kozłowa, T. M. Chabarowa). W rozdziale I, zajmującym się tym właśnie kierunkiem, omówiono podstawowe pojęcia teorii poznania neopozytywizmu, gnoseologię semantyki ogólnej, pozytywizmu logicznego, koncepcje gnoseologiczne Wittgensteina i Poppera. Tą analizę krytyczną autorzy starali się połączyć z pozytywnym wykładem problemów, poruszanych przez neopozytywistów (zagadnienia analizy logicznej, znaczenia, weryfikacji, prawdy, problematyka logiki formalnej i metodologii, powiązana z analizą poznania naukowego itd.). Według autorów rozwój badań w zakresie logiki i metodologii nauki, logiki formalnej, matematyki i cybernetyki oraz nauk szczegółowych wskazuje na zawężenie i ograniczenie zasad neopozytywizmu. Rozdział II pióra J. K. Melwila i L. O. Rieznikowa poświęcony jest krytyce gnoseologii pragmatyzmu. Omówiono poglądy na prawdę Peirce'a, Jamesa i Deweya, krytykowano pragmatystyczną interpretację znaku i znaczenia. Końcowy rozdział III (autorzy — K. M. Dołgow, B. J. Kuzmickas, J. G. Fogeler, A. G. Grigorjan) zajmuje się gnoseologią neotomizmu i egzystencjalizmu. Jest to pierwsza w literaturze radzieckiej praca, tak szeroko obejmująca podstawowe współczesne szkoły filozoficzne. Brak tu jedynie teorii poznania fenomenologii, lukę tą częściowo wypełnia omówiona poniżej praca N. W. Motroszilowej.

N. V. Motrošilova: Principy i protivorečija fenomenologičeskoj filosofii (Mo-

skwa 1968, Vysšaja Škola, s. 128). Autorka zajmuje się przede wszystkim ewolucją poglądów twórcy fenomenologii E. Husserla. Książka składa się z dwóch części: pierwsza przedstawia na szerokim tle historyczno-kulturalnym, z uwzględnieniem głównych tendencji rozwojowych filozofii przełomu w. XIX/XX, zamierzenia i rzeczywistość zawartość „wczesnej fenomenologii” Husserla; część druga zawiera analizę krytyczną późniejszych prac tego myśliciela, w których próbował on przemyśleć naturę i przyczyny głębokiego kryzysu zachodniej cywilizacji, jej nauki i kultury. Uwagę swoją koncentruje autorka na tych problemach i poglądach filozofii fenomenologicznej, które wywarły najsilniejszy wpływ na filozofię współczesną i zostały przez nią asymilowane. Szczególną uwagę przywiązuje autorka do rozważań nad stosunkiem marksizmu do fenomenologii oraz do losów nauki Husserla we współczesnej filozofii burżuazyjnej.

L. A. Abramjan: Gnoseologiczne problemy teorii znaków, Erevan 1965 (Akad. Nauk Arm. SSR, s. 253). Praca poświęcona jest zbadaniu niektórych momentów gnoseologicznych, związanych z wyjaśnieniem treści centralnych pojęć ogólnej teorii znaków. Szczególną uwagę poświęcono problemom gnoseologicznym, powstającym przy określaniu lingwistycznych pojęć znaku języka i znaczenia. Autor krytykuje idealizm „semantyczny” i konwencjonalistyczne pojmowanie systemów znakowych. Rozdz. I — Znak i znaczenie, rozdz. II — Znak języka, rozdz. III — System znaków (w tym m. in. system znaków jako model). Przytoczona obszerna literatura przedmiotu.

A. A. Vetrov: Semiotika i ee osnovnye problemy 1968. Politizdat, s. 264. Książka zawiera analizę podstawowych pojęć semiotyki: języka, znaku, znaczenia, „sytuacji znakowej” itp. Szczególną uwagę poświęcono zagadnieniom pochodzenia języka, wzajemnego związku języka i myślenia, sztucznych i naturalnych języków. Wyjaśniono szczególne cechy posługiwania się znakami i systemami znaków przez człowieka, zwierzęta i maszyny cybernetyczne. Autor wskazuje na wielkie znaczenie ogólne, jak i praktyczne badań w zakresie semiotyki. Szczególne miejsce poświęca wyjaśnieniu przedmiotu i miejsca semiotyki w systemie współczesnej nauki, bada jej stosunek do filozofii, logiki, lingwistyki i innych nauk. Poddaje krytyce błędne in-

terpretacje filozoficzne, przede wszystkim neopozytywistyczne, przedmiotu i znaczenia semiotyki jako nauki. Książka ma charakter informacyjny.

L. K. Naumenko: Monizm jak princip dialektycznej logiki (Alma-Ata 1968, „Nauka”, s. 328). Autor zamierzał dać przegląd głównych myśli logiki dialektycznej, opierając się o historię kultury, historię filozofii i nauki, w ścisłym też powiązaniu z współczesną metodologią nauk. Podstawową zasadą, pozwalającą całościowo i systematycznie wyłożyć logikę dialektyczną, wyjaśnić też szereg aktualnych problemów metodologii jest dla autora zasada „monistycznej analizy różnorodnych przejawów rzeczywistości”. Wiele miejsca poświęcono wzajemnemu oddziaływaniu mitologii („świadomości codziennej”) i filozofii, filozofii i nauk szczegółowych; poddano analizie istotę wiedzy teoretycznej, jej stosunku do doświadczenia, rozważono wzajemny związek „wewnętrznej logiki nauki” i logiki „rzeczy”, przedmiotu nauki i przedmiotu praktycznej działalności człowieka. Podano obszerną krytykę sofistyk i elektyzmu, relatywizmu gnoseologicznego, naturalizmu i pozytywizmu. Zbadano logikę i metodologię „Kapitału” Marksa i ich znaczenie dla wiedzy dzisiejszej.

Edmond Bertholet: La philosophie des sciences de Ferdinand Goussier (Collection Dialectica 1. Editions L'Age d'Homme, Lausanne 1968, s. 328, cena 20 frs). F. Goussier, długoletni profesor filozofii na Politechnice w Zurychu, założyciel i redaktor czasopisma Dialectica rozwija z zespołem współpracowników poglądy metodologiczne, nazwane teorią idoneizmu i filozofii otwartej. Treść książki: I Aperçus sur le problème de la certitude (Science et certitude, Sens commun et connaissance scientifique, La certitude est engagement); II. L'accord schématique de l'esprit et de la réalité (Liberté et nécessité, La structure propre de l'être mental, L'intuition et son schéma élémentaire, Imperfection et efficacité, L'idée de l'objet, Schéma et correspondance schématique, La construction de la réalité, Identité et altérité); III. L'idoneisme et la méthodologie ouverte (La meilleure convenance, L'esprit humain est-il antinomique, L'idoneisme et l'ouverture du sens, Les idées directrices de la méthodologie ouverte, Les quatre phases de la méthode, Les quatre principes de la méthode, L'ouverture à l'expérience); IV. La réalisation de l'intention dia-

lectique (Le serpent qui se mord la queue, Le problème de l'espace et son retentissement en philosophie, L'assouplissement de l'idée d'adéquation, L'élargissement des notions, L'être commun dans la connaissance et l'expérience); V. Esquisse d'une anthropologie (Ce que la subjectivité n'est pas, Les horizons de réalité, L'ouverture existentielle, L'incomplétude providentielle, De l'information au moment cybernétique, „La loi du dialogue, Husserl et Gonthier, Gonthier et Heidegger). Conclusion. Bibliographie.

Psychologie et épistémologie génétiques — Thèmes piagétiens, Hommage à Jean Piaget avec une bibliographie complète de ses oeuvres (Éd. Dunod Paris 1966, s. XXII, 422, cena 39 F). Tom zawiera biografię i bibliografię jubilatą oraz 34 rozpraw, ułożonych w działy: Questions de méthode, Épistémologie et logique du sujet, Facteurs et régulations du développement, L'apprentissage et le rôle de l'expérience, Perception et connaissance. Perspectives pédagogiques, Aspects cliniques, Épistémologie et sciences sociales, Connaissance et biologie (w tym dziale m. i. Cz. Nowiński, L'évolution de la théorie de l'évolution).

Martin Heidegger: Questions II (Classiques de la philosophie, NRF Gallimard Paris 1968, s. 278, cena 16 F). Książka składa się z odczytów i artykułów, publikowanych przez Heideggera w różnych czasach. Zapowiedź wydawnicza podaje: „Ce second volume des „Questions” recueille des textes où Heidegger tente de prendre en vue la philosophie comme la libre succession des diverses philosophies, en déca de leur enchaînement historique”. Treść: Qu'est-ce que la philosophie (1955); Hegel et les Grecs (1958); La thèse de Kant sur l'être (1962); La doctrine platonicienne de la vérité (1940); Ce qu'est et comment se détermine la Physis (1940). Książka jest piętnastym dziełem Heideggera, ukazującym się w przekładzie francuskim. „Questions I” wyszły w tej samej serii nieco później (1968, s. 316, cena 20 F), przedmowę napisał Henri Corbin.

Yves Guichet, Assistant à la Faculté de Droit et des Sciences Economiques de Paris: **Technique et Liberté**, Préface de Jean-Jacques Chevallier de l'Institut (Nouvelles Editions Latines, Paris 1967, str. 338). Czytamy w przedmowie: „...On prévoit aisément la conclusion d'Y. Guichet. Il refuse radicalement l'idée de la

»neutralité« de la technique, source de bien comme de mal. Pour lui le phénomène technique est un tout indissociable ou bon et mauvais sont liés. Et le progrès technique est un donné sur lequel l'action humaine n'a pratiquement pas de prise; elle ne peut le ralentir, elle ne peut pas davantage l'orienter. Sans dire crument avec Bernanos, qu'un monde voué à la technique est perdu pour la liberté, l'auteur nous livre suffisamment le fond de sa pensée dans les lignes qu'on lira au terme de sa recherche: »La valeur d'une forme de société est appréciable à partir de la vie, de l'intensité de vie qu'elle permet. Juger une société, c'est voir si elle augmente la vie de l'homme, le champ de ses expériences, l'ampleur de ses choix, l'intensité de sa conscience du monde”. Treść: Introduction (Qu'est-ce que la technique?, Qu'est-ce que la liberté?). I. L'Homme et la société technique — Approche Idéologique. 1. L'Optimisme technicien (Les tendances socialistes: a. Le socialisme utopique — Le Saint-Simonisme, Constantin Pecqueur, b. Le marxisme, c. Le syndicalisme révolutionnaire — Sorel et Berth; Les tendances humanistes — Mumford, Fourastié, Armand; Les tendances religieuses — Mounier, Teilhard de Chardin). 2. Le volontarisme technicien (Les tendances socialistes — Proudhon; Les tendances humanistes — Georges Friedmann, La maîtrise planétaire de la technique — J. Romain, A. Huxley, D. de Rougemont, J. Maritain; Les tendances religieuses — A. Siegfried). 3. Le pessimisme technicien (Les tendances humanistes — G. Duhamel; Les tendances religieuses — G. Bernanos, S. Weil, G. Marcel, N. Berdiaeff, J. Ellul). II. L'homme et la société technique — Approche sociologique. 1. La société technique et le citoyen (Société technique et structures politiques; Société technique et décision politique; Société technique et information). 2. La société technique et l'homme économique (Société technique et production; Société technique et consommation). 3. La société technique et la personne. Conclusion. Bibliographie.

Marshall Mc Luhan: La Galaxie Gutenberg face à l'ère électronique, les civilisations de l'âge oral à l'imprimerie; trad. par Jean Paré (Éditions Mame Paris 1967, s. 345). Autor jest teoretykiem kultury, działającym w Kanadzie, książka ukazała się w języku angielskim w r. 1962 i uzyskała szeroki rozgłos. Czytamy we wstępie: „A bien des égards le

présent livre complète »The Singer of Tales« d'Albert B. Lord. Le professeur Lord a continué les travaux de Milman Parry que ses recherches sur l'oeuvre d'Homère avaient amené à remarquer des différences naturelles de forme et de fonction entre la poésie orale et la poésie écrite. [...] Le livre du professeur Lord, ce même que les études de Milman Parry, est tout à fait connaturel et pertinent à notre âge de l'électricité, comme j'espère le démontrer dans La Galaxie Gutenberg. Nous en sommes aujourd'hui dans l'âge de l'électricité là où les Elisabethains en étaient dans l'âge de la mécanique. Et nous éprouvons le même désarroi et les mêmes inquiétudes qu'eux à vivre à la fois deux formes opposées d'expérience et d'organisation sociale. Alors que les Elisabethains étaient déchirés entre le mode de vie corporatif du Moyen Age et l'individualisme moderne, nous faisons face à une technologie de l'électricité qui, au rebours, semble rendre l'individualisme désuet et nous obliger à l'interdépendance collective". Książka składa się z kilkunastu szkiców, oświetlających z różnych punktów widzenia badane zjawiska kulturalne, zwłaszcza literackie i filozoficzne.

Michele F. Sciacca, in occasione del 30° anno di cattedra universitaria, 1938—1968 (Ed. Marzorati Milano 1968, s. 334, cena 3600 L.). Księga jubileuszowa, poświęcona jednemu z najbardziej głośnych filozofów włoskich ma treść następującą: Aimé Forest, Les fondements de l'intériorité selon Michele Federico Sciacca; Giorgio Giannini, Il fondamento ontologico e metafisico della filosofia dell'integralità; Joseph Moreau, La liberté selon Michele F. Sciacca; Emilio Pignoloni, La concezione filosofico-teologica della storia; Pier Paolo Ottonello, Sciacca „inattuale”; Felix Ruiz Nagore, Sciacca, lector del Evangelio; Armando Plebe, Preludio a una lettura laica di Sciacca; Antimo Negri, M. F. Sciacca, Pensatore inquieto; Robert Caponigri, Time and Truth; Alberto Caturelli, Presenza patristica en el pensamiento di Sciacca; François Evain, La spiritualité de St. Ignace et de Rosmini dans la pensée de M. F. Sciacca; Santino Caramella, La filosofia del Risorgimento nel pensiero di M. F. Sciacca; Jules Chaix-Ruy, M. F. Sciacca, l'itinéraire au Christ et la rencontre de Maurice Blondel; Leo Gabriel, Sciacca und der Existentiali-

smus; Manuel Gonzalo Casas, La Idea de un saber adecuado a la condición humana en Husserl y Sciacca.

Bogumił Jasinowski: Renacimiento Italiano y Pensamiento Moderno, Prólogo de José Ferrater Mora (Edición de la Universidad de Chile, Santiago de Chile 1968, s. 199). Autor, przed wojną profesor filozofii w Uniwersytecie Stefana Batoro w Wilnie, a od wojny profesor Uniwersytetu w Santiago de Chile, pisze w przedmowie (przekład polski): „Książka niniejsza ma dwa różne cele. Pierwszy polega na próbie scharakteryzowania okresu historii nazywanego włoskim Renesansem, w różnorodnych jego aspektach (szczególnie w odniesieniu do Humanizmu i Reformacji), łącznie z krytycznym przedstawieniem różnych opinii dotyczących tego ważnego zjawiska europejskiej historii, jego powstania i powiązań tak ze starożytnością, jak i z późniejszymi epokami historii nowożytnej. W tym znaczeniu badanie nasze, samo przez się wielowarstwowe, zawiera w sobie problem periodyzacji historycznej. Niewątpliwa dezorientacja i niezgodność większości historyków w sprawie znaczenia terminu „okres” w historii nasuwa konieczność filozoficznej krytyki tego tak ważnego pojęcia. I tak przeniesienie punktu ciężkości odpowiednich badań na filozofię historii narzuca się nieodparcie wobec niepokojącej sytuacji w historiografii, reprezentowanej przez poważne nazwiska, jeżeli chodzi o charakterystykę, problem początków i wartości wielkich epok historycznych jak Średniowiecze, Renesans i Czasy Nowożytne: reasumując — oto, co stanowi istotną wartość nauk historycznych. Dla tego — i to będzie stanowić nasz drugi przedmiot badań — nie będziemy traktować historii w ramach już wyznaczonych okresów nie pytając o ich uzasadnienie: pojęcie „okresu” stanie się problemem do uzasadnienia w jakiegokolwiek periodologii historycznej. Tak więc staniemy przed zadaniem przebadania cech charakterystycznych dla ogólnych podstaw historiografii. W badaniach tych zbiegną się nie tylko rozważania dotyczącej samej periodologii, lecz wytyczne dla podstaw historiografii zostaną oparte na wykładzie i objaśnieniu elementów dialektyki życia pojętej w rytmie pentadycznym zupełnie odmiennym od struktur hegeliańskich. Wykład ten będzie mieć na względzie również odzwierciedlenie tej nowej dialektyki w trwałości dziejów niezmiennego ducha w zamkniętych cyklach rozwojo-

wych. Na koniec naszkicowanie pewnego szczególnego wypadku tej dialektyki — otwartych cyklów rozwojowych przyniesie możliwość rozwikłania wielkiej zagadki, którą stawia samo pojęcie Renesansu jako autonomicznej jednostki w historii.” Treść: Przedmowa. I. Włoski Renesans i Nowożytność (1. Wzajemne zależności Renesansu, Humanizmu i Reformacji oraz postawa wobec przyrody. 2. Postawa humanistyczna w nastawieniu kosmoegoicznym. 3. Postawa naukowo-artystyczna Renesansu, z jej różnorodnymi przejawami jako synteza postaw poprzednich: a. Ostateczne uformowanie malarsko-geometrycznej perspektywy, b. Zetknięcie magiczno-okultystycznej sztuki i nauki renesansowej, c. Paralela z nauką nowoczesną — nauka nowoczesna i metafizyka. 4. Wielkie nieporozumienia w sprawie wartości filozoficznej i naukowej Renesansu. 5. Historyczna genealogia Renesansu: a. Charakter narodowy renesansowej filozofii, związany z tradycjami zamierającej starożytności, b. Korzenie prowansalskie zmysłu życia właściwego włoskiemu Renesansowi. 6. Nowa panorama historyczna filozofii nowożytnej i obecność renesansowej myśli włoskiej w jej rozwoju). — Bilans i przejście do części drugiej. II. (1. Jałowe próby ocalenia historii i pierwsze usiłowanie przewyciężenia ich. 2. Periodyzacja historyczna i klasyfikacja naturalna. 3. Dialektyka ogólna zamkniętych cykli życiowych: a. Wstęp biologiczny z przykładami, b. Cykl życiowy prawa rzymskiego, c. Periodyzacja kulturalna dyschroniczna. 4. Dialektyka polaryzacyjna sekwencji historycznych w rozwoju: a. Prawa podziału przeszłości za pomocą różniczkowania polaryzacyjnego, b. Dialektyka periodyzacji filozofii patrystycznej i średniowiecznej w funkcji konfliktu rozumu i wiary, c. Dialektyczne rozwinięcie różnych aspektów tej samej epoki). Wnioski. Epilog: O możliwych losach tej książki.

Victor Kraft: Der Wiener Kreis. Der Ursprung des Neopositivismus. Ein Kapitel der jüngsten Philosophiegeschichte. 2 erw. u. verb. Aufl. (Springer-Verlag, Wien — New York, 1968, s. 202). Książka jest fotomechanicznym przedrukiem poprzedniego wydania z 1950 roku, z dołączeniem poprawek i uzupełnień (s. 198—202), osobny zaś dodatek (s. 177—197) informuje o dalszych kolejach ruchu zapoczątkowanego przez Koło Wiedeńskie, po latach czterdziestych. Autor należał

do założycieli Koła Wiedeńskiego, stąd szczególna wartość jego książki.

Die Wissenschaften und die Wahrheit — Ein Rechenschaftsbericht der Forschung, herausgegeben von Karl Ulmer (W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart 1966, s. 204.). Wydawca pisze w posłowiu: „Im Jahre 1959 fand sich an der Universität Tübingen auf meine Anregung hin ein Kreis von Wissenschaftlern zusammen, in dem alle Fakultäten gleichmässig vertreten waren, und der sich deswegen »Die Runde« nannte. Sie alle waren beiseit von der Überzeugung, dass die Wissenschaften aus der geistigen Zersplitterung in ihren speziellen Fragen wieder zu einer Orientierung über ihren Zusammenhang und zu einer Verständigung über die gemeinsame Aufgabe [...] kommen müssen. [...] Dazu schien ihnen ein ständiges Gespräch miteinander über gemeinsame Themen ein möglicher Weg. [...] Bei dem hier gestellten Thema geht es um den philosophischen Zusammenhang der Wissenschaften [...] So wurde im Rahmen eines Aufrisses über die ganze Frage, welcher von den Philosophen gemacht und zu dem ersten Vortrag dieser Reihe ausgearbeitet wurde, der Sinn und die Bedeutung der Wahrheit in den verschiedenen Wissenschaften von der Mathematik bis zur Theologie erörtert und zugleich eine Verständigung der Wissenschaften untereinander darüber gesucht”. Treść: Karl Ulmer, Die Vielfalt der Wahrheit in den Wissenschaften und ihre Einheit; Hans Hermes, Wahrheit in der Mathematik; Werner Braunbek, Wie gewinnt die Physik ihre Erkenntnis?; Hans Friedrich-Freksa, Irrtum und Erkenntnis in der Biologie; Paul Pulewka, Zur Wahrheitsfrage in der Medizin; Walter Schulte, Lebensbedrohliche und heilsame Wahrheit in der Psychiatrie und Psychotherapie; Joseph Vogt, Wahrheit in der Geschichtswissenschaft; Norbert Klotten, Möglichkeiten und Grenzen wirtschaftswissenschaftlicher Erkenntnisse; Erich Fechner, Wahrheit und Recht; Ernst Zinn, Wahrheit in Philologie und Dichtung; Günter Bandmann, Die Wahrheiten der Kunstgeschichte; Hermann Diem, Die Wahrheit in der Theologie; Joseph Möller, Die Geschichtlichkeit und Einheit der Wahrheit. Nachwort.

Gabriel Marcel: Die Menschenwürde und ihr existenzieller Grund, Deutsche Übers. v. Rudolf Prinz zur Lippe und

Hans Fischer-Barnicol (Verl. J. Knecht, Frankfurt a/M. 1965, s. 203). Wykłady gościnne autora w Harvard Univ. z r. 1961, zawierają jego filozoficzną autobiografię. (Recenzja w „Philos. Literaturanzeiger 22/2, 1969).

Paul Rom: Alfred Adler und die wissenschaftliche Menschenkenntnis (Verl. Waldemar Kramer, Frankfurt a/M. 1966, s. 142). Autor pisze we wstępie: „Psychologie [...] war ursprünglich ein Teil der Philosophie; aber die alte philosophische Psychologie war abstrakt und spekulativ und nützte denen nicht viel, die ihr Verständnis für die wirklichen Menschen verbessern wollten, mit denen sie zu tun hatten. Auch die experimentelle Psychologie hat bisher zur Menschenkenntnis noch nicht viel mehr beigetragen. [...] Mit Alfred Adler (1870—1937) und seiner vergleichenden Individualpsychologie ist die Psychologie zur wissenschaftlichen Menschenkenntnis geworden. [...] Adlers Lehre — und nicht nur sein Begriff »Minderwertigkeitskomplex« — ist nun in viele Gebiete menschlicher Studien eingedrungen. [...] Adler ist nicht nur oft plagiiert, sondern häufig auch schief dargestellt worden. So dürfte unsere einfache Darstellung, die auf dreissigjähriger Vertrautheit [...] beruht willkommen sein“. Treść: Einleitung. Prolog im Beratungszimmer. Lebensbild Alfred Adlers (Adlers Verhältnis zu Freud, Werden und Verbreitung der neuen Lehre). Das Wesen der wissenschaftlichen Menschenkenntnis (Bedeutung des Namens „Individualpsychologie“, Minderwertigkeitsgefühle und ihre Wandlungen, Das „eherne Netzwerk“ der Individualpsychologie, Der Lebensstil und seine Aufdeckung in ersten Erinnerungen, Träumen und Fehlleistungen, Individualpsychologie und Erziehung, Adlers Stellung zu Politik, Religion und Philosophie, Individualpsychologische Literaturbetrachtungen). Epilog. (Persönliche Erinnerungen). Literaturhinweise. Namensregister.

Harald Weinrich: Linguistik der Lüge — Kann Sprache die Gedanken verbergen? (Verlag Lambert Schneider, Heidelberg 1966, s. 80). Książka, zgłoszona na konkurs zorganizowany przez Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung w Darmstademie, otrzymała tam pierwszą nagrodę, jako „ungewöhnliche und glänzende Studie“. Autor, profesor filologii romańskiej w Uniwersytecie w Kolonii, pisze w rozdziale wstępnym:

„Diese Überlegungen sind nun ein Versuch, die Lüge als linguistisches Thema zu entdecken und der Lüge zudem, so verdammenswert sie ist, dennoch wenigstens die eine gute Seite abzugewinnen, dass sie über die Sprache Auskünfte gibt, die von anderen Aspekten her nicht zu gewinnen sind. Sie kann vielleicht auch darüber Auskunft geben, ob Sprache die Gedanken verbergen kann und wie das geschieht“. Treść: 1. „Magna quaestio est de mendacio“; 2. Wort und Text; 3. Wort und Begriff; 4. Können Wörter lügen?; 5. Denken; 6. Wider die Bildstürmer; 7. Ja und Nein; 8. Ironie; 9. „Viel lügen die Sänger“. Anmerkungen. Nachbemerkung.

Contemporary Philosophy, a Survey, ed. Raymond Klibansky, I. Logic and Foundations of Mathematics, II. Philosophy of Science (Firenze, La Nuova Italia Editrice 1968, s. XII, 388 i VIII, 522. Cena 6000 i 7500 lirów). Dzieło zostało wydane pod egidą Instytut International de Philosophie, w podobnym układzie jak poprzednie wydawnictwo Philosophy in the Mid-Century (4 tomy 1958/59, 2 wyd. 1961/62, 3 wyd. tomu I 1967, zob. Ruch Filoz. XVIII, s. 263b i XIX, s. 285b). Treść tomu I: J. Hintikka, Logic and Philosophy; N. Rescher, Recent Developments in Philosophical Logic; H. Veatch, Intentional Logic; R. M. Martin, Semantics, Analytic Truth, and the New Modalism; A. Robinson, Model Theory; N. Rescher, Conspectus of Recent Work in Many-valued Logic; R. Barcan Marcus, Modal Logic; R. Montague, Pragmatics; N. Rescher, Chronological Logic; P. Lorenzen, Operative Logik; G. H. von Wright, The Logic of Practical Discourse; C. Perelman, Le Raisonnement Pratique; H. W. Johnstone, Jr., Theory of Argumentation; T. Kubiński, The Logic of Questions; J. Słupecki, Logic in Poland; M. Koszyńska, Kazimierz Ajdukiewicz; A. A. Zinovjev, Logic in the U.S.S.R.; G. C. Moisil, La Logique mathématique dans la République Socialiste de Roumanie; E. Casari, La Logique en Italie; S. Maehara, Logic in Japan; A. Church, Mathematics and Logic; G. Hasenjaeger, Logik und Ontologie; K. Gödel, Remarks before the Princeton Bicentennial Conference on Problems in Mathematics; H. Hermes, Prädikatenlogik und Theorie der rekursiven Funktionen; A. Kino, Foundations of Mathematics: Con-

sistency; H. Putnam, Foundations of Set Theory; S. Mac Lane, Foundations of Mathematics; H. B. Curry, Combinatory Logic; A. Heyting, L. E. J. Brouwer; A. Heyting, Intuitionism in Mathematics; J. Myhill, The Formalization of Intuitionism; H. Freudenthal, The Implicit Philosophy of Mathematics Today. Treść tomu II: M. Bunge, The Nature of Science; A. Mercier, La Science au deuxième tiers du XXe siècle; B. van Fraassen, H. Margenau, Philosophy of Science; E. H. Madden, Peirce and Current Issues in the Philosophy of Science; B. de Finetti, Probability: The Subjectivist Approach; M. Black, Induction and Probability; B. Juhos, Logische und empirische Induktion; J. Giedymin, Confirmation, Counterfactuals and Projectibility; J. Wilkinson, Methodology of Science; B. Juhos, Methodologie der Naturwissenschaften; E. H. Hutten, Scientific Models; M. Bunge, Scientific Laws and Rules; E. Topitsch, Der Gesetzesbegriff in den Sozialwissenschaften; A. G. M. van Melsen, The Philosophy of Nature; G. Granger et J. Vuillemin, Tendances de la philosophie des sciences en France depuis 1950; M. Sacristan, Science et philosophie en Espagne; M. Bunge, Philosophy and Physics; E. Scheibe, Philosophie und Physik; L. de Broglie, Quelques vues personnelles sur l'évolution de la physique théorique; P. Caldirola, Physics and Philosophy in Italy; A. Polikarov, Philosophie und Physik in den ost-europäischen Ländern; T. Yamanouchi, Physics and Philosophy in Japan; S. Müller-Markus, Einsteins philosophische Selbstverständnis; A. Petersen, Niels Bohr and the Philosophy of Science; A. Landé, Quantum Physics and Philosophy; A. Polikarov, Zum Kausalitätsproblem; H. Margenau, B. van Fraassen, Causality; J. J. C. Smart, Time; M. Jammer, Space; J. Merleau-Ponty, Cosmologie; L. Chiaraviglio, Biology and Philosophy; G. Canguilhem, Biologie et Philosophie; R. Ruyer, Cybernétique et informatique; J. Zeman, Cybernetics and Philosophy in Eastern Europe; K. Gunderson, Minds and Machines; H. Skolimowski, Technology and Philosophy; T. Kotarbiński, L'Évolution de la praxéologie en Pologne; A. Rapoport, The Theory of Games and its Relevance to Philosophy; A. Mercier, Science et responsabilité; P. Le-

long, L'attitude du savant envers la connaissance et l'invasion de la praxis. Każdy artykuł podaje bibliografię, każdy tom zawiera indeks osobowy oraz indeks rzeczowy.

Hajime Nakamura: Ways of Thinking of Eastern Peoples — India, China, Tibet, Japan (East West Center Press, Honolulu 1966. s. IX, 712). Autor jest profesorem indyjskiej filozofii w Uniwersytecie Tokio, a jego książka, wydana w przekładzie angielskim z japońskiego, encyklopedią wiedzy o filozoficzno-religijnych systemach Dalekiego Wschodu. Recenzja książki ukazała się w „Philosophischer Literaturanzeiger” (tom 22, 1969, z. 2)

Nicholas Rescher: The Development of Arabic Logic (University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 1964, s. 262, cena w opr. 6,50 dol.). Autor dał się poznać poprzednio swoimi pracami z zakresu średniowiecznej filozofii arabskiej; obecna książka składa się z dwóch części: pierwsza (s. 15—82) daje zarys historyczny logiki arabskiej od pierwszych przekładów z tekstów greckich i syryjskich, ok. r. 800, do połowy XVI w.; część druga (s. 87—255) jest repertorium logików arabskich; każdemu z nich jest poświęcony artykuł, zawierający dane biograficzne, wykaz dzieł, przekładów i opracowań, a wreszcie charakterystykę pozycji, którą odnośny autor zajmuje w rozwoju logiki arabskiej.

The Philosophy of Martin Buber, ed. by Paul A. Schilpp and M. Friedman (La Salle, Open Court, London Cambridge University Press 1967, s. XX, 811, cena w opr. 15 dol.). Książka jest dwunastym tomem serii The Library of Living Philosophers i składa się jak poprzednie z szeregu rozpraw analitycznych i krytycznych pióra różnych autorów, które poprzedza autobiografia naukowa charakteryzowanego myśliciela, a zamyka jego replika; Martin Buber zmarł w r. 1965, zdołał jednak przed śmiercią dostarczyć swoje teksty. Na treść książki składają się m. in. artykuły: Walter Kaufmann, Buber's Religious Significance; Charles Hartshorne, Martin Buber's Metaphysics; Malcolm L. Diamond, Dialogue and Theology; Emil L. Fackenheim, Buber's Concept of Revelation; Maurice Friedman, The Bases of Buber's Ethics; Leslie H. Farber, Martin Buber and Psychotherapy; G. Marcel, I and Thou; Jean Wahl, Martin Buber and the Phi-

osophies of Existence; Louis Z. Ham-
mer, The Relevance of Buber's Thought
to Aesthetics. Omówienie książki ukazało
się w The Philosophical Review (April
1966, s. 276—280).

**Harold Morick, editor: Wittgenstein
and the Problem of Other Minds**
(McGraw-Hill Book Comp., New York
1967, s. XXIV, 232, cena w opr. 7,50 dol).
Wydawca pisze w przedmowie: „The
essays in this book include not only sev-
eral contemporary classics, but also some
of the best recent writings which deal
with the title topic. These have been se-
lected and arranged with the intention
of providing a general introduction to
Wittgenstein's later philosophy, of assi-
sting the reader in following what Witt-
genstein says about other minds in his
notoriously difficult »Philosophical In-
vestigations«, of presenting leading ana-
lytic philosophers' evolutions of his work
on this subject, and of giving a sense
of the broader implications of the Witt-
gensteinian approach to the other-minds
problem”. Treść: Preface, Introduction.
I. General Introduction to Wittgenstein's
Later Philosophy (P. F. Strawson, Critical
Notice, of Wittgenstein's „Philosophical
Investigations”). II. The Attack of the
Skeptical View of Other Minds (Norman
Malcolm, Wittgenstein's
„Philosophical Investigations”; A. J.
Ayer, Can There Be a Private Language;
M. Perkins, Two Arguments
against a Private Language; G. E. Moore,
From „Wittgenstein's Lectures in
1930—1933”; P. F. Strawson, Per-
sona; Carl Wellman, Wittgenstein's
Conception of a Criterion; C. S. Chi-
hara and J. A. Fodor, Operationalism
and Ordinary Language — A Critique
of Wittgenstein). III. Broader Implications
of the Wittgensteinian Approach
to the Other-Minds Problem (Peter
Geach, 1. Could Sensuous Experience
Occur Apart from an Organism?, 2. The
Fallacy of Cogito ergo sum; Norman
Malcolm, The Concept of Dreaming).
Bibliography.

Philosophy, Rhetoric and Argumentation,
ed. by Maurice Natanson and
Henry W. Johnstone, Jr. (The
Pennsylvania State University Press,
Pennsylvania 1965, s. XIII, 176). Wydaw-
cy objaśniają we wstępie: „The essays
comprising this book are arranged in
such a way as to present a philosophical
problem. The Introduction constitutes
one approach to the problem. The main

sequence of ten chapters is another ap-
proach, in the sense that it is the sequen-
ce itself, rather than the individual
chapters, that adumbrates the problem
and some suggestions as to its solution.
This book is intended as evidence that
a new field of philosophy has appeared
— a field in which the concepts of rhet-
oric and argumentation, including the
rhetoric and argumentation of the phi-
losopher himself, are subjected to phi-
losophical scrutiny. The book traces out
connections between this new field and
the more traditional treatments of rhet-
oric and argumentation, as well as devel-
oping the field in its own right”. Treść:
Foreword — Robert T. Oliver, Phi-
losophy, Rhetoric, and Argumentation,
Congenial or Conjunctive?. Introduction
(I. Henry W. Johnstone, Jr., Some
Reflexions on Argumentation; Maurice
Natanson, The Claims of
Immediacy). I. The Nature and Scope of
Rhetoric (1. Hoyt H. Hudson, The
Field of Rhetoric; 2. Donald C. Bryant,
Rhetoric — Its Functions and Its Scope;
3. Richard M. Weaver, The „Phaedrus”
and the Nature of Rhetoric; 4. P.
Albert Duhamel, The Function of
Rhetoric as Effective Expression; 5. Maurice
Natanson, The Limits of Rhetoric). II.
Persuasion and Argumentation (6. Ch.
Perelman and L. Olbrechts-Tyteca, Act
and Person in Argument; 7. Henry W.
Johnstone, Jr., A New Theory of Philo-
sophical Argumentation; Ch. Perelman,
A Reply to Henry W. Johnstone, Jr.;
Henry W. Johnstone, Jr., Persuasion
and Validity in Philosophy; Maurice
Natanson, Rhetoric and Philosophical
Argumentation). Biographical Notes.
Bibliography. Index.

Firma nakładowa Springer-Verlag,
Wien—New York (175 Fifth Avenue, New
York, NY 10010) ogłasza następujące
nowe i wznowione wydawnictwa z krę-
gu logicznego empiryzmu: **R. Carnap**,
Logische Syntax der Sprache, Zweite un-
veränderte Aufl., 1968, s. XI, 274, cena
w opr. 11,50 dol.; **R. Carnap**, **Einführung
in die symbolische Logik, mit bes. Be-
rücksichtigung ihrer Anwendungen**,
Zweite neubearb. und erweiterte Aufl.,
1960, s. XII, 241, cena w opr. 8,75 dol.;
R. Carnap, **Induktive Logik und Wahr-
scheinlichkeit**, bearbeitet v. W. Steg-
müller, 1958, s. VIII, 261, cena w opr.
9,75 dol.; **W. Stegmüller**, **Das Wahrheits-
problem und die Idee der Semantik, eine
Einführung in die Theorien von A. Tar-**

ski und R. Carnap, zweite unveränd. Aufl. 1968, s. X, 328, cena w opr. 14,50 dol.; W. Stegmüller, *Unvollständigkeit und Unentscheidbarkeit — die metamathematischen Resultate von Gödel, Church, Kleene, Rosser und ihre erkenntnistheoretische Bedeutung*, 1959, s. III, 114, cena w opr. 6.— dol.; V. Kraft, *Der Wiener Kreis, der Ursprung des Neopositivismus*, Zweite erw. u. verb. Aufl. 1968, s. VIII, 202, cena w opr. 8,75 dol.

Frederick S. Johnston Jr.: The Logic of Relationship (Philosophical Library New York 1968, s. IV, 110, cena w opr. 4 dol.). Autor sądzi, że badanie naukowe wymaga uzupełnienia logiki opartej na stosunku wynikania, metodami odwołującymi się do stosunków przeciwieństwa, metody te jednak nie zostały przez autora należycie sprecyzowane, natomiast wymienia on różnorodne ich zastosowania. Treść: 1. The Theory of the System. 2. Truth. 3. Religious Implications. 4. Psychological Implications. 5. Philosophical Implications. 6. Political Implications. 7. Social Implications. Scientific Implications. Conclusion. Appendage (spis przeciwieństw różnego rodzaju).

Sanford A. Lakoff: Equality in Political Philosophy (Cambridge Mass. 1964, Harvard Univ. Press, s. XIV+270, cena 5,95 dol.). Autor wykląda na Uniwersytecie Harvard zagadnienia zarządzania państwem i ustroju państwowego. W książce swej wyjaśnia na wstępie, że nie zamierza zajmować się ruchem egalitarnym ani jego przejawami w rozmaitych społeczeństwach i tylko pobieżnie mówić będzie o pojawianiu się tych idei w sporach politycznych. Nie pragnie też konstruować nowej filozofii równości. Chce jedynie zbadać w porządku chronologicznym to, co już było w tej dziedzinie dotąd zrobione i — nie siląc się na stworzenie wyczerpującego kompendium — pokazać, jak kilka schematów myśli egalitarnych powracało w ciągu dziejów. W tym celu autor przede wszystkim podaje i ogólnie omawia trzy pojęcia równości: liberalistyczne, konserwatywne i socjalistyczne. Dalej przedstawia historię pojęcia równości na przestrzeni wieków starożytnych i — mniej dokładnie — średnich, a także w okresie Reformacji (w ujęciu Lutera, Kalwina i Müntzera). Potem kolejno zajmuje się rozszerzeniem na sprawy polityczne Luteranckiego, Kalwińskiego i Müntzerowskiego egalitaryzmu przez Levellerów, Hobbesa i Winstanleya. Następnie autor przechodzi do charakterystyki pojęcia równości

w epoce Oświecenia i zatrzymuje się na koncepcjach Hookera, Locke'a, Condorceta, Rousseau, Mably'ego, Morelly'ego, Babeufa. Dalsze rozdziały za przedmiot mają liberalne pojęcie równości J. S. Mill'a i Spencera, konserwatywne — Tocqueville'a, Kierkegaarda, Stirnera, Nietzschego i Freuda oraz socjalistyczne — młodego Hegla, Saint-Simona, Fouriera, Proudhona, Marksa i Engelsa. Spstrzegając w końcu, że współcześnie obniżyło się poczucie wartości filozofii politycznej i brak nowych koncepcji, Lakoff zadaje sobie pytanie, czym w istocie jest filozofia polityczna i dlaczego winniśmy się zajmować problematyką równości. Główną funkcję filozofii w tej dziedzinie upatruje nie w ustalaniu praw, lecz w dopomaganiu do wyjaśniania spraw publicznych i do rozpatrywania odnośnych problemów w świetle najwyższych wartości. Tak rozumiana filozofia polityczna pozwoli nam pojąć uporczywość występowania szeregu pojęć równości wyrażających zasadnicze różnice postaw wobec ludzkiej natury i porządku społecznego. Książka zawiera indeks nazwisk.

Alexander Meiklejohn: Political Freedom, The Constitutional Powers of the People, With a Foreword by Malcolm Pitman Sharp, School of Law, Univ. of Chicago (A Galaxy Book, New York, Oxford Univ. Press, 1965, s. XXV, 166, cena 1,75 dol.). Jest to nowe, tanie (paperback) wydanie książki, która ukazała się poprzednio w r. 1960. Autor zaznacza: „This book consist of two parts. Part One contains, with a minor change, the text of the book »Free Speech and Its Relation to Self-Government«, published in 1948. Part Two is a collection of papers, written between 1948 and 1958 in which the argument of the original book is developed and, in some measure, transformed. A new Foreword by Malcolm Sharp relates both Parts to recent developments in Supreme Court doctrine”. Treść: Foreword by Malcolm Sharp. I. Free Speech and Its Relation to Self-Government (Preface; The Rulers and the Ruled; Clear and Present Danger; American Individualism and the Constitution; Reflexions). II. The Freedom of the Electorate (Introduction; The Congress and the People; a. The Limitations of Congressional Authority; b. Testimony on the Meaning of the First Amendment; The Freedom of Scholars and Teachers; a. The Teaching of Intellectual Freedom; b. Professors on Probation; c. The Inte-

grity of the Universities; Legislative Investigation of Political Beliefs and Associations: a. Letter to the Editor of the „Harvard Crimson”; b. Petition for Redress of Grievance). Postscript. Bibliography.

Frederick C. Lyman, Jr.: The Posture of Contemplation (Philosophical Library New York 1969, s. VI, 123. Cena w opr. 3,95 dol.). Zapowiedź wydawnicza podaje: „Contemplation is one of the series of steps leading to deep meditation. This book explains many of the conditions which make contemplation possible, so that it can be better understood by persons who are not themselves involved in this practice. The book includes instruction in physical postures, breathing, concentration, diet, and describes many other associated phenomena”. Treść: Verbal Expression and Causality; The Uncaused Event; Evolutionary Persons; The Steps of Progress; The Advanced Stages; Regular Posture Exercise; Other Helpful Exercises; The Complete Breath; Several Exercises for the Spine; The Head-Stand; Importance of Diet-Study; Fruit-and-Vegetable Diet; Sprouted Seeds; Fasting; Three Useful Gadgets; Personal Evolution; Breath-Control; Several Simple Breathing; Influencing the Cycles; Hypnotism; The Teacher; Withdrawing the Mind; The Super-Sensory Faculties; Artificial Influences; Emergency Measures; Systematic Relaxation; The Arts; The Liberated Mind.

Joseph Llewellyn White: The Flight Pattern to Eternity. A Theory of Reality (New York 1968, Philosophical Library, s. 120, cena 4 dol.). Książka ta wzbudza od pierwszych stron nieufność czytelnika, a jej autor sprawia wrażenie człowieka niekompetentnego w dziedzinie, którą usiłuje nawiązać w sposób prymitywny zbadać. Następujące fragmenty usprawiedliwiają chyba takie stwierdzenie wystarczająco wyraźnie: „... I shall endeavour to prove that »all that is, is real«” (s. 10). „Two opposite reality movements which have a common pattern will be explored on our flight to eternity; one will belong to the universe and the other will belong to life. Part One, The Flight From Tension, will disclose the source of the universal stream; we shall follow its course until it flows into the sea of negation” (s. 15). „... some believe that the next great scientific advance will be the discovery of the simple and underlying plan out of which the universe is constructed. It is the intension of the

present voyage to disclose the underlying plan by means of practical metaphysics” (s. 21). Dalej po kilku ogólnikach na temat elektronów i promieni gamma oraz ciał niebieskich, autor pisze: „The above facts have led to the theory that the universe could have started as a giant atom which later exploded or puffed out as a giant galaxy [...] the universe and the elements are in a continual regression...” (s. 23). „The solution to the theory of reality must be sought in a patternless stream of motion, and from it must follow the explanation of the world as stages and phases of lessening tension which is governed by practical escape-relief-creation pattern to a conclusion” (s. 38). „The universe is continually tearing itself down and has as its goal an ultimate negation” (s. 46). „... we shall still hold to our contention that all stages of life are metaphysical in their nature...” (s. 74). W konkluzjach ostatniego rozdziału czytamy: „In order to construct a metaphysical framework for the universe it has been deemed best to separate the processed reality from a nonprocessed unreality and to imagine the latter as a uniphase which consists of a patternless stream of motion that is purely creative by obeying the Law of Resistance to Change of Motion, the law that ties the unreal to the real. As the unreality, it consists of a variable negation of an inverted stream of motion that was jammed into a plus and minus balance — the unit of the cosmic — which has later distorted into the escape-relief-creation pattern of the universal reality” (s. 116).

Wydawnictwa seryjne

Biblioteka Klasyków Filozofii (zob. Ruch Filozof. XXVII, s. 234a) wydała w dalszym ciągu: Gottfried Wilhelm Leibniz. Wyznanie wiary filozofa — Rozprawa metafizyczna — Monadologia — Zasady Natury i Łaski — oraz inne pisma filozoficzne, przełożyli Stanisław Cichowicz, Juliusz Domański, Henryk Krzeczowski, Henryk Moese; opracował i wstępem poprzedził Stanisław Cichowicz (PWN Warszawa 1969, s. XXIV, 536, cena w opr. 50 zł); Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Zasady filozofii prawa, przełożył Adam Landman (PWN Warszawa 1969, s. X, 454, cena w opr. 50 zł); Sören Kierkegaard, Bojaźń i drżenie, przeł. z jęz. duńskiego i wstępem opatrzył J. Iwaszkiewicz (PWN Warszawa 1969, s. XXXIX, 294, cena w opr. 35 zł); Benedykt de Spinoza, pisma

wczesne, przeł. Leszek Kołakowski (PWN Warszawa 1969, s. XII, 402, cena w opr. 40 zł).

Michel Henry, Maître de conférences à la Faculté des Lettres et Sciences humaines de Montpellier, **Philosophie et phénoménologie du corps, Essai sur l'ontologie biranienne**. Ouvrage publié avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique (Épiméthée, Essais philosophiques, Collection dirigée par Jean Hyppolite. Presses Univ. de France, Paris 1965, s. 309, cena 18 F). Autor podaje we wstępie: „Le livre qu'on va lire ne constituait primitivement selon l'intention de l'auteur, qu'un chapitre dans un ensemble de recherches consacrées au problème de la subjectivité et de l'ego, chapitre qui fut détaché par la suite pour former le présent ouvrage. Ainsi s'explique la question par laquelle débute cette introduction. Nos recherches générales relatives au problème de la subjectivité et de l'ego ont abouti, de leur côté, aux deux volumes publiés dans la collection Épiméthée sous le titre »L'essence de la manifestation« auxquels nous nous permettons, à plusieurs reprises, de renvoyer le lecteur”. Treść: Introduction — La contingence apparente de la question concernant le corps et la nécessité d'une analyse ontologique du corps. I. Les présupposés philosophiques de l'analyse biranienne du corps. II. Le corps subjectif. III. Le mouvement et le sentir. IV. Le double emploi des signes et le problème de la constitution du corps propre. V. Le dualisme cartésien. VI. Critique de la pensée de Maine de Biran — le problème de la passivité. Conclusion — La théorie ontologique du corps et le problème de l'incarnation, la chair et l'esprit.

Vladimir Jankélévitch: **La mauvaise conscience** (Les grands problèmes moraux, Aubier-Montaigne, Paris 1966, s. 220). Autor pisze (s. 7): „La mauvaise conscience est rare; si rare qu'elle est, en somme, à peine une expérience psychologique. [...] En dehors de Boris Godounov et de Macbeth, tout le monde a en général bonne conscience. Personne ne se reconnaît de torts, cela est assez connu, ni ne s'estime le moins du monde coupable; chacun est convaincu de son bon droit, et de l'injustice des autres à son égard. Méchants ou non, les égoïstes sont en général bien contents, très satisfaits de ce qu'ils font, et ils jouissent le plus souvent d'un excellent som-

meil; ils ne regrettent jamais leurs mesquineries [...] Pourtant, malgré son caractère ambigu, la mauvaise conscience du mal est un bien. La conscience de la faute rachète mystérieusement la faute”. Treść: I. La demi-conscience (1. La conscience du plaisir, 2. La conscience douloureuse du plaisir, 3. La conscience morale). II. Irréversibilité (1. L'idée de sanction, 2. Le passé du remords, 3. L'irréversible et l'irrévocable, 4. L'inconsolable — Et de la consolation, 5. L'irré-médiable — Remords et repentir, 6. L'Apprenti sorcier). III. La conscience pacifiée (1. Si la mauvaise conscience est efficace, 2. Si la mauvaise conscience est vertueuse). De la Joie.

J. N. Findlay: **The Discipline, of the Cave**, Gifford Lectures given at the University of St. Andrews December 1964-February 1965. (Muirhead Library of Philosophy. George Allen & Unwin London 1966, s. 228, cena w opr. 32 s). Autor, profesor filozofii w Uniwersytecie Londyńskim (King's College), pisze w przedmowie: „The idea underlying the lectures is that what may be called the mystical and transcendental is an inescapable part of all experience, thought and diction, and that our most ordinary transactions with things or persons, let alone our higher scientific, aesthetic, religious, technical, political, philosophical and symbolic activities involve it throughout. It is not some rarefied speculative addition to our ordinary talk about the world or our dealings with it, without which they remain significant and self-sufficient: without it the most ordinary activity loses all point, and the plainest statement becomes ill-formed and ungrammatical. The method of the lectures is apagogical; it is to show up the absurdity of attempts to isolate what may be called the middle ranges of thought from may be called their mystical and transcendental horizon. The lectures are not opposed to the logico-analytic preoccupations of contemporary British philosophy, but to a philosophical attitude which involves their one-sided exaggeration. ...”. Treść: Preface. Lectures: I. The Furnishings of the Cave. II. The Methods of Cave-Exploration — Phenomenological. III. The Methods of Cave-Exploration — Dialectical. IV. The Cave Foreground — The Resting Face of Bodies. V. The Cave Foreground — The Moving Face of Bodies. VI. The Dissolution of Bodies. VII. Further Antinomies of Bodies. VIII. The Realm of Minds.

IX. The Realm of Minds (Continued).
 X. The Dissolution of the Realm of Minds.
 Index. Contents of Second Series of Lectures Entitled „The Transcendence of the Cave”.

Readings in the History of Philosophy, Series Editors Paul Edwards, New York Univ., Richard H. Popkin, Univ. of California (The Free Press New York, Collier-Macmillan Ltd. London) — seria obejmuje osiem tomów w tanim wydaniu (Paperback), pomyślanych jako podręczniki uniwersyteckie, w których wybrane teksty są powiązane ogólnymi wstępnymi wydawców, opatrzone objaśnieniami i uzupełnione rozumowaną bibliografią. Poszczególne tomy zostały opracowane przez profesorów amerykańskich uniwersytetów. Poszczególne tomy: Greek Philosophy, Thales to Aristotle (ed. Reginald E. Allen, Indiana Univ.); Greek and Roman Philosophy after Aristotle (ed. Jason L. Saunders, Univ. of Calif.); Medieval Philosophy, St. Augustine to Ockham (Allan B. Wolter, Cath. Univ. of America); The Philosophy of the Sixteenth and Seventeenth Centuries (Richard H. Popkin, Univ. of Calif.); Eighteenth-Century Philosophy (Lewis White Beck, The Univ. of Rochester); Nineteenth-Century Philosophy, Hegel to Nietzsche (Alaisdar MacIntyre, Oxford Univ.); Twentieth-Century Philosophy, The Speculative Tradition (Peter Koestenbaum; San Jose State Coll.), Twentieth-Century Philosophy, The Analytic Tradition (Morris Weitz, The Ohio State Univ.).

Ruhi Muhsen Afnan: Zoroaster's Influence on Anaxagoras, the Greek Tragedians, and Socrates (Philosophical Library, New York 1969, s. 161, cena w opr. 5 dol.). Zapowiedź wydawnicza podaje: „The author traces Zoroaster's influence on Greek culture historically. His argument is based on the fact that the Greek centers of learning in Asia Minor had already been under Zoroastrian cultural hegemony for over a century when Anaxagoras left to reside in Athens and found his school of thought there. Similarly, he shows the basic similarity between the philosophy of Anaxagoras and the teachings of Zoroaster”. Treść: Introduction. I. Zoroastrian Ascendancy. II. The Medism of Anaxagoras. III. Medism and the Greek Tragedians — Aeschylus. IV. Medism and the Greek Tragedians — Euripides. V. Socrates. VI. Thucydides. Summary.

M. Przelecki: The Logic of Empirical Theories (Monographs in Modern Logic Series, ed. by G. B. Keene, Routledge and Kegan Paul, London 1969, s. 4 nrb, 108, cena w opr. Ł. 1.50). Autorem książki jest docent Uniwersytetu Warszawskiego Marian Przelecki. Zapowiedź wydawnicza podaje: „This Monograph examines in detail the logical syntax and semantics of the language of empirical theories. Its main concern is the problem of interpretation of formalised empirical theories, and in particular the difficulties arising from the way in which theoretical terms are to be interpreted. It constitutes the essential preliminary groundwork for any full-scale attempt at the logical analysis of empirical science. The discussion is couched in the language of model theory, making essential use of some of the main theorems established by that discipline. The technical concepts involved are explained as they arise thus obviating the need for a detailed knowledge of model theory on the part of the reader. The discussion uncovers new ground as well as surveying some of the well-established areas, thus acquainting the reader with some aspects of contemporary research in this field”. Treść: 1. Introductory Remarks. 2. Formalism of Empirical Theories. 3. Semantics of Formalized Languages. 4. Interpretation of Empirical Theories. 5. Interpretation of Observational Terms. 6. Interpretation of Theoretical Terms. 7. Main Types of Meaning Postulates for Theoretical Terms. 8. Some Other Kinds of Meaning Postulates for Theoretical Terms. 9. Main Types of Statements in an Empirical Theory. 10. Towards a More Realistic Account. 11. Concluding Remarks. 12. Bibliographical. Note.

F. S. C. Northrop: The Logic of the Sciences and the Humanities (Meridian Books, The World Publishing Comp. Cleveland and New York 1967, s. XIV, 402, cena 2,95 dol.). Książka ukazała się w tanim wydaniu, siódmym od r. 1959, jej autor, profesor filozofii w Yale University, pisze w przedmowie: „Logic is conceived in this book in the broadest possible manner. The emphasis is upon its applications in the diverse scientific methods of the several natural and social sciences and in the humanities. Any specific scientific method is studied in connection with some specific theory and subject matter of a specific science in which its use is appropriate. As a consequence, many of the chapters of this

volume are reprints of papers written at the request of specific scientific research groups and brought together here for the first time from diverse professional journals in the field of the natural sciences, the social sciences, both factual and normative, philosophy and the humanities. This result in a certain amount of repetition of general principles and distinctions, but is has the advantage of keeping the consideration of logic and scientific method in contact (a) with the empirical materials of the specific subjects to which it applies and (b) with technical scientific theories which it has successfully verified and the diverse humanistic arts which they have influenced, both normatively and technically. It also results in a treatise on logic and scientific method which in considerable part has been called forth by the needs of experts in scientific research in different fields and has passed through the fire of their critical judgment". Treść: Preface. 1. The Initiation of Inquiry. 2. The Analysis of the Problem. 3. The Natural History Stage of Inquiry. 4. The Stage of Deductively Formulated Theory. 5. The Possible Concepts by Intuition and Concepts by Postulation as a basic Terminology for Comparative Philosophy. 6. The Two Kinds of Deductively Formulated Theory. 7. Epistemic Correlations and Operational Definitions. 8. The Method and Theories of Physical Science in Their Bearing on Biological Organization. 9. The Functions and Future of Poetry. 10. Body and Mind. 11. The Concept of Probability in Quantum Mechanics. 12. Causality in Field Physics in Its Bearing upon Biological Causation. 13. The Method and Limited Predictive Power of Classical Economic Science. 14. Generalizations in Social Science. 15. Pareto's General Sociology. 16. The Ideological Problems of Social Science. 17. The Criterion of the Good State. 18. Philosophical Method and World Peace. 19. Toward a Bill of Rights for the United Nations. 20. Educational Method for World Understanding. 21. The Scientific Method for Determining the Normative Social Theory of the Ends of Human Action. 22. The Physical Sciences, Philosophy and Human Values. 23. The Methods and Grounds of Religious Knowledge. 24. Logic and Civilisation. Index.

Wydawnictwa ciągłe i czasopisma

Czasopismo „*Studia Filozoficzne*”, organ Instytutu Filozofii i Socjologii PAN,

ukazuje się od początku roku 1969 jako dwumiesięcznik, pod nową redakcją: Redaktorem naczelnym jest Marian Dobrosielski, jego zastępcą Janusz Kuczyński. Redakcja wprowadziła dwa nowe działy: „Dyskusje Studiów Filozoficznych” („w niniejszym dziale wypowiedzi będą zamieszczane na zasadzie swobodnej wymiany zdań i opinii. Dążymy do tego, aby w takiej właśnie istotnej dla nauki atmosferze, zbiorowym wysiłkiem i poprzez różne punkty widzenia dokonać nie tylko krytycznej oceny obecnej sytuacji, ale przede wszystkim zainicjować naukowo i społecznie niezbędne prace filozoficzne, zawierające oryginalne próby rozwiązań i twórczych propozycji”); dział drugi pt. „W pracowniach filozofów”, będzie podawał informacje o działalności poszczególnych środowisk filozoficznych w Polsce.

Prace z Logiki — zeszyt 2 (Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego CXLVIII, Kraków 1966, s. 62, cena 8 zł). Treść: K. Pasenkiewicz — Konstrukcja tautologii rachunku zdań w pewnym modelu procesu poznawczego; S. J. Surma — Znaczenie dydaktyczne twierdzeń o dedukcji niewprost; S. J. Surma — Pojęcie wielkości mierzalnej w ujęciu mnogościowym; S. J. Surma — Termalna zupełność zbiorów zdań; E. Żarnecka-Biały — Funkcje intensjonalne; E. Żarnecka-Biały — O równoważności systemów logicznych. Do każdej pozycji dołączono streszczenie angielskie. (Zeszyt I — zob. Ruch Filoz. XXIV, s. 287b).

Prace z Logiki — zeszyt 3 (Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego CLXXIV, Kraków 1968, s. 95, cena 12 zł). Treść: S. J. Surma — Z badań nad teorią dedukcji; K. Pasenkiewicz — Z badań nad podstawami teorii wyrażań; S. J. Surma — Some Metamathematical Equivalents of Axiom of Choice; S. J. Surma — On Metamathematical Finite Character Properties; S. J. Surma — Rodzaje pełnioci teorii dedukcyjnych; A. Wroński — O algebraizacji węższego rachunku predykatów.

Miesięcznik „Życie i Myśl” (R. XIX, nr 4, Warszawa, kwiecień 1969) zawiera w dziale „Wśród filozofów” trzy artykuły mające za przedmiot działalność filozoficzną Tadeusza Czeżowskiego: Stanisław Pacuła, Tadeusz Czeżowski — teoretyk pluralizmu metafizycznego; Ta-

deusz Kwiatkowski, Ku nowoczesnej teorii nauki; Jan Rybicki, Pojęcia etyczne prof. Tadeusza Czeżowskiego.

Centre Documentaire International des Manuscrits Arabes, miesięcznik dwujęzyczny arabsko-francuski, redagowany przez instytut naukowy tej samej nazwy w Bejrucie, wychodzi od jesieni r. 1966 i składa się z dwóch części, pierwsza obejmuje dawne teksty arabskie, druga literaturę współczesną. Prenumerata roczna 3 dol. Adres wydawnictwa: Rue de Syrie, Imm. Darwich, B. P. 2668, Beyrouth, Liban.

Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, Jahrgang XVII (1968) Nr 1/2, zawiera zbiór artykułów filozoficznych z uniwersyteckiego Instytutu Filozoficznego pod kierownictwem prof. E. Albrechta, który utrzymuje żywy kontakt z polskimi ośrodkami filozoficznymi. Oto ważniejsze pozycje: E. Albrecht, Warum Collegium Logicum?; E. Albrecht, Bemerkungen zur Entwicklung des Gegenstandes der Philosophie; E. Albrecht, H. Kuchling, K. Strähmel, Zur Bedeutung und Programmgestaltung des Unterrichts in der formalen Logik; W. Voisè (Warszawa), Die Kunst des Denkens über Mensch und Gesellschaft im „Grossen Jahrhundert“ (odczyt gościnny); M. Regula (Graz), a) Kritische Stellungnahme zu A. Marty's Lehren über Satz und Wort, b) Wesen und Formen der Freisatzarten (dwa odczyty gościnne); H. Poser, Gottlob Frege — Bemerkungen zu Frege's Schriften „Funktion und Begriff“ (1891) und „Über Sinn und Bedeutung“ (1892); H. J. Seidlein, Erkenntnistheoretische und methodische Grundlagen und Probleme der Modellmethode; F. Grothe, Kritische Bemerkungen zu den Auffassungen Eduard Hubers über dialektische Logik.

The Journal of the British Society for Phenomenology wychodzi od jesieni 1969 r. jako organ wymienionego w tytule zrzeszenia, redaktorem jest dr W. Mays (Department of Philosophy, University of Manchester). Czasopismo ukazywać się będzie trzy razy rocznie i będzie podawać artykuły z zakresu fenomenologii i zbliżonych tematów humanistycznych, dyskusje, sprawozdania i recenzje z bieżącej literatury oraz bibliografię. Firmą nakładową jest Haigh and

Hochland Ltd, University Booksellers, 399 Oxford Road, Manchester 13, England. Prenumerata roczna 60 s.

The Dialogist jest nowym czasopismem, które ukazuje się trzy razy rocznie, począwszy od r. 1969, staraniem King's College, Wilkes-Barre, Pennsylvania, jako organ dialogu w teorii i praktyce; zapowiedź wydawnicza podaje: „The Dialogist invites articles on all forms of dialogue from Buber to McLuhan to Adam Schaff — philosophical dialogue, social dialogue, international dialogue, science-humanities dialogue, inter-racial dialogue, inter- and intra-cultural dialogue. Any article which extends the frontiers of thought across the boundaries of the disciplines is welcome at the Dialogist”. Redaktorem jest Joseph T. Skerrett Jr. Prenumerata roczna 6 dol.

Apeiron, nowe czasopismo poświęcone starożytnej filozofii i nauce, wychodzi dwa razy w ciągu roku, cena zeszytu 1 dol. Redaktorami są profesorowie uniwersytetów australijskich: P. J. Bicknell i H. D. Rankin (Monash University, Clayton, Victoria) i R. W. Hall (University of Vermont).

The Personalist, czasopismo wychodzące od lat pięćdziesięciu i umieszczające artykuły na tematy literackie, religijne i filozoficzne, zmieniło redakcję i dotychczasowy kierunek. Redakcję objął prof. John Hospers (The School of Philosophy at the University of Southern California, Los Angeles 90007); czasopismo będzie odtąd poświęcone wyłącznie filozofii i będzie drukować rozprawy konstrukcyjne, historyczne lub krytyczne, bez względu na długość, a więc nawet monografie wypełniające cały zeszyt, ok. 150-stronicowy, oraz krytyczne przeglądy z wybitnych publikacji książkowych.

Bibliografie, słowniki, informatory

Działalność naukowa Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej w latach 1954—1966, opracował ks. Tadeusz Wojciechowski (Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1968, s. 124, powiel.). W treści: wiadomości organizacyjne, bibliografia publikacji pracowników naukowych i wydawnictwa własne, posiedzenia, referaty, odczyty, streszczenia rozpraw magisterskich i doktorskich (m. i. M. Gruszczynski — Marian Massonius jako historyk filozofii polskiej, s. 114—118).

Jean-Dominique Robert: Philosophie et science. Philosophy and Science, Éléments de bibliographie. Elements of Bibliography (Bibliothèque des archives de philosophie, Nouvelle série, 8. Beauchesne Paris 1968, s. 384, cena 43,50 F). Bibliografia ta ma stanowić: „instrument de consultation pratique, visant un double objectif, apporter des éléments de bibliographie de philosophie des sciences, d'une part, et aider scientifiques ou étudiants en philosophie, d'autre part, en leur fournissant une littérature complémentaire de leur spécialité, de façon qu'ils puissent envisager les problèmes de manière moins partielle et dans toute leur complexité”. Bibliografia zawiera następujące działy: 1. Encyclopédies, Vocabulaires, Dictionnaires; 2. Congrès, Symposia, Réunions scientifiques (ułożone chronologicznie); 3. Les travaux écrits en collaboration; 4. Dzieła indywidualne według nazwisk autorów. Odpowiednie skróty przy każdym tytule podają informację co do zawartości dzieła. Bibliografia doprowadzona została do końca 1967 r.

R. Feys, F. B. Fitch: Dictionary of Symbols of Mathematical Logic (Studies in Logic and the Foundations of Mathematics. North-Holland Publ. Comp., Amsterdam 1968, s. XIV, 161, cena 35 fl. hol.). Praca zbiorowa, rozpoczęta przez pierwszego ze współautorów (zm. 1961, zob. Ruch Filoz. XXI, s. 125a), dokończona została przez drugiego (profesora Yale University). Książka nie jest słownikiem w zwykłym tego słowa znaczeniu, lecz jakby encyklopedią symboliki logicznej, obejmującą rachunek zdań i funkcji propozycyjnych, teorię klas i relacji, teorię typów, logikę kombinatoryczną, formalizację arytmetyki, natomiast nie obejmuje teorii mnogości, algebr i topologii.

International Medieval Bibliography wychodzi jako rocznik od 1969 r. staraniem departamentu historii w Minnesota University, redaktorami są Robert S. Hoyt i Peter H. Sawyer. Adres dla Europy: 4, Headingley Terrace, Leeds 6, England. Abonament roczny 15 f. szt., egzemplarz oprawny 17 f. 10 s.

Odczyty i wykłady

Oddział PTF w Gdańsku. — 26 II 68. T. Bilikiewicz: Zagadnienia moralne związane z przeszczepianiem na-

rządów. — 25 III 68. P. Kowalik: Filozoficzne problemy cybernetyki. — 6 VI 68. T. Czeżowski: Kryterium prawdy a postulat sprawdzania. — 7 VI 68. W. Krajewski: O naukach nomotetycznych i nomotetyczno-idiograficznych. — 10 VI 68. I. Dąmbska: O niektórych sposobach uzasadniania zdań dotyczących przyszłości. — Odczyt popularnonaukowy: I. Szumilewicz: Odpowiedzialność moralna uczonego w świetle rozwoju nauk przyrodniczych.

Oddział PTF w Lublinie. — 31 I 69. L. Koj: Myślenie a przekonanie. — 21 III 69. N. Łubnicki: Myśl filozoficzna Lwa Tołstoja. — 18 IV 69. Z. Czarniecki: Geneza historycznego pojmowania religii. — 25 IV 69. A. Krawczyk: Filozofia społeczna Jakuba Harringtona. — 9 V 69. B. Dziemiłok: Poznawcze walory sztuki. — 23 V 69. T. Kwiatkowski: Poglądy etyczne E. Dupréla.

Oddział PTF w Poznaniu. — 16 I 68. Z. Czerwiński: Uwagi o problemach filozoficznych w ekonometrii. — 26 XI 68. S. Gniadek: Henryk Elzenberg, filozof-humanista. (Zob. też Ruch Filoz. XXVII, s. 100ab).

Oddział PTF w Toruniu. — 29 I 69. T. Czeżowski: Kryterium prawdy a postulat uzasadnienia. — 26 II 69. S. Soldenhoff: Etyka a światopogląd. — 24 III 69. H. Moese: O stoicyzmie w „Rozprawie o metodzie Descartesa”. — 22 IV 69. F. Indan: Pojęcie prawa i argumentacji u Ch. Perelmana. — 19 V 69. W. Heitsch (Rostock): Zum Problem der logischen Antinomien in Cantors Mengenlehre. — 21 V 69. Tenże: Eine Konzeption zur Bearbeitung philosophischer Probleme der Mathematik. — 4 VI 69. K. Sośnicki: Zasady wychowania. — 16 VI 69. I. Dąmbska: O koncepcji prawdy i tego, co prawdziwe, w logice stoików.

Oddział PTF w Warszawie. — 22 I 68. M. Wallis: O znakach ikonicznych. — 16 III 68. M. Wallis: Henryka Elzenberga walka z pesymizmem. — 14 X 68. T. Kotarbiński: Wybrane kwestie z problematyki XIV Międzynarodowego Kongresu Filozoficznego w Wiedniu. — 4. VI 68. B. Wolniewicz: O formalnych własnościach pojęcia faktu. — 25 XI 68. H. Eilstein: Przedmiot fizyczny i fizykalizm. — 9 XII 68. W. Voisé: Refleksje z XII Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki w Paryżu.

Oddział PTF we Wrocławiu. — 17 I 69. H. Steinhaus: Logika a gry. — 27 II 69. T. Kubiński: Pewna teorio-modelowa własność ontologii. — 25 III 69. J. Ładosz: Rewizjonizm w filozofii. — 1 IV 69. L. Koj: Stosunek semantyki do pragmatyki.

W związku z dorocznym walnym zgromadzeniem PTF w Warszawie 22 III 1969 prof. Z. Ziemiński wygłosił odczyt: Koncepcje filozoficzne Czesława Znamierowskiego a prawoznawstwo.

Setną rocznicę śmierci Br. F. Trentowskiego, upamiętnił Zespół historii polskiej filozofii nowożytnej w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN zebraniem naukowym, które odbyło się 29 V 1969 r. w Warszawie z następującym programem: B. Suchodolski — Trentowskiego filozofia człowieka; A. Orłowski — Absolut i natura we wczesnych pracach Trentowskiego; T. Kozaneccki — Pisma Trentowskiego o filozofii religii; A. Walicki — Dwie drogi odrodzenia religijnego, Trentowski i Mickiewicz; R. Kozłowski — Koncepcje filozofii narodowej Trentowskiego i Libelta.

Konwersatorium Naukoznawcze PAN (zob. Ruch Filoz. XXVI, s. 84b) miało w latach 1967/68 9 posiedzeń naukowych z następującymi referatami: 26 X 67. J. Kubin, Niektóre socjologiczne zagadnienia badań nad upowszechnianiem nauki; 23 XI 67 i 25 I 68. Z. Kleyff, Nauka i technika jako elementy procesu tworzenia; 30 XI 67. M. Mazur, Przeszkody wywołujące zawodność pracy naukowca; 22 II 68. Z. Kowalewski, Poglądy polskich naukowców na temat możliwości spożytkowania nauk humanistycznych i społecznych; 28 III 68. H. Eilstein, Niektóre problemy moralne w nauce; 25 IV 68. W. Krajewski, Nauki nomologiczne i nomologiczno-idiograficzne; 23 V 68. L. Zawadowski, Epistemologiczna i pragmatyczna struktura nauk; 20 VI 68. E. Geblewicz i Z. Kowalewski, Instytucjonalizacja nauki i jej konsekwencje. Sprawozdanie z obrad ukazało się w Kwartalniku Historii Nauki i Techniki, R. XIV (1969), nr 1, s. 206—208.

Polskie Towarzystwo Semiotyczne w Warszawie zorganizowało następujące odczyty: 7 III 69. T. Kowzan — Interpretacja semiotologiczna widowiska teatralnego; 11 IV 69. B. Stanosz —

O pojęciu języka prelogicznego; 2 X 69. L. Koj — Myślenie a przekonanie; 16 V 69. A. Wojtasiewicz — Logiczne problemy języka map; 23 V 69. I. Dąmbska — Pojęcie prawdy i tego, co prawdziwe, w semiotyce stoickiej.

XII Tydzień Filozoficzny KUL, zorganizowany przez Koło Filozoficzne Studentów KUL-u, obradował w Lublinie 24 II — 27 II 1969 r. na tematy z zakresu antropologii filozoficznej, ze szczególnym uwzględnieniem relacji między człowiekiem i jego otoczeniem naturalnym i sztucznym. Program obejmował następujące odczyty: M. Kurdziałek — Człowiek jako mikrokosmos; A. B. Stępień — Zagadnienie definicji człowieka; M. A. Krąpiec — Jednostka a społeczeństwo; A. Stanowski — Rola obiektywizacji w rozwoju indywidualnym i społecznym człowieka; S. Kamiński — Od spostrzeżeń do poglądu na świat; W. Stróżewski — Człowiek jako twórca; B. Bejze — Aktualne pytania o ludzką duszę. Sprawozdanie z przebiegu obrad zamieścił miesięcznik „Znak”, nr 180 (czerwiec 1969), s. 781—785.

Prof. Wł. Tatarkiewicz w ciągu podróży naukowej w maju 1969 r. miał odczyty w Anglii (Birkbeck College Uniwersytetu Londyńskiego), w Niemieckiej Republice Federalnej (Instytut Filozoficzny Politechniki w Akwizgranju) i we Francji (Uniwersytet i Towarzystwo Filozoficzne w Tuluzie). Tematem wszystkich tych odczytów była estetyka i jej historia.

Prof. A. Mostowski wygłosił na posiedzeniu Société Belge de Logique et de Philosophie des Sciences 20 I 1968 odczyt: The Completeness Problem of Mathematical Logic.

Doc. J. Sztumski wygłosił w końcu maja 1969 r. dwa odczyty na Uniwersytecie w Rostocku: Über einige Schwierigkeiten die bei dem Philosophieunterricht hervortreten” oraz „Die Fragen der ideologischen Erziehung in den Beschlüssen des V. Kongresses der Polnischen Vereinigten Arbeiterpartei”.

Société Française d'Esthétique w Paryżu zorganizowała m. i. odczyty: 17 II 68. Ch. A. Sfaellos — L'irrationnel et le fantastique en architecture; 16 III 68. R. Poirier — Sur le problème de la vérité dans l'ordre esthétique; 20 IV

68. G. Prudhommeau — La dance, reflet des civilisations; 18 V 68. M. Florenne — Miroirs de l'Art (essai sur la contemplation).

Royal Institute of Philosophy w Londynie zorganizował na sezon 1968/69 coroczną serię odczytów z następującym programem: 11 X 68. M. Kneale, Dreaming; 18 X. R. G. Swinburne, Evidence for Physical Determinism; 25 X. C. W. K. Mundle, Philosophical Behaviourism; 1 XI. A. Palmer, Thinking and Performance; 8 XI. R. Edgley, Innate Ideas; 15 XI. M. R. Ayers, Perception and Action; 20 XI. B. A. Farrell, A Psychological Look at Some Problems of Perception; 29 XI. J. B. Schneewind, Moral Knowledge; 24 I 69. D. Wiggins, Determinism and Knowledge; 31. I. P. Alexander, Inference about Seeing; 7 II. M. Clark, How Open is the Future?; 14 II. M. B. Hesse, Duhme, Quine nad a New Empiricism; 21 II. D. B. Locke, Memory, Memories and Me; 28 II. J. W. Yolton, Perceptual Consciousness; 7 III. T. Penelhum, Is a Religious Epistemology Possible?

The Boston Colloquium for the Philosophy of Science ogłosiło program na I półrocze 1969: 14 I. E. McKinnon, Ontic Commitments of Quantum Mechanics; 21 I. P. Heelan, Quantum Logic Does Not Have to Be Nonclassical; 4 II. M. Teich, Early Nineteenth-century Physiology and the Subjective World; 25 II. H. Hein, Emergence, Discontinuity and Uniformitarianism; 4 III. J. Zeleny, Kant, Marx, and the Modern Rationality; 18 III. N. Bezirgan, Concept of Matter in Islamic Science; 1 IV. D. Shapere, Explanation and Scientific Progress; 22 IV. M. Jammer, History of the Einstein-Podolsky-Rosen Paradox in Quantum Mechanics; 6 V. S. Bromberger, The Structure of Ignorance; 13 V. F. J. Zucker, The Radical Elimination of Cartesian Dualism from the Science of Light and Color.

John Hopkins University zorganizował serię odczytów z Thalheimer Foundation: 18 IV 69. E. Nagel — Theory and Observation; 25 IV 69. S. Bromberger — Theory and Ignorance; 9 V 69. A. Grünbaum — Can We Ascertain the Falsity of a Scientific Hypothesis. Odczyty będą wydane drukiem.

Organizacje

Polskie Towarzystwo Filozoficzne. Do-roczne Walne Zgromadzenie odbyło się w Warszawie 22 marca 1969 r. z udziałem delegatów reprezentujących wszystkie oddziały. Zarząd przedstawił sprawozdanie z działalności Towarzystwa w roku 1968. Na początku roku sprawozdawczego Towarzystwo liczyło 400 członków. W ciągu roku przyjęto 23 osoby, zmarło 3, wystąpiło 4 członków, tak że z końcem roku Towarzystwo miało 415 członków. W łonie Towarzystwa działało 8 oddziałów, w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Lublinie, Wrocławiu, Toruniu, Gdańsku i Łodzi, dwa koła w Olsztynie i w Elku przy oddziale Toruńskim oraz dwie sekcje międzyoddziałowe, estetyki oraz nauczania filozofii, przy Zarządzie Głównym. W oddziałach, kołach i sekcjach odbyło się łącznie 64 posiedzeń naukowych z referatami i dyskusją, dwie konferencje problemowe i 22 odczytów. Wydano zeszyty 3 i 4 tomu XXVI „Ruchu Filozoficznego”, łącznej objętości 20 arkuszy wydawniczych. Biblioteka Towarzystwa, zdeponowana w Bibliotece Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego powiększyła się o 43 tomów książek oraz 111 tomów czasopism i liczy 5778 tomów książek i 1649 tomów czasopism o 263 tytułach. Dochody Towarzystwa wynosiły 202 513,74 zł, wydatki 133 638,49 zł, saldo na koniec roku 68 895,25 zł; przyczyną powstania stosunkowo wysokiego salda było opóźnienie druku kolejnego zeszytu „Ruchu Filozoficznego”, którego koszt został pokryty dopiero z początkiem 1969 r. Sprawozdanie Zarządu i Komisji Rewizyjnej przyjęto jednomyślnie, wyrażając podziękowanie Zarządowi i Biuru Towarzystwa. Władze Towarzystwa wybrane na triennium 1968—1970 pozostały bez zmian. Plan działalności na rok 1969 przyjęto w dotychczasowym zakresie.

Sekcja estetyki działała w Krakowie w związku z tamtejszym oddziałem PTF pod przewodnictwem Romana Ingardena i liczyła 68 członków, w tym 45 z Oddziału Krakowskiego PTF, a 23 z innych oddziałów; odbyło się 7 posiedzeń naukowych. Przebieg dyskusji był nagrywany na taśmie magnetofonowej, aby można było opracować materiały dyskusyjne do druku.

Sekcja nauczania filozofii, pod przewodnictwem Tadeusza Czeżowskiego, liczyła 28 członków i miała w roku 1968 dwa zebrania. Zebranie plenarne 15 mar-

ca w Warszawie oraz zebranie w Toruniu 29 lutego, na temat nauczania filozofii w studiach nauczycielskich (zob. Ruch Filoz. XXVI, s. 398b).

Komitet Wydawniczy dzieł Kazimierza Twardowskiego zebrał się 28 kwietnia w Krakowie na posiedzenie, na którym omawiano sprawy bieżące, w szczególności prace nad przygotowaniem do druku wykładów. Został przez prof. Dąbmską opracowany wykład teorii poznania z roku 1924/25.

Oddział PTF w Gdańsku liczył z końcem 1968 r. 20 członków. Odbyło się 5 posiedzeń naukowych i 1 odczyt publiczny. Nastąpiła zmiana na stanowisku przewodniczącego Zarządu, którym został Janusz Golichowski.

Oddział PTF w Krakowie liczył z końcem 1968 r. 87 członków. Odbyło się 9 posiedzeń naukowych.

Oddział PTF w Lublinie liczył z końcem 1969 r. 32 członków, odbyło się 7 posiedzeń naukowych oraz 11 odczytów popularnonaukowych.

Oddział PTF w Łodzi nie nadesłał rocznego sprawozdania.

Oddział PTF w Poznaniu liczył z końcem 1969 r. 40 członków. Odbyło się 7 posiedzeń naukowych, w tym konferencja na temat „Problemy teorii interpretacji w humanistyce”, obejmująca 6 referatów.

Oddział PTF w Toruniu wraz z kołami w Olsztynie i w Elku liczył na koniec roku 64 członków, z tego 41 w Toruniu, 18 w Olsztynie i 5 w Elku. Odbyło się 7 posiedzeń naukowych w Toruniu, 3 w Olsztynie oraz 10 odczytów w Elku.

Oddział PTF w Warszawie liczył na koniec roku 113 członków. Odbyło się 6 posiedzeń naukowych.

Oddział PTF we Wrocławiu liczył na koniec roku 39 członków. Odbyło się 11 posiedzeń naukowych.

Instytut Filozofii i Socjologii PAN uległ w 1968 r. reorganizacji, w wyniku której zniesiono dotychczasowe zakłady i pracownie, a w ich miejsce powołano (w zasadzie na okres pięcioletni) zespoły do poszczególnych badań. W dziale filozofii powstały zespoły: historii polskiej filozofii średniowiecznej (kier. doc. Zdzisław Kuksewicz), historii polskiej filozofii nowożytnej (kier. doc. Andrzej Walicki), materializmu dialektycznego (kier. doc. Tadeusz Jaroszewski), logiki (kier. prof. Roman Suszko) z podzespołami zastosowań logiki do nauk społecznych (kier. doc. Klemens Szaniawski) oraz za-

stosowań logiki do nauk empirycznych (kier. doc. Ryszard Wójcicki), teorii poznania (kier. prof. Adam Schaff), religioznawstwa i historii Kościoła (kier. prof. Józef Keller) z podzespołami religioznawstwa (kier. prof. Józef Keller) oraz historii Kościoła (kier. dr Zygmunt Poniatowski), estetyki (kier. dr Sław Krzemień), podręczników i pomocy naukowych (kier. vacat), retrospektywnej bibliografii filozofii polskiej (kier. dr Alicja Kadler). Obok zespołów należy do Instytutu dział informacji i dokumentacji naukowej, dział wydawniczy i biura administracyjne. Pracownikami Instytutu w dziale filozofii są, według „Informatora Nauki Polskiej” (PWN 1969), profesorowie i docenci: Bronisław Baczko, Izydora Dąbmska, Józef Keller, Leszek Kołakowski, Zdzisław Kuksewicz, Czesław Nowiński, Zbigniew Ogonowski, Adam Schaff, Władysław Seńko, Barbara Skarga, Roman Suszko, Andrzej Walicki, Zofia Włodek, Zygmunt Poniatowski. Przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu jest prof. Tadeusz Kotarbiński, dyrektorem prof. Jan Szczepański, jego zastępcami dla spraw nauki doc. Jerzy J. Wiatr i doc. Zdzisław Kuksewicz.

Wydział Nauk Społecznych w Uniwersytecie Warszawskim został utworzony Zarządzeniem Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 czerwca 1968 r. w sprawie organizacji wewnętrznej Uniwersytetu Warszawskiego (Dz. Urz. nr 10, poz. 65); poprzedni Wydział Filozoficzny został włączony do Wydziału Nauk Społecznych jako Instytut Filozofii, obok Instytutów Nauk Ekonomicznych, Nauk Politycznych, Socjologii oraz Studium Dziennikarskiego. Pracownikami Instytutu Filozofii są, według „Informatora Nauki Polskiej” (PWN 1969), profesorowie i docenci: Jan Legowicz (dyr.), Marian Dobrosielski, Marek Fritzhand, Henryk Jankowski, Janina Kotarbińska, Władysław Krajewski, Zdzisław Krauszewski, Janusz Kuczyński, Jerzy Pelc, Marian Przełęcki, Adam Schaff, Henryk Stonert, Bogusław Wolniewicz, Tadeusz Wójcik. Do Instytutu Socjologii należą m. in. profesorowie i docenci: Nina Assorodobraj, Józef Chałasiński, Adam Podgórecki, Jerzy Szacki, Klemens Szaniawski (dziekan Wydziału).

Prakseologia, nr 31 (Warszawa PWN 1968/69) omawia 10-lecie utworzenia przez Polską Akademię Nauk w 1958 r. Pracowni Ogólnych Problemów Organizacji Pracy, przekształconej w 1967 r. na Za-

kład Prakseologii z czterema pracowniami: 1) Ogólnoprakseologiczną, 2) Organizacji Działalności Administracyjnej, 3) Epistemologiczną, 4) Dokumentacji i Informacji Naukowej. Kierownikiem Zakładu jest prof. Jan Zieleniewski, przewodniczącym Rady Naukowej prof. Tadeusz Kotarbiński.

Centralne Biuro Seminariów Filozoficznych przy Akademii Nauk ZSRR w Moskwie koordynuje działalność Seminariów filozoficznych, czynnych w Instytutach Fizyki, Krytalografii, Radio-techniki i Elektroniki, Chemii Fizycznej, Astronomii. Prace tych seminariów grupują się przede wszystkim wokół zagadnień metodologii nauk szczegółowych, zarazem rozważa się możliwość stawiania prognoz co do kierunków dalszego rozwoju nauki.

Institut Supérieur de Philosophie w Louvain został decyzją swych władz z 4 XII 1968 podzielony na dwie sekcje, francuską i flamandzką, stosownie do analogicznego podziału tamtejszego uniwersytetu katolickiego. Przewodniczącym sekcji francuskiej został prof. Georges Van Riet, do sekcji tej należą m. in. profesorowie: A. De Waelhens, J. Dopp, J. Ladrière, F. Van Steenberghen. C. Weinin. W sekcji flamandzkiej przewodnicztwo objął prof. A. Dondeyne, a należą do niej m. in. prof. U. Dhondt, J. Nuttin, H. L. Van Breda, G. Verbeke. Obie sekcje będą nadto miały „Bureau Commun”, którego zadaniem ma być regulowanie spraw wspólnych; jego przewodniczącym został prof. A. Dondeyne.

The American Hegel Society powstała przy okazji Symposium on Hegel's Philosophy of Religion w r. 1968 (Wofford College). Do zarządu zostali wybrani: Darrel Christensen (Wofford Coll.), R. L. Perkins (Univ. of South Alabama), F. G. Weiss (Purdue Univ), O. M. Adkins (Pasadena Coll.).

Translation Center of Southern Illinois University ma za zadanie zbieranie informacji o wszelkich przygotowywanych i zamierzonych przekładach dzieł filozoficznych, aby pomagać autorom, tłumaczom i wydawcom przez udzielanie informacji i koordynowanie działalności przekładowej. Centrum zbiera informacje od lata 1966 r. oraz zamierza je okresowo publikować. Centrum prosi wszystkie osoby zainteresowane o nawiązanie z nim kontaktu. Adres: Humanities Division, Edwardsville, Illinois 62025.

Zjazdy i konferencje

XV Konferencja Grupy Tematycznej Historii Logiki (Zespół Logiki w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN) obradowała w Krakowie 25—26 IV 1969 z następującym programem: W. Michałowski, Implikacje i sylogizmy hipotetyczne u wczesnych perypatetyków; I. Dąbbska, Niektóre zagadnienia semiotyki stoickiej w świetle traktatu Sextusa Empiryka „Przeciw Logikom”; J. Życzynski, Pozytywny i negatywny przykład jako dyrektywy indyjskiego wnioskowania; W. Marciszewski, „Significatio” u Dunsza Szkota; M. Markowski, Rękopiśmienne i drukowane źródła do badań nad średniowieczną logiką w Polsce; O. Narbutt, Z zagadnień formalnych logiki średniowiecznej; S. Surma, Dysertacja doktorska E. Posta; J. Kabziński i S. Surma, Nepozytywistyczna koncepcja zdań protokolarnych a diagramy modeli Robinsona; M. Kokoszyńska-Lutman, Tradycyjne pojęcie zdania analitycznego; J. Perzanowski, O programie Dawida Hilberta; A. Wroński, Z historii pojęcia interpretacji teorii w teorii; J. Woleński, System implikacji mocnej W. Ackermanna; W. Szczęch, Drobek logiczny Ladislava Riegera; J. Wójcik, Erbenowska koncepcja zdania.

Dyskusja na temat historii filozofii polskiej, oparta o referat doc. A. Walickiego „Historia filozofii polskiej jako przedmiot badań i jako problem kultury współczesnej” („Studia Filozoficzne” nr 1/1969, s. 105—118), a zorganizowana przez Redakcję „Studiów Filozoficznych”, odbyła się 7 XII 1968 w Warszawie pod przewodnictwem prof. S. Łuszczewskiej-Romahnowej; w dyskusji wzięli udział J. Legowicz, T. Kotarbiński, B. Skarga, Z. Kuderowicz, J. Wojnar-Sujecka, J. Szewczyk, H. Hinz, M. Fritzhand, R. Palacz, B. Burlikowski, J. Szmyd; pisemne wypowiedzi nadesłali W. Tatarkiewicz i S. Świeżawski. Głosy dyskusyjne zostały zamieszczone w nrze 2/69 „Studiów Filozoficznych”, s. 123—144, dalsze są zapowiedziane w następnych zeszytach.

6 Narada redakcji pism filozoficznych i socjologicznych w krajach socjalistycznych odbywała się w Jablonnie koło Warszawy 28 X — 31 X 1968 r. Wzięli

w niej udział przedstawiciele czasopism Bułgarii, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Polski, Rumunii, Węgier i Związku Radzieckiego. Obrady dotyczyły dwóch tematów: „Stosunek wzajemny opisu i wartościowania w poznaniu rzeczywistości” oraz „Rewolucja naukowo-techniczna i jej społeczne konsekwencje”. Referaty wygłosili: Klemens Szaniawski — Rola wartościowań w procesie poznawczym; Henryk Janowski — Złudzenia oświeceniowe i snobizm ekspertów (stosunek ocen i wiedzy opisowej na terenie etyki), oraz Jozsef Sziget — Przyczynki do teoretycznych podstaw problematyki opisu i wartości. Sprawozdanie z przebiegu obrad ukazało się w „Studiach Filozoficznych” nr 1/1969, s. 165—183.

Więstnik Moskowskiego Uniwersytetu (Serija VIII Filozofija, 1968 nr 5, s. 6—72) podaje sprawozdanie z konferencji poświęconej analizie pojęcia sprzeczności, która odbyła się w czerwcu 1967 r. na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Moskiewskiego; była ona jednym z przejawów zainteresowania problematyką stosunku logiki formalnej do logiki dialektycznej. Konferencję otworzył M. B. Mitin. Przedstawiono m. in. referaty: W. I. Czerkiesow, Zagadnienie odbicia ruchu w procesie myślenia; M. A. Jakubow, Zagadnienie odbicia sprzeczności mikroobektów na materiale fizyki kwantowej (dualizm falowo-korpuskularny); B. M. Kowrygin, Zasada nieokreśloności jako wyraz sprzeczności mikroobektów; L. J. Stanis, Analiza sprzeczności w rozwoju teorii fizycznych; S. P. Lebediew, Znaczenie prawa podwójnej negacji w poznaniu sprzeczności obiektywnych; I. S. Narskij, o syntezie dialektycznej jako rozwiązaniu sprzeczności; W. S. Mołodcow, Obiektywność sprzeczności i jej znaczenie w rozwoju socjalizmu. Sprzecznościami w rozwoju społecznym zajmowali się także T. D. Wyłow, W. I. Malcew, G. W. Sztraks, I. T. Isajew i in.

Wszeczwiązkowa konferencja na temat filozoficznych zagadnień fizyki, zorganizowana przez Towarzystwo „Znanie”, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego RSFR, Instytut Fizyki Akademii Nauk i Katedrę Filozofii Moskiewskiego Instytutu Fizyko-Technicznego, obradowała w mieście Dołgoprudnyj pod Moskwą na przełomie stycznia i lutego 1968. Sprawozdanie z Konferencji podały „Woprosy

Filozofii” (1968, nr 8, s. 158—160). Program obejmował 16 odczytów i ponad 40 komunikatów naukowych m. in.: B. M. Kiedrow — Filozoficzne problemy przyrodznawstwa; G. I. Naan — Filozoficzne zagadnienia kosmologii; S. T. Mieluchin — Strukturalna nieograniczoność świata materialnego; M. E. Omielanowski — Sprzeczności dialektyczne a zasada komplementarności; E. M. Czudinow — Filozoficzne znaczenie przestrzenno-czasowych przedstawień w fizyce współczesnej. Zagadnieniami prawdopodobieństwa, przyczynowości i determinizmu zajmowali się J. W. Saczkow, G. A. Swiecznikow, W. S. Baraszenkow, W. I. Kupcow.

Konferencja naukowa mająca za przedmiot zagadnienia metodologiczne badania „systemowo-strukturalnego”, zorganizowana staraniem Katedry Materializmu Dialektycznego na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Moskiewskiego, obradowała 19—20 III 1968 r. Sprawozdanie z jej przebiegu ogłosiły „Filozofskie Nauki” (1968, nr 5, s. 176—180). Konferencja zgromadziła ok. 150 uczestników, obrady toczyły się w dwóch sekcjach. Dyskusja toczyła się na podstawie uprzednio opublikowanego zbioru 50 referatów pt. „Metodologiczkie woprosy sistemno-strukturalnego issledowanija, Tezisy dokładow na theoreticzeskoj konferenciji” (Moskwa 1967). Omawiano m. in. stosunek metody strukturalistycznej do logiki i dialektyki, znaczenie jej dla marksizmu, możliwości jej formalizacji i zastosowania aparatu matematycznego, analizowano pojęcia system, struktura i funkcja, zajmowano się zastosowaniem odnośnych metod w biologii i w fizyce, w estetyce i teorii literatury.

„J. Jungius — M. Schlick (Zur Funktion der Philosophie bei der Grundlegung und Entwicklung naturwissenschaftlicher Forschung). Sesja naukowa na powyższy temat, zorganizowana przez zespół badawczy „Philosophie-Naturwissenschaften” Uniwersytetu w Rostoku, w 550 rocznicę jego założenia, obradowała 3—4 VII 1969. W zaproszeniach podano „Jungius und Schlick waren jene Philosophen, die in der Geschichte der Universität Rostock das Bedeutendste zum Verhältnis von Philosophie und Naturwissenschaft in Lehre und Forschung geleistet haben”. Schlick był profesorem w Rostoku zanim został powołany do Wiednia.

5. Jahreskolloquium des Arbeitskreises „Philosophie—Einzelwissenschaft“ und der Abteilung „Philosophische Probleme der Natur- und Technikwissenschaften“ des Instituts für Marxismus-Leninismus der Universität Rostock obradowało 18 X 1968 na temat „Der Begriff der Tatsache und der Funktion der Tatsachen in der wissenschaftlichen Forschung“, referentami byli H. Partey i R. Witlich, nadto zgłoszono komunikaty: M. Krüger — Zur soziologischen Tatsache; H. Ley — Zur ökonomisch-technischen Tatsache; H. Vogel — Zu philosophischen Varianten des Tatsachenbegriffs; W. D. Sprung — Zum Begriff der Tatsache in Bereich der Chemie; H. Glaefeke — Zur physikalischen Tatsache; W. Heitsch — Zum Tatsachenbegriff in seinem Bezug auf die Mathematik; R. S. Schwarz, D. Suisky — Zur Tatsache und Entscheidung. Sprawozdanie z obrad wypełni zeszyt 6 wydawnictwa „Rostocker philosophische Manuskripte“.

„Technische Wissenschaften in philosophischer Sicht“. Sesja naukowa pod tym tytułem została zorganizowana przez Sektion Marxismus-Leninismus der Technischen Hochschule Karl-Marx-Stadt 2—3 X 1968, z następującym programem: R. Dudloff — Der Sozialismus als Initiator der wissenschaftlich-technischen Revolution, Zur Gesetzmäßigkeit des Zusammenhanges der beiden fundamentalen Prozesse der Gegenwart; H. Heyer — Zur näheren Bestimmung der Technik als gesellschaftliche Erscheinung; H. Röder — Bemerkungen zu soziologischen Aspekten der technischen Wissenschaften; J. Müller — Ansatz zur systematischen Heuristik in den technischen Wissenschaften; E. Lohr — Einige Bemerkungen zu logischen Problemen der systematischen Heuristik; H. Wendt — Die Wechselbeziehungen zwischen technischen und theoretischen Wissenschaften; E. Jobst — Bemerkungen zu wissenschaftstheoretischen Fragen der technischen Wissenschaften. Dyskusje toczyły się w dwóch sekcjach: 1. Ideologische, soziale und wissenschaftstheoretische Probleme der technischen Wissenschaften (10 komunikatów), 2. Systematische Heuristik und technische Wissenschaften (11 komunikatów). Sprawozdanie z obrad podaje informator „Aus dem philosophischen Leben in der DDR“ (Jahrg. 5/1969, nr 1, s. 2—10).

7. Komplexe Arbeitstagung des Lehrstuhls Philosophische Probleme der modernen Naturwissenschaften am Institut für Philosophie der Humboldt-Universität Berlin obradowała 20—26 V 1968 z następującym programem: H. Ley — Zu Problemen einer marxistisch-leninistischen Wissenschaftstheorie; H. Hörz — Zur Gesetzesproblematik; H. Ley — Politische und philosophische Probleme der Operationsforschung; R. Bellmann — Determination, Struktur und Wahrscheinlichkeit; W. Eichhorn — Zur Klassenstruktur in der DDR in der Periode des umfassenden Aufbaus des gesellschaftlichen Systems in Sozialismus; A. Griese, R. Wahsner — Erkenntnistheoretische Überlegungen zum Raum-Zeit-Begriff; R. Kröber — Die Kategorie Struktur und der Strukturalismus; W. Kummer — Die Rolle der Begriffe Wahrscheinlichkeit, Zufall und Determiniertheit bei der rationeller Gestaltung der Auftragsbearbeitung in einem sozialistischen Industriebetrieb; K. Page — Das Zielkriterium bei der Optimierung hierarchischer Leistungsebenen in der Produktionsvorbereitung sozialistischer Industriebetriebe; H. Parthey — Die Kategorie Problem in der Operationsforschung; P. Ruben — Operationsforschung und Philosophie; W. Runge — Einige Bemerkungen zur Theorie der Spiele gegen die Natur; R. Schwarz — Zur Gestaltung des Informationssystems der Produktionsorganisation; E. Vinkelvoss — Über die Möglichkeiten die die Datenverarbeitung der Operationsforschung eröffnet. Sprawozdanie z obrad zostało podane w informatorze „Aus dem philosophischen Leben in der DDR“ J. 4/68 nr 5.

XV Mediävistentagung zorganizowana przez Thomas-Institut Uniwersytetu w Kolonii obradowała 18—21 IX 1968 pod przewodnictwem nowego (po śmierci prof. Wilperta) dyrektora Instytutu prof. A. Zimmermanna na temat „Methody wiedzy i sztuki w średniowieczu“. Program obejmował 11 referatów, m. in. L. M. de Rijk, Nauka o supozycji w logice XIII wieku; G. Verbecke, Metoda jednego z filozoficznych dowodów — nieśmiertelność duszy; H. Fischer, Teologiczna metoda Mistrza Eckharta w jego łacińskich dziełach; P. Michaud-Quantin, Kazania pastoralne od XIII do XV wieku; K. Langosch, Kompozycja i symbolika liczb w poezji średniowiecznej; H. Brinkmann, „Drugi język“ (tj. język sym-

koli) i poezja średniowieczna; H. R h e i n f e l d e r, Różnorodność naukowych i artystycznych metod w dziele Dantego. Sprawozdanie z obrad ukazało się w „Studiach Filozoficznych” nr 1/1969, s. 267—268.

Universalismus und Partikularismus im Mittelalter, hrsg v. Paul Wilpert (Miscellanea Mediaevalia, Veröffentlichungen des Thomas-Instituts der Universität zu Köln, Bd. 5. Walter de Gruyter u. Co. Berlin 1968, s. VIII, 320, cena 82 DM). Tom sprawozdań z XIV Mediaevistentagung, 16—18 IX 1965 (zob. Ruch Filoz. XXV, s. 179a) zawiera teksty 15 zgłoszonych referatów.

Civilisation technique et humanisme. Colloque de l'Académie Internationale de Philosophie des Sciences (Bibliothèque des Archives de Philosophie 6. Paris Beauchesne 1968, s. 292, cena 24 F). Sprawozdanie z obrad, które toczyły się w Lozannie 1—8 IX 1966. Treść: M. B a r z i n — Valeurs et technique; S. W a t a n a b e — La stimulation mutuelle de l'homme et la machine; F. Ph. A. T e l l e g e n — Einige Betrachtungen über Technik und Kultur. A. C a t e m a r i o — Technique sociale et reconstruction; V. T o n i n i — La rationalité technologique dans la sociologie moderne de la connaissance; J. L. D e s t o u c h e s — Développement de la technique et structuration sociale; S. B r e t o n — Réflexion philosophique et humanisme technique; J. H o m m e s — Die humanistische Bewältigung des wissenschaftlich-technischen Zeitalters; J. H o l l a k — Technik und Dialektik; M. B u n g e — Towards a Philosophy of Technology; J. L a d r i é r e — Technique et eschatologie terrestre; S. S. A c q u a v i v a — Technique et désacralisation de l'homme; F. G o n s e t h — Valeur et defence de la personne dans une civilisation technicienne.

Philon d'Alexandrie, Colloque de Lyon 11—15 sept. 1966 (Paris, Editions du C.N.R.S. 1967, s. 390, cena w opr. 38 F). Tom zawiera teksty 18 referatów i sprawozdania z dyskusji wymienionego w tytule zjazdu.

Galilée, Aspects de sa vie et de son oeuvre (Centre International de Synthèse, Section Histoire des Sciences, Paris, Presses Universitaires de France, 1968, s. 384, 22 il., cena 24 F), książka wydana w związku z 400 rocznicą urodzin Galileusza, (1564—1642) zawiera artykuły rocz-

nicowe z Revue d' Histoire des Sciences (1964) oraz teksty odczytów, wygłoszonych w czasie „Journée Galilée w Paryżu” (zob. Ruch Filoz. XXIV, s. 302 b).

Hersch (Jeanne), Poirier (René): Entre-tiens sur le Temps (Centre Culturel International de Cerisy-La-Salle, Decade, Nouvelle Serie 5. Mouton et Comp. Paris—La Haye, 1967, s. 352, 8 tabl., cena 36 F). Tom zawiera teksty 26 referatów i dyskusji, wchodzących w program „Dekady filozoficznej” 14—23 VII 1964 (zob. Ruch Filoz. XXIII, s. 313b), tematami były różne ujęcia czasu w nauce, w literaturze, w teatrze i filmie oraz w sztukach plastycznych.

VII Congrès des Amitiés philosophiques internationales obradował w Centre Universitate Méditerranée w Nicei, 28 V — 1 VI 1969 na temat ogólny „Invention dans la nature et l'invention humaine”, pod przewodnictwem prof. Sartormi z Politechniki w Atenach. W programie zawierało się czternaście referatów, zgłoszonych przez uczonych, literatów i duchownych różnych wyznań. W przemówieniu wstępnym P. C h a u c h a r d, dyrektor École des Hautes Etudes w Paryżu, oświadczył: „Le problème le plus important du monde actuel est de savoir si l'invention humaine va tomber dans une technocratie déshumanisante et dénaturante ou si, au contraire, l'homme mettra sa lucidité à inventer un perfectionnement du monde et de lui — même dans la fidélité à la vocation inscrite dans la dynamique de son développement: la dialectique de la création évolutive remise entre nos mains pour l'achever et non la détruire”.

Sesja naukowa dla uczczenia pamięci profesora Jean Hyppolite (zmarłego 27 X 1968, zob. s. 356b), została zorganizowana przez Collège de France i École Normale Supérieure, 19 I 1969. Przemawiali: André François Poncet, Étienne Wolff, Raymond Klíbansky, Robert Flacelière, Georges Canguilhem, Louis Althusser, Jacques D'Hondt, Michel Foucault i Albert Kirmann.

La Filosofia della Natura nel Medioevo — Atti del Terzo Congresso Internazionale di Filosofia Medioevale, Passo della Mendola (Trento) 31 VIII — 5 IX 1964 (Società Editrice Vita e Pensiero Milano 1966, s. XX, 808, cena 11 000 L). Tom zawiera skład komitetu organizacyjnego, spis uczestników, teksty przemówień i referatów oraz indeksy. Referaty polskich

uczestników: M. Gogacz, Quelques conséquences de la théorie thomiste de la nature de l'intellect; J. Sulowski, La philosophie de la nature chez Raoul de Longchamp; M. Kurdziałek, David von Dinant und die Anfänge der aristotelischen Naturphilosophie; Z. Kuksewicz, Théodoric, recteur d'Erfurt, averroïste allemand du XIVe siècle; M. Markowski, Die philosophischen Richtungen in der Naturphilosophie an der Krakauer Universität in der ersten Hälfte des XV. Jahrhunderts; W. Seńko, A la recherche d'un commentaire sur le „De anima” de Gilles d'Orléans; S. Świeżawski, Quelques aspects du contenu philosophique des „Quaestiones in physicam Aristotelis” de Jean de Glogów; Z. Włodek, Note sur le problème de la „materia coeli” chez les scolastiques du Moyen Age tardif à Cracovie; J. Legowicz, Projet d'inventaire des commentaires médiévaux d'Aristote (sprawozdanie przewodniczącego komisji). — (Zob. Ruch Filoz. XXIV, s. 1).

Duns Escoto y las corrientes filosóficas de su tiempo. Conmemoración del VII Centenario de su Nacimiento (Asociación Española de Filosofía Medieval. Madrid Instituto Luis Vives de Filosofía 1968, s. VIII, 232, cena 130 pes.). Tom zawiera sprawozdania z obrad sesji naukowej, która odbyła się w Madrycie 13—14 IV 1966, dla uczczenia 700 rocznicy urodzin Jana Dunsza Szkota (1265—1308).

La compréhension de l'histoire. Institut International de Philosophie, Entretiens de Jerusalem 4—8 IV 1965 (Publications de l'Académie israélienne des sciences et des lettres, section des lettres, Jerusalem 1968, s. 214). Na treść składają się referaty wygłoszone na zjeździe (zob. Ruch Filoz. XXIV, s. 301b) oraz sprawozdania z dyskusji.

Problems in the Philosophy of Mathematics. Proceedings of the International Colloquium in the Philosophy of Science London 1965 (zob. Ruch Filoz. XXIV, s. 304a). Vol. I, ed. by Imre Lakatos (Studies in Logic and the Foundations of Mathematics. North-Holland Publ. Co., Amsterdam 1967, s. XVI, 241, cena w opr. 36 fl. hol.). Część pierwsza sprawozdań zjazdowych zawiera wybrane referaty i głosy dyskusyjne (nazwiska dyskutantów przytoczone w nawiasach). Treść: A. Szabó, Greek dialectic and Euclid's axiomatics (dyskutanci Kneale,

Kalmar, Robinson, Lucas, Bernays, Whitrow, Popper); A. Robinson, The Metaphysics of the Calculus (Geach, Freudenthal, Heyting, Bar-Hillel, Bunge); F. Sommers, On a Fregean Dogma (o różnicy strukturalnej między zdaniem jednostkowym i ogólnym, Kalmar, Dummett, Lejewski, Quine); A. Mostowski, Recent Results in Set Theory (Kreisel, Robinson, Kalmar); P. Bernays, What do some recent results in set theory suggest? (Mostowski, Bar-Hillel, Suppes); S. Körner, On the Relevance of Post-Gödelian mathematics to philosophy (G. Müller, Bar-Hillel); G. Kreisel, Informal Rigour and Completeness Proofs (Bar-Hillel, Heyting, Myhill); L. Kalmar, Foundations of Mathematics — Whither Now? (Heyting, Kleene, Bernays, Bar-Hillel, Lakatos); J. A. Easley, Logic and Heuristic in Mathematics Curriculum Reforms (dotyczy zmian w programach nauczania matematyki, Suppes, Kalmar).

Problems in the Philosophy of Science. Proceedings — of the International Colloquium in the Philosophy of Science London 1965. Vol. III. Ed. by Imre Lakatos and Alan Musgrave (Studies in Logic and the Foundations of Mathematics. North-Holland Publ. Co. Amsterdam 1968, s. X, 448, cena w opr. 55 fl. hol.). Dalszy ciąg sprawozdań z wymienionego wyżej zjazdu zawiera treść następująca: R. H. Popkin, Scepticism, Theology and the Scientific Revolution in the XVII-th century (H. Williams, A. Momigliano); W. W. Bartley, Theories of Demarcation between Science and Metaphysics (Wisdom, Giedymin, Musgrave, Popper); M. Bunge, The Maturation of Science (Whyte, Popper, Hutten); G. Maxwell, Scientific Methodology and the Causal Theory of Perception (Quine, Popper, Ayer, Kneale); W. Yourgrau, A Budget of Paradoxes in Physics (Quine, Popper); R. Suszko, Formal Logic and the Development of Knowledge (Quine, Giedymin); L. P. Williams, Epistemology and Experiment, The Case of Michael Faraday (Whitrow, Bunge, Popper); P. G. Bergmann, The General Theory of Relativity, Case Study in the Unfolding of New Physical Concepts (Whitrow, Bunge); B. Juhos, The Influence of Epistemological Analysis on Scientific Research, Length and Time in the Special Theory of Relativity (Whitrow, Bunge); P. Suppes, Information Processing and Choice (Harsanyi, Kish); J. C. Har-

sanyi, Individualistic and Functionalist Explanations in the Light of Game Theory, the Example of Social Status (Foldes); R.A.H. Robson, The Present State of Theory in Sociology (Harsanyi); E. Gellner, The New Idealism, Cause and Meaning in the Social Sciences (P. Cohen, Watkins); J. O. Wisdom, Antidualist Outlook and Social Enquiry (Boden, Wollheim).

Aristotle on Dialectic — The Topics: Proceedings of the Third Symposium Aristotelicum, ed. by G. E. L. Owen (Oxford, Clarendon Press, 1968, s. VIII, 346, cena 75 s). Tom zawiera 16 referatów przedstawionych na sympozjum w Oxfordzie 4—11 IX 1963 r. (zob. Ruch Filoz. XXIII, s. 147a).

Proceedings of the Fifth International Congress of Aesthetics, published under the direction of Jan Aler (Mouton a. Co., Publishers, The Hague, 1968, s. 1031, cena 57 dol). Sprawozdanie z Kongresu, który obradował w Amsterdamie 24—28 VIII 1964 r. (zob. Ruch Filoz. XXIII, s. 179), zawiera teksty ponad 200 zgłoszonych tam referatów, wśród nich ze strony polskiej: W. Tarkiewicz, La vérité dans l'art; M. Wallis, Medieval Art as a Language; R. Ingarden, Das Problem des Systems der ästhetisch relevanten Qualitäten; S. Morawski, A Scheme for Criteria of Aesthetic Evaluation; A. Wierzbianańska, Some Concepts of Contextualistic Aesthetics; I. Wojnar, Perspectives pédagogiques de l'art; J. Gałęcki, Inwiefern kann man überhaupt von einem Einfluss der Techniken auf die Kunst sinnvoll reden?; M. Gołaszewska, Explication artistique; A. T. Tymieniecka, Originality and Creative Perception; E. Minkowski, Le langage — expression du vécu.

The Seventh Inter-american Congress of Philosophy — Proceedings of the Congress, vol. 2. (Les Presses de l'Université Laval, Québec 1968, s. XII, 400, cena 13,75 dol). Tom drugi sprawozdań z kongresu, który obradował 18—23 VI 1967 w Québec, zawiera teksty następujących referatów: Logique: I. Block, Necessary and Sufficient Condition and Taylor's Arguments for Fatalism; A. Côté, La dialectique comme art libéral; G. K. Plochmann, Methods and the Elements of Philosophic Discourse; H. R. Shufford, Beliefs about one's Belie-

vings; R. Suter, Frege and Russell on the Paradox of Identity. Anthropologie Philosophique: E. C. Barrera, La Libertad; W. N. Clarke, Cybernetics and the Uniqueness of Man; R. De George, On the Concept of Man; A. Gobar, Les relations entre l'épistémologie et la psychologie; H. W. Johnstone Jr., On Wittgenstein on Death; J. Margolis, Pain and Intentionality; G. E. Myers, Memory and Consciousness. Éthique: S. G. French, Who can decide A priori?; H. H. Jack, Moral Principles Are not Tautologies; W. H. Ringer, Some Reflections on the Legislation of Morality; S. C. Sengupta, Evidence and Evaluation; J. Sommerville, Ethics, Democracy, and the Problem of War Today. Métaphysique: R. Carras, De la ilusión y de la desilusión; O. N. Derisi, Aproximaciones y diferencias entre la fenomenología existencial de Martin Heidegger y la ontología de santo Tomás Aquino; O. Ferrari, Vocación para vivir en la apodicticidad; J. Goulet, Positivité de l'être, destin et ambiguïté; C. C. Láscaris, La neutralidad del ente. R. G. Maliandi, El sentido del valor; L. F. G. Martinière, Punta de partida para el filosofar latino-americano; P. T. Sánchez, El valor negativo es irreal. Philosophie des Sciences: J. E. Broyles, Logical and Empirical Factors in Conceptual Change; Chung-Ying Cheng, Toward a Theory of Justifying Induction; L. Valcke, Continu quantitatif et discontinu qualitatif. Philosophie de l'Art: G. Mathieu, Phylogénese de l'art dans la philosophie de Maurice Pradines; J. Naud, Essai d'interprétation philosophique de la structure symbolique. Philosophie de la religion: L. Armour, Logic and the Concept of God; T. A. Burkill, Sacramentalism and Romanticism, Prolegomena to a Historico-Philosophical Examination of Occidental Mysticism; T. R. Martland, Concerning Religious Verification. Philosophie Ancienne et Médiévale: P. W. Gooch, Plato's Antapodosis-Argument for the Soul's Immortality, Phaedo 70—72; D. L. Hull, The Conflict between Spontaneous Generation and Aristotle's Metaphysics; J. Wolfe, Plato's Cyclical-Argument for Immortality; Y. Boh, Burleigh and Ockham, An Ontological Confrontation; D. E. Dubrulle, Time and Being in Aquinas Commentary on

the Sentences. Philosophie Moderne: A. J. Casares, El reconocimiento dialectico en Hegel y Marx; R. W. Hall, Kant and the Idea of God; D. B. Kuspit, The Continuity between Kant and Husserl; A. Moreau, La conception berkeleyenne de l'évidence; M. Vétö, Perspectives schellingiennes d'une ontologie existentielle; Th. Waldman, Hobbes on Liberty, A Study in Constructive Scepticism. Philosophie Contemporaine: R. Atel, On the Philosophy of Language, Some Empirical Considerations Relevant to the Relation between Language and Knowledge; A. Avelino, El problema antinómico del ser-en-el-mundo; G. Brodsky, The Pragmatic Theory of Experience; J. A. Franquiz, The Existential Thought of Don Miguel de Unamuno; A. S. Kawczak, A New Conception of Authentic Existence; G. Lafrance, Bergson et la philosophie scientifique; J. A. Oesterle, The Rationality of the Absurd; G. J. Stack, Nietzsche and the Phenomenon of Value; J. W. Yolton, George Santayana's Literary Psychology.

Metaphysical Society of America miała swe zebranie doroczne 15—16 III 1968 w University of Southern California (Los Angeles) z następującym programem: A. Hofstadter — Truth and Art; N. Clarke — The Self as Source of Meaning in Metaphysics; E. Harris — Foundations of Metaphysics in Science; J. Owens — The Teleology of Nature in Aristotle; J. Feibleman — The Two-Story World.

The Logic of Decision and Action, ed. by **Nicholas Rescher** (University of Pittsburgh Press, Pittsburgh Pa. 1968, s. IX, 226, cena w opr. 7,50 dol). Tom zawiera referaty i dyskusje z kolokwium zorganizowanego w marcu 1966. Wydawca dołączył nadto nie drukowaną poprzednio (znaną tylko z powielanych odbitek) rozprawę: Alan Ross Anderson, The Formal Analysis of Normative Systems, która miała wybitny wpływ na obrady kolokwium. Tom uzupełnia nota wydawcy „Aspects of Action” oraz obszerna bibliografia. Tytuły referatów wraz z nazwiskami koreferentów (w nawiasach): Herbert A. Simon, The Logic of Heuristic Decision Making (Binkley, Belnap Jr.); Nicholas Rescher, Foundations for the Logic of Preference (Anderson, Ackermann); Donald David-

son, The Logical Form of Action Sentences (Lemmon, Castaneda, Chisholm); Georg Henrik von Wright, The Logic of Action (Chisholm, Robinson). Tom został poświęcony pamięci wybitnego logika E. J. Lemmon, zmarłego 1966 r. w wieku lat 36.

The Chinese Mind, Essentials of Chinese Philosophy and Culture, ed. by Charles A. Moore (Honolulu, East-West Center Press, 1967, s. IX, 402, cena 9,50 dol). Książka składa się z 17 referatów o chińskiej filozofii, wygłoszonych w ciągu czterech „East-West Philosopher's Conferences” w latach 1949—1964 zob. Ruch Filoz. XIX, s. 127b oraz XXIV, s. 145b). Autorami referatów są filozofowie chińscy i amerykańscy.

Australasian Association of Philosophy zorganizowała swój zjazd doroczny 11—16 VIII 1968 w University of Melbourne z następującym programem: B. Ellis, The New Empiricism (Presidential Address); N. V. Banerjee, The Concept of Time; Liberty of Expression — Its Grounds and Limits (Symposium, H. J. McCloskey, D. H. Monro); T. Mautner, Consistency of Rules of Conduct; C. A. J. Coady, The Senses of Martians; The Analytic-Synthetic Distinction (Symposium, D. A. T. Gasking, G. C. Nerlich, T. Oakley); M. Deutscher, Infallibility, Self-Determination and In corrigibility; K. Rankin, „He does not know he can, Hence he cannot”; G. Seddon, Logical Possibility; E. M. Curley, Spinoza's Theory of Knowledge; R. E. Dowling, Intentionality of Sensation in Anscombe and Armstrong; J. L. C. Chipman, Existence; Paul Thom, Propositional Logic; M. J. Cresswell, Forms and Paradigms in Plato; G. J. Reid, Factual Inference; F. Jackson, Do Material Things have Non-Physical Properties? Towarzystwo posiada oddziały lokalne przy uniwersytetach w Sydney, Newcastle, Melbourne, Canberra, Perth, Brisbane, Auckland i Dunedin.

Nauczanie

Konferencja Grupy tematycznej nauczania logiki (Zespół Logiki w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN) obradowała we Wrocławiu 2—3 VI 1969 z następu-

jącym programem: T. Kotarbiński, Logika jako szkolny przedmiot pomocniczy (ze szczególnym uwzględnieniem studiów humanistycznych); W. Sadowski, Uwagi o programie logiki w szkole średniej i jego realizacji; S. Turnau, Dydaktyczne walory dwuwymiarowych wykresów dowodów; B. Nowecki, Rozumienie przez uczniów pojęć: twierdzenia, dowodu, wywiedliwości i zastosowania twierdzeń; K. Hałkowska: O definicjach warunkowych; Z. Ziemiński, Zadania wykładu logiki na wydziale prawa i możliwości ich realizacji; M. Kokoszyńska-Lutman, Wprowadzenie implikacji; M. Lipczyńska, Zdania pytajne, w ramach logiki na wydziałach prawa; B. Iwanuś, Kilka uwag o nauczaniu rachunku nazw; T. Kubiński, O skrypcie: W. Wolter, M. Lipczyńska — „Elementy logiki”, zagajenie dyskusji.

Wiadomości osobiste

Rada Państwa postanowieniem z dnia 18 czerwca 1969 r. nadała tytuł naukowy profesora zwyczajnego prof. nadzw. Marii Kokoszyńskiej-Lutmanowej (katedra logiki na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu we Wrocławiu).

Rada Naukowa Wydziału Filozofii w Uniwersytecie Warszawskim nadała uchwałą z 16 stycznia 1968 r. stopień docenta adiunktowi Zakładu Prakseologii PAN dr Tadeuszowi Pszczołowskiemu na podstawie rozprawy pt. Prakseologiczne sposoby usprawnienia pracy.

Doc. dr Witold Pogorzelski, pracownik Katedry Logiki na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego, przeszedł z początkiem roku 1969 do Uniwersytetu w Katowicach.

Prof. W. V. Quine z Harvard University został zaproszony na wykłady gościnne do Collège de France w Paryżu w semestrze letnim 1969 r.: „La philosophie de la logique”.

Dr Jerzy Wojciechowski (Dept. of Philosophy, University of Ottawa, Ont.) został wybrany do Komitetu Wykonawczego American Catholic Philosophical Association.

Konkursy i nagrody

Institut de France przyznał w roku 1969 nagrodę „Osiris”, udzielaną co trzy lata za najwybitniejsze dzieło z dziedziny literatury, nauki i sztuki, Jakubowi Martinowi za jego prace filozoficzne.

Varia

Institut International de Philosophie wydał z datą 6 marca 1969 r. odezwę, której tekst zostaje podany poniżej w oryginalnym brzmieniu francuskim: L'Institut International de Philosophie, fondé en 1937, lors du IXe Congrès International, en vue de promouvoir le libre échange d'idées entre philosophes du monde entier au-delà de toute frontière nationale ou idéologique, ne peut manquer, à l'occasion du XIVE Congrès, d'exprimer l'angoisse qu'il éprouve en voyant se multiplier, un peu partout dans le monde, des situations incompatibles avec les conditions mêmes de ce libre échange de vues. Pendant les années écoulées depuis sa création, l'Institut International de Philosophie a oeuvré pour que se développe, dans un cadre supra-national, la communauté des philosophes: elle a favorisé leur information mutuelle par sa Bibliographie et ses Chroniques; organisé des libres débats, chaque année dans un pays différent; démontré, par sa série de textes „La Philosophie et la Communauté mondiale”, que l'esprit de dialogue — c'est-à-dire l'esprit de tolérance, de libre critique et de curiosité bienveillante en face des idées des autres-loin d'être un héritage exclusif de certaines traditions philosophiques plutôt que d'autres, est une idée mère qui s'affirme, au-delà de toute divergence culturelle, dans tous les courants de la pensée humaine, à travers les siècles et au-delà des frontières. Au cours du Congrès qui s'est déroulé à Vienne en septembre 1968, un très grand nombre de philosophes ont exprimé librement leur pensée: si les différences de leurs conceptions ont été susceptibles d'inquiéter les éventuels sectateurs de l'ancien idéal d'une seule vérité acceptée par tout le monde et par la-même soustraite à la nécessité de toute discussion, personne n'aurait osé cependant mettre en doute ce devoir d'accepter la discussion; personne n'au-

rait osé s'appuyer simplement sur un principe d'autorité, ni prétendre qu'un tel principe puisse empêcher d'autres de s'exprimer. Dans plusieurs régions du monde, au contraire, des situations se présentent dans lesquelles la liberté de discussion est plus ou moins réduite; et certains de nos collègues sont placés devant la nécessité d'un choix angoissant: à savoir s'ils devront abandonner leur pays pour retrouver le droit de la recherche, discuter et enseigner selon le libre jugement de leur conscience. L'Institut International de Philosophie n'a pas la compétence politique nécessaire pour influencer ces situations. Mais il manquerait à son devoir s'il ne réaffirmerait pas, en face d'elles, le principe fondamental de la liberté de discussion. Il ne peut aider directement les philosophes privés de leurs fonctions d'enseignants ou de chercheurs ou contraints de les abandonner pour ne pas trahir leur conscience. Mais ce qu'il peut faire, et qu'il fait, c'est de leur demander de lui faire parvenir par les moyens considérés les plus convenables dans chaque cas, toute information, concernant leurs difficultés et leurs exigences, qu'ils puissent juger utile de lui communiquer. L'Institut s'efforcera de transmettre ces informations et requêtes aux universités, institutions académiques et organisations susceptibles d'agir utilement à ce propos. L'Institut International de Philosophie prie les plus grands organes d'information dans chaque pays, de vouloir bien donner la plus large diffusion possible à cette déclaration et offre d'aide. Il la considère non seulement comme une réaffirmation nécessaire du principe même qui constitue sa raison d'être, mais aussi comme un appel angoissé à toutes les forces politiques et intellectuelles du monde entier. Qu'elles fassent tout ce qu'elles peuvent pour ne pas détruire la règle fondamentale de leur coexistence dans la paix.

Informator o wynikach badań naukowych w szkołach wyższych w roku 1967 — Nauki Humanistyczne (Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, PWN Warszawa 1969, s. 334), podaje zestawienie prac naukowych, wykonanych w szkołach wyższych i oddanych do druku w r. 1967; przy każdej pozycji wymieniono autora, uczelnię i katedrę, wydawnictwo oraz kilkunastu autorów charakterystykę treści. Zestawienie zawiera 63 tytułów z zakresu filozofii, podzielonego na działy: Filozofia systematyczna (4 ty-

tuły), Logika (38 tytułów), Historia filozofii (11 tytułów), Etyka (4 tytuły), Estetyka (1), Religioznawstwo (1), Filozofia i ideologia (2), Podręczniki (1 z logiki).

Termin „docent” zdefiniowany dotychczas jako określenie „stopnia naukowego”, zmienił wskutek nowelizacji ustawy o szkolnictwie wyższym swoje znaczenie. W myśl art. 76 p. 2 jednolitego tekstu ustawy o szkolnictwie wyższym (Dz. U. nr 4 poz. 31 z r. 1969) „docent” oznacza „stanowisko pracownika naukowo-dydaktycznego” pośrednie między profesorem nadzwyczajnym i starszym wykładowcą. W myśl art. 79 p. 1 „na stanowisko docenta można powołać osobę, która posiada co najmniej stopień naukowy doktora w zakresie danej lub pokrewnej dziedziny nauki oraz odpowiedni dorobek naukowy lub zawodowy, osiągnięty po uzyskaniu tego stopnia, i która wykazała się przygotowaniem do prowadzenia samodzielnej pracy naukowej, dydaktycznej i wychowawczej”. Stopień naukowy docenta został w myśl art. 16 p. 1 ustawy o stopniach naukowych i tytułach naukowych, znówelizowanej i ogłoszonej w jednolitym tekście w tym samym numerze Dziennika Ustaw (poz. 32), oznaczony terminem „doktora habilitowanego”. Zmiana ta odpowiada tradycji istniejącej jeszcze w austriackich szkołach politechnicznych, gdzie byli w zespole wykładowców nie habilitowani „docenci” (wykładowcy), w uniwersytetach natomiast ich nie było, a prawo wykładowania można było uzyskać przez habilitację jako „docent prywatny”.

Zacieśnienie współpracy między wydawnictwami krajów socjalistycznych w zakresie publikacji filozoficznych było przedmiotem narady, która odbyła się w Lipsku 27—31 V 1968 z udziałem przedstawicieli Bułgarii, Czechosłowacji, Jugosławii, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Polski, Rumunii i Związku Radzieckiego.

Fragment listu nadesłanego z Londynu: „W filozofii anglosaskiej dzieją się jakieś dziwne rzeczy. Wyczerpały się talenty i idee, panuje w dużej mierze marazm i inercja, z czego korzystają bardziej tradycyjne filozoficzne sposoby myślenia. Dawne szkoły uprawiają scholastyczne ćwiczenia. Jakież to kontrast w porównaniu do okresu między dwiema wojnami, z jego rozmachem i optyimiz-

mem, wbrew gromadzącym się międzynarodowym chmurom”.

Helen Bell, absolwentka filozofii w Uniwersytecie Columbia w Nowym Jorku, wniosła do sądu skargę przeciwko wydawnictwu Directory of American Philosophers i jego redaktorowi prof. Archie Bahm o naruszenie ustawy Civil Rights Act, zakazującej czynienia różnic w zatrudnianiu osób ze względu na ich rasę, kolor skóry, wiarę, pochodzenie lub pieć; naruszenie to widzi oskarżycielka w tym, iż wśród informacji o wolnych posadach nauczycieli filozofii wiele zostało opatrzonych zastrzeżeniem, iż posady te są zarezerwowane tylko dla mężczyzn, lub też, że mężczyźni mają pierwszeństwo w ich obsadzie.

Nekrologia

Ks. Piotr Chojnacki, były profesor zwyczajny filozofii chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, po wojnie profesor logiki, metodologii nauk i teorii poznania w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, ur. 31 I 1897 w Będzinie, zmarł w Warszawie 30 marca 1969. Po ukończeniu kieleckiego Seminarium Duchownego studiował we Fryburgu, w Lowanium i w Paryżu. Był w zapatrywaniach swych tomistą, interesował się zwłaszcza zagadnieniami z zakresu ontologii, psychologii i teorii poznania. Ogłosił drukiem wiele artykułów w czasopismach, osobno wydał m. in.: 1) Postulaty i logika budowy i rozbudowy filozofii tomistycznej (1932), 2) Z psychologii światopoglądu chrześcijańskiego (1933), 3) Okresy i kierunki filozofii neoscholastycznej (1934), 4) Pospolitą rozsądek, nauka, filozofia (1935), 5) Filozofia tomistyczna i neotomistyczna (1947), 6) Podstawy filozofii chrześcijańskiej (1955).

Franciszek Longchamps de Berier, profesor zwyczajny prawa administracyjnego w Uniwersytecie Wrocławskim, długoletni członek Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, ur. 29 IV 1912 r. we Lwowie, zmarł we Wrocławiu 19 V 1969 r.

Filip Merlan, ur. 20 XII 1897 w Sano-ku, po studiach prawniczych i filozoficznych w Wiedniu, osiadł w Ameryce jako profesor filozofii w Scripps College

and Graduate School Claremont (Kalifornia), gdzie zmarł 24 XII 1968. Do końca życia zachował związki osobiste i kulturalne z Polską. Jako historyk filozofii starożytnej i filolog zajmował się głównie zagadnieniami okresu hellenistycznego. Oprócz wielu artykułów i przyczynków ogłosił drukiem książki: *From Platonism to Neoplatonism* (1953, 2 rozsz. wyd. 1960), *Studies in Epicurus and Aristoteles* (1960), *Monopsychism — Mysticism — Metaconsciousness, Problems of the Soul in the Neoplatonist and Neoplatonic Tradition* (1963). Pełna jego bibliografia z okazji 70-lecia ukazała się w *Zeitschr. für philos. Forschung*, Bd 22 (1968), H. 1, s. 139—145.

Dan Badarau, profesor filozofii Uniwersytetu w Jassach, ur. w r. 1893, zmarł w r. 1968. Wykształcony we Francji, pisał po rumuńsku i po francusku. Ogłosił m. in.: *L'individuel chez Aristote* (1936), *Le Syllogisme et le problème de la véracité des prémisses* (1936), *Du jugement comme act signifiant* (1944), *Aristote et la dialectique* (1958), *La composante logique de la théorie leibnizienne de l'identité des indiscernables* (1965).

Jean Hyppolite, kolejno profesor filozofii w Sorbonie, dyrektor École normale supérieure w Paryżu i profesor historii filozofii w Collège de France, ur. 8 I 1907, zmarł 27 X 1968 r. Zajmował się głównie filozofią niemieckiego idealizmu i zwłaszcza filozofią Hegla przyswoił myśli francuskiej swymi publikacjami. Główne dzieła: *Genèse et structure de la phénoménologie de l'esprit de Hegel* (1946), *Introduction à la philosophie de l'histoire de Hegel* (1948), *Logique et existence. Essai sur la logique de Hegel* (1953, 2 wyd. 1962), *Études sur Marx et Hegel* (1955), *Sens et existence dans la philosophie de Maurice Merleau-Ponty* (1963).

Karl Jaspers, filozof egzystencjalistyczny i moralista o szerokich horyzontach myślowych, profesor filozofii w Heidelbergu, a od r. 1948 w Bazylei, ur. 23 II 1883 w Oldenburgu, zmarł w Bazylei 26 II 1969 r. Karierę naukową rozpoczął jako psychiatra, ogłosiwszy w młodym wieku podstawową monografię *Allgemeine Psychopathologie* (1913, 7 wyd. 1959), interesował się psychologią osobowości, opracowując monografie wyłitnych postaci historycznych w dziedzinach religijnej, filozoficznej i literackiej, zabierał też wielokrotnie głos w bieżących spra-

wach polityki i kultury z filozoficznego punktu widzenia. Niektóre z jego publikacji książkowych: *Psychologie der Weltanschauungen* (1919, 5 wyd. 1960), *Die geistige Situation der Zeit* (1931, 10 wyd. 1960), *Philosophie* (3 tomy, 1932, 3 wyd. 1956), *Existenzphilosophie* (1938, 3 wyd. 1964), *Von der Wahrheit* (1947, 2 wyd. 1958), *Der philosophische Glaube* (1948, 4 wyd. 1955), *Vernunft und Widervernunft in unserer Zeit* (1950, 2 wyd. 1952), *Einführung in die Philosophie* (1950, 7 wyd. 1961), *Rechenschaft und Ausblick. Reden und Aufsätze* (1951, 2 wyd. 1958), *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen* (1958, 41 wyd. 1960), *Philosophie und Welt. Reden und Aufsätze* (1958, 2 wyd. 1964).

Raphael Demos, Alfred Professor Emeritus of Natural Religion, Moral Philosophy and Civil Policy w Harvard University, zmarł 9 VIII 1968 w 76 roku życia. Był wybitnym znawcą filozofii Platona.

A. Cornelius Benjamin, em. profesor filozofii Uniwersytetu Missouri, poprzednio profesor Uniwersytetu Illinois oraz Uniwersytetu Chicago, zmarł 19 X 1968. Zajmował się głównie filozofią nauki.

Wydawnictwa nadesłane

Aron R., *D'une sainte famille a l'autre*, Paris, Gallimard, 1969

Bars H., *Polityka według Maritaina*, Londyn, Odnowa, 1969.

Bejze B. (red.), *O Bogu i o człowieku*, Warszawa, Wyd. S. S. Loret.-Ben. 1968.

Bejze B. (red.), *W nurcie zagadnień posoborowych*, T. 2, Warszawa, Wyd. SS. Loret.-Ben., 1968.

Boudon R., *A quoi sert la notion de 'structure'?*, Paris, Gallimard, 1968.

Bouthoul G., *Les structures sociologiques*, Paris, Payot, 1968.

Buchter K., *Die Landkreise als Träger des interkommunalen Finanzausgleichs und als letzte Stufe des kommunalen Finanzausgleichssystems*, Erlangen, b. w., 1969.

Cioran E. M., *Précis de décomposition*, Paris, Gallimard, 1969.

Cioran E. M., *The Temptation to Exist*, Chicago, Quadrangle Bks, 1968.

Danto A. C., *Analytical Philosophy of History*, London, Cambridge Univ. Press, 1968.

Dickinson E. L., *The Greek View of Life*, New York, Collier Bks., 1961.

Eliade M., *Le Yoga. Immortalité et liberté*, Paris, Payot, 1968.

Gardiner P., *The Nature of Historical Explanation*, London, Oxford Univ. Press, 1968.

Garin E., *Filozofia Odrodzenia we Włoszech*. Warszawa, PWN, 1969.

Geer R. M., *Rome*. Sec. edit., Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1964.

Gilson E. i in., *Recent Philosophy*, New York, Random House, 1966.

Gosling J. C. B., *Pleasure and Desire*, London, Clarendon Press, 1969.

Gray J. G., *The Promise of Wisdom*, Philadelphia, J. B. Lippincott Co., 1968.

Hampson N., *The Enlightenment*, Harmondsworth, Penguin Bks, 1968.

Hühn R., *Das Königtum Heinrichs II. von England*, Erlangen, J. Hogl, 1968.

Jaspers K., *Schicksal und Wille*, München, R. Piper, 1967.

Junk K. *Die Funktion von „Gemüt“ in der Literaturtheorie und Kritik* (18 und 19. Jahrhundert), Würzburg, E. Schmitt, 1968.

Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, IV. wyd., Wrocław, Ossolineum, 1969.

Merleau-Ponty M., *Résumés de cours*, Paris, Gallimard, 1968.

Niebuhr R., *Faith and Politics*, New York, G. Braziller, 1968.

Ortega y Gasset J., *Was ist Philosophie?*, München, Deutscher Taschenbuch Verlag, 1968.

Palmer J. M., *Hegel*, Paris, Edit. Universitaires, 1968.

Passmore J., *A Hundred Years of Philosophy*. Sec. edit., New York, Basic Bks., 1966.

Rorty R., *Recent Essays in Philosophical Method*, Chicago, Univ. Chicago Press, 1968.

Schneider J. M., *Christian Friedrich Stockmar*, Erlangen, J. Hogl, 1968.

Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna* T. 26, London, Veritas, 1968.

Trotignon P., *La philosophie allemande depuis Nietzsche*, Paris, Lib. A. Colin, 1968.

Volkman-Schluck K. H., *Mythos und Logos*, Berlin, W. de Gruyter, 1969.

Waismann F., *Wittgenstein und der Wiener Kreis*, Frankfurt, Suhrkamp, 1967.

Weil S., *On Science, Necessity and the Love of God*, London, Oxford Univ. Press, 1968.

Weitz M., *20-th Century Philosophy: The Analytic Tradition*, New York, The Free Press, 1966.

Wittenzellner J., *Untersuchungen zu*

der pseudohippokratischen Schrift „Peri Paton“, Erlangen, J. Hogl, 1969.

Wolny J. i in., Polonica w średniowiecznych rękopisach bibliotek monachijskich, Wrocław, Ossolineum, 1969.

Filosofskie Nauki, Nr 5, Moskwa, Wys. Skola, 1969.

Kultura i Społeczeństwo, T. XIII Nr 1, 2, Warszawa, PWN, 1969.

Letopis Slovenske Akademije Znanosti in Umetnosti, Kn. XIX (1968), Ljubljana, S.A.Z. in. U., 1969.

Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej, T. X, Wrocław, Ossolineum, 1969.

Philosophischer Literaturanzeiger, Bd. 22, H. 1, 2, 3, 4, Meisenheim/Glan, A. Hain, 1969.

Prakseologia, Nr 33, Warszawa, PWN, 1969.

Questions actuelles du socialisme, No 92, 93, 94, Belgrade, Q. A. S., 1969.

Répertoire bibliographique de la philosophie, Tome XXI No 1, Louvain, Inst. Sup. Phil., 1969.

Revista de Filozofie, Tomul 16, Nr 1, 2, 4, 5, Bucuresti, Ed. Akad. R. S. R., 1969.

Revue Philosophique de Louvain, Tome 67, No 93, 94, Louvain, Ed. d. I. S. P., 1969.

Revue Roumaine des Sciences Sociales, Tome 13, No 1, Bucarest, R. R. S. S., 1969.

Rivista di Filosofia Neo-Scolastica, Anno LXI Fasc. II—III, Milano, Univ. Cat. S. C., 1969.

Sophia, Anno XXXVII No 1/2, Padova, Cedam, 1969.

Studia Leibnitiana Bd. 1, H. 1, Wiesbaden, F. Steiner, 1969.

Studia Mediewistyczne, Wrocław, Ossolineum, 1969.

Studia Philosophiae Christianae, Nr 1, 2, Warszawa, A. T. K., 1969.

The Journal of Aesthetics and Art Criticism, Vol. XXVII No 4, Vol. XXVIII No 1, Baltimore, A. S. F. A., 1969.

The Philosophical Review, Vol. LXXVIII No 4, Ithaca, Cornell Univ., 1969.

Znak, Nr 178/9, 180, 181/2, 183, Kraków, Znak, 1969.

Wydawca: Polskie Towarzystwo Filozoficzne. Nakład 500+30 egz. Ark. wyd. 11.
Ark. druk. 7,25. Papier druk. mat. III kl. 70 g. 70×100. Podpisano do druku
20 XII 1969 r. Druk ukończono w grudniu 1969 r. Cena zł 30,—

Zakłady Graficzne w Toruniu. Nr zam. 2263 M-13.

zofia społeczeństw i nauk społecznych, s. 315a. Filozofia wychowania, s. 316a. Filozofia historii i nauk historycznych, s. 316a. Filozofia przyrody i medycyny, s. 316b. Filozofia religii, s. 316b. Prace w językach obcych zamieszczone w czasopismach polskich, s. 317a. b) Prace w językach obcych: Filozofia w ogóle, s. 317a. Wydania i przekłady dzieł, s. 317a. Historia filozofii, s. 317b. Współczesne kierunki filozoficzne, s. 318b. Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących, s. 318b. Metafizyka, s. 319b. Teoria poznania, s. 319b. Filozofia języka, s. 320a. Historia i filozofia nauki, s. 320a. Logika i metodologia, s. 320b. Psychologia, s. 321a. Etyka i teoria postępowania, s. 321b. Estetyka i teoria sztuki, s. 321b. Filozofia społeczeństw i nauk społecznych, s. 322a. Filozofia wychowania, s. 322b. Filozofia historii i nauk historycznych, s. 322b. Filozofia przyrody i nauk przyrodniczych, s. 322b. Filozofia religii, s. 322b.

Wiadomości bieżące	325
Wiadomości wydawnicze: Publikacje jednostkowe, s. 325a. Wydawnictwa seryjne, s. 325b. Wydawnictwa ciągłe i czasopisma, s. 325a. Bibliografie, słowniki, informatory, s. 325b.	
Odczyty i wykłady	343
Organizacje	345
Zjazdy i konferencje	347
Nauczanie	353
Wiadomości osobiste	354
Konkursy i nagrody	354
Varia	354
Nekrologia	356
Wydawnictwa nadesłane	357

Numer 1—2 tomu XXVIII będzie zawierał:

Z. Ziembicki: Koncepcje filozoficzne Cz. Znamierowskiego. — W. Patryś: Bibliografia prac Cz. Znamierowskiego. — Recenzje i sprawozdania. — Autoreferaty z odczytów i wykładów. — Przegląd czasopism. — Zapiski bibliograficzne. — Wiadomości bieżące.

Cena zł 30,—